

VIER-TIENDE BOEK
VAN DE
GELDERSCHE
GESCHIEDENISSEN,

Vervaetende het bedrijf

V A N

PHILIPS, den tweeden van dien naem
Koningh van Spanien, ende elfden Hertogh
van GELDER en Grave van Zutveen,

Z E D E R T

Het iaer 1559. tot het iaer 1581. wanneer hy
van den Staeten is af-gezwooren.

I N H O U D.

1. **V**reedes besteck van Engeland en Spanien met Vrankrijk. 2. Tot verderf van den nieuwen Gods-dienst. Philips trouwt Elizabeth de dochter van Koningh Henrick (die in een ridder-kamp omkoemt) ende stelt over Nederland byzondere Stad-houders. 3. Ende tot algemeyne Land-vooghden sijne Zuster Margriet van Parma, voor by gaende Oranje en Egmond. 4. Bestraft de Gelderse, verhuyst naer Spanien, ende herroept, hoe wel ongaern, de Spaniards uut Nederland. 5. Grootte afgunst tusschen de Grooten in Nederland. Veele luyden Zoo in Vrankrijk als Spanien om 'i geloof verbrand. 6. 7. De Raed van Wageningen moet de stutels der Stad aen aen Drossaet over langhen. De Gelderse willen de Spaense onderzoekingh niet dulden. 8. Nederland met nieuwe Bisschoppen vervuld. Oranje trouwt met Anne van Saxen. 9. Nederland kant sich tegen de Bisschoppen. 10. Ook die van Ruermund. Granvelle ruymt de landen. 11. 12. De Koningh wil de Onderzoekingh met kragt in-voeren, ende de Nederlanders die met kragt af vveeren. 13. Brederode bied met de gezwoorene edelen een verzoek aen de Stad houderse. 14. Oorsprongh van den naem der Geusen, ende van een gemeynen op stand. 15. De Mark-grave van Berghen en Montigny verwerpen in Spanien verzachtinghe der Plackaeten. 16. Het volk loopt t' Antwerpen en elders tot het geboor van de nieuwe leer. 17. Ook te S. Truyen en Nymegen Beelde-storm. 18. Margriets strecken en vlyt in het vveeren van de vermeynde kettery. 19. Trouwe vvaerschouwinghen van Oranje tegen Egmond. 20. Margriet beantwoort het nieuw verzoek van Brederode, ende bekijft de eed genooten. 21. Brederode vverft; ook Marnix, dan vwordt vreenmael geslaeghen. Voor werpzel van Nederland tot een Koninghrijk te verheffen. 22. Oranje vveygert den nieuwen eed ende reyst naer Dillenburgh, daer sijne vrouwd in de kraem valt van Mauritz. 23. De eed genooten vworden meest alle verspreyd, gevanghen ofte gericht. Rampzaeligh eynd van den Mark-grave en Montigny. 24. Philips sluyt den Hertogh van Alba herwaerts over; tot grooten spijt van sijn zoon Karel en de Stad-houderse. 25. Alba's onbepaalde maght, die den Franssen Koningh volk byzet, 26. En den Bloed-raed in-voert. De Stad houderse ontraed den Koningh alle vuraek-lust ende vertreckt. 27. Oranje met den sijnen in gedaeghd zuuyvert sich van sijne beschuldighen. 28. Ende ontmoet Alba aen de Maes met een maghtigh heyr. 29. 30. Het Spaense geld in den Palts beslaeghen. Lodewijk van Nassouw verlaet Arenbergh by Hilligerlé. 31. Egmond en Hoorn neffens etlyke edelen onthoofd. 32. Sommighe Grooten van Harderwijk voor den Bloed-raed verdaeghd, ende een leeraer uut het Ampt van Doesburgh veriaeghd. 33. Alba verstroyt de Nassouwse te lemingen. 34. Oranje vverft opnieuws ende tracht Alba te vergeefs tot een slaght te dwinghen. 35. Dood van Karel Prins van Spanien, ende van sijne stiefmoeder. Oranje in Vrankrijk. 36. Alba eyst den tienden en twintighsten penningh, daer de landen tegen streeven. 37. De verdreevene kruysen ter zee. Het Spaense geld in Engeland bekomsmerd. De bruyd des Koninx koemt over Nymegen. 38. Aller-heylighen v'ood. Kluchtigh bescheyd van Alba; die in Over-Yssel een hoogh Hof v'uil op-richten. 39. Ook eene algemeyne vergiffenis laet af-kondighen, ende dat men den ketteren, eer sy op het schavot koemen, de tongh zal afschroeyen. 40. Seltzaeme dapperheyd van Herman de Ruyter op het Slot te Lovesteyn. 41. Na 't verrassen van den Briel valt Vlissingen mede af (daer Pacieco vwordt

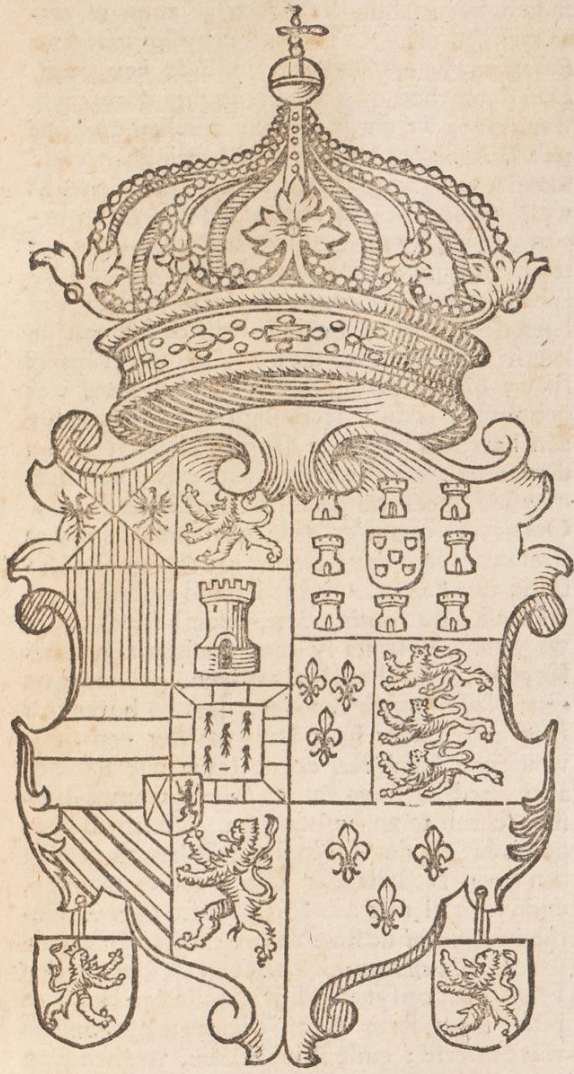
vword op-gehanghen.) 42. Daer na Enkhuysen, ende schier heel Holland. Dood
 ende lof van den Grave van Ategen Stad-houder van Gelderland. 43. De Grave
 van den Bergh neemt Doesburgh en Zutveen in voor Oranje, als mede Harderwijk,
 Hattem en Elburgh. 44. Ook Kampen, Zwol, Hasselt en Geelmuyden. Sijne on-
 bermhertigheyd tegen de Geestlijke en Willem Sanders. 45. Bergen in Henegouw
 door Alba weder gewonnen. Oranje over-ijlt Ruermond en etlike Steden in
 Brabant, als mede Bommel door Dirk van Haesten. 46. Wanhoopt aen 't ontzet
 van Berghen. Alba veroveret Mechelen, Doesburgh en Lochem. 47. Moord van
 Zutveen, en 't over-gaen van Kampen. 48. Welker boode die van Enkhuysen mee
 grooten smaed beiegenen. De moord van Naerden. 49. De Amsterdammers vleyen
 Alba. Dood van Elizabeth van Lunenburgh weduwe van Gelder. Een vreemd
 gesternt. 50. Belegeringh en moord van Haerlem. 51. De Spaensse vloot ver-
 nielt en Bossu gevanghen. Requesennes koemt in Alba's plaetse. Voorkoop van 't
 koorn verbooden. 52. De Spaensse verliefen eene tweede vloot en Middelburgh.
 53. Ende Lodewijk van Nassouw op de Mooker-hejde sijn heyr en leeven. 54.
 Oproer van de Spaensse. De scheeps-maght van Haemstede door de Zeeuwen ver-
 stroyd, ende de Duytsers in Waterland. 55. Ontzet van Leyden. Workum ver-
 looren. Bommel keert den vyand mannelijken af. Dood van Karel den negenden
 ende Herman Kruyser. 56. 57. Gebreeken door de Geldersse Staeten Requesens
 voor-gehouden met sijn bericht. 58. Plackaet van vergiffenis. Vruchteloos be-
 spreck van vrede tot Breda. Een vranschepzel tot Arnhem. 59. De Spaensse
 vermeersteren Buren en Schoonhoven ende verwoesten Oudewater. De bond-
 vrienden zoeken de Koningin Elizabeth tot eene beschermster. 60. Zirixee over-
 gegeeven aen den Koninghssen. 61. Die vermits hunne woederyen door den
 Raed verbannen zijnde Antwerpen over-uweldighen en vut-rooven. 62. De
 vrede-maekingh van Gent. 63. Welke de nieuwe Opper-land-vooghd Ian van
 Oostenrijk vut nood bezweert. 64. De Geldersse Stad-houder Hyerges en de Staet-
 en willen den Spaniard vut-schaffen. De Grave van den Bergh koemt weder
 ten voorschijn. 65. Groote vwantrouw en nyd tusschen de Staeten en den Oosten-
 rijker. 66. Die het Slot van Namen over-ijlt en dat van Antwerpen beloert,
 ende Oranje neffens de Staeten betijght. 67. Ende de Staeten hem insgelijx, die
 den Aerts-hertogh Mathijs tot een over hoofd verkiefen. 68. De Oostenrijker her-
 roept de Spaniards, ende verlost Ruermond. 69. Veruuint der Staeten volk by
 Gemblours, ende etlike Steden. Rennebergh veroveret voor de Staeten Zuvol en
 Kampen. 70. 71. Ende, na een haperlijk beleggh, Deventer. 72. De Staeten
 staen toe de vryheyd van den Gods-dienst, van vuen die van Gent sich af-scheyden.
 73. Vergeeffse vrede-handelingh tusschen de Staeten en den Oostenrijker. 74.
 Palts-grave Casimir voeght sich by die van Gent; vvaer over de Hertogh van
 Alansson vertreckt. Dood van Bossu en Ian van Oostenrijk. 75. Grave Ian
 van Nassouw vword Stad-houder van Gelderland. Het Block-huys tot Harder-
 wijk geslecht, ende de Cancellij t' Arnhem toe-geslooten. 76. 77. De Frins van
 Parmagunt aen Casimir met sijn volk den vut-tocht, ende heeft, zoo in 't Vierdeel
 van Ruermond als elders, grooten voorspoed. Twiist over de in-legheringh in
 Gelderland. 78. Het verbond ofte de Eenigingh van Virecht, daer Amersfoord
 en Zutveen toe vworden gedwonghen. 79. De Walffe landschappen Zoenen met
 den Koningh. 80. 't Beleggh, overgaen en verwoestingh van Maestricht. 81.
 De vrede-handel van Colen. 82. Voor-slaggh van meer volx en Alansson tot een
 Land-Vorst aen te neemen. 83. Parma vuint Mortaigne mes S. Amand, ende
 Inchy voor de Staeten Kamerick. De Geldersse verlaeten 't beleggh van Blyenbeek.
 Alansson ontbooden. 84. Renneberghs meyn-eed teghen de Staeten. Onrust

tot Zuyvol. 85. De slag van Hardenbergh. De belegeringh voor Groeningen op-gebrooken, en Koeverden gewonnen. 86. Montfoord vveghen sijne verraedery tegen Hattem aen't leeven gestraft. Anholt verbrand. 87. Rennebergh besluyt Steenvijk. Oranje verdedicht sich teghen des Koninx ban-brief. 88. Parma's moeder scheyd vveder nyt Nederland. Groensfort onderdaenigh gemaekt. Nieuuwe Raed in Gelderland. 89. De Weder-doooper Ian Willemsen om sijne rabbauvery en zeltzaem gevoelen verbrand. 90. Rennebergh sterft, die voor Steenvijk moet op-kraemen. De Staeten vermeersteren Vollenhoe, de Kuynder, de Lemmer en Sloten. 91. Ook Staverden; maer verliefen Breda. Willem van den Bergh vword Stad-houder van Gelderland. 92. De Staeten verzvveeren den Koningh van Spanien. 93. Vergelijkingh tusschen Oranje ende den ouden Veld-heer der Batavieren Civilis.

*After aen is by-gevoeghd een kort vertoogh en geslacht-rolle
der Hertoghen van Brabant.*

PHILIPS

PHILIPS, den tweeden van dien naem
Koningh van Spanien, ende elfden Hertogh
van GELDER en Grave van Zutveen.

zouden verblijven, mids het bezit daer van, na ,,
verloop van acht iaeren, aen den Engelsfen weder- ,,
geevende, ofte daer voor 60000. goud-guldens; ,,
† welk de Koningh op sijn woord zoude belo- ,,
ven na te kocmen, ende wt den geheelen adel van ,,
Vrankrijk pands-luyden over-leveren, tot keur ,,
van de Koningin. Daer na zijn *Henrick* en *Phi-* ,,
lips op dese voor-waerden verzoend, dat het oud ,,
verdragh van *Madrid* tusschen de Koninghen ,,
Karel en *François* beraemd, maer voor al het ,,
verdragh van *Vauchelle* hare kragt zoude be- ,,
houden, ende beyde Koninghen eene vaste en ,,
broederlyke vrede oeffenen, zonder eenigh be- ,,
drogh, wterlyke ofte verhoolene laeghen, noch ,,
aen de zelve door t'zaemen-rottinghen, after- ,,
baze verbintenissen, ofte vriendschap met den ,,
Turken Asiatische Vorsten af-breuk doen. *Philips* ,,
zoude *Elizabeth* de dochter van Koningh *Henrick* ,,
gaende na haer twaelfde iaer, tot syne eegade ,,
ontfanghen, ende met haer, wegen haer vader- ,,
lyken moederlyke ervenis, 40000. goudlelien: ,,
insgelijx de Vorst van *Savoye Emanuel Philibert* ,,
Henrix zuster *Margriet*, ende tot houwlijx-goed ,,
het Hertoghdom van *Berry* voor haer leeven, ,,
ende zoo voorts. Hier in wierden schier alle ,,
Vorsten van 't Christendom begreepen, ende ,,
hen zes aenvolgende maenden tot beraed gegee- ,,
ven, om dese vrede aen te neemen. Doen is ,,
mede *Willem van Nassouw* in 't vol gebruyk ge- ,,
steld van sijn Prins-dom van *Oranje*, ende syne ,,
goederen in *Dauphiné*, als *Derpierre*, *Treflouse*, ,,
Mombrijar, *Beaurepaire*, ende meer andere: ,,
zullende mede kort recht genieten over 't Graef- ,,
schap van *Estampes*, *Tonnerre*, *Charny* ende over ,,
vier vrye Heerlijkheden en andere opspraeken: ,,
gelijk ook de Grave van *Egmond* al sijn moe- ,,
derlijk goed in Vrankrijk zoude weder bekoe- ,,
men, ende de Hertogh van *Aerschot* sijn broe- ,,
ders na-laetenschap. Hier neffens was 'er be- ,,
donghen, dat dit verbond van den *Dauphin* en ,,
Karel zoon van Spanien zoude worden gesta- ,,
dighd, in alle hoven van beyde Koningen af-ge- ,,
kondighd ende te boek * geteykend. De Kon- ,,
ningh van Vrankrijk zoude syne beloften eerst ,,
volbrengnen, en binnen drie maenden alles her- ,,
stellen, ende alsdan Koningh *Philips* binnen een ,,
maend sijn woord na-koemen. *Henrick* zoude ,,
gyzelaers na sijn believen moeghen wt-picken; ,,
welke waren d' *Alba*, *Oranje*, *Aerschot*, en *Eg-* ,,
mond.

geregi-
street.

2. Dit vredes-besteck is daer na door ver-
keerden raed van beyde Koninghen en eenighe
oor-blaezers, tot verderf van Nederland ende
Vrankrijk wt-gevallen, door het ontftaen van
inlandse onrusten, ergere dan een wt-heemse
oorlogh. Alzo op dientijd zyn wt-gebrooken
de aenslaghen van den Cardinael van *Lotringen*
en *Granvelle* Bisschop van *Arras*, van de ketteren
al om te zwaerd ende te vuur te vervolghen.
Aengefien korts daer na door *Montmorency* in
Vrankrijk twee Raeds-heeren *Fabert* en *Anne du*
Bourg, als met de klalde van kettery besmet, zyn
aenge-

1559.

I. NA 't af-sterven van sijn vader *Karel*
ende bed-genoote *Marie* Koningin
van Engeland, begon *Philips* naer
Spanien, 't welk voor dien tijd zonder
hoofd was, ten laetsten om te sien. Weshalven
de voorighe af-gezanten wederom op het Slot
† van *Cambresy* de † onlanx wt-gestelde vrede-
handelingh met meerder vlijt hebben by de
hand genoomen. Maer *Elizabeth*, dochter van
Henrick den achtsten wt *Anne Boleyn*, welke hare
zuster *Marie* althans in 't bewind was gevolghd,
eene vrouw van een manlijk hert en zonderlinghe
kloekheyd, vreezende begeeven en als op een
schop gesteld te worden indien sy op de Spaense
maght steunde; ofte, zoo sy ze te hulp riep, de
Engelse achtbaerheyd te verkleynen; oordeelde
geraedzaam, in 't byzonder en voor wt met den
Koningh van Vrankrijk te verdinghen; treffende
eyndlijken met hem zoo een besteck, dat *Calais*
en de aenbuyrende plaetsen by den Frans-man

† Chasteau en Cambresis.

‡ Siet op 't 26. hooft-stuck van 't 13. Boek.

1559. aengegreepen ende in hechtenis geleyd, neffens meer andere; zonder dat yemant van hunne vrienden daer tegens dorste kicken, ofte een vry woord wt-spreken. Onder dit waren de bovengemelde pands-luyden in den Soemer-maend naer Frankrijk verreyd, om het houwelijk tusschen *Philips* en *Elizabeth* te dedighen en vol-trecken: ende is de bruyloft voort daer na met een groot gezwier en vreughde gehouden: alwaer de Hertogh van *Albe*, wt den naem van syn Koningh, de bruyd besprak, ende *Egmond* in syne wapenen de zelve besliep. Onder andere wierd doen mede een ridder-gevecht aengesteld onder de Grooten, die malkanderen met spiessen dapper te keer ginghen. Wanneer na eenighe daghen de Koningh zelve op de baen tegen den Grave van *Montgomery* aenliep, ende de speeren aen weder-zijden in stucken braken, is hem by ongeval een splinter van 't hout door de openingh van den helm in 't oogh gevlooghen; aen welke wonde hy, wt zaake het breyn geraekt was, in weynighe daghen is gestorven, hebbende 40. iaeren in ouderdom, en 12. in syne heerschappy toe-gebragt: ende zulx na 't wychelen van een Italiaens * *Sterre-kyker*, die langh te vooren voorzeyd hadde, dat de Koningh in een byzonder kampf-gevecht aen eene quetzuyr in de harssenen zoude omkoemen. Na gehoudene voor-bruyloft verzocht *Philips*, dat de bruyd te land over naer Spanien haer wegh zoude nemen; hy wilde zelve voort over zee volgen. Doch is voor heen op de vergaderingh te Gent erscheenen, daer hy de Ridders van 't gulden Vlies te zaemen riep, ende onder andere de Hertoghen van *Mantua* en *Urbino* met de zelve waerdigheyd vereerde. Daer na gaf hy aen yedere landschap een Stad-houder. De Hollanders, Zeeuwen, en die van Utrecht kreeghen Prins *Willem van Oranje*: die van Vlaenderen en Artoys *Lamorall van Egmond*: de Geldersche en Zutphenaers (vermits de Grave van Horn was verrocken) *Karel van Brimen* Grave van Meghen. Over de Vriessen, Over-Ysselsche, Groeningers en die van Linghen wierd tot Land-vooghd gesteld *Ian van Ligne* Grave van Arenbergh; over die van Lutzenburgh *Peter Ernst van Mansfeld*: over Namen *Karel van Barlaimont*; ende eyndelijken over de Henegouwers *Ian van Ghymes* Mark-grave van Bergen op Zoom. Aen de andere Nederlandse Heeren heeft hy Rit-meesterschappen geschonken, ofte ook erf-bedieninghen van eenighe vaste Sloten en Steden. Op desen tijd waren in Gelderland maer meest in Over-Yssel noch niet wt-gestorven ofte verstoord de vervloekte struyk-roovers, waer van † voor heengesproken. Om hier in te voorsien en dit slanghen nest te ontdecken, maekten die van *Deventer* een over-slagh van alle burgheren, die binnen tien iaeren aldaer ter woon waren gekoemen.

3. Dan alzo de Hertogh van Savoye met syne bruyd de zuster van Koningh *Henrick* weghvaerdigh stont naer Italien, moest *Philips* met een na een algemeen Stad-houder om-denken. De Nederlanders en 't volk van oorlogh hadden meest het oogh op *Egmond*, wiens luydbaere verdiensten ende krijghs-weetenschap, betoond in syne ionghste overwinninghen by *S. Quintin* en *Grevelinghen*, zoo eene belooningh scheenen

te vereyssen. In geene mindere aenmerkingh quam de Prins van *Oranje*, die van goed en bloed den Egmonder wel gewooghen was, ende behalven syne vry-eygene erfenis van *Oranje*, veele en staetighe landschappen in Hoogh- en Neder-Duytland bezat: hier by koemende syne deughd en ongemeyne voorsienigheyd zoo in den oorlogh als menigerley bezendingen gebleeken: ende de verwachtingh van 't zelve ampt te verwerven, 't welk voor 100. iaeren by sijn voor-zaet *Engelbert van Nassouw* met lof was betreeden. Dan duchtende of hem dit moghte ontzacken, was daer op wt, dat, in geval hy mis-liep, *Christine van Denemarken* Vorstin van Lottringhen ende moeder van Hertogh *Karel*, daer mede moght worden voorsien; op hoope van schier ofte morgen (dewijl hy nu weduenaer was) door het trouwen van hare ionghste dochter *Dorothe* by syne schoon-moeder zoo veel wt te werken, dat haer de bloote naem ende hem de last van de heerschappye zoude volgen: te meer, vermits sy wt *Isabelle* de zuster van Keyser *Karel* was gebooren, ende den Koningh onlaix grootelijc aen haer had verplicht door het bekuypen van den vrede: waer wt de Spaniards, zoo men meynde, meer voordeels trocken dan de Fransse. Onder dit quam'er eene onverwachte maere over-waeyen, dat *Margriet van Oostenrijk* Hertogin van *Parma*, om Nederland te bestuyren, wt Italien was ontbouden, ende bereeds onder wegghen. Vermits sy eene dochter zijnde des Keyfers, hoewel van bastaerdyen, gebooren wt eene Nederlandse moeder, daer en boven in 't Hof ende onder haer huys-meester den spitsvinnighen *Machiavel* op de Italiaense strecken af-geleerd, het huys van *Oostenrijk* trouwe dienst schein te zullen bewijsen. Want men voor gewis hield, dat de Koningh dit hoogh gezagh aen geen Nederlander zoude toe-vertrouwen, ende voor al niet aen *Egmond* ofte *Oranje*. Gemerkt *Egmond* de stam en heughenis vernieuwde van *Karel van Egmond* Vorst van Gelder, die den Frans-man op syne zijd hebbende een langh en bitter tegen-streever van 't Rijk en Burgondien was geweest; ende Prins *Willem*, wegghen syne maeghschap en heerlijkheden, met de Duytse en Fransse ketters al te gemeenzaem was, ende hen t'eeniger tijd een wegh naer de Nederlanden mochte baenen. *Christine* braght ze ook mede die het om-stieten; vermits sy aen Nederland belendende, ende door houwelijken aen Frankrijk verwant zijnde, daer en boven als moeder van de Vorsten van Lottringen, de naemen ende wapens van 't Vorstendom Gelder ende Graefschap Zutveen in 't openbaer vertoonde.

4. *Margriet* dan in Nederland koemende ontvingh van den Koningh onder-richtingh, ende Raeds-heeren van drierley stof, om daer aen behulp te hebben tot den land-stuyr, tot de rechts-pleegingh, ende tot den ontfangh van de † gemeyne middelen; ende tot haer iaerlijc onderhoud 36000. goud-guldens. Daer na wierd sy van den Staeten tot Stad-houdersse ingewillighd; alwaer Bisschop *Granvelle* haer onder andere dinghen de zorgh van den ouden Gods-dienst, tot des Koninx weder-koemst, met veele woorden op het hert bond. Dan vermits'er eene sterke mompelingh liep, dat de Koningh hier te land de Spaense benden zoude blijven

* *Lucas Gauricus.*

† In 't voorighe Boek aen 't 34. hoofd-stuck.

‡ *Raden van Staeten; Justitie ende Financie.*
laeten;

1559. laeten, welke, onder 't dixel van de grensen te bewaeren, in der daed tot bedwangh van de kettens zouden by de hand wesen; bestond in de zelve vergaderingh *Borlut*, op den naem van de t'zaementlijke Staeten, met eerbiedigheyt op den Koningh en *Margriet* te verzoeken; hy wilde, op de wijze van sijn vader *Karel*, het wthemssse krijghs-volk wt de landen wijsen, ende niet dan Nederlandssse bezettingh gebruyken, ook geene vreemde Ampt- ende Raeds-luyden in-voeren. *Philips* die met ondank van de Staeten niet en derfde scheyden, toonde op dien half vermetelen en onverhoopten voor-slagh geen gelael van verstoornis, dangaf goede hoope, van dese haere begeerte binnen vier maenden te voldoen. * De Geldersse volmagtigters, die, om van den Koningh een af-scheyd te neemen ende syne laetste meyningh te verstaen, te Gent by de werken waren, hoorden dese lesse, dat sy synen Stad-houder en Raeden zouden ontfien en gehoorzaemen, noch hem in sijn recht en hoogheyd verkorten, als die zulx geensins dacht te dulden, ofte dat zommighe in 't byzonder dreyghden van het Vorstendom te willen scheyden ende anders dan behoorlijken te handelen. Ende belangende de over-gegeevene gebreeken, hoewel hy voor heen sijn gevoelen daer over hadde geuytert daer sy sich mede behoorden te vernoeghen, zonder voordere knibbelingh ofte werrery te maeken; zoo echter yemand der onderzaeten nu ofte namaels moght meynen by Stad-houder en Raeden tegen de handelingh van *Venloe* bezwaerd en misdaen te wesen; zoude hy ofte in sijn af-wesen syne zuster de Stad-houderesse, zoo de klaght maer redelijk was, daer in van stonden aen voorfsien. Na 't op-staen van dese verzaemelingh is *Philips* van Gent op *Zeeland* vertrocken, met gevolgh van Me-vrouw van *Parma*, den Vorst van *Savoyen*, ende andere Grooten, vaerende in 't begin van den Herfstmaend van *Vlissingen* op *Spanien*. Maer omtrent ofte in de haven van *Laredo* is hem, gelijk wel

† Siet op
het iaer
1556.

† eer sijn vader, zoo een schielijk en byster onweder over-gekoemen, dat hy ternauwer nood sijn lijf konde berghen. Doch alzo de Spaeniards boven den bestemden tijd in dese gewesten hanghende bleeven, ende *Margriet* al haer toeverlaet stellende op dit oud volk, wt vermoedinghe van op-roer ende by zulke verdeylingh over den Gods-dienst, de langhe baen zocht, ende de knechten, by weygeringh van de landen, een wijl tijds wt haer eyghen beurs betaelde; vernam men by alle de ingezeetenen een groot gemor en zwaere klaghten: behalven dat haer man den Hertogh van *Parma*, die doen weder naer *Italien* dreyghde, zulx ook met yver aenried. Daer op verwittighde sy den Koningh door brieven: ende zijn ten langhen laetsten de Spaenisse, na dat *Margriet* geld en andere behoeftigheeden had ontfanghen, over al wt de pael-steeden ontbooden, om te *Vlissingen* t'zaemen te rotten ende van daer naer *Spanien* overgescheept te worden. Middeler-wijl liet de Koningh, die het stout gepoogh van den adel ende *Oranjes* trouwe en aenslaghen meer en meer in bedenken nam, de Stad-houderesse waerschouwen, dat sy de Spaeniards, tot sijn naerder bevel, in de Steden zoude laeten. Dan dewijl *Margriet* den Koningh in desen niet langher en konde believen, gaf sy eyndelijken het spel verlooren; vermits nu de landen haer opentlijken tegen en

in den mond vielen, waer van eenighe op des Koninx toe-zegginghen dronghen, ende andere de Staeten lasterden, als of sy met haer den spot drieven. Alleen zocht *Granvelle*, ofte wt zucht tot den Koningh ofte ten op-sicht van 't gevacr 't welk zoo hem als den Roomssen Gods-dienst daerdoor bescheerd was, een stock in 't wiel te steeken, tot dat hy ook voor 't laetste niet ongaerne, zoo hy liet bliken, mede-stemde. De Koningh dit besluyt der Staeten verneemende, ontbood aen *Margriet*, dat sy de Spaenisse benden wt *Nederland* zoude over-schicken, welke hem rechtevoort met sijn overigh volk in *Afriken* tegen den Turk wel te passe zouden koemen. Ende aldus zijn de Spaeniards eerst in 't begin van 't volgende iaer, tot een groot geuych en genoeghen der inzaeten, die dese gasten liever van afteren dan van vooren zaghen, naer *Spanien* af-gestreeken.

5. By dese gelegenheyd bracht *Margriet* de oude gewoonte van hare voor-zaete *Marie* weder in sleur, dat sy te weeten de hop-luyden zelve verkoos, die dan van den * Steden-vooghden hun last ontfinghen, zoo langh sy daer in bezettingh bleeven; aengesien sy aen de trouwigheid van de zelve bewind-hebbers der Steden des te min ofte niet en twijffelde, als welker keur stond aen haer bloot believen. Alsdoo is de onderlinghe nijd tusschen de Nederlandssse Heeren, welke de tegenwoordigheyt des Koninx dus langh intenghel had gehouden, zoo langher zoo meer aengegroeyd. Zommighe loften hunne galle op *Granvelle*, smaedende op sijn al te groot en ongebonden gezagh, daer nu sijn vader gekoemen was van een slechten yzer-smid te *Besansson*: onder andere *Egmond*, wt zaeke *Granvelle* den Heer van *Helsaut* door hoofse strecken en kuyperyen tot het Stad-houderschap van *Hesdin* had op-gesechooven. Prins *Willem* was mede in sijn hert ophem gebeeten. Want na dat hy, na 't over-lijden van zyne eerste huys-vrouw *Anne van Egmond*, een nieuwen knoop had gemaekt met *Anne van Saxen*, dochter van den Keur-Vorst *Maurits*, zijnde door haer oom *August* den na-zaet van *Maurits*, ende haer moederlijken groot-vader Land-grave *Philips*, in de Lutheresse gesindheid op-getrocken en in-gewerwd; hadden *Granvelle* en de Stad-houderesse dit houwelijk, als ergherlijk ende zoo voor den Koningh als 't gemeene beste after-deeligh, hem verweeten. Daer en boven was de Prins in die daghen met *Egmond* verzoend, die nu beyde de hoofden t'zaemen staeken, om den hoogh-draevenden *Granvelle* een voet te lichten. Met de dood van Koningh *Henrick* was in *Vrankrijk* de vervolgingh van de † *Hugenooten* (zoo men ze doen begon te doopen) niet dood gebloed; dan wierden met de strop, den brand ende van den beul gestraft alle, die de in-zettinghen van de Roomsse kerk en den meesten hoop zoo blindelinx weygerden te volghen. Onder andere is *Anne du Bourg*, Raeds-heer van de Opper-vergaderingh te *Parijs*, aen een staek verbrand; een heyligh yveraer, die sijn leven en hooghe waerdigheyt liever heeft willen af-staen dan de waarheyd. In *Spanien* gingh het immers zoo heet van den rooster: ende zijn te *Valadolid* omtrent desen tijd over de † 30. menschen mede tot

1560.

* Gouverneurs.

† Vid. auctor pag. 882.

‡ Auctores Boekopius & Praeses Thuanus.

het

1560.

het vuur verweezen, waer onder veele edele, ende (t welk het vreemdste is van allen) Bisschoppen ende Opper-Bisschoppen, te weeten van *Sevilla* ende *Placencia*, als mede de vroomme ziel *Augustino Casella*, eertijds Biecht-vader van Koningh *Karel* in de Nederlanden. Zoo dat sich doen het grouwelijke geheymenis openbaerde, t welk de *Prins van Oranje* onlanx wt den mond van den Franssen Koningh, wannecr hy als gyzelaer wt den naem van *Philips* aldaer vertoefde, hadde gevist. Want als Koningh *Henrick* op de iaght met donkere en halve woorden gewag maekte vanden aenflagh by hem en den Koningh van Spanien genoomen, ende *Willem*, om den Koningh de wormen wt den neus te drucken ende alles te deegh wt te hooren, sich geliet al over langh daer van kennis gehad te hebben; gaf *Henrick* dese woorden geloof, vertellende voort zonder after-denken, hoe dat tusschen hem en *Philips* was af-gesprooken, alle huysgesinden van de nieuwe kettery zoo in *Vrankryk* als in *Spanien* te verdelghen. *Willem* dan in *Nederland* weder koemende, ende siende dat *Granvelle* bereeds met zoo veele vers-gebackene Bisschoppen het rijk in hadde, ende alles tot schrick was aengesteld, gevoelde alsdoen by sijn zelve, dat *Henrick* wel eerde naekte waerheyd tegens hem had gebiecht. Onder dit is *Henrix* na-zaet *François* de tweede op het eynd deses iaers, na 17. maenden heerschappye, in sijn achtiede iaer wt de wereld en sijn Rijk verscheyden. Ende want hy by *Marie van Schotland* geene kinderen had geteelt, is hem sijn broeder *Karel*, de negende diensnaems ende doen ter tijd Hertogh van *Orleans*, op sijnselfde iaer in t Rijk gevolghd.

6. De Koningh † zocht allenxkens in *Gelderland* de vleughels van sijn ontzagh wijder wt te spreiden, der Steden vrydommen te be-noeyen, ende sich meer en meer te wapenen met schrick en verzeekeringh. Want gewaer wordende dat de Raed van *Wageninghen*, na t afsterven van *Ian van Salland*, aen den volgenden Drossaet van t Slot *Frederick Turk* de sleutelen der Stad weygerde over telanghen, had ze daer over op t verganghen iaer met straffe brieven, wt *Gent* onder sijn eyghen zeghel en hand geschreeven, door-genoomen: gelijk ook op dit iaer de Stad-houder de *Grave van Meghen* tweewerf wt bevel van *Mevrouw van Parma*; daer by doende, ten hooghsten onbillijk te zyn, dat de Koningh wt het vreedzaam bezit, daer in hy tot nu toe was volhardende, door sijne eyghene onderdaenen zoude werden ontzet. Dan de Overigheyd, haer onschuld neemende op den gewoonlijken viertijd van t Gericht, ook op de af-wesigheyd en krankte van eenighe Schepenen, stelde sich eerst tot het zuckelen en stil-zwijghen: ter tijd sy tot het spreken gepord zijnde, zeyden verwonderd te wesen dat men den Drost meer geloofs toe-droegh dan haer, die, daeromtrent niet ge-erfd zijnde noch aen de Stad vereed, ook over de Stad ofte yemant geen bewind en had, dan alleen over sijn Huys daer by by nacht en dagh wel in ende af konde koemen, als mede wt de Stad schoon by geene sleutels en hadde. Dat mede de burghers en gras-burghers, sich met de bouvery moetende geneeren

† *Compilavimus hæc duo capita ex variis monumentis tam quæ in Curia Vadensi; quam alibi asservantur.*

ende daerom smorghens vroegh en t avonds laet in ende wt-vaeren, niet zonder groot ongerief en tijd-quistingh aen t Huys zouden moeten kloppen ofte roepen, ende ook geene wegh-vaerdighe luyden in de Stad willen vernachten; dan in de naeste dorpen. Behalven dat in zoo een geval de kranke, kraem-vrouwen en kinderen (gelijk voor heen wel was gebeurd) vaek zonder Priester, zonder troost en zonder doopzel zouden sterven: noch de Richter in t vervolghen van dieven, boos-richten en moord-branders sijn ampt by nacht konnen waer-neemen. Sy hielden t ook voor geen kleyn kruys en spijt dat men haer, die in trouwigheyd voor niemand behoeften te wijken, ende hare bezwoorene vryheeden zoo lief hadden als de andere Steden van *Velouwen*, alleen voor verdacht aenzagh; waer van sy de waerom gaerne zouden weeten, ende, zoomen ze schuldigh bevond, gaerne de straffe draeghen. Wel was waer dat men van ouds, doch alleen in tijden van vrede ende de Stad bezet zijnde met allerley krijghsvolk, de sleutels met bewillingh der burgheren den Drost in bewaer plaght te geeven; welke anders die vanden Raed toe quamen; dien het ook toe-stond de poortiers te be-eedighen ende te loonen: ende dat daerom de sleutelen niet door den Drost maer door den Burgemeester in der tijd den Keyser by sijn eersten intred waren aengebooden, die ze echter hem wederom had gereykt ende daer by gezeght: *Verwaert uwe sleutelen, en zyt mijn goede onderzaeten: ick begeer geld noch goed, ende zal u een genadigh Heer zyn.*

7. Dat *Salland* aller-eerst in-draght in dit haer voor-recht hadde gedaen ende op sijne eyghene hand den Burgemeester de sleutels ontvredighd; meest daerom, om ter zaeke van t wey-werk en haese-iaghten voor andere op de baen te wesen, ende wt die reden de poorten zomwijlen tot negen ofte tien uyren hadden toe-gestaen: waer over sy sich doen niet alleen aen t Hof maer ook op alle land-daghen hadden beklaght. Daer nu dees Drossaet, behalven de sleutels, ook des Stads wallen en grachten, met al het bou-gewas, visseryen en weydinghe voor schaepen en paerden, tot merkelyk afster-deel der onderzaeten, zich eyghen mackee: onaenghesien de Stad altoos voor heen haere grachten rustelyken had gebruyke, ende gemeenlijken alle iaer tweemaels gevaeght ende geruymt. Het slot was, dat men haer rechtevoort de sleutelen niet en zoude benyden, die sy anders in tijden van oorlogh den Stad-houder ofte Drost niet en begeerden te onthouden. Dan alzoo de wederstand en t gebod sterker waren dan haer goed recht, moesten de Burgemeesters den *Grave van Meghen* ten laetsten belooven, dat sy, hoewel tot in-breuk van haere vryheeden, voortaan in tijden van krijgh, op-roer ende ander ongemack, ofte wanneer het anders den Stad-houder in der tyd om behoorlijke oorzaeken zoo goed docht, aen hem ofte yemant van sijnent weghen de sleutels der Stad in handen zouden stellen. In den Lente-maend hadden *Willem Linkert*, *Goossen van der Lawick*, *Karel van Gelder* baltard, *Walraven van Wijchen* Burgh-grave tot *Nymeghen*, *Lamb. van Kruchten* Burgemeester tot *Ruermond*, *Jacob van Ommere* Burgemeester tot *Arnhem*, neffens *Ian van den Have* ende *Peter van Moers*, d een Stad-schrijver van *Nymegen* en d ander van *Ruermond*, te *Brussel* aen *Margriet* enden Raed van Staet in een heus verzoek behandicht, zoo belangende eenighe mis-bruyken van t Hof van *Gelder*, als weghen de kettery en onderzoekinghe, waer van sy, wt kraght van t verdragh van *Venloe*, onbelast wilden blijven; alzoo de Keyser daer

by had

by had beloofd niemand met ongewoonlijke rechts-vorderingh te bezwaeren ofte te laeten bezwaeren. De Stad-houdersse door de Geldersse volmagtigters voor en na geperkt zijnde, dede ten laetsten zoo eene verklaeringh, dat

* *Revisie.* voortaan Cancelaer en Raeden niet en zouden aenneemen eenighe kennis ofte * *herzieningh* tegens oordeelen by Land- en Stad-rechten wt-gesproken, waer van na oude gewoonten geen beroep en viel: wel verstaende nochtans, dat, in val van geweygerd recht, ofte daer buyten rechtelijke oordeelen daedelyker wijze yet wierd voor-genoomen, het Hof daer toe gebedden de zaeken zouden moeghen verhooren ende daer in handelen als recht was. Dat mede de bereeds gedaene * *wt-vorderingen* blijven zouden, ende de toekomende niet anders geschieden dan onder borgh-tochte van de gelichte penninghen, zoo 't nood dede, weder te geeven. Aengaende de letteryken wisten sy wel hoe groote bescheydenheid de Koningh tot nu toe hadde gebruykt, en niet anders gezocht dan om de onderdaenen in Gods vrees en onderlinghe eenigheyd te onderhouden, welke geschaepen waren door de nieuws op-gestaene leeren verstoord te worden. Ende om dat de Ampt-luyden en andere dien 't recht was bevoolen, sich niet na bebooren hadden gequeeten in 't wt-voeren van de Keyzerlijke en Koninglijke Plackaeten; had de Koningh die zorgh zelf op hem moeten laeden, ende de landen bewaeren by het geloof daer hyze ende sijn vader in den aenvangh van hunne heerschappy by hadden gevonden, ende waer toe, vermoegens verdragh ende ook schuldighen plicht tegen God, beyde deelen gelijkelijken waren verbonden.

1561. 8. Op het aenvolgende iaer wierd 'er bereeds zorghvuldigh onderzoek gedaen tegen de aenhangers van de nieuwe leer, ook eenighe huysen der zelve, daer men by-een-koemten had gemaekt, tot schrick verbrand. Maer om den wortel van dit onkruid wt te roeyen, vonden sy noodigh in Nederland, 't welk tot nu toe alleen vier Bisdommen van *Atrecht*, *Doornijk*, *Utrecht* en *Kamerick* had gekent, meer andere te planten. Ende alzoo is Neder-Duytsland, met toc-stemmingh van den Paus, in drie Opper-Bisdommen af-gedeylet, te weten *Mechelen*, *Utrecht* en *Kamerick*. Waer van *Mechelen*, als het opperste, zes Bisdommen onder hem zoude begripen, dat van *Antwerpen* en 's *Hertogen-bos* in *Brabant*; *Gent*, *Bruggen* en *Yperen* in *Vlaenderen*; ende *Ruermund* in *Gelderland*. Onder *Utrecht* zouden staen de Bisdommen van *Haerlem* in *Holland*, *Middelburgh* in *Zeeland*, *Leeuwaerd* in *Vriesland*, *Deventer* in *Over-Yffel*, neffens *Groeninghen*. In de *Walsse* gewesten was *Kamerick* tot den stoel van een Opper-Bisshop geschickt, ende onder 't zelve *Atrecht* en *S. Omer* in *Artoys*, ende in *Henegouw* *Dornick* en *Namen*. Deze keur van nieuwe Bisdommen wierd by de andere niet wel geduyded, en kraghtelijken tegengesproken; voor-geevende, dat daer door de vrye zielen als een iuck wierd op-geleyd, ende de afschouwelijke naem maer niet de kraght van de Onderzoekinghe wegh-genoomen. Want *Ruermund* eene mede-hoofd-stad van *Gelderland* aen de *Maes*, welke van zulke heerschappen noyt en had geweeten, tot een Bisshop wierd op-gedronghen *Willem Daemsen van Linden*; die van *Haerlem* *Nicolao de Terra-Nova*; die van *Deventer* in *Over-Yffel* *Gilles van den Berghe* een *Franciscaner*; aen die van *Leeuwaerden* *Cuner Petersen van Brouwers-haven*, ende eyndelijken

die van *Groeninghen* *Ian Knijf*. Daer na heeft *Prins Willem*, om by-legher te houden met *Anne van Saxon*, dese landen voor een wijl verlaeten. Wanneer hy van hier eenighe Stad-houders op sijn trouw-dagh zocht mede te neemen, stond *Margriet* zulx niet toe ofte ten minsten der zelve langh-duyrigh wt-blijven, voor-wendende met een de ver-geleegenheid van plaetsen; dan bewillighde niet te min, dat hy met eenighe edelen, onder andere *Floris van Montmorency* Heer van *Montigny*, naer *Saxon* verreyde, die de bruyd wt haren naem veel gelux bood, ende meteen hals-band van kostele steenen beschonk. Ende alzoo is *Willem*, na gehoudene bruyloft te *Leypfich* in den Oogstmaend (alwaer sich, neffens andere Duytse Vorsten *Frederick* de tweede Koningh van *Denemarken* ook liet vinden) vroegh weder naer sijn gebied gekeerd, maekende in syne Stad *Breda* eene nieuwe na-bruyloft: ende nergens anders om treurende dan om den daghelijken aenwas van *Granvelles* heerschappye, aen wien ofte de Paus ofte *Philips* opnieuws een rooden Cardinaels hoed hadden toe-gezonden.

9. Daer na is 'er binnen *Valenchien* scherpe straffe gepleeghd tegen zommighe, die onder den deck-mantel van den Gods-dienst om de Stad in roeren en in een bloed-bad te stellen hadden gearrebeyt. Weshalven de Stad-houdersse, beducht zijnde dat dese smette, welke wt het aenbuyrende *Vrankrijk* was over-gewacyd; in *Henegouw* ende voorts by de Geldersse en *Vriesen* wel moght voort-kruypen, den *Grave van Arenbergh* niet en vergat sijns plichts te vermaenen. Doen is het aengevanghen werk van de nieuwe Bisdommen met allen yver voort-gedreeven, in 't byzonder by de *Brabanders*, hoewel die met handen en voeten daer teghen woelden. Alzoo sy, op *Margriet* geen vat hebbende, de *Abten* ende *Staeten* zoo moede maekten, dat 'er beslooten wierd: gezanten niet alleen tot den Koningh, maer ook naer *Romen* af te vaerdighen; onder andere den beruchten *Rechtsgeleerden* *Ian van der Moelen*, die den Paus zoude bidden, dat doch de *Clooster-goederen*, tegens wil en meyninghe van de eerste wt-geevers, niet moghten worden mede-gedeylet aen de nieuwe Bisdommen, ende den *Clooster-linghen* haer oud voorrecht benoomen van wt het midden van haer *Abten* te verkiesen; dat eyndlijken de *Bisdommen* alleen wt des *Koninx* beurs hunne betaelingh zouden ontfanghen. Hy had ook voor-schrijven mede van *Prins Willem* en den *Grave* van den *Berghe* aen den Paus en andere hoefden van *Romen*. Maer *Margriet* hier van door verspieters verwittighd, schreef van stonden aen, om in de voor-baet te wesen ende den Paus in te neemen, aen den *Spaenssen* gezant *Vergas*, die van der *Moelens* koemste zoude waer-neemen, ende al sijn gepoogh om-stooten. Met een liet sy brieven en boodschappers naer *Spanien* af-gaen, met dit bescheyd, dat de *Brabandse* volmagtigters hem met den eersten zulx zouden voor-draegen. Zoo dat de last-hebbers alles daer vernaegeld vonden, ende zonder eenighe verrichtingh weder naer huys keerden. Effenwel lieten de *Nederlanders* niet af, voor al de *Abten*, die met haer treurige klaghten *Margriet* de ooren steeds warm maekten; daer na de edele, die wt een innerlijken af-gunst teghen *Granvelle*, zoo in 't heymelijk als voor hoofd dit vuyr meer en meer aenbliesen:

aenbliesen : ook de Staeten, die door de Steden op-gereyd het recht van hunne vrydommen voor-wierpen : ende eyndlijken het gemeene volk, 't welk overal wt-schreeuwde, dat 'er door dese Bisschoppen als een grond wierd geleyd van de Spaensse Onder-zoekingh. Doen was effen wt Spanien te rugh gekoemen *Philips van Montmorency* Grave van *Horn*, hebbende bevel van den Koningh om duydelijke openingh te doen van den toe-stand der Nederlanden. Dees dan liet den Koningh en syne kennissen aen 't Hof door brieven aendien, dat het op-werpen van de Bisschoppen een zoo wel ongewoone als onverdraeghlijke zaak was voor den in-zaeten, voor al ten op-sicht van *Granvelle* den eersten raed-geever van dese nieuwigheeden, die om syne vermetelheyd en waen by alle man in haet zijnde, ook geen genoeghzaam gezagh en hadde om zulke bezwaernissen in tevoeren.

1563. 10. 't Geen in Braband was begonnen, pooghde men in Gelderland mede in 't gebruyk te brengen. Om welke redenen *Adriaen Nicolaes-zoon* Cancelaer van Gelder op 't volgende iaer met brieven zoo van den Koningh als Stadhouderisse naer *Ruermond* is af-gevaerdighd. De Koningh gaf te kennen, dat hy, wt eenen zondelinghen zucht tot den Gods-dienst, ende om andere wigtighe ooghe-merken, maght van den Paus verworven had om het getal der Bisschoppen in Nederland te vergroeten, ende onder andere die van *Ruermond* en hunne Stad met een Bisschops-stoel te verbeeren, tot verzoetingh van den brand en menigvoudighe schaeden by haer geleeden, ende door tusschen-werkingh van eenighe goede vrienden : treckende over zulx in geen twyffel ('t welk *Margriet* in haer schrijven mede vermaende) ofte sy zonden den Bisschop eerst-daeghs met schuldighe eer en onderdaenigheyd binnen neemen. Die van *Ruermond*, den inhoud ende des Cancelaers verzoek verstaende, begeerden dagh van beraed en tijd om den Raed by een te laeden. Dit geoorlofd zijnde, gaven tot antwoord, dat, nademaal de oprichtinge van een Bisdum in hare Stad yet vreemds was, ende noyt in 't Vorstendom Gelder ofte Graefschap *Zutveen* geboord ofte gesien, hen-luyden niet toe en stond, zoodaenighe veranderingh buyten toestemminghe van de gemeyne landschap toe te laeten; biddende, hy wilde dit bescheyd ten besten duyden, ende aen sijne meesters over-brenghen. Maer de Cancelaer diende hier op, dat hy een ander en zachter bescheyd verwacht hadde; te meer, alzo dese zaak de landschap niet in 't gemeen, dan hare Stad in 't byzonder was raekende; verzoekende daerom in ernst, alles by haer zelven al noch naerder te over-weeghen. Na veele woorden en wederwoorden bleeven echter die van *Ruermond* stijfzinnigh en by haer voorigh besluyt, ende gingen, na des Cancelaers vertreck, met de overighe Vier-deelen te raed; schrijvende, onder andere, aen die van *Zutveen* ende hunne meyningh onder-vraegende; aengesien sy een lid waren van 't gantsse Vorstendom, 't welk, volgens de Keyserlijke toe-zeggingh en 't verdragh van *Venloe*, onscheyd-baer was van 't voordere lichaem: hoewel men wt-gaf, dat het niet zoude toe-gestaen worden een landdagh hier over te houden; ende schoon genoomen men zulx al dede, dat sy echter den Bisschop door louter bedwangh zoude moeten aenneemen. Elders betaelde de Koningh met andere redenen, zeggende, dat *Granvelle* hier over te onrecht wierd gebeckeld, noch sijn voor-neemen oyt geweesd te zyn,

om op der Bisschoppen naem een vier-schaer van de Onder-zoekinghe, gelijk in Spanien, ook in de Nederlanden op te richten. Ondertusschen waren de Nederlandse Heeren op nieuws verstoord, verstaende wt *Montigny*, dat men ze door Vrankrijk voor aenleyders en beschermers der *Hugenooten* aenzagh, ende geloofden dat dese pijlen alleen quamen wt den kooker van *Granvelle*. Om wien wt het nest te stooten, *Egmond*, *Oranje* en *Hoern* op nieuws klaghtighe en smaedelijke brieven naer Spanien af-zonden. De Koningh, voorgeevende dat het sijn gebruyk niet en was yemant onverhoord af te zetten, verzocht wederom, dat een van hun dryen tot desen eynde by hem zoude over-koemen: daer echter niemand aen en wilde. Tot dat *Granvelle*, speurende dat de kleyne en groote alle effen zeer op hem gebeeten waren, ende eene blauwe boodschap maekende van syne moeder in Burgondien te willen bezoeken; op 't volgende iaer met een stank wt dese landen is gescheyden; ende noyt weder gekeerd, stellende in syne plaets *Maxmilien Morillon*.

1564. 11. Na sijn af-tocht zagh men het Hof, de Stad ende de Gemeente als van vreughde wt-gelaeten: maer meest de Nederlandse Heeren, die haer zelve en de Stad-houderisse geluck wensten, dat sy van desen stuyren op-siener en nieuwen dwingeland eens waren verlost. Gelijck sy ook zedert op *Margriet* en de gemeene zaak meer acht sloeghen, ende in sterker getal in den Raed verscheenen. Wanneer *Margriet* daer na t'elkens door den Koningh wierd aengepord, om den op veele plaetsen bouw-vallighen Gods-dienst van den wtersten val te bewaeren, schickte sy haer t'eenemael tot dese zorghe. Vermits de Koningh in meer dan honderd brieven met syne eygene hand in onbekende teykens geschreeven, haer dit op het hert druckte, wijzende haer dickwijls den wegh om de ketters, meerendeels slechte luyden, te onderscheppen, ende ('t welk in zoo een grooten Heer verwonderens waerd is) hunne naemen, ouderdom, gelegenheyd en aensicht wt-druckende. Op dezen blixem zijn felle donder-slaeghen gevolghd, ende de ketters allenthalven tot tuchthuysen; het zwaerd en den staek veroordeeld, tot ysingh van d'een en meerdere verstockingh van d'ander. Onder tusschen is Keyser *Ferdinand* ontslaepen, ende sijn zoon *Maxmilien* de tweede met gemeen believen in sijn plaets op-geschooven. † Op dit iaer 1564. heeft de Koningh by algemeyne af-kondingh alle handelingh op Engeland verbooden, ende in 't byzonder aengaende het stuck van de Engelse laekens, waer van de Engelse voor hadden een stapel te houden binnen *Embden*. De Heeren van den Raed in Gelderland daer behalven vernemende, dat 'er heydenen voor handen waren die door de landen om-zweefden ende elders leggende bleeven; bevoelen dat men dit gespuys nergens lijdende ofte voor eenighen tijd geleyde zoude geeven, dan volgens de wetten straffen en wt-raeghen. Maer als de Stad-houderisse alles na 't rijgh-snoer van *Philips* zocht wt te voeren, ende de zwaerigheeden zoo wegghen de geldmiddelen als den Gods-dienst daghelijx aengroeyden, ende sy daer nevens niet steunzels genoegh by haer zelve en had, ook over langh

† Ex literis Senatus ad civitates.

1564. geene onder-richtingh wt het Westen bekomen; vond sy noodigh Egmond, met toe-stemmen en groot verlanghen van den Raed, naer Spanien heen te schicken, die om sijn geslacht en wtmuytende verdiensten by den Koningh een witte voet had, ende daer neffens in syne eygendinghen yet goeds meynde wt te werken. Egmond dan met veel adels sich op de reys begeevende, en zeer gemeenzaemliken beiegend, deed menighmaelen tegen den Koningh vertoogh van den staet der Nederlanden. Dan al eer de Koningh syne wijd-loopighe brieven aen Egmond over-gaf, liet hy syne Gods-geleerde om raed vraeghen over de vrydom van 't geloove, waer na eenighe Steden zoo zeer waren snackende. Als zommighe onder den hoop vonnisten, dat de Koningh; om meer gevaers en der Steden af-val te verhoeden, zonder quetsingh van syne hoogheyd, den onderdaenen wel vryen dienst moght verleenen; zeyde hy, haer niet by een gelaeden te hebben, om aen te wijsen wat hy wel konde toe-laeten, maer of hy zulx noodwendelijken moest toe-laeten. Wanneer sy hier op verklaerden, dat hy daer toe niet en was gebonden, zoude hy voor het beeld van Iesus hebben geknielt en dese woorden wt-gesproken: *Ick bid ure Godlyke hoogheyd, o Koningh van alles, dat ghy my altoos by dit op-zet wilt laeten, dat ick geen Heer magh zyn ofte heeten van de geene, die u voor een Heer verwerpen.* Aldus uyerde de Koningh syne herts-tochten over den Gods-dienst, waer van hy ook in syne brieven aen de Stad-houderse vermaen deed, met byvoegingh, dat hy liever duyzend dooden wilde lijden, dan eenighe verkeeringh in 't geloove. Met dit bescheyd is Egmond weder naer huys gewandeld.

12. Margriet, siende des Koninx bevel in veele leden te bestaen, liet wt alle stucken een algemeen Plackaet smeeden, ende aen de Stad-houders al-om over-zenden, van desen inhoud: *Nademaal de Koningh de rust deser landen voor al ter herten treckt, ende gesind is voor te koemen de hooghste onbeylen en warrayen, waer mede men andere volken na 't veranderen van haren Gods-dienst siet geplaeghd; over zulx wil hy, dat de Beveelen zoo van sijn vader Karel als de sijne, neffens het Besluit van Trenten en kerkelyke † land-vergaderinghen na den letter werden na-geleefd, ende alle gunsten bystand den Geestelyken † Onderzoekers beweezen, laetende aen haer de kennis van de kerkeryen, gelijk die na de geestlyke en wereldlyke rechten hen ook toe-behoort.* Dit is des Koninx bevel, 't welk ghy zonder eenigh weder-spreken zult na-koemen, ende van stonden aen door de Overigheyd van ure landschap laeten af-roepen. Dit Plackaet heeft de vrede der Nederlanden t'eenmael verstoorten om verre gestooten, ende het grauwniet alleen maer ook de Grooten over al gram en gaende gemaekt. Alzoo de Stad-houders meest alle rond wt betuyghden en klaeghden, voor hen onmogelijk te zyn de onderzaeten zoo nauw in te binden. De hoofd-steden van Brabant wierpen den Cancellaeer voor, dat men hare vryheeden, die sy van den Keyser hadden, in acht zoude neemen. De Stad-houderse diende hier op, dat des Koninx noch ook haer oogh-wit en was yet nieuws te gebieden, dan alleen de Keyser-

lyke Plackaeten tot naerder last des Koninx, te doen onderhouden. Dit bescheyd maekte ook de Vlamingen wacker om desgelijx te verzoeken. Doch Margriet kreegh terstond groote bangigheeden op den hals entijdingh, dat 'er sich bereeds veele edele in Brabant t'zamen verbonden hadden, indien de Koningh de vervloekte (zoo sy ze noemden) Onderzoekingh met geweld wilde in-voeren, zulx gewapender hand te zullen weeren. Het zelve wierd haer ook van Prins Willem, Egmond, ende den Grave van Meghen, Stad-houder van Gelderland, die den Koningh oyt en oyt trouw is gebleeven, aengediend. Eenighe deden hier by, het was dan waer ofte verfierd, dat de gezworene een op-zet hadden genoomen, haer met hulp van 't krijghs-volk wt Brussel naer Vilvorden te vervoeren; ende daer zoo langh te bewaeren tot dat hun begeerte was voldaan. 't Welk sy met den eersten in den wind sloegh; doch daerna twijffelde, of sy haer wt de Stad in een vaster Slot zoude begeeven. De verbond-brief in de Stad van Breda beschreeven, meest door be-yveringh vanden Heer van Aldengonde, braght mede, dat sy, om de goede Gemeente van het bannen, moorden, ende verbeuren van lijf en goederen te beschutten, gezworeen hadden de Onderzoekingh geensins in de Nederlanden te gedoophen; ende God tot een getuygh riepen, dat sy hier mede niet anders voor en hadden, dan Gods eer, des Koninx verzeekingh, ende de rust en welvaert der landen. Hier op zyn 'er door de geheele landschap zommighe wt-gezonden, om de gemoederen te trekken; ende zyn hen veele Heeren niet alleen in Nederland, maer ook in Vrankrijk en Engeland in 't openbaer en onder duymstoe-gevallen.

13. De Stad-houderse dit wijs wördende, liet de Overigheyd allenthalven door brieven van haer ampt vermaenen, de Sloten en muiren der Steden besichtigghen, ende onder't volk wt-stroyen, dat de Koningh eer langh zelf in Nederland zoude wesen; verwittigende met een de Spaense gezanten by den Keyser, in Vrankrijk, en Engeland, het gepoogh van dese eed-genooten. Den Koningh opende sy mede alle de gelegenheyd, klaegende dat hare menighvuldighe beeden zoo weynigh gehoors kreeghen. Sy deed ook hare Onder-Stad-houders, de Ridderen van 't gulden Vlies, ende Heeren van den laeghen Raed naer Brussel verdaghvaerden, om haer oordeel wt te hooren. Maer zoo menigh hoofd, zoo menighe sin. Margriet de Koninghlyke Plackaeten met de Keyserlyke vergelijkende, betoonde, de zelve niet nieuw te wesen, noch strengher dan de voorgaende, de welke alzoo met rijpen raed ende believen der Staeten wel eer waren goed gekend, konde sy niet versinnen, waerom men nu zoo zeer daer tegen bulderde. Daer op wierd gezeyd, dat men de Keyserlyke straffe tegen de ketters wel niet wegh neemen, dan slechts verzoeten zoude, 't welk de Keyser zelve, zoo hy leefde, niet en zoude hebben geweygert, ende op de bede van sijne zuster Marie te vooren had toe-gestaen. Dit vonnis liet sich Margriet half en half bevallen; wel verstaende; dat sy in dien toe-stand van tijden den gezworenen yet moest toe-geeven, ofte haer met kraght in-toomen: 't welk, by gebreck van een bestendigh Veld-heer en legher, haer voor al noch was ongeraetzaem. Onder dit quamen de gezworene noch op dien zelve avond binnen Brussel; met een sloop en gevolgh van omtrent 200. ruyteren. Voor aen reed Bréderode, ende

† Provinciale Synoden.

‡ De Inquisiteurs.

1566. bezijden hem *Lodewijk van Nassouw*: de andere volghden in geleeden te voet. *Lodewijk* gingh in 't Hof van sijn broeder den *Prins van Oranje* met *Brederode* vernachten: maer 's anderen daeghs, wanneer de Graven van *Kulenburgh* en den *Bergh* waren aengekocmen, namen de ver-naemdste het huys van *Kulenburgh* tot een her-bërgh. Op den zeffen van de *Bloey-maend* ver-voeghden sy sich in groote stilte en stemmig-heyd, gaende vijf en vier te gader, naer het Hof. *Brederode* het woord voor hen allen op-neemen-de, zeyde *aldaer verscheenen te zyn*, om een keus verzoek met alle deemoedighbeyd over te leveren, ende bad de *Stad-houderesse*, dat sy doch by den *Konings* wilde arbeeyden tot af-doeningh van de moord-daedi-ghe *Plackaeten*, waer by de gemeene zaak niet en konde bestaen ofte behouden blyven: klaegbende met een, dat sy te onrecht voor oproer-ende scheur-mae-kers wierden aengesien. *Margriet* zeyde, met haere Raeden hier over spraeck te zullen houden. Voort daer na liet sy op de kant van den verzoek-brief stellen; dat sy eene bezendingh aen den *Konings* wilde doen, op wiens goedertierenheyd sy sich zouden verlaeten: sy zoude ook haer best doen, ende had bereeds met haere Raeds-heeren over de ver-zachtingh der *Plackaeten* gehandelt, ende tot dien eynde vast een ontwerp gemaekt om aen den *Konings* over te schicken, ende sijn antwoord te verbeeyden. Middelerwijl wilde sy zorgh draeghen, dat aengaende de *Onderzoekingh* alles verdragbelijker moght toe-gaen: gelijk sy wederom niet dan alle zedigheyd van haer luyden was verwachende. Na 't over-leefsen van dese woorden bedankten sy *Me-vrouwe*, ende baden ze met een, sy wilde het daer voor duyden, dat dit bedrijf der edelen nergens toe en streckte dan tot dienst en orbaer van den *Konings*. Als *Margriet* hier op zeyde, dat de tijd het alles zoude leeren, zyn sy bezijden ge-gaen.

14. Wanneer *Margriet* daer na met haere Raeden wt het Hof gingh, vraeghde sy of sy de gezworene ook ergens in had vertoornt? *Bar-lemont* antwoordede: *Neen, neen, Me-vrouw: en schrickt u niet voor dese Geusen ofte Bedelaers*. De verbodene de kraght van dit zeghs-woord herkauwende, bestonden daedelijken wt as-graewe lakens draghten te maeken, kleyne houte nappen ende potjens, op de wijze van de truggelaers en melactisse aen hunne hoeden te binden, ook zeeker geflacht van geld te munten, hebbende aen d'ene zijd des *Koninx* af-beel-dingh met dese woorden, **GETROUW DEN KONINGH**; op de andere zijd een knap-zack, neffens twee handen tot een teyken van trouwe vast in malkanderen gevoeghd, met dese spreuke, **TOT DEN KNAP-SACK TOE**. Eynde-liken lieten sy hunne baerden, behalven den bovensten lip, t'eenemael af-schraepen. Dit is de eerste springh-ader van dien beruchten naem ende *Nederlandsse* oproerten, welke de landen en gemoederen zoo langhen en menighen tijd tegen den anderen hebben verdeeld gehouden. Dit geschied zijnde, heeft *Brederode* in de huy-singh van † *Kulenburgh* (welke daerom nader-hand tot den grond is vernield en om-geworpen) de eed-genooten by de 300. in 't getal, by de welke sich ook allerhande geslacht van volk liet vinden, te gast gelaeden. Alwaer sy van den wijn lustigh en verheughd wordende een groot ge-

† Vide ad ann. 1568.

schal maekten, malkanderen *Geusen* noemende, ende op der zelve ende des *Koninx* wel-vaeren geheele bekers wt-veeghden. Daer na keerde zich *Brederode* voor sijn vertreck wt de *Stad* wederom tot *Margriet*, twee daghen na syne voorighe t'zaemen-spraeck, vergezeld met de Graven van den *Bergh*, *Nassouw* en *Kuylenburgh*, hervattende in een nieuwen brief hun oud ver-zoek, met dit by-hanxel, dat het af-wachten van des *Koninx* besluyt, by desen op-loop en verdeylingh, zeer ongeleeghen quam: sy hadden wt liefde van 't vaderland haer het best geraeden. Indien sy niet te min gefind was zoo een langhzaemen raed te pleeghen tegens de aenstaende en nijpende onrusten; wil-den sy sich voor God en de wereld onschuldigh hou-den van de rammeren die hier wt moghten zuyren. *Margriet* in dit stuck niet zeer bekommerd, nam over haer, dat sy in zulken geval spoed zoude gebruy-ken, ende middelerwijl den *Onder-soekeren* ende de *Overigheyd der Steden* de verdraghzaemheyd bevee-len; haer voort biddende, sy wilden dieshalven geene wydere onlusten verwecken, andere in hun verbond op-neemen, ofte byzondere t'zamen-rottin-ghen maeken: ofte sy zoude genoodzaekt zyn, tot vast-stellinghe van 't *Konings* ontzagh en den ouden *Gods-dienst* andere middelen te werk te stel-len. Daer na bestroyde men de *Stad* met dese maere: dat te weeten de gezworene van de *Ridderen* van 't *Vlies* verzeekingh hadden, dat van dien dagh af geestlijke noch wereldlijke *Overigheeden* yemant hechten, verbannen ofte straffen en zouden wt zaeke van den *Gods-dienst*, ten ware daer oproerigheyd onder speel-de; waer over de gezworene alleen zouden er-kennen. Om welke loeghens te straffen, *Margriet* met de *Ridderen* terstond aen de *Stad-houders* en *Overheeden* van 't vlacke land liet schrijven, ende met een der eed-genooten verzoek met haer antwoord op de kant over-stuyrde.

15. Dit heeft de *Stad-houderesse* mede aen-geprikelt, om de langh-gedreyghde bezendingh naer *Spanien* te verhaecten. Dese last was *Ian Ghymes* *Mark-grave* van *Bergen* en *Stad-houder* van *Henegouw* toe-gedacht, die ze echter eerst ontzeyde ende daer na ter nauwer nood noch aennam, mids dat men hem niet alleen en zoude schicken; ende derhalven is hem tot een maer by-gevoeghd de *Stad-waerder* van *Doornijk* de *Heer van Montigny*, die te vooren tot dit ampr-meer was gebruykt. Dese onder de leeden heb-bende daer het naderhand opwt-draeyde, maek-ten met de *Stad-houderesse* zoo een bespreck, dat sy door het voor heen zenden van een boode den *Konings* zoude in-neemen en onder-tasten, ende van hunne koemst verstandighen: middeler-wijl zouden sy haere reys zoo aenstellen, dat hen de boode in 't weder-keeren wt *Spanien* te gemoet reed met de brieven, waer wt sy des *Koninx* gefindheyd aengaende dese gezantschap moghten af-neemen. Volgens dit af-gescheyd stuyrde *Margriet* een vertrouwd *Hovelingh* voor wt, met heymelijken last en eene schriftelijke onder-richtingh, waer in sy veele hoofd-stucken by de brieven van *Montigny* ver-vaet anders wt-leyde: neffens de *Plackaeten* van *Keyser Karel*, en straffen der ketteren na 't oordeel der Raeds-heeren en *Gods-geleerden* een weynigh verzoet, 't welk sy echter niet en had wt-gegeeven ofte wt-geeven en zoude zon-der naerder bevel des *Koninx*. Dan alzo de *Mark-grave* een schielijk letzel aen sijn been had gekreegen, terwijl hy wandelde voor het Hof van

1566. van de Stad-houderſſe, ende daer wt oorzaak van vervaerdheyd en verſchooningh genoomen; is *Montigny* alleen gereyſd, die voor den Hoy-maend te *Madrid* aenquam, ende van den Koningh in't ſchijn wel beleefdelijken onthield en meer-maels verhoord wierd, doch laſt bequâm van ſijn kamer-raed den Mark-grave te gemoet te ſien. Na een langh wachten en na-loopen is'er op't laetſte, belangende de verzachtingh der Plackaeten, alleeneen * tijdelijk bevel ofte bepaelingh wt-gekoemen; welke by't meeren-deel der in-zaeten verſtoornis en ook by eenighen enkel ſpot verweckte. Alzoo quansuys tot bewijs van eene zonderlinghe genade daer by beſlooten was, dat de verkondigers van de nieuwe leer, hunne dienaers en huys-veſters, ende die tot ergernis aenleydingh hadden gegeven, niet met het vuyr dan met de ſtroppe geſtraft zouden worden; die van haer gevoelen af-ſtonden, met het zuwaerd: het gemeen volk in die dwaelinghen vervallende, met den ban. Het Hof zond dit Plackaet aende Staeten van yedere landſchap om beveſtigd te worden: gelijk het ook door die van Artoys, Henegouw en Namen is beteykend, ende daer na in Brabant en Vlaenderen af-gekondighd; zonder de Hollanders, Zeeuwen, Vrieſen, ende Gelderſſe daer toe te dringhen; als de welke op hunne vryheeden ſteunende, ofte wat verre van de hand leggende, de onderſchrijvingh na alle vermoeden zouden hebben geweygert; voor al de Gelderſſe; die nieuwlijx over-wonnen ende zoo een ſcherp gebit noch niet gewoen en waren. 't Welk alles met een ſtilen trommel ende ſonder voor-kennis van de Gemeente, welke tot de ver-meynde ketterye meerendeels was geneeghen, is toe-gegaen. Niet te min heeft *Margriet*, † om op de Gelderſſe te vaſter te moegen ſtaen, een anderen vond bedacht; ende den Smal-heeren over al te gemoet gevoert den leen-eeed by haer gedaen; dat ſy te weeten den Koningh, als Hertogh van Gelder en Grave van Zutveen, getrouwe luyden zouden zijn, ſijn beſt betrachten en erghſt weeren, hunne leenen deg'helyken bedienen, bemannen en bewaeren, ende voorts alles doen dat haer plicht mede braght: met bevel, dat ſy t'zaemen met hunne onder-leen-mannen, wt over-denkingh van deſe beſwoorene beloften, ſich zouden ontslaen van alle verbinteniffen die ſy hier tegens met yemant mochten hebben ingegaen, by verbeurte van de leenen, ende met brengher dies briefs ofte ten langhſten binnen 14. daghen na ontfanghene weet een volkocmen en ongeſmuykt antwoord aen den Stad-houder ofte Cancellaeer beſtellen; op ſtraffe dat men ze anders voor ongehoorfaem zoude aenſien, ende de leen-roerighe goederen als vervallen aenſlaen.

16. Middeler-wijl liepen daer ſterke geruchten van der gefanten ongeluckighe welle-koemſt in Spanien, van des Koninx verbitteringh tegens de geloof-belijders en hunne mede-ſtanders, van het toe-ruſten van eene vloot om hem herwaerts over te ſcheepen, ende van de lichtinghen van *Erick van Brunſwijk* in Duytſland, om de ziel-dwingers en nieuwe Biſſchoppen het hoofd met geweld boven te houden. De Spaens-gefinde gooten ſwavel in dit vuyr ende deden hier by, dat de Koningh alleen na't uyerlijck de gezanten lief-koofde, verbejdende den tijd dat hy nu 't verza-

† Ex diplomate typis vulgato.

melen van geld en volk onvoorſiens met *Granvelle* naer Nederland zoude af-koemen, om den adel en ſcheur-maekers op de knokels te taſten. Het grauw door deſe tijdinghen aengeſteeken ende wt Spanien niet goeds verwachtende, nam de ſtoughtigheyd van openbaerlyken in't vlacke veld ende aengeleegene hoeken over al haren Gods-dienſt te pleeghen, om alſoo ſich zelve moed te maeken, ende door 'tvertoonnen van zoo eene aenſchouwelijke menigte hare benijders te verſchrieken: mede neemende tot nood-weer van haer lijf rappieren, ende op 'tlaetſte ook kleyne buſſen. Voor al was *Antwerpen*, de ſtapel van de Duytſſe en Franſſe koop-luyden, met deſen evel belmet. Ende want de Overigheyd zulx met geene middelen kônde verhinderen, wierd de Stad-houderſſe ontbouden. Deſe, om van der burgheren trouwe en vermoeghen een proef te neemen, vond goed, den Stad-houder van *Gelderland Karel van Megen* voor wt te ſchicken. Dan de Stad hem ſiende raekte aen 't hollen, roepende, dat de gezwoore vyand van de Calviniſten daer was, dat de Grave van *Arenbergh* met twaelf vaendelen zoude volghen, ende *Margriet* alſdan de inwoonders na hare hand zetten, ende een Slot met eene ſterke bezettingh in de Stad legghen: door hoe-daene ſchalkheyd de Spaeniards voor deſen de *Napolitaners* en *Milanoyſen* het net van ſlaverny hadden over den hals gebaelt. Als deſe woeleryen meer en meer aenwiefſen, liet *Margriet* den Grave van *Megen*, als of de Gelderſſe hem niet langher en konden ontbeeren, weder van daer roepen. Daer na is op 't verſoek van de Gemeente *Prins Willem* met volkoemene maght daer heen af-gevaardighd in den Herſft-maend. De Raed, *Brederode*, en eenighe edele ginghen hem tot aen de poort te gemoet: het volk; hoewel *Oranje* daer tegen wt-voer, ſchreeuwde met volle monden, Dat het den * *Geuſen* wel mocht gaen. Voort liet hy den Raed laeden, toonende ſyne geweld-brieven, ende met des Stads gilden raed houdende; om alle twee-draght en onderlingh mis-trouwen wegh te neemen. Wanneer hy daer over vaſt doende was, ende de burgers met de in-zaeten ſich voor de hovinghen ontzagghen, ook op den Raed geen vaſt vertrouwen en hadden, voor al niet de Calviniaenen, die den meeſten anxt gevoelden, noch ook met den anderen wt eene mond bliefen, vermits eenighe de *Augsburgſſe* belijdenis waren toe-gedaen, ende zommighe weder van eene ſtrijdighe gefindheyd; wierd'er eyndelijken beraemd, dat de burgery de waek zoude houden; ende de Calviniſſe met foetigheyd bekoord worden om de wapenen en 't oef-fenen van hunnen Gods-dienſt voor een wijl te laeten beruſten, tot dat de algemeene Staeten in alles zouden voorſien.

17. Onder dit quam de Stad-houderſſe eene andere onverhoede maere voor, dat te weeten de *Geuſen* te *S. Truyen* in't land van *Luyk* waren t'zaemen-gerôd, om te beraeden of men ook de wapenen zoude aentrecken. Daer heen zond ſy van ſtonden aen *Oranje* en *Egmond*, om de zelve van zulke by-een-komſten te vervaerden. Deſe vertoonden, dat om haren 't halven de Heeren van *Montigny* en *Bergén* naer Spanien waren af-gegaen, ende ſy derhalven niet en behoorden den Koningh tot woordere gramſchap op te rockenen, die de voorighe mis-verſtanden geneyghd was te vergeeven. Maer deſe gaſten een nieuw verzoek over-langende, beſtonden ſich eenſdeels te ſuyveren, met zulke

* *Vivent les gueux.*

1566. vry-borstigheyd, dat sy de half aengeboodene genade t'eenemael verwierpen; zeggende, *aldaer niet bedreeven te hebben 't welk diende verzwegen; dan veel eer rucht-baer gemaekt en aen de kloek gebanghen te worden; anderdeels begeerden sy, dat de Stad-houderisse by zeghel en brieven van haer en de Ridderen des Vlies betekend, haer tegens alle geweld en over-last zoude verzeekeren, ende daer nevens aen Oranje, Egmond en Hoorn wolle maght geeven, om haer luyden met den Koningh te vergelijken: dat 'er eyndelyken een algemeene dagh-vaerd van de Nederlandse Stæten mocht wt-geschreeven ende daer op alle verschillen geslecht worden.* Dit antwoord, waer by sy alles wt haere handen en aen de bescheydenheyd stelden van Hoorn en Egmond, heeft dese Heeren by Philips en de Spaens-gefinde zeer verdacht gemaekt, ende, zoo veele vermoeden, hun onder-gangh naderhand meest veroorzaekt. Na veel draelens zijn door aendrijven van Montigny de Koninghlyke brieven eens over-gekoemen, in de welke hy de drie stukken, daer Margriet zoo menighwerven om had gebedden, met zeker bedingh scheen in te willighen. *Want hy de af-doeningh van de Geestlyke Ondersoekinghe toe-stond, zoo men maer den Bisschoppen hunne voorighe stoelen vergunde, als mede dat het Keyserlyk Plackaet door den Nederlandssen Raed wierde bepaeld, indien de Spaensse Raed zulx eerst voor goed had gekent: ten drieden zeyde hy, dat men de gezworene en andere in genade zoude kunnen aenneemen, doch niet voor ende al eer de twee voorste stukken waren vast gesteld.* Waer wt alsoo 't genoeghaem bleek, hoe de Spaniard alles op schroeven stelde; is daer op door alle de landen en Steden een schrickelijke beelden-storm gevolgh, ende wt-gevoerd, niet door luyden die eygentlyken eenigh geloof beleeden, maer door het schuym van 't volk en allerhande geboefte, ende zoo wel buyten last van de Overigheyd als voor-weeten van de nieuwe geloofs-gefinde. Ten welken tijde ook zommighe van Nymeghen, door bekooringh van eenen Lodewijk, welkers leere sy nu etlijke maelen op het Iooden kerk-hof hadden aengehoort, eensdeels begonnen in hare voorighe gefindheyd te waggelen. Maer de Grave van Mege, sich van Arnhem naer Nymegen ylende, heeft sich met alle geweld daer tegen gekant. Ende hoewel hy met des Stads Overheyd alle kraghten in-spande, om dit loopend vuyr by tijds te dempen, was echter haer arbeyd vruchteloos. Want als sy by de Iannijten waren te hoop gekoemen, om over het veriaeghen van Lodewijk raed te slaen, zijn sy, nademaek de meeste Heeren zwaerigheyd maekten, niet verrichtende gescheyden; te min, vermits de beelden-schenders allenthalven te Arnhem, Venlo, Ruermond en Nymeghen de banken begonnen te stellen.

18. In desen nood bad Margriet den Raed, volgens hare voorgaende beloften het geweer aen te trecken; siende dat haere lijdzaamheyd hoe langher hoe meer mis-bruykt wierd, ende een schadelijk gevolgh had. Na langhe knibbelinghen wierd aldaer veraf-gescheyd, dat Margriet hen vergiffenis van den voor-leeden handel, ende in 't toekomende verzeekerheyd zoude aanbieden, mids dat sy zelve het hand-schrift van 't verbond al voorens zouden verbranden, ende by eed belooven het oud geloof en den Koningh altoos te zullen aenkleeven. Te Antwerpen heeft men mede een gebod aengeslaeghen, dat men de beelden on-

geschend zoude laeten, ook al het geroofde binnen 24. uyren aen den gemeents-luyden en buyrmeesters weder langhen. Daer na is Oranje op het menighvuldigh aenzoeken van de Stads-Overigheyd tegen den wt-gangh van de Soemer naer Antwerpen gekoemen, na dat sy hem vrye maght hadden gegeeven, om het gemeene best op den naem van Margriet na sijn eyghen goeddunken te bestuyren, wachten en bezettinghen te stellen, ende, doch onverkort hunne oude vryheeden, ook wetten voor te schrijven. Onder dit vernam de Stad-houderisse des Koninx ontfeltenis over de onlanxe oproerten en kerkenplonderye, wiens eyndelyke wille was, dat men den Roomssen Gods-dienst alleen in Nederland pleeghen zoude, ende de ketteryen t'eenemael wt-wortelen, waer toe hy geld noch volk en wilde spaeren, op dat syne andere landschappen den dans van Nederland niet en moghten navolghen. Hoewel hy middeler tijds de Grooten hier te land door dobbel-sinnighe brieven laefde en goede vertroostingh gaf, schrijvende ook met syne eyghene hand zeer vriendelijken aen den Prins van Oranje. Waer door het gebeurd is, dat de meeste adel sich allentkens van de bondgenooten heeft af-gezondert, ende, in stede van gevaerlijke aanslagghen, des Koninx goedertierenheyd omhelst; te meer alsoo Margriet een gerucht van des Koninx over-komst liet wt-troyen. De Stad-houderisse siende, dat door dese scheuringh der eed-genooten maght zeer gekrenkt was, liet, onder 't dexel van de beeldenbrekers te bedwinghen, aen alle kanten volk op-lichten, verstoorde metter tijd de vryigheyd van de t'zaemen-komsten, maekende ook kraekel over de plaetsen daer sy plaghten te leeren; deed na de leeraers en moeyte-maekers onder-vraeghen, ook eenighe daer van by 't hoofd vatten en ruchtighen, duydende hare verzeekerbrieven in een anderen sin, ende opentlijken wt-geevende, dat sy veele dinghen door louter dwangh had toe-gestaen. Daeren boven gingh sy door de Bisschoppen bededaghen wt-schrijven, ende den Keyser en Franssen Koningh door brieven aendienen, dat de eed-genooten by den Keur-Vorst August en Palts-grave om hulp en volk aenhielden. Gaf ins-gelijx last aen Mansfeld, den Grave van Mege en Arenbergh, hunne oorloghs-maght te vermeederen, vermaenende de hop-mans allenthalven om het t'zaemen-schoolen der ketteren te weeren, ende droevende in haer zelve wanneer sy overwoogh, dat het opentlijk leeren, 't welk sy wt nood ende voor een tijd had toe-gelaeten, dese bittere vruchten had gebaert. De bondgenooten dachten mede het schild in de hand te vatten; doch daer toe en was de rechte tijd noch niet gabooren, vermits Hans Frederick, zoon van wijlen Hans Frederick, sijn verwant den Keur-Vorst August met vyandschap quelde.

19. Aen d'andere zijde hielden Oranje, Egmond, Hoorn, Hooghstraeten en Lodewijk van Nassouwe te Dermond eene by-een-koemst onder de roosen stil-zwijghende raed, voort haelende het schrijven van Montigny en den Mark-grave, die noch in Spanien wierden op-gehouden, waer by sy des Koninx grimmigheyd en verbolghen gemoed over de onrusten van Nederland te kennen gaven. Oranje toonde mede een op-gevanghen brief onder de hand van Francisco d'Alava gezant by den Koningh, waer by hy de Stad-houderisse

1566.

houderste in de ooren luyfsterde, om teghens Oranje, Egmond en Hoorn, welke by de brand-stooken zeyde te wesen van dese werreyen en zydigbeeden, alle lief-kooserye te gebuyken: aengesien de Koningh ondertusschen met de Heeren van Montigny en Bergen ook zoo handelde, tot dat hy sijn slaghsiende sijn gemoed zoude onbloeuten, ende haer doen straffen. Na voor-leefingh van dien brief, drongh Oranje hier op, dat sy gelijker-hand dese donder-vlaegh by tijds zouden ontschuylen. Alzoo der Spaeniarden aert hem niet onbekend en was, die meer na zweedragt dan na vrede haekten, ende daer wt gelegenheyd zouden neemen van oorlogh te voeren, om hunne moed-wil en hongrigerhe gierigheyd in Nederland te boeten, endeden Koningh in't oor te blaesen, dat hy dese landschappen, op hare vrybeeden stoffende ende die voor het beneemen van de zelve haertegenwoelen niet en zouden af-laeten, onder dienstbaerheyd zoude brenghen. Wesbalven sy voor al dienden een lyn te trecken, om het over-hangend onweder met allen vlyt voor te koemen. Doch Egmond sprack Oranje in desen tegen, als trots op syne verdiensten, ende eergenade dan gevaer van den Koningh verwachtende. Hier door is de zack alsdoen steekende gebleeven ende tot op een andertijd op-geschort. Maer dat na het voor-spellen van Oranje dese de eygentlijke meeningh van de Spaeniarden den Koningh en * Margriet zy geweest, heeft de wt-koemst genoegh geleert. Daerna zijn de gedachte Heeren op't volgende iaer te Breda weder by een gecoemen, daer sy onder andere meest besigh waren, om Egmond tot eene nieuwe en naerdere verblatenis te bekooren. Dan alzoo hy onverzettelijk bleef, vonden sy alle dienstigh, Margriet met een nieuw verzoek aenboord te koemen. Wanneer naderhand Oranje op nieuws te Hillegart en Willebroek met Egmond en Hoorn had geraedslaeght, ende in de ionghste kallinghe, na 't voor-wychelen van de aenstaende rampen, haer beyde vermaent, het gemeene best mannelijken waer te neemen (doch zonder baet, vermits Egmond zeyde dit vast vertrouwen te hebben, dat de Koningh, de leeringhen af-geschaft en de kerken-schenderye gestraft zijnde, de landen geene zwaerdere boete zoude op-legghen) nam hy ook zelf een op-zet van te verhuysen, ende om syne dinghen te verrichten naer Duytsland te reysen, gebuykende niet te min dese aanspraek: *Ick voor-zegge u, Egmond, ende sie den dagh noch koemen, dat zoo ghy u beraed niet en verandert, ghy niet alleen u zelve, maer ook de andere lief-hebbers van 't vaderland in't uyerste verderf zult sleepen, ende den Spaeniarden voor een brugh dienen om in dese landen in te bersten.* Na dese woorden ende na een onderlingh om-armen zijn sy niet zonder traenen van malkanderen gescheyden.

20. Te voeren hadden gemelde Heeren oorlof en lijfs-zeckerheyd begeert, om te hove te koemen. Dan nademaal Margriet bezettingh binnen Bruyssel leggende-zulx rond af-sloegh, zeggende, daer door op 't voorighe iaer alle de razeryen te zijn gereesen; schreef Brederode daer op, dat de reden daer van waren, niet het schriftelijk verzoek, dan de hoogh-draevende en schadelijke aanslaghen van Granvelle, van de vrye zielen te binden aen het iock van de Spaense Onderzoekings, als mede het laet en al te onbillijk bescheyd op het verzoek gegeeven; betuygende, dat hy en sijne vennooten

* Vide autor pag. 892.

geene lijdelijke middelen van verdragh weygerden aen te neemen, ende om dese waerom haer gaerne hadden gesproken: 't welk alzoo hen nu niet en moght gebeuren, waren sy beraden geworden een nieuw verzoek over te zenden. Het begriip hier van was, dat het zeekere quaed-willighen en benijders van de gemeene rust ende niet haer luyden was te wijten, indien voor desen alles niet na wens was wt-gevallen: dat naderhand het leeren aen openlijke en daer toe bestemde plaetzen was verbooden, de bond-genooten tegens beloften allenthalven qualijken gehandeld, ende gelaft, om met de Nederlandse Heeren geene gemeenschap te houden: al het welk sy tot nu toe hadden gedult. Doch alzoo sy nu verstonden, dat men tegens haer volk wierf, vonden sy sich gedwonghen om hare Hooghheyd af te vraeghen, of sy haer woord dacht te houden ofte niet? zoo ja, versochten sy, dat het krijghs-volk moght worden af-gedankt, de bond-genooten ongeribbezackte blijven, ende de nieuwe Plackaeten weder in-getrocken; ofte wilden hunne handen wasschen van al het vorder quaed, dat hier wt zoude rijzen. Me-vrouw gaf tot antwoord, dat sy hare woorden averechts in den mond namen, ende in plaetz van de vingher de heele hand greepen, die alleen vrye oeffeningh van te leeren, doch buyten gevaer van ergernis en oproerten, verkreeghen hebbende. daer en boven een kerken-raed, by-laghen van geld, bedieninghe van de * teykens des verbonds, welke zoo in't geestlyk als in't burgerlijk oneydelijke verweeringhen by braghten, als mede de trouwbevestingh op eene nieuwe wijze daer in zeyden begreepen te zijn, waer door in't recht van versterf en anders geene kleynne haperinghen ontstonden. Zoo dat hare onbeschaemdheyd daer wt bleek, dat sy sich op de vry-geleyde derfden beroepen, welke hen slechts was verleend ten op-sicht van 't verzoek van 't ver-ganghen iaer, ende niet belangende de vryheyd van den Gods-dienst, maer aen sy noyt en hadde gedacht. Hier by voegde sy hunne aenklaghten, als of sy het volk tegens den Koningh, de Geestlijckheyd en 't gemeene best hadden hal-hoorigh gemaekte, 't welk echter voor al geweerd diende. Daerom vermaende sy ze, dat een yeder naer huys zoude trecken ende sich zoo aenstellen, dat hy sijn doen en zegghen tegen den Koningh, die naer de landen af-quam, konde verantwoorden, ofte sy wilde by tijds anderen raed verschaffen. De verbondene door dese dreygh-brieven meer verbitterd dan bevreedighd, schickten sich geheel tot nood-weer; oordeelende, dat de vorder oeffeninghen van den Gods-dienst van de leeringhen niet en konden gescheyden worden, ja zoo zeer, dat sy buyten de zelve niet zeer na het leeren zouden verlanghen.

21. Waer over Brederode omtrent syne Vestingh Vianen, een mijl van Utrecht over de Leck geleegghen, en andere elders in Brabant en Vlaenderen het kalfs-vel begonnen te roeren. Binnen den Bos verhief sich mede eene groote onstuy-migheyd; aengesien Anthonis van Bombergen het graeuw aldaer had op-gehiift, ende Merode van Petershem met Ian Scheyf Cancelaer van Brabant, die van Margriet geschickt waren om de Stad in bedwangh te houden, in hechtenis laeten brenghen. Wt last van Me-vrouw van Parma was haer gevolghd de Gelderse Stad-houder de Grave van Megen, met etlijke benden krijghs-volx wt Gelderland op-gelicht, 't welk hy voor de Vuchter-poort liet, zendende de brieven van Margriet in de Stad, met verzoek, dat sy syne magt zouden in-neemen. Dan de burgers den Grave siende, wierden veel heviger dan tevooren.

* Sacramenten.

1567. *Megen* merkende fijn geld aldaer niet ganghbaer te zijn, ende dat de aenhangh van *Bombergen* de overhand had, ende hy niet maghts genoegh om zoo eene geweldige Stad te belegghen, keerde fich van daer op *Utrecht*; alwaer hy volk in-legerde, ende met believen van de Stad zoo veel wt-werkte, dat 'er op de kant van de *Leck* tegen over *Vyanen* eene Schants gebouwd wierd, om den *Brederooffen* het geduyrigh ftroopen te beletten. *Jacob Marnix van Tholoufe* begon fich doen mede omtrent *Antwerpen* te verfhantsen, op hoope van 't eyland van *Walcheren* te ver-raffen. Doch zoo hem dit mis-luckte, trock hy weder naer *Braband*, fich neder-flaende by *Oosterveel*, ende alle vleckken rond-om verfhric-kende ofte beroovende; tot dat fyne fchaeren door *Philips van Lanoy* in 't geheel zijn vernield, ende hy zelve in een fchuyr, daer hy fich zocht te berghen, verbrand. In defen eerften flagh van de *Geusen* zijn by de 1500. mannen om-gekoemen, 300. gevanghen ende fchier alle vermoord wt laft van *Lanoy*; vermits men geloofde, dat de *Antwerpens* zouden hebben wt-gevallen; en hunne mackers ontzet. Prins *Willem* liep doen groot gevaer, ende wierd, vermits hy de onftuy-mighe binnen de veften hield, door den onver-ftandighen hoop voor een weyfelaer en verraeder gefcholden. Geen minder roem behaelde hy in het wegh-neemen van den doodlijken haet tuf-fchen de *Calviniffe* en *Lutheraenen* aldaer ge-reefen. Hetonzaligh treffen van die van *Doornijk*, en 't over-gaen van *Valenchien* daer voort op vol-gende, hebben de gemoederen van de verbonde-nen noch meer verflaegen. Op defen tijd had men half in den fin van de *Neder-landen* toteen *Ko-ninghrijk* te verhooghen: hoedaenighe gedach-ten *Karel den Stouten* ende fijn after-neve *Keyfer Karel* voor defen ook waren voor-gekoemen. Doch veele hadden haer dit, zoo men meynd, ontraeden; wt zaeke de volkeren van tael, van gewoonten, ende door af-gunftigheyd vanden anderen verfhillende, onder eene heerfchappye, waer wt een *Rijk* beftaet, niet wel en waren te brenghen. Voor 't laetfte nam *Philips* defe zorg h ook ter herten, door het aenftooken meeft van den *Cardinael Granvelle*; die zulx oordeelde ge-voeghlijken te konnen gefchieden, zoo men acht nam op † 13. hoofd-ftucken, aldus in-gesteld, dat hoewel die den naem ende aert van de *Onder-zoekingh*, welke by de *Neder-landers* zoo zeer verfoeyd was, niet wt en druckten, nochtans de kraght van dezelve onder de benoemingh van een *Rijk* niet wt en flooten.

22. *Middelwyl* beftond *Margriet* de ver-naemdste Heeren een nieuwen eed voor te leg-ghen; niet zoo zeer om hun gemoed te peylen, dan om dat fy ze met minder op-fpraek moght af-ftellen, indien fy den eed weygerden; ofte ftraffen in val van meynedigheyd. Als *Peter Ernst Grave van Mansfeld*, de *Hertogh van Aerschor*, de *Graven van Egmond* en *Megen* hadden gezworen, wilde *Brederode* effenwel aen dien anghel niet bijten. Prins *Willem* mede aenge-zocht zijnde, fchreef onder andere aen *Margriet*, fy zoude de *Hollanders*, *Zeeuwen*, en *Burgondiers* met een ander *Stad-houder* voorfien; alzooy hy verftond, by den *Koningh* van dese fyne *Ampten* te zijn ver-vallen. Sy voor-werpemde, dat het des *Koninx* ende niet haer werken was, de af-neemingh ofte

† Vid. autor pag. 895. § seq.

op-feggingh van zoodanighe bedieninghen, vermaen-de hem fijn plaets voor al noch niet te verlaeten. Daer tegens liet *Oranje* fyne verantwoordingh door den druck verfpredde, betoonende, dat hy den *Koningh* al over langh eed had gedaen, ende daer by beloofd der landen vryheeden niet te krenken; 't welk hy niet en konde na-koemen, zoo hymaer zwoor, de *Koninglijke* beveelen tegens een yegelijk te zullen wt-voeren; want hy zoo doende fyne eygene vrouw op den vlees-bank zoude brenghen, als de welke anders dan die van de *Roomffe kerk* was gefind. Eenighe gifsen, de waerom van zoo een vreemd op-zet geweefd te zijn, wt zaeke hy vernoomen hadde, dat niet de *Koningh* dan de *Hertogh van Alba* met het opper-bevel in dese landen verwacht wierd, waer onder hy niet en wilde buyghen. Daer na is hy te *Willebroek*, als gezeyd, hier over met *Egmond* in 't zamen-fpraek getreden. 's Anderen daeghs fchreef hy aen *Me-vrouw*, fy wilde doch ten beften duynen ende den *Koningh* te gemoet voeren, wat hy nu al gedaen had ende hoe veel hoofd-zweers en gevaers voor den *Koningh* wt-ge-ftaen. *Onlax* daer na is *Oranje* met zyne bed-genoote en huys-gefinden van *Antwerpen* op *Breda* vertrocken, laetende, door een onwijfe daed, fijn eerst-gebooren *Philips van Bueren* in de hooghe *School van Loeven*. Te *Breda* niet langh vertoevende, heeft fich van daer op *Cleve*, ende in 't wt-gaen van den *Bloey-maend* naer *Dillen-burgh*, de oude verblijf-plaets der *Graven van Nassouw*, begeeven: alwaer *Anne van Saxen* fijn gemael naderhand in 't kinder-bed heeft gelee-ghen van een zoon, die na fijn moederlijken groot-vader *Keur-Vorft Maurits* is genoemd, ende een waerde neve geworden van zoo een groot en beroemd voor-zaet. *Margriet* fchreef aen den *Koningh*, dat hy wel na de wijze van de *Roomffe kerk* was gedoopt, doch vanden vader tot doop-heffers waren verkoozen twee *Luthe-raenffe* Vorften, *Hertogh August* van *Saxen* ende *Philips Land-grave* van *Hessen*. Na *Oranjes* vertreck heeft *Egmond* het hoofd in den fchoot geleght, ende fich 't eenemaal voor den *Koningh* verklaert, doende den bond-genootten allen af-breuk dien hy konde. Waer over ook veele edele *Margriet* om vergiffenis smeekten, ende op nieuws zwooren, gelijk fich mede *Hoorn* en *Egmond* daer toe over-boodigh toonden. Daer op zijn de *Steden van Maestricht*, den *Bos*, ende *Antwerpen* weder veroverd ende bezet; reyfende de *Stad-houderffe* zelve met een groot gezwier naer *Antwerpen*; waer heen fy den *Biffchop* van *Kamerick* liet verdaghvaerden, ende de vernielde ofte ontheylighde outers en kerken weder op-richten en in-wijden.

23. In tegendeel zijn de *Graven van Kulen-burgh* enden *Bergh*, om de aenftaende stormen te ontfchuylen, wt *Nederland* gevlucht, als mede *Lodewijk van Nassouw*, die fijn broeder haest volghde. *Brederode* was met den fynen op *Am-sterdam* geweeken. Maer van *Margriet* gelast zijnde om van daer te verhuysen, na dat hy in den eerften had tegen-gespartelt, ende haer volmaghtigher doenvaelt zetten; is eyndlijken, fiende den adel door gants *Neder-land* ftom en verzuft ende de burgerye in de *Steden* door kraght ofte vrees in teughel gebraght, van *Amsterdam* naer fyne Heerlijkhed *Vyanen* gereysd; 't welk bloot van volk zijnde van ftonden aen door den *Gelderffen* *Stad-houder* de *Graven* van *Megen* ende *Arenbergh* (andere zeggen door *Erick den Brunf-wijker*)

567. wijker) die het over-schot van de bond-genooten vervolghden, wierd in-genoomen. *Brederode* om hunne handen te ontglippen, is met syne Hof-gefinde en al het gereede 't welk hy wegh kryghen konde, te sloop op *Emden* gevaeren, ende wyder naer Duytland in slaende onlanx daer na als een ballingh geruft. Syne weduwe wt den stam der Graven van Meurs, eene moedighe heldin, is naderhand met den Keur-Palts-Grave *Frederick* inecht getreden. Doen ter tijd waren noch veele van de wederspannighe edelen overigh, die onder de Oversten *Andelot*, *Wingel* en *Levendael* hier ende daer om-sweefden. Een gedeelte hier van gingh naer Holland, daer sy, neffens andere gepleeghe baldaedigheeden, de over-oude en beroemde *Abdye van Egnond*, alwaer de Graven van Holland begraven leggen, wt-roofden. De Grave van Meghen de voorvlughtighe na-settende, heeft zommighe van de zelve op den oever afterhaelt en nedergewouwen: de overighe de Zuyder-zee over-scheepende, verrocken door 't Gesticht van *Utrecht* naer 't land van *Cleve*, daer sy in 't Sticht van * *Elten* een groot deel knechten versamelden en daghelijx grooten toe-loop kreeghen; schijnende yet euvels te willen aenrichten, ende op de Geldersse Betouw het oogh te hebben. Eenighe van de aenzienlijxte, die in 't byzonder over den zelve Zuyder-rack na 't Vlie toe hun loop namen, wierden van den schipper verraeden, op zand-plaeten geiaeghd ende aldaer eyndelijken door *Mulard*, den plaets-waerder van *Arenbergh*, omringhd, ende te *Harlinghen* in 't gevangen-huys geworpen. Hier onder waren twee broeders van *Barenburgh*, behalven *Herman Galama*, *Suffrid Beyma*, Friessse Ionkeren, en andere meer; waer van eenighe te *Harlinghen* met de stroppe zijn gericht; zommighe ende onder die de *Batenburghers* zijn naer *Vilvorden* gesleept, andere weder wt laft van *Margriet* elders, ende alle door beulshanden gestorven. 't Gevoelen was, dat sy voor dese verstroyingh een opzet hadden genoomen van *Amsterdam* te over-rompelen: dan alzoo ze de Stadhouder van Gelderland met 13. vaendelen op de hielen zat, lieten sy deze hoope niet alleen vallen, maer waren ook gedwonghen yeder om een goed heen koemen te sien. Hier over hoopten veele, dat de Mark-Grave van *Berghen* † en *Montigny* den Koningh tot sachtigheyd zouden beweeghen. Doch dit viel anders wt. Want sy beyde in Spanien na een verdrietighe wachten in de boeyen zijn gezet, alwaer de Grave van hert-zeet, ofte (zoo andere willen) van een Spaensse vijgh is gestorven. De Heer van *Montigny* is naer *Medina* gevoerd ende aldaer onthald, hoewel zy beyde van 't oude geloof waren, ('t welk zy echter slappelijken hadden voorgestaen, enden oproeders te veel wils gegeven,) enden Koningin zelve en eenighe van de Grooten by *Philips* voor haer baden.

24. Na dat Koningh *Philips* zich 'elkens had laeten verluynen met een leger naer de Nederlanden te zullen af-koemen, ende *Margriet* dezen roep al over langh wtgebreydet, om de inzaeten, terwijl hy alles tot den oorlogh vervaerdighe, middelerwijl tusschen hoope en vrees in toom te houden, ofte dat hy doch in den eersten zoo een

* *Testes literae supremi Senatus ad Gelric civitates.*

† *Vid. autor pag. 897.*

opzet had genoomen, is nochtans het teghedeel gebeurd. Nademael in zijne stede, na een langh gedraelen beraed, is gezonden, ofte veel eer voor wt-gezonden *Ferdinando de Toledo* Hertogh van *Alba*, quansuys niet om de bereeds verkreeghene vrede te verstooren, maer tot eer en verzeekeringh van den aenkomenden Koningh. Gemerkt *Alba* niet alleen voor een zeer kloek oorloghs-man wierd geschat, maer ook voor een keurder van den aert en inborst der Nederlanders, als die langh tevooren met Keyzer *Karel* in de landen had verkeert. Dit aldus beslooten zijnde heeft men van stonden aen alle geldmiddelen en troppen vergadert; ende de Stadhouders van *Napels*, *Sicilien*, *Sardinien* en *Milanen* aller-weghen gelaft, het oud krijghs-volk wt de Steden en Vestinghen telichten, ende naer *Lombardien* te schicken, om met den Hertogh op Nederland te gaen. Doen is *Alba* in Italien beland, vindende aldaer gereed 9000. oude Spaeniards, 7000. Savoyards, neffens 1000. lichte ende ettelijke 100. swaer-gewapende Italiaensse ruyters, alle treffelijken wt-geruft. Syn Veld-Maerschalk was *Scipio Vitellio*, zijn geschutmeester *Gabriel Sarbellone*, neffens *Paciot*, ende meer andere naemen van een vreeslijk geluyd. In den Hoy-maend trock hy op wt Savoyen, haestende door Burgondien naer 't gebied van *Lutzenburgh* alwaer zich by hem voegghden de Graven van *Ladron*, *Ebersteyn*, en *Schonenburgh*, yeder voorsien met eene bende ruyteren en voerknechten. Maer hoe qualijken *Karel* de zoon van *Philips*, dezen tocht van *Alba* genoomen heeft, is hier wt blijkbaer, dat wanneer nu de Hertogh in Spanien wegh-vaerdigh staende was gekoemen om *Karels* handen te kussen, de Prins hem met een stuer gelaet heeft verschrickt en toegesproken, dat 'er niemand dan hy naer Nederland zoude verreyzen. Wanneer *Alba* daer op zeyde, dat hy van sijn vader alleen voor wt wierd gestuyrd, om de Nederlandse onrusten te bevreedighen, waer mede eens Koninx zoon en erfgenaem van zoo veele rijken sich niet dan met groot ongherijf en gevaer en konde menghen: heeft *Karel* wt gramschap zijn zijd-rappierken wt-getoghen, zeggende, maer ick zal u hier eerst neder-stooten; zoo dat hy ter nauwer nood den steek ontsprongh. *Alba* ziende dat de raezende iongelingh hem al wederom te lijf wilde, heeft hem omvat, engebedden, hy wilde doch zijn ouden en getrouwen dienaer met geen geweld beiegenen; tot dat *Karel*, verneemende dat die after het behanxel op dit gewoel wt-quamen, weder naer binnen gingh. De Stadhouderse van des Hertoghs koemst ende zoo een geweldigh heyr eerst verwittighd, zocht mede den Koningh met alle vlijt van zulke zinnen af te brengen, hem voorspellende alle rampen en ongelucken die hier wt zouden volghen, de wterste verwoestingh der landen, het verhuysen van zoo veele duysend koop-en ambachts-luyden, een wiffen aenwas van de nu slaepende ketterye, ende een eeuwighe oorlogh en oproer. *Philips* hier door niet ontroerd, zeyde alleen, dat het leger met *Alba* tot geen ander eynd naer Nederland entrock, dan om de vrede vast te stellen.

25. Als *Alba* van *Lutzenburgh* de landen meer en meernaderde, hebben hem *Karel van Barlemont* en *Philips Norcarm*, de voorste Stadhouder van *Namen* end' ander van *Henegouwe* te gemoet gereeden, ende wt den naem van *Margriet*

1567.

Margriet begroet. Maer de Staeten der landen zaten als verzuft en beteuerd, niet weetende wat te denken ofte te beginnen. Wánt sy tot op dien tijd geene Land-vooghten hadden gekent dan van Koninghlijken bloed ofte maeghschap. Derhalven stelden sy in beraed, of men *Alba*, een man van een wreed en wreveligh gemoed, daeren boven, na den gemeenen aert der Spaeniards, op-gezwollen van hoovaerdy, die het vaderland geenfins was toe-gedaen ofte van den Koningh af-komstigh, ende van wien sy niet goeds en hadden te verhoopen, met zoo eene maght zouden in-laeten. Doch vermits de Geestlikeyd in desen deel een stijdigh gevoelen had, heeft men raedzaam geoordeeld, den Koningh hier in geen maet te stellen. *Alba* riekende de lucht van dese oneenighheyd, drongh al dieper in na 't hert der Nederlanden; wordende onder wegghen gewillekomd van het puyk van adel, ook van *Egmond* en *Hoorn*, die hem met grooten pracht op den twaelfden der Oogstmaend binnen *Brussel* in-voerden. *Margriet* heeft hem hoffelijken gegroet ende op 't Hof geleyd; legghende daer na de gantse gelegenheyd des lands voor hem open: dat nu alles schier op een goeden voet stond, ende zoo daer noch yet oneffen was, ried sy, zulx eer met zoetigheyd dan door branden en kerven wegh te neemen. Maer *Alba* was van zoo een geloove, dat de goedertierenheyd en oogen-luykingh de wortels waren van zoo veele schadelijke vruchten: waer over hy een anderen wegh met den land-zaeten dacht in te gaen; vertoonende derhalven syne geweld-brieven zoo aen *Margriet* als aen den Raeds-heeren en Staeten der landen, veel breeder luydende dan die van *Margriet*. Want hem daer by onbepaalde maght was gegeven, om bevel-hebbers der landen en Steden op-ende af-te zetten, alle Steden na syne geliefte te vesten, nieuwe Schantsen en Vestinghen op te werpen, krijghs-volk te werven en af te danken, de reekeninghen van den Raed van Staeten, Hooghen Raed, ende * Geld-kaemer te door-sien. Dese brieven liet hy daer na door den druck gemeen maeken, ende door alle de landen verspreyden. *Margriet*, hoewel sy in schijn dit alles met goede ooghen aenzagh, was echter in haer boezem verstoord, klaegghende door brieven by den Koningh, dat zoo veel gezaghs ende krijghs-volx, als 'er aen *Alba* was gegeven, aen hare achtbaerheyd en de tegenwoordighe rust niet weynigh zoude deeren; biddende derhalven, indien hy syne reys had verandert ofte op-geschort, haer van dese negen-iaerighe bedieningh ontslaegghen te willen houden. 't Welk sy daer na, wanneer *Alba* sijn wreedten overmoed meer en meer den toom gaf, noch ernstiger van den Koningh verzocht, ende eyndlijken verkreegh. Op dien tijd stond ook Vrankrijk over de geschillen vanden Gods-dienst in een oorloghs-brand, welke sich over de koemst van *Alba* noch meer verhief, op het vermoeden dat hy sijn wegh anders neemen ende tot vernielingh van de *Hugenooten* in Vrankrijk moght in-breeken. Welhalven sy na den droevighen en onzalighen slag van *Dreux*, alwaer *Condé* gevanghen wierd, niet en verzuymden in Duytslandt en elders hulp te zoeken, om den krijgh te hervatten. Dit bewoogh Koningh *Karel*, dat hy, boven de nieuwe wervinghen in ende buyten sijn Rijk, wt Nederlandt ook volk ter beede begeerde; waer in hem

* Kamer van Financiën.

Alba ook beliefte, hem toe-schickende den Graven van *Arenbergh* met eene vaerdighe maght, welke hy nochtans kortst daer na wt nood weder te rugh liet komen.

26. Onder dit waren de Prins van *Oranje*, de Graven van *Kulenburgh*, *Hooghstracsen* en den *Bergh* neffens andere Grooten al voor heen wt-gewecken, om van verre en buyten schoots aen te sien, waer op de spillen zouden draeyen. *Alba* dan gingh syne schaeren voor eerst in de nabuyrige Steden van *Brussel* verdeylen, leggende de bende van *Lombardien* binnen *Brussel*, de *Napolitaenen* binnen *Gent*, die van *Ladron* te *Antwerpen*, ende de overighe in andere Steden en Vestinghen in-legerende. Bestond daer en boven de veriaerde Plackaeten van den Keyser en *Philips*, aengaende de ketterien, te vernieuwen, ende eene vers-verfierde vergaedingh (welke hy den † *Raed van Onrusten*, maer de Nederlanders liever den *Bloed-raed* noemden) aen te stellen, bestaende wt twaelf meest wlandisse Raeds-heeren, waer van *Vergas* (een Spaeniard by de Nederlanders geenfins bemind, ende die meer yver dan kennis hadde) tegens alle gebruyk en der landen vryheeden, het hoofd was. In die daghen heeft *Margriet* de nabuygezeetene Koninghen en Vorsten, ende voor al de Staeten van Nederlandt, door brieven van haer af-scheyden verwitticht, daer by verhaelende, hoe sy sich nu negen iaeren after een in haer bewind had gedraegghen, ende de beroerten in de tweelaeste iaeren op-geftaen voor het wt-gaen vanden Bloey-maend zoo beslecht en gebrooken, dat nu het land in syne volle rust en vrede zat, biddende, dat sy na hun vermoeghen desen staet gelijkerhand wilden staende houden, mids behoudende altoos het oude geloove ende de gehoorzaamheyd tegen den Koningh. Daer na wenste sy den Koningh door brieven veel gelux met syne ionghe dochter *Catharine*, hem mede dankende voor zoo een eerlijc af-scheyd en getuyghnis; ende op het eynd daer by voegende, dat door zoo veele duysternissen en vinnighe buyen het schip van de gemeene zaek nu eens in een haven was gekoemen door 't bestuur van eene eenighe vrouw: 't welk voorwaer geen menschelijc werk en was geweest. Dan al zoo de zaek nu zoo wyd was gebraght, dat daer niet meer te doen en stond dan de geene te tuchtighen die de landen in haer rust hadden gestoort; wilde sy hem rechtvoort niet verberghen, wat desen voor-spoed meest konde om-stooten. De schrick van straffe met zoo een maghtigh heyr gesocht, gelijk de zelve wt wanhoop van vergiffenis bereeds ontallijc zielen naer vreedende landen had veriaeght, tot onwaerdeerlijken af-breuk van Nederlandt; zoo was sy beducht, dat de overighe in hun vluchten gestut ende in 't land beslooten, des te feller daer na zouden wt-bersten. By de Nederlanders en was door wreedheyd en vrees niet wel ontzaggh te winnen. Die op desen voet voort ginghen zouden den Spaenssen naem meer hatelijc dan groot maeken, ende voor zeecker een burgerlijken oorlogh, wt-heemisse wapenen en verdelgingh in de landen verwecken. Biddende derhalven den Koningh van herten, hy wilde sijnre ende Gods goedertierenheyd gedachtigh wesen, over weynighe wraek neemen, en de Gemeente liever berouw dan ontijdighe straffe af-eyssen. Dit alles gaf hem *Margriet* te herkauwen; 't welk indien 't van *Oranje* ofte *Egmond* ware gesproken, geenfins

† Le Conseil des Troubles.

hem

hem zoude bevallen hebben. Ondertusschen quamen haer daghelix veele Steden-gezanten bezoeken; beruygende hunne rouwigheyd over haer al te spoedigh vertreck; als mede door brieven de Koningin van Engeland *Elizabeth*, noemende *Margriet* hare goede ende lieve zuster.

1568.

Op 't begin van 't volgende iaer wierd sy door *Alba* tot op de grenzen van Brabant, ende van veele wt den adel tot aen Duytsland toe vergezelschap; köemende eyndlijken behouden in Italiën, ende met blijdschap by haer man *Octavio* Hertogh van *Parma* en *Piacenza*.

27. Voort daer na zijn door onthet van *Alba* orentlijken in-gedaeghd de Prins van *Oranje*, ende *Antonis van Lalain* Grave van *Hooghstraeten* ende eertijds Stad-houder van *Gelderland*; geen, om dat hy door *Karel den vijfden* met de hooghste weldaeden en eeren begenadighd, tot Ridder van 't *Vlies* en Raed van *Staeten* verhooghd, daer neffens begiftighd zijnde met de Stad-houder-schappen van 't *Graeffchap Burgondien*, *Holland*, *Zeeland* en 't *Sticht van Utrecht*, sijn eer en eed vergeetende met de wterste ondankbaerheyd tegen des zelfs zoon sijn Koningh had ingespannen, met geen ander ooght-wit dan om die landen onder sijn geweld en eyghendom te brengen, in-vallen in *Brabant* gedaen, de inzaeten door den bulle-back van de *Spaensse* Onderzoekingh tot af-valligheyd aengestookt, te *Brussel* en te *Breda* heymelijke by-een-komsten gehouden, de *Gemeynthe tot Antwerpen*, den ketteren te gevalle, hollende gemaekt; de ander, te weeten door sijn in-geeven *Brederode* de aenleyder en bel-hamel van de oproer-maekers; *Vyanen* had versterkt: *Hooghstraeten*, vermits hy, hoewel met heerlijke Ampten van sijn Koningh vereerd, door gelijke ondankbaerheyd de gevaerlijke aenlaghen van *Oranje* had begewoont, de weder-spannighe in haer snood bedrijf gestijft en geholpen, buyten wil en weeten van *Margriet* een Plackaet tot voordeel van de ketters binnen *Mechelen* bevoolen af te kondighen, ende te *Dermondé* met den bond-genooten het hoofd t'zamen gesteecken. Hier nevens liet hy by daghement in-roepen *Lodewijk van Nassouwe*, de *Graven van Kulenburgh*, 's *Heeren-bergh*, behalven *Brederode* en andere meer. Daer na hebben sich *Oranje* en *Hooghstraeten* te *Dillenburgh* in een wijd-loopigh geschrift gezuuyvert, loochnende sijn Raed een wetlike vergaderingh te zijn van de *Ridders des gulden Vlies*; ende voort de vernaemste hoofd-stucken van sijne aenklaght weder-leggende, ende de schuld van alle de onbeylen schuyvende op de *Spaensse* Onderzoekingh, betoonden met veele en leevende redenen, de *Spaensse* list en bloed-dorstigheyd eygentlijken daer heen te strecken, dat sy, onder het dexel van den *Gods-dienst*, de heerlijke voor-rechten en oude vrybeeden van 't *Vaderland* moghten bekruypen, ende heel *Nederland* plaeghen met eene ellendighe en eeuwigher slaverny. Wyders tegen het op-werpen van de nieuwe *Bisschoppen*, de strengheyd van 't *Besluit van Trenten*, ende de eergierigheyd van *Granvelle* wt-vaerende, weesen aen, dat by haer niet anders en was gedaen, dan om der landen vrybeyd en rust ten besten van den Koningh in raek en daek te houden. In 't byzonder hield *Oranje* by den *Keyser Maximiliaen* en *Duytse* Vorsten aen om voor-spraak, ende om de verschillen met *Alba* by te legghen, 'twelk sy ook niet ontzeyden. Maer *Alba* heeft hun verzoek meteen kort bescheyd af-geslaeghen, voor-wen-

dende dat zulx niet sijn dan des *Koninx* bedrijf en bestel was, ende voort *Oranje* neffens de andere, als gezondicht hebbende tegens des *Koninx* hoogheyd, verdoemt, verklaerende ook hunne goederen voor verbeurd. Met een zond hy binnen *Breda*, *Oranjes* erf-goed, *Spaensse* bezettingh, ende sijn dertien-iaerighen zoon *Philipp Willem* wt de hooghe *School van Loeven* naer *Spanien*. Ten bleef hier noch niet by. Hy beval het huys van den *Grave van Kulenburgh*, als de eerste geboort-plaets van der *Geusen* naem, tot den grond toe te vernielen, de vloer met steenen te belegghen, ende in 't midden een zuyl van marmer op te richten, vervattende in vier taelen dusdaenigh een Op-schrift: Dat op dit erf het huys van *Floris van Pallant* onder de voeten was geworpen, weghen de verfoeyelijke gedachtenis van de t'zamen-zweeringh daer binnen gehouden tegens den *Gods-dienst*, de *Roomse kerk*, den *Koningh*, ende de landen zelve. Op het iaer 1568. den 27. van de *Mey*.

28. Voor desen had *Oranje*, als gezeyd, de *Nederlanden* geruymt, steeckende, na 't melden van de *Pauselijke* *Schrijvers*, vol gelds. Alzoo sy willen dat hy 100000. guldens wt de landen heeft gedraeghen, behalven 1050000. welke hy van sijn aenhangh had op-gebeurt; met noch 100000. van syne verkofte goude en zilvere keuken, ende eyndlijken 500000. dalers, hem van synes vrouws oom den *Hertogh van Saxen* aengekoemen. Wat hier van zy, immers heeft hy op desen tijd in *Duytsland* volk aengenootmen, om teffens aen verscheyde hoeken in *Nederland* een in-breuk te doen. Eenighe waren van voorneemen het *Vorstendom van Gelder* ofte de *Vriessse* grenzen te bezoeken; de andere, omtrent *Maestricht* ofte *Walsland* in te vallen; waer toe de *Duytse* huur-knechten, die onder *Condé* gedient hadden, ende na getroffene vrede nieuwe *Heeren* zochten, sich graegh betoonden. In 't land van *Luyk* wierd mede voor *Oranje* geworven. *Alba* dit alles wt den *Spaenssen* gezant tot *Parijs* verstaende, liet de troppen van *Arenbergh* wt *Vrankrijk* her-roepen, de *Spaensse* en *Italiaensse* benden, neffens *Hierges* zoon van den *Grave van Barlemont* met 2000. *Nederlanders* naer de paelen van 't *Gesticht van Luyk* aentrecken; gaf daer en boven last, de onlanx veroorlofde *Italiaenen* met een nieuwen eed aen *Spanien* te verplichten. *Oranjes* aenlagh van de landen aen drie kanten aen te grijpen, was zoo beleyd, dat de broeders van der *Noot*, *Villers* en andere onder 't bevel van *Hooghstraeten* wt het land van *Gulich* over de *Maes* zoiden sien te raeken. Maer *François Cocqueville*, die etlike *Fransse* vaendels met een deel verdreevene *Nederlanders* aenyoerde, zoude een verzoek doen op *Artoys*: *Lodewijk* en *Adolf*, broeders van *Prins Willem*, neffens *Joost van Schouwenburgh* op *Vriesland*. Hy zelve zoude met een maghtigh legher after aen koemen en *Brabant* bettormen. Doch *Hooghstraeten* volken zijn voort door *Sanchio d'Avila* omtrent de *Maes* op het hoofd gellae-ghen, als mede *Cocqueville* door den *Franssen* *Oversten* *Coffé*, welken *Koningh Karel*, de eene vriendschap met de andere betaelende, den *Hertogh van Alba* weder had toe-gestuyrt; gelijk *Alba* hem voor desen den *Grave van Arenbergh*. De verbondene hadden *Gemeynthe Ruermond* te

† Siet hier voorens op het iaer 1566.

bemaghtig-

1568. bemaghtighen: maer *Ladron* hen te gauw zijnde braght te vooren vijf vaenen in de Stad, mede voerende eenighe gevangens die hy beval op te knoopen. Doch vermits het finet-vuyr van daer geiaeghd zijnde, verdeylde het volk binnen *Venloe* en *de Grave*. Maer wanneer de maere liep, dat 'er wederom in Gelderland omtrent het Slot van *Boxmeer* nieuwe schaeren verzaemelden, schickte *Alba* den *Grave* van *Megen* met eenigh wt-schot daer heen, hem toe-voegende *Andrea Salazar* Slot-waerder van * *Palermo* in Sicilien, neffens *Gonsales Bracamonte* met acht vaendels van syne bende, en noch etlijk volk, dat eensdeels binnen den *Bos* lagh, ende eensdeels te *Oude-naerden*. Gelijk mede de broeder vanden *Maikgrave* van *Peschera*, zijnde een Rit-meeſter, gelaſt wierd met drie vleugelen ruyters ſich naer de Stad van *de Grave* ende met den *Grave* van *Meghen* te verwoeghen. Doch *Megen* daer koemende, vernam dat de bond-vrienden van *Boxmeer* te ſcheep naer *de Grave* hun loop hadden genoomen, ende de Stad met het Slot in-genoomen. Gaf over zulx bevel aen *Bracamonte*, dat hy over de *Maes* en *Wael* ſich naer hem zoude ſpoeden om *de Grave* te belegeren, ende hem nederſlaen aen de zijd van *Brabant*. Hy zelve gingh, haelende in haest eenighe ſtucken van *Nymegen*, de over-kant tot ſijn legher kieſen. De andere dit ſiende zijn aen die zijd met heele rotten wt de Stad gelooſen. Doen is 'er wt de bende van *Bracamont* bezettingh daer binnen beſteld, ende de overighe in de nabuyrige plaetſen verlegghd.

29. Onder dese voorſpoedigheeden was *Alba* dit tegen de borſt, dat in 't gebied van den *Keur-Palts-Grave*, als men wijs wierd dat onder den deck-mantel van vrye koopmanſchap de *Italiaenſſe* kraemers eene menighe van verboden geld den *Rhijn* af naer *Nederland* en elders dreyghden te verwoeren; te *Manbeym* (welke plaets den ontfangh van den tol heeft) het ſchip wierd aengehouden, ende het geld en alles naer *Heydelbergh* gebraght en op-geschreeven, 't welk, na 't voor-geeven van de *Spaenſſe*, honderd en vijftigh duyzend *Ducaeten* zoude hebben be- loopen. Hier over zijn van den *Hertogh*, wt den naem van *Philips*, menighe klaghten geſchied, ende de zaak verſcheydentliken gedreeven. Maer de neder-laegh in *Vrieland* heeft ſijn ziel noch dieper wonde gegeeven. Alzoo *Lodewijk van Nassouw* met ſijn broeder *Adolf* en den *Grave* van *Schouwenburgh* een tamelijk legher naer den *Vrieland* bodem had gevoert, om voor de vry- heyd van 't *Vaderland* en der zielen te ſtrijden, gelijk hy ook in 't vlack van syne vaendels te kennen gaf, OFTE WEDEROM TE WIN- NEN OFTE TE STERVEN. Derhalven liep hy die landen door omtrent de pael-ſteden van *Groeninge-land*, beleggende en over-weldigende *Arenberghs* Slot *Wedde*, zijnde de deur van de *Omme-landen*; als mede *Dam*, op hoore van die van *Groeninge* eyndelijken met liefde ofte leed na ſijn piepen te doen danſſen. *Alba* van haer aenkomt bericht, heeft de bende van de *Sardiniers* onder *Bracamonte* daer heen geſtuurt, neffens drie vaendelen *Spaniards*, 400. *Italiaenſſe* en *Spaenſſe* ruyteren, ook een gedeelt van de troppen des *Geldersſen* Stad-houders, als mede 1000. *Duytſſe* knechten ende de maght van *Arenbergh* Bevel-hebber van *Vrieland*, die ook de *Veld-heerſchap* had van 't gheele legher

ende zes kleyne ſtucken by de hand. Hier mede is hy om *Nassouw* na te ſtappen wt *Groeninge* getrocken, richtende ſijn wegh op *Dam* de rot- plaets van de eed-geuooten. *Arenbergh* den vyand alhier onder-haelende hield ſich echter een luttel ſtil, wel wetende, dat daer omtrent verdeckte kuylen waren, ende de grond loos en broek- achtigh ende boven met dunne zooden over- tooghen. Over zulx bleef hy niet verre van *Hilligerlé* ſtaen, verbeydende het byſtand van den *Grave* van *Megen* met de ruytery van *Martinenges*, die in alle yl naer hem toe quamen. Mid- deler-wyl en liet hy niet kleyne ſchermtuzelen met den *Nassouwſſen* te waeghen. Dan nade- mael dit wachten zommighen noch al te langh viel, ende de *Spaenſſe* den *Grave* over dwars als van blooheyd en ontrouw beteeghen, die den vyand tijd en bod gaf om te ontkoemen; maekte hy ſich tegen dank ſlagh-vaerdigh, ende naer *Hilligerlé* ſich begeevende daer *Nassouw* ver- ſchantſlagh, bevond dat hy vaſt beſigh was met ſijn volk in geleeden te ſtellen. Hier over liet *Arenbergh* het geſchut flux aenbrenghen, be- laſtende den *Spaeniarden* wacker aen te treden, om met het voor-legher van *Nassouw* den ſtrijd te beginnen. Doch een heuvel die tuſſchen beyden lagh, diende de verbondene eenighſins tot een ſchut tegen de ſnuyvende kogels. Om dese reden wierden de ſtucken noch meer voor- waerts geſchooven.

30. Terwijl dit ſich toe-droegh, ende *Nassouw* een weynigh ſcheen te ruggelen, is *Arenbergh*, die zulx voor vlughten op-nam, met 300. ruyters van *Martinenges* (vermits *Meghen* noch onder weghen was) al te heftigh voort-gevaeren, ende onweetend in een rond-om moeraffighen hoek verſtrickt en vaſt-geraekt. Als onder dit de *Spaeniards* hun vyand te kleyne achtende, met de voorſte troppen, als gezeyd, hand-gemeyn waren, zijn 'er veel van de ſpies-voerders om- trent de zijpende veenen in-gezonken, zonder ſich te konnen redderen. De *Nassouwers*, aſter den heuvel ſlagh-reede ſtaende en zulx be-oo- ghende, zijn van ter zijden met groote wacker- heyd op de zijd van de *Spaenſſe* aengevallen. Ende hoewel *Arenbergh* deſen aenloop een langhe wijl met geene mindere dapperheyd af-weerde, toonende hem voor al vroom tegen de ruyterye, ende met ſijn hand (gelijk de *Spaenſſe* wt-ge- ven) *Adolf van Nassouw* ontlivende, is hy echter op 't laetſte door de menighe over-ſtelpt, ende neder-geleyd van *Anthonis de Soete* toe- genaemd *Haultain*, wrack neemende over ſijn broeder die voor ſyne ooghen was verſlaeghen. Andere vertellen dat *Arenbergh*, ſiekelijk zijnde ende ongaern tot een ſlagh verſtaende, door aen- drijven van den *Spaenſſen* *Martinenges*, daer toe bewillighde, dan voort na den eerſten ſtorm van de *Spaniards*, het paerd onder ſijn lijf wierd dood-geſchooten, ende hy zelve in een ſloor leggende van een ſlecht zoldaat, die 't geſchut bewaerde, ter dood gebraght. Zommighe willen ook, dat *Arenbergh* in den begin met een koghel getroffen ende daer door verhit, eerſt met een bus ende daer na met een bloot zwaard *Adolf* gequetſt hebbende, zelve wederom van den noch levenden *Adolf* te gelijk met ſijn paerd is ver- wond en neder-geſtort, ende niet verre van *Adolf* ende met *Adolf* ten hemel gevaeren. Dan dit rickt eenighſins na onwaerheyd, alzoo eenighe melden, dat, wanneer de *Spaeniards* hun *Veld- heer*

* Panor-
mus.

1568. heer missende het haeze-pad koozen, ende de Nassouwse haer tot aen 't Klooster van *Hilligerlé* vervolghden en den kamp vernieuwden, *Adolf* daer eerst met een geschut-koegel is neder-gelyd. Hoe dit zy, immers ontkent niemant, dat het legher van *Arenbergh*, bestaende wt veelerley ende van langher hand in den oorlogh geoeffende volken op dese wyze is verslaeghen, door ontijdighe baldaedigheyd van de Spaeniards, die al te vroegh en roekeloos aenliepen. Van de Koninghisse zijn 'er gebleeven 1600. mannen, wtgezonderd de gevangens en zes stucken, ende 300. wagens, met een kostelen huys-raed van *Arenbergh* en andere Heeren te buyt gemaekt. Maer de dood van *Arenbergh* gingh de andere schade ver te boven, vermits syne bespraekte weetenschap in den oorlogh en onbespraekte trouw tegen den Koningh. Hy was afkomstigh wt het huys van *Ligne*, ende te vooren Heer van *Barbançon* gheeten, eer hy den naem van *Arenbergh* van weghen synes vrouws houwlijx-goed had aengenoomen. Hy wierd van de Over-Yfelse zeer beklaghd, welker Staeten syne weduw een troost-brief toe-zonden, syne wtvaerd met ongemeyne pracht hielden, ende hem zoo in de groote als kleyne Steden met de droef-klocken lieten over-luyden. *Lodewijk* sich daer na keerende om *Groeningen* aen twee plaetsen te belegghen, en konde niet lof-waerdighs vernichten tegen de Stad, die van werken en van volk zoo wel was bewaerd; wt-gheoomen dat daer tusschen hem en de belegerde 'elkens kleyne treffingen voor-vielen.

31. Hoewel deze zegeningh de bond-vrienden zeer verheugde, zoo gaf sy den Hertogh van *Alba* nochtans zenleydingh, om den dood van zoo veele doorluchtighe mannen, die hy gevanghen hield, te verhaesten. Want na dat hy voort daerna by *Plackaet* had in-gedaeght alle die om haers geloofs wil waren wt-geweeken, op verbeurte van hunne goederen ende eene eeuwige verbanningh; liet hy met een de gevanghens voort-haelen, voor op-roerders veroordeelen, ende te *Bruyssel* af-houwen. Hier onder waren de broeders *Gijsbert* en *Diderick van Batenburgh*, op 't verleeden iaer door *schelmery* van den schipper by *Harlingen*, als gezeyd, onderschept; behalven *Galama, Beyma*, ende meer andere. Voort daer na wierden ook met een wagen wt hare hechtenis van *Gent* gehaald *Lamorael van Egmond* ende *Philips Momorency van Hoorn*, beyde Graven en Ridderen van 't gulden Vlies, vergezelschap door eenighe Spaenisse benden tot aen *Bruyssel*; daer sy wederom zijn gegijzeld, doch niet langh opgehouden. Vermits *Alba* terstond zoodanighen vonnis † des doods tegens haer wt-blixemde, dat sy gaende buyten de plicht van gehoorzaamheyd sich met des lands op-roeren hadden gemenght, het vervloekt verbond van *Oranje* en zyne mede-pleeghers tegens de Spaenisse Onderzoekingh, dat is de Koninghlijke hoogheyd, onderteykent, den adel in hun beschermingh genooten, ende zoo voort. Wanneer men dit oordeel *Egmond* voor-las, zeyde hy niet te meynen, dat hy met sijn voorgaend leeven en handel zoo eene straffe van den Koningh had verdient;

† *In Comitum causâ, Equitumque aurei Velleris privilegiis defendendis multus est Elbertus Leoninus nostras Consilio, ni fallor, &c.*

biddende derhalven, dat sich de Koningh met syne dood wilde verzaedighen ende syne onnoozele kinderen en huys-gezinde verschoonen. *Hoorn* diergelyke redeningh gebruykende, was over desen donder-slagh niet min ontsteld. Dien volgens wierden sy tegen den middagh naer den merkt over al met krijghs-volk; ende op het schavot tot dien eynde bekleed met zwart laken, geleyd, aen de zijd van *Iuhano Romero Veldmaerschalk* en den Bisschop van *Yperen*, ende door den beul onthald. Beyde hooiden stonden twee uyren langh op yzere staeken ten toon, ende zijn alsdoen met de rompen in de kist geleyd ende begraven. Men zeght, dat *Egmond* 'snachts te vooren een Franssen brief toegezeld den Bisschop had geleverd, met deemoedigh verzoek dat hy die den Koningh zoude doen behandighen, 't welk de Bisschop hem ook toe-zeyde. Hier in betuyghde hy, noyt eenigh dingh tegen syne trouw ofte tot after-deel van den algemeenen Gods-dienst gedaen te hebben; dan alles tot oorbaer van den Koningh ende na vereys van den verleeden tijd. Dit al te treurigh eynde van twee zoo groote Heeren baerde eene groote veranderingh en af-keer in de gemoederen der in-zaeten. Men vond 'er die hare kisten kusten endreygementen wt-bliesen, zonder op de omstaende verklickers te passien. Andere zeyden over-luyd, dat der bond-geooten zaek door desen moord was gestijfd, tegen de verkeerde in-beeldingh van *Alba*. *Egmond* was niet over de 46. iaeren oud geworden, after-lactende wt *Sabine van Beyeren*, welke hy te *Spier* ten overstaen van Keyser *Karel* had ge-echt, acht meydskens en drie zoonen. De stam was zeer oud en adelijk, af-daelende van de wijlen Friesse Koninghen de *Rabbodens*, ende noch onlanx verheerlijkt door de over-treffelyke Vorsten; die de laetste wt dat Huys *Gelderland* hebben bestuyrt. Sy voeren desen naem van het nu vervallen Slot *Egmond* op de wterste grenzen van *Noord-Holland*; hoewel *Lamorael* sich ook Prins van *Gaveren* schreef, een plaets aen de *Schelde* niet wijd van *Gent*. *Hoorn* was, vermits sijn by-naem van *Montmorency*, die sich roemen voor de eerste Christenen van *Vrankrijk*, mede van geene mindere af-koemst. De Fransse gezant, die beyde Graven had sien sterven, zoude aen Koningh *Karel* hebben geschreeven, *Dat hy op de merke van Bruyssel dien kop had sien af-slaen, wiens dapperheyd Vrankrijk tweemaal hadde doen daveren: wijzende daer mede op de Fransse nederlaeghen by S. Quintin en Grevelinghen; welke, ende in 't byzonder de laetste, meest door Egmond waren veroorzaekt; gemerkt Hoorn in den voorighen slagh mede goede diensten hadde gedaen.*

32. Hoewel de † Hertogh van *Alba*, wanneer hy sich eerst van *Egmond* en *Hoorn* had verzeekert, dese spreuk veeltijds in den mond had, *dat een wijsfelyk visser sich niet en behoorde bezicht te houden met het na-iaeghen van spieringh, zeelten en garneelen, maer van zalmen en kabeliauwen daer de meeste winst en eer aen vast was: zoo en konde hy effenwel sijn bloed-doiftighen aert zoo zeer niet af-wennen dat hy het niet vergat te spannen voor vissen van middel-maetighe ofte mindere waerdy. Want hy kortst daer na door den Mombervan *Gelderland* wt synen naem by openbaere klock-luydinghe en aenplackingh op*

† *Caput hoc ex variis centonibus contraximus.*
de deuren

1568.

de deuren van de kerken liet in-daeghen de aenzienlijxte mannen van *Harderwijk*; te weeten *Geeraert Maurissen Pannekoek*, *Sweer van Hoekelom*, *Ernst Witte*, *Wulf van Ommeren*, *Dirk Voetb* geweestden Stad-schrijver, met sijn broeder *Gerlaek* ende *Frans Willemssen*, om sich voor den Bloed-raed tot *Antwerpen* te koemen ontschuldighen weghen hunne vlucht ofte schuylinghe ter zaake van de verleedene op-roeten, op straffe van een eeuwighen ban en verbeurte van goederen. Het begriip van hunne aenklacht was meest dit, dat sy, als hoofden en aenleiders van de *Geusen*, tot de bedervingh en schendery der kerken en heylighe plaetzen binnen *Harderwijk* last hadden gegeven, den hand-daederen de mond zeverigh gemaekt, hen tot een loon beloovende het genoe vanden af-brek van hout en steenen; ook geleydet, weder wt-geleydet en te gast gelaeden de nieuwe leeraers, in hunne huysen ongeoorlofde by-een-koemsten gemaekt, ende tot alle ongebondenheyd als den bessern wt-gesteeken. Die van *Doesburgh*, schroomende te vallen in de ongenadighe en onverwachte klauwen van des Hertoghs wind-honden, droeghen sich met alle vlijt om aengaende het kitteligh stuck van den Gods-dienst by de hooghe Overigheyd in geen bedenken te koemen. Want wanneer daer binnen het Ampt van *Doesburgh* in dese daghen een Leeraer was gekoemen, die omtrent de Stad op den Berghssen weerd onder een wilghen-boom Gods woord bestond wt te legghen: hebben die van den Raed, om de nieuws-gierighe en graeghe burgheren in te houden, de poorten doen toe-sluuten, daer behalven den Leeraer bevoelen sich op staende voet van daer te maeken, ende daer over aen *Sweer van Apeldoorn* (die van wegghen den Koningh, om na de aenhanghers van de zelve gesindheyd onderzoek te doen, was wt-gezonden) een taemelijk genoeghen gegeven. Doch dese scherpe vervolginghen en geesselen hadden een heel ander gevolg dan de ongeluckighe en averechts-wijse raed-geevers wel meynden, ende waren het meeste voedzel van den aengroeyenden Gods-dienst. Effengelijk het gaet met de kragtighge vuur-ballen, die eer vertreden dan gesmoord konnen worden; ofte met een beek, die plotzelyken van een steylen bergh af-rollende door de op-geworpene dammen en dijken meer geterghd dan gestuyt word, daer na dese te feller wt-breekt ende alles voor de voet mede sleept dat hem tegen stond. Ten kortsten gezeghd; *Alba* was in 't betrachten van de eer en beveelen sijns Koninx uytermaeten zorghvuldigh, ende met syne gedachten door heel Nederland al-om tegenwoordigh: 't welk hier wt mede bleek, dat hy op den achtsten van de Herfst-maend wt het Veld-legher te *Nederhaeren* aen de Maes schreef aen den Drost en Raed van *Wageninghen*, dat sy by die zeltzaeme tijden, om alle verrassingh en bedrogh voor te koemen, immers wackere hoede aen de poorten en elders zouden houden, noch eenighe krijghs-luyden, sy waten dan die sy wilden, binnen laeten; indien sy niet mede en braghten sijn schriftelijk bevel met sijn eyghen hand, waer van sy de trecken wel kenden, onder-reekend. Ende alzo, niet tegen-staende alle voorgaende verbonden, de mis-noeghde onderzaeten die onder de vaenen van den Heer van *Brederode* eertijds hadden gediend, in *Gelderland* en elders noch bleeven zweevende, hebbende de Grave van *Meghen* en Heeren van 't Hof,

om hun moes-koppen te beletten, daer tegens op dit iaer een strenghe Plackaet laeten in druck gaen.

33. *Alba* meynende door het om-brenghen van *Egmond* en *Hoorn* syne banden valter gemaekt te hebben, beval de wimpels te ontwinden, om van stonden aen de *Vriesen* te bezoeken. Derhalven stuyrde hy *Karel van Brimen Grave* van *Megen* met het legher voor wt naer *Groeninghen*; hem, vermits syne driftigheyd voor den Koningh, na 't af-sterven van *Arenbergh*, daer en boven beloonende met de Stad-houderschappen van *Vriesland* en *Over-Yffel*. In sijn gezelschap was mede *Erick Hertogh van Brunswijk*, die over de bezettingh der Stad zoude gebieden. Hier op is *Alba* met onvermoeyde naerftigheyd wt *Brabant* over de *Maes* getooghen, van daer op *Arnhem* in *Gelderland*, ende wijders op *Deventer*. Alhier een weynigh vertoovende ende verspieders wt-schickende, is op den 13. van de *Hoy-maend* te *Groeninghen* aengekoemen. Doen gaf hy last aen *Caspar Robles*, dat hy te baet neemende eene vaerdighe maght na des vyands sterkte zoude verneemen, ende hem, tot dat het geschur by de hand was, door een spiegel-gevecht op-houden. De *Spaeniaerds* goede kans siende deden in 't legher van *Nassouw* een inval, daer syder veel, dewijl een yegelijk zonder ontzagh van syne Overheyd op sijn zelvengh, in 't honderd neder hackten, ofte in 't wáter drenkten. Op dit voor-spel is in weynighe daghen de bloedighe slaggh van *Iemingen* gevolghd aen den in-gangh van *Oost-Vriesland* op de kant van de *Eems*. Hier was *Nassouw* met *Hooghstraten* en *Schouwenburgh* van *Groeninghen* heen geweeken, om sich tegens *Alba* met een graft en dijk te verschantzen. *Alba* siende dat alles aen de raffigheyd was geleeghen; sprack den bevel-hebberen en gemeenen man een moed in, ende vond goed op den vyand aen te gaen, eer hy sich vaster begraeven moght, ofte met het verwacht by-stand versterken. Over zulk gaf hy den *Nassouwissen* werk met kleynen schermutzelen, tot hy zelve met het hoofd-legher by de werken quam. Ende alzo eenighe herwaerts en derwaerts waren doolende, eenighe besigh met de wallen van 't legher op te maeken, ende ook eenighe traegh en onlultigh tot vechten; voer hy voort, als een wolf onder een deel slacht-beesten. *Schouwenburgh* ontsprongh met etliکه ruyteren den dans: want *Hooghstraten* daer niet tegenwoordigh en was. *Nassouw* zoude al zwem-mende ofte met een bootjen naer *Emden* zijn ontvlucht. De oorzaak van dit verlies was de verdeyldheyd onder het krijghs-volk, spruytende wt de slappe betaelingh; waer over het gebeurde, dat sy slappe wachten hielden ende na hun *Overste* en 't kalfs-vel niet zeer en luyfterden. Men wil zegghen, dat het legher van *Nassouw* 7000. mannen sterk was, waer van 'er zeer weynighe zouden zijn ontkoemen, ende van de *Koninx* niet over de acht ofte tien om-gekoemen. 't Welk iek nochtans liever in syne waerde wil laeten, dan voor vast stellen ofte straffen. *Alba* hier over van hoovaerdy zwellende, liet noch 's nachts na den slaggh een boode van dese overwinningh aen den *Paus* af-gaen. *Alba* syne zaeken te *Groeninghen* verricht, ende de volk-rijke en half-verdachte Stad met een *Block-huys* getoomt hebbende, is van daer over *Holland* naer *Utrecht* gereyfd; alwaer sijn zoon *Frederick* hem by quam met

1568.

met een verssen wt-keur v2n Spaensse voet-knechten, ende een overvloedighe leeningh voor veele maenden. Men geeft wt, dat doen wt sijn bestel binnen *Amsterdam* eene oude vrouw van 80. iaeren met het zwaerd is gerecht, om dat sy een Calvinissen leeraer hadde geherbergh, ofte veel eer om dat haer geld haer meeste vyand was.

34. In die daghen waren in Vrankrijk de Koninxen en *Hugenooren* sel tegen den anderen, ende wierd *Oranje* van den *Hugenooren* tot vennootschap van wapenen aengezocht ende hem hulp gezeekerd indien 't geluck haer wilde dienen. Dan vermits sy eerst by *Montignac*, ende daer na te *Mirebeau* en elders slaghen kreeghen, verlangden sy echter zeer na *Oranje*, die over al in Duytsland volk zaemelde, syne verwanten ter ooren liep, ende ook gezanten zond aen Keyser *Maximiliaen*, om dese wervinghen te verschoonen, ende hem te bidden, dat hy met de over-heerde en verdruckte Nederlanders deernis en mede-lijden wilde hebben, aengesien syne voor-ouders ook wt die landen waren gesprooten. Maer *Oranje* hield de Nederlanders voor syneliefste kinderen, ende is met syne maght wt het *Trieffe* gebied over den *Rhijn* na *S. Vyt* syne eygene Stad af-gekoemen. In sijn legher waren 44. benden Duytsse knechten, waer over te gebieden hadden *Casijn van Halstad* een edel-man wt der *Elzas*, *Vijt Schoner*, *Balthasar Wolf* en andere. 4000. Waelen, en wt-geweekene landzaeten met buffen, behalven 7000. ruyteren aengevoerd door *Diderick Schonenbergh*, *Grave Iooft van Schouwenburgh*, *Grave Albert van Nassouw*, *Burchard van Barby*, *Otho Malsburgh* en anderen. Daer neffens had ook sijn broeder *Lodewijk* na de neder-laegh van *Iemingen* met het over-schot van sijn heyr sich daer heen vervoeght, als mede *Laleyn Grave van Hooghstraeten*, en andere Grootten meer. In devaendels stond, * VOOR DE WET, DE GEMEENTE, EN DEN KONINGH. Eenighe vertoonden ook een *Pellikaen* voedende zyne kiekens met sijn hertenbloed. *Oranje* liet mede in druck wt-gaen de rechtvaerdighe oorzaken van desen synen krijg aengevanghen tot de eer Gods, des Koninx voordeel, ende tegens de onmenschelyke wreedheyd van den woedenden *Alba*; loopende in 't kort over de verleede geschiedenissen, ende in zoo eene hooghnoedighe en loffelyke zaek aen een yegelijk gunst en hand-sterkingh verzoekende. Van daer sich naer beneeden spoedende, heeft *Arenbergh* en *Eppen*, tusschen *Kolen* en *Duyren*, over-weldight, gelijk ook *Hormeson* en *Vilmen*, een *Slot* vanden *Grave van Kullenburgh*. Daerna ondiepte vindende, is tegen 't vermoeden van *Alba* met wondere behendigheyd en gewindheyd over de *Maes* geraekt; den Hertogh, die omtrent *Maastricht* begraven lagh, opentlyken tot een gevecht wt-daegende. Hy had by hem, boven de ruytery, 16000. voet-knechten, wt den abuyrige plaetsen gelicht, onder *Philips van Lanoy*, *Arsille*, *Briaco*, *Hyerges*, *Mondragon* en *Caspar Robles* Stad-houder van *Ruermund* in *Gelderland*, wt-gezonderd noch wel 20. vaendelen van Duytsse en allerley volken. Dan *Alba* hield sich geruft en in syne schelpen, niet twijffelende of zoo eene groote maght by haer zelve metter tijd zoude dood loopen, ofte met slechte moeyten

van hem verbrooken worden. Syne meeninghe en bedroogh hem ook niet. Want behalven andere ongelegenheeden eer langh eene op-roerte in 't legher ontstond, waer in *Malsburgh* en andere hop-luyden om hals quamen, ende de *Prins* zelve met een bus-koghel wierd na-geschooten, welke nochtans op het geveft van sijn rappier af-schampte.

35. Maer *Oranje* eenighe hoope van bystand wt Vrankrijk verneemende onder *Ienlis*, ijde sich van stonden aen daer heen, ende won in 't voor by gaen *S. Truyen* in 't land van *Luyk*. Voorders nam hy sijn wegh naer *Thienen*, om sich met *Ienlis* te vervoeghen, en poogde met alle geweld over den stroom de *Giet* te geraeken; dan *Albazat* hem over al op de hielen, ende in 't byzonder *Vuclio*, die daer toe last had, ende in den after-tocht tamelyken af-breuk dede: alzo onder andere *Anthony van Lalain Grave van Hooghstraeten*, *Oranjes* hoofd-vriend en rechter-hand, aldaer wierd dood-geschooten. Welke schade *Oranje* nochtans voort daer na weder in-haelde door het neder-houwen van een hoop *Spaeniarden*. Dan meer en meer Vrankrijk naerderende, vond daer omtrent des *Rijx-Maetschalk* *Artur van Cossé* wt bevel des Koninx ophem passende. *Oranje* hier wt stof neemende zond aen den Koningh die de oorzaak van sijn tocht zouden ontdekken, ende dat hy in 't minste die geen niet en was, die sich tegens zoo een maghtigh werelds-heer begeerden te kanten, maer liever wenste ende gereed was sijn legerken ende ook sijn zelve met allen ootmoed den Koningh te onder-werpen; biddende daerom, den Koningh wilde na syne in-geboorene goed-hertigheyd deernis hebben met een deel menschen, die niet dan Gods eer, haers lijfs zeekerheyd, ende wetlyke gehoorzaamheyd en zochten. Wanneer *Oranje* daer na begeerde, dat de syne zouden stille houden, ende sich by het heyr van *Condé* voeghen; weygerden sy dat te doen; houdende eer aen om ontslaegingh en hunne leengelden. Weshalven sy van stonden aen na 't gebied van *Straesburgh* wierden gevoerd, alwaer de *Prins* alles wat hy by een konde raepen tot geld maekte ende aen 't krijghs-volk wt-deylde; 't welk, hoewel niet ten vollen vernoeghd, nochtans met vriendschap van hem is gescheyden. Op dit iaer zijn 'er veele Grootten wt des werelds tooneel wegh-geruckt, alse weeten de beroemde Vorsten *Henrick van Brunswijk*, *Christoffel van Wittenbergh*, ende *Albert van Pruysen*, wiens gemaelin *Anne Marie van Brunswijk* haer man op den zelve dagh is gevolghd. *Karel* *Prins* van *Spanien* diend mede niet over-geslaeghen, wiens onverwachten af-gangh *Philips* by veele in een quaeden naem heeft gebraght, welke geloofden dat hy wt des vaders heymelijk bestel (weghen sijn vinnighen haet tegen 't *Alba* om de Stad-houderschap der Nederlanden, ende om dat hy te gelijk om met des Keyfers dochter te trouwen naer *Duytsland* dreyghde) te slaepen was geleyd; met naemen de Nederlanders, die daer wt een meerder schrick op-namen, dat sy, als bewuft zijnde van openbaere weder-spanningheyd, geene vergiffenis hadden te verhoopen van zoo eenen, die sijn eyghen zoon niet gespaert en had. Dit ergh vermoeden wierd noch meer gestijfd door de insgelijx schielijke dood van syne eyghene

* PRO LEGE, GREGE, ET REGE.

† Siet hier voorens op het 24. hoofdstuck.

vrouw *Elizabeth van Valoys*, welke te vooren aen *Karel* was verloofd, ende mede onlanx na hem, niet zonder groot bedenken van vergift (wt zaake fy moegelijk al te groote gemeenschap met den over-leeden *Karel* had gehouden) ten hemel voer. *Oranje* was voor heen van *Straesburgh* op *Dillenburgh*; ende daer na, vergezelschap met syne broeders *Lodewijk* en *Henrick* ende den Hertogh van *Zweebruggen*, naer *Vrankrijk* gereysd. Dan alzo der *Hugenooten* zaeken aldaer zeer slecht en verwerd stonden, na dat *Condé* in den slag van *Bassac* was gestruykeld, ende ook *Zweebruggen*, die hem hulp-troppen had bygezet, aen eene ziekte gestorven, ende *Coligny* mede geen beter geluck en had; nam *Oranje* een op-zet van wederom naer *Duytsland* te keeren, om tot troost van syne bedruckte *Nederlanders* nieuwe wervinghen te beginnen. Derhalven heeft hy van *Coligny* en de *Grooten* sijn af-scheyd genoomen, ende, latende syne broeders in *Vrankrijk*, met een kleynen sleep om niet bekend te wesen ende in alle zedigheyd sich op den wegh begeeven, koemende in den aenvangh van 't volgende iaer door *Vesoul* naer *Duytsland*.

1569.

36. Maer *Alba* na zoo veele roem-ruchtighe daeden weder naer *Bruyssel* gekeerd zijnde, bestond zoo in *Gelderland* als over al de nieuwe *Bischoppen* in te dringhen, ende de half-verdachte ofte voor-vlughtighe voor den *Bloedraed* te verdaghvaerden. Als hier over de inzaeten en eene menighe van handwerk-luyden wt schrick quamen te verlopen; zag men de *Steden* allenthalven neeringh-loos en de landen woest. De meeste vervoegden sich naer *Engeland*, sleepende met haer delaken-weverye, ende eenighe schier ledighe *Steden* aldaer met volk en rijkdom vervullende. Noch gingh de dwingeland al verder. Want na dat de *Paus* op desen tijd aen hem, als een hoofd-yveraer van 't *Roomse* geloof, een hoeden pronk-rappier met goud ende gesteenten in-geleyd had vereert; liet hy, moediger op dit geschenk, sich zelve op het *Slot* van *Antwerpen* een trots eeren-beeld op-richten wt de kopere stucken; die *Lodewijk van Nassouw* in den slag van *Iemingen* waren ontnoomen. Door welke hoovaerdy hy niet alleen, immers zoo zeer als door syne wreedheyd, de *Gemeente* heeft vergalt, maer ook de *Spaniards* tot schimpende den *Koningh* zelve tot nijdigheyd verweckt. Bedacht daer behalven een vreemden streek om geld by een te schraepen. Nademael hy, de algemeene *Staeten* by een roepende, den tienden penningh van alle roerende goederen, zoo menighmaelen die verkost wierden, ende van alle vaste goederen het twintigste en honderdste deel van een yegelijk onderstond te eysen. 't Welk alzoohen zeer zeltzaam voor-quam; ende sy echter, in de vlucht raed scheppende, den tienden en twintigsten penningh eerst wt bangigheyd hadden in-gewillight, zijn daer wt naderhand groote krackeelen gebooren; alzo van 't brood en bier mede de tiende penningh wierd gevorderd; zoo dat de *backers* en *brouwers* te *Bruyssel* wt spijt eenighe daghen niet en begeerden te werken. Men vond'er ook etlijke, die den honderdsten penningh voor geld af-kosten, als de *Vriessen* en *Geldersse*. De *Staeten* te *Bruyssel* alles in beraed leggende, gaven tot antwoord, dat door dese ongelden de koop-handel, de vernaedfste hoenigh-bye en leevens-middel der *Nederlanders*, te niet gingh: alzo de neerings-

en ambachts-luyden geenfins zouden dulden, een dingh zoo dickwijls verthiend te werden: want men zoo doende, eer de lakens, tapijten en ander geweeft toe-gereyd ofte verkost waren, de tiende zoude moeten betaelen voor de wol, daer na voor den draed, daer na voor den in-slagh, het verwen ende zoo voort; 't welk de waeren al te zeer zoude doen op-slaen, de koopers af-schrieken, ende de werk-gezellen veriaeghen; gelijk voor 200. iaeren, wanneer veele *Nederlanders* naer *Engeland* waren verhuysd. Doch *Alba* stoorde zich niet zeer aen dese voor-werpselen, ende drongh effen zeer op sijn verzoek. Eenighe weder-willighe *Steden* benam hy hare vry-heeden, andere bezwaerde hy met bezettingh, ende vervaerde ze alle; voor-geevende, dit geld niet voor hem te zijn ofte voor den *Koningh*, dan alleen wt-gezet tot verzeekeringh der landen tegens alle in-breuken en op-stand. Waer over het gebeurde, dat zommighe den honderdsten penningh toe-stonden, ende andere dese schattingh met gereed geld af-kosten: Andere quazys dagh neemende, deden onder dit eene bezendingh naer *Spanien*, om den tienden penningh af te bidden, ende den honderdsten, waer boven sy niet en konden koemen, aen te bieden.

37. Te *Emden*, *Bremen*, ende daer omtrent verhielden sich een hoop verdreevene, die door aenblaezen van *Oranje* ofte wt vrees een besluyt namen van haer heyl elders te zoeken, ende den af-breuk, die het onlanx af-gedant heyr te land omtrent de *Maes* had geleeden, ter zee weder in te haelen. Hier op hebben sy wt de *Wezer* en *Eemse* eene magtighe vloot in de *Franse* en *Engelsse* zee gebraght. Ende is op desen tijd ook het geld van *Alba* door de *Koningin Elizabeth* onderschept en beslaeghen. Hier over schickte *Alba* den *Raeds-heer Affonville* naer *Engeland*, die aldaer landende ende 's anderen daeghs voor de *Koninghlijke* Bank ontbooden zijnde sich weygerde in te stellen, zeggende last te hebben om eerst met den *Spaenssen* gezant ende daer na af-zonderlyken met de *Koningin* te spreken. Dan het eerst wierd hem af-geslaeghen, om dat sy den gezant zeyden een gevanghen te wesen; alsook het tweede; vermits sy verstonden, dat hy niet van den *Koningh* maer *Alba* was af-gestuyrd. Deshalven liet *Alba* op nieuws volmagtigters af-vaerdighen, om dese penninghen, waer toe sy sijn oordeels geen recht en hadde, wederom te eysen. Doch nademael hy doen al mede een bots liep, liet hy in tegendeel de *Engelsse* lakens in *Nederland* verbieden: welke handelingh doen wt dese gewesten naer *Hamburgh*, *Emden* en elders is verhuysd. In den aenvangh van 't iaer 1570. hebben sich de *Staeten* van *Gelderland* na veel beraedens † zoo verre in-gelaeten, dat sy, tot af-doeningh van den honderdsten penningh, binnen de vier navolgende iaeren beloofden te betaelen 500000. ende 50000. *Karels-guldens*: wel verstaende, dat zich de *Koningh* hier mede zoude vergenoeghen, noch dese ongelden, ofte eenighe nieuwe *Plackaeten* tegen de *ketters* ofte der landen vryheeden namaels weder in-voeren, maer zich in alle richten na 't verdragh van *Venloe*: dat mede die verschrijvingh hadden op verbeurde goederen moghten voldoen; ofte ten minsten binnen 's lands verhoord worden: ende de vrouwen en wees-kinderen, waer van de mans ofte ouders veroordeeld

1570.

† *Exactis civitatum.*

ofte

1570. ofte gericht waren, haer aendeel van de goederen, volgens land-rechten, genieten en aenvaerden. Welk alles ook Alba met toestemmingh van Philips heeft aengenoomen. Die van Bruysel maekten mede zoo veel waters vuyl, dat Alba sijn Plackaet van den tienden penningh naderhand genoodzaekt was te verzachten. In die daghen is in de Nederlanden aengekoemen Anne dochter van Keyser Maxmiliaen, welke na dood van Karel Prins van Spanien haer onder-trouwde, aen den vader haer vleesslyken oom ten houwelyk is besteed. Ian van Hoey Bisschop van Munster en Ofenbrugh had ze, op des Keyfers begeerte, van Spier te scheep tot aen Nymegen in Gelderland vergezelschapt, om haer met gewoonlyke pracht aen Alba wt den naem van Philips over te leveren. Terwijl sy te Nymegen vertoefde, wierde sy van den Staeten zeer geveryd ende gebeden; op hoope, dat sy by den Koningh haer bruydegom voor den ballinghen een woord ten besten zoude spreken, en hunne zaak op 't schoonste voordraeghen. Gelijk ook de Zee-stroopers, genaemd de water-geusen, die nu tusschen Vrankrijk en Engeland begonnen te kruysen, last ontvinghen, deze Vorstin op hare reys naer Spanien geen hinder ofte ongemack aente doen; of misschien haer man door dese beleefdheyt een weynigh moght bekoord worden.

38. Omtrent Aller-heylichghen was 'er in Vriesland eene groote en ongehoorde waters-nood; zoo dat de zee de dijken oversteygerende het vlacke land allenthalven, als in den Sond-vloet, over-deckte, ende als in een ooghen-blick ontalke menschen en besten vernielde. Men zeght † voor de waerheyd, dat Alba doen (waer voor hem de Vriesen noch dank wijten en syne gedachtenis te min verfoeyen) om diergelyke hemels-plaeghen namaels voor te koemen, een gebod wt-gaf, van lanx heel Vriesland een steuwighen en onverbreekelyken dijk te legghen op de wijze van eene vaste boist-weeringh; daer de in-zaeten, geene wt-bescheyden, alle zouden aen werken ofte toe geeven. Dat zommighe wt den adel, voor-wendende van ouds vry te zyn van dese lasten, met zoo een bescheyd van den Hertogh wierden af-gezet: dat sy hunne vrybrieven zouden voor den dagh haelen, ende teghen den oever van de zee legghen wanneer die meest hollend en verbolghen was; ende, zoo de brieven nu de baeren konden af-weeren en weder-staen, vrydom genieten, ofte anders neffens de andere gelykelijken moeten toegheghen. Dit doet my ook in den zin schieten de heerlyke woorden, waer mede eertijds Canuyt Koningh van Engeland syne nederigheyt ontdeckte, ende te gelyk de onbeschaemde tonghschraepers den mond snoerde, die hem steeds aen de ooren relden dat alles na syne wenken moeste luysteren. Want hy in haer aensien sijn Koninghlijken stoel voor aen den vloed van de zee heeft gestelt, ende gezeght: *Ghy zee staet onder mijn gebied, ende de aerde daer ick op zitte is mijne. Ick beveel u dan dat ghy op mijne aerde niet en koemt, noch het gewaed ofte de leeden van uwen Heer bevochticht.* Doch de zee hield synen loop, zonder op des Koninx woorden ofte hoogheyt yet te passen. Derhalven sprongh hy ruggewaerts ende sprack: *Nu ziet ghy te deegh hoe ydel der Koninghen maght is, ende dat het God alleen is die over den hemel de aerde en zee heeft te gebieden.*

† Ex publico rumore.

Niet te min en liet Alba de Vriesen niet ongequeld, dan drongh tijdelyken en ontijdelyken op de eenmael gevoorderde scharthingh: hoewel de Vriesen tegen syne redenen en dreygementen stelden de kenbaere onmoeghelijkheyt en algemeyne armoede, ende daer over den Grave van Meghen met geduyrighe klaghten en gebeden moede maekten. Hy woude mede met haer geweld die van Over-Yffel daer toe brenghen, om eene Cancellye en hooghe vierschaer aen te neemen: twelk te vooren zoo menighmael voor-gewend ende zoo menighmael was afgeslaeghen. Dan alzoo Alba op het mes sprack, ende zonder langher zuckelingh het besluyt daer van begeerde luydbaer gemackt te hebben: hebben de Staeten, voor dien tijd onheylzaem achtende de zaak op te schorten, sijn gebod after-volghd; doch met dese in-bindinghe, dat sy zulcx betuyghden te doen wt het ernstigh en meermaels vernieuwd bevel vanden Hertogh; zonder effenwel af te wijken van de oude handelingen, voor-rechten en gewoonten van haere landschap, ende met dit vertrouwen, dat sy den Koningh namaels over dit verskil zoo zouden berichten en onder-gaen, dat zoo wel hy in zyne hoogheyt als sy in hun goed recht onvernadeeld moghten blijven.

39. Onder dit liet Alba, eermoede dan verzaed zijnde van al het worghen en bloed-plenghen, het oude Plackaet van vergiffenis († welk de Koningh voor een iaer door aenraeden van Me-vrouw van Parma had doen vervaerdighen om het vlughten der ingezeetenen te stuyten) binnen Antwerpen af-roepen; alwaer hy oopen houten stellagie tredende in een over-guld gestoelte gingh zitten, pronkende met sijn dubbeld-kostelijken hoed en rappier, hem voor desen van den Paus toe-gezonden. Doch het Plackaet was zoo zeer bepaeld en in-getooghen, dat veele daer wt meerder schrick dan troost schepten; hoewel ook de roeper met zoo eene zedighe en heesse stemme las, dat weynighe den sin daer van konden vatten. De vergiffenis was algemeen, doch met dit besteck, dat de wt-geweekene binnen twee maenden na dese af-luydingh weder naer de Nederlanden zouden keeren, ende alle zich buyghen onder des Koninx gezagh, verzwierende hare kerken en doolinghen, ende boete verzoekende van zulken die door den Paus daer toe waren gesteld. Dese genade en zouden niet genieten alle Leeraers, die een ander geloove beleeden dan het algemeen, † zamen met hunne kerken-raeden ende huys-vestighers, als mede brand-stichters, ende die de heylighe beelden, outers en kloosters hadden geschonden ofte verbroomen, ook niet de roer-vinken van de verleedene op-roerten, die tegens den Gods-dienst, de landsvrede, ende haer schuldighe plicht, het verbond ofte verzoek aen Margriet over-gelanghd, hadden betykent, ende den ionghsten tocht van de weder-dryvers by-gewoont. Zoo haest dit was af-gekondighd, vernam men, dat de meeste met hangende hoofden naer huys ginghen, ende niemant, tegens 't vermoeden van Alba, eenighe vreughdevuyren aenstact. Desen onaangehen bevind ick, † dat hy twee iaeren laeter dit zelve Plackaet, doch met gelijke vrucht als voor heen, heeft doen voor-stellen, ende den voor-vlughtighen na den 23. Mey drie gelijke maenden van wt-stel verleent om weder in te keeren. Maer dewijl

† Ex literis Eusebij Bentingij Satrapæ Iselmundensis ad Nicol. Wittenium.

1571.

het moorden ende branden geen eynd en nam, en eenighe van de vermeynde kettters, hoewel in't gevangen-huys firtende, ende van daer door den fcherp-rechter naer 't fchavot geleyd, onbefchroomd aen 't omftaende volk openingh deden van hunne leer, ende by die gelegenheyd menighe zielen fcheenen te beroeren ofte aen hare zijd te trecken, ofte immers tot ontfermingh ofte twijffelingh te beweeghen, zocht de goede Alba door verffe Plackaeten daer in te voorfien, welke mede door Gelderland zijn afgeleefen. Wy moeghen niet na laeten een der zelve, aenden Raed der Stad *Arnhem* gefchreeven, tot een eeuwig brand-merk van de Spaenffe bloed-dorftigheyd, hier in te voeghen, luydende aldus: *Karel van Brimen Grave van Mege, Vrybeer tot Imbercourt, Heer te Honfdaïn, Efferlecq, Ridder des gulden Vlies, en Koningblyke Stad-houder der landen van Gelder, Zutveen, Vriefland, Overyffel, Groeningen, Lingen, &c. Eerfame, wijfe vrienden: Wy doen u te weeten wt den naem van den doorluchtighften Hertogh van Alba, Opperbe-wind-hebber der Nederlanden, dat aengefien 'er eenighe kettters bevonden worden, na dat fy buyten hoope van beeterfchap van den geestlyken richter aen de wereldlyke hand zijn over-gegeeven, die meer in de gevanghenis, terwijl fy daer te langh zeten, hinderen, dan of fy vry en buyten banden waren, me haer verkeerd ende verdoold gevoelen wt te breyden: derhalven begeert en wil fijne Doorl. om dit na behooren voor te koemen, ende zulx wt last des Koninx, 't welk wy u l. ook wt haren naem beveelen, dat ghy zoodanighe luyden, na dat u die van den kerkelyken richter zullen zijn over-geleverd, binnen 24. uyren zult ter dood doen brenghen, volgens het Koningblyk Plackaet daer over wel eer gemaekte. Ende om daer en boven te verhoeden, dat zulke kettters, wanneer fy worden wt-geleyd om te fterven, haer vergift en fnoode leer niet en moeghen verfpreden, ofte de Gemeynthe met hunne lasteren en drael-meeninghen aenftoot geeven; zult ghy, eer fy wt den ftock koemen, met een gloeyend yzer het voorfte deel van hare tongh zoo laeten af-branden, † dat hen daer mede het fpreken zal zijn benoemen. Ende want dit het duydelijk en ernstigh bevel is van fijne Doorl. zult ghy geensins zuymen, het zelve zonder eenigh vertoef na te koemen. Gegeeven binnen *Arnhem* den 30. vanden Ooght-maend des iaers 1571. Onder stond*

T. ROOS.
40. Schier op den wtgangh van dit iaer 1571. heeft † *Herman de Ruyter*, een man zoo onvertzaeghd en rap ter hand als yemānd, ende gefprooten wt een adelyk ende in Gelderland verfhreeven geflacht, met weynighe mannen van oorlogh wt eenighen dringenden nood een ftouten doch onzalighen aenflagh voor-genoomen op *Lovefteyn*, zijnde een vast Slot t'eyndens het eyland van *Bommel* tuffchen Maes en Wael op den Hollandffen bodem geleeghen, ende in oufen tijd vernaeind door de gijzelingh van zom-

† *Je n' imagine aucun estat pour moy si insupportable & horrible, que d' avoir l' ame vive & affligée, fims moyen de se declarer. Comme je dirois de ceux qu' on envoye au fupplice, leur ayant coupé la langue: si ce n' estoit, qu' en cette sorte de mort, la plus muette me semble la mieux feante, si elle est accom-pagnée d' un ferme visage & grave. Montaigne livr. 2. chap. 6.*

‡ *Ex Manuele Demetrio ad hunc annum:*

mighe groote en vernaemde mannen. Dese Sterkte nam hy met gauwigheyd in, hoopende haest meer volx tot fijn behoef te bekoemen: waer in echter de vorft en hooghe wateren belet gaven, die de weggen niet alleen maer ook de ftroomen zoo boven als beneden onbruykbaer hadden gemaekt. De naest-gezeetene Drossaeten van *Gorichem* en *Workum* hier door ontwakkerd, en verzuymden niet op den 12. van den Winter-maend voort eenighe hulp-fchaeren van 's *Hertogen-bos* by sich te ontbieden. Dese schickten *Lorenfo Peria* met 300. Spaeniarden; daer de Drossen etlijke gehuyrde zack-draeghers by voeghden, waer van yeder tien ftuyvers des daeghs voor hoofd hadde. Alsdoen schickte sich dese maght t'zaemen met de Burghemeesters en Schuttery tot het beleggh van *Lovefteyn*. In't begin fchepten fy goedenmoed fiende van buyten geene fchilder-wachten wt-ftaen, ende giffen daer wt dat 'er luttel bezettinghs op het Slot moeste wesen. Hier over beslooten fy wijders de plaets by nacht en ontijden met lederen te beklimmen, ende veroverden in den eerften stoot de wal met het Voor-burgh. Daer na bestonden fy het binnenfte Slot te befchieten van Donderdagh af tot den naest-volgenden Dingsdagh toe; waer van fy ook op den middagh meesters wierden. Effenwel en gaf *Herman* den moed en 't Slot noch niet verlooren, niet tegenstaende fijn volk meest al verliet en van alle kanten afdroop, behalven alleen drie mannen, waer van echter de een, hebbende by hem 300. guldens neffens twee kaesen en eenighen anderen voor-raed, ende miiffchien zoo bangh voor fijn beurs als voor fijn lijf zijnde, sich in 't dack van 't Huys verberghde, daer hy naderhand tot eene straffe van fyne blooheyd wierd gevanghen. Derhalven heeft hy hem met de twee overighe binnen het Slot bebolwerkt, ende (gelijk een beneepen en gepranghd wild dier in den wterften nood fijn wterfte best doet en ongenadelijken van sich bijt) geene verfinnelijke middelen van tegen-weer vergeeten aen te wenden, om niet alleen en niet wraeke-loos naer d' andere wereld af te fcheepen. Want waer zoude hy na vraeghen die na de dood niet en vraeght? Sijn slagh-zwaerd en fijn buskruyd deden zoo veele deughden, dat 'er wel drie fchuyten met dooden gelaeden wierden afgevoerd, die meestendeels gefmoord waren met bedden, welke, in plaets van de wt-geschuddede vederen, met buskruyd gevuld zijnde den vyzenden al brandende over den hals wierden geworpen. Doch de veelheyd der honden is, na 't melden van 't spreek-woord, der wolven dood. Na een langh gestommel en heftighen storm raekten de Spaenffe ten laetften binnen, en overweldighden de deuren. *Herman de Ruyter*, die geene genade had te verhoopen noch ook begeerde, ende wiens gemoed met het Slot noch niet en was verwonnen, vocht sich dood: de andere gevangens wierden na voorgaende lederruckingh gerecht, ende, na dat de ziel wt hee lichaem was verhuysd, daer rond-om met de voeten opwaerts gehanghen. De over-blijfzelen van de *Ruyter* hadden noch meer te lijden: want de Spaniards het hoofd, om synen vrienden en maeghen fchaemte en spijt aen te doen; tot 's *Hertogen-bos* op de galgh, ofte veel eer hun eyghen fchande en verlos, voor al de wereld, ten toon stelden. Dese aenflagh was, na'toordeel van zommighen, wat te vroegh aengevanghen, ende

ende de grond daer van bleef verhoolen. De Griekenschreeuwen wt de manhafugheyd van *Iscolas* in diergelijk een voor-val gepleeghd: de Romeynen vullen haer boeken met het lof van *Mutius Scævola*, *Horatius Cocles*, *Currius*, *Scæva* en andere: wy moeghen ook, zoo wy ons eygen eer niet en benijden, *Herman de Ruyter* vryelijken in een gelid stellen met dese helden. Weshalven ook de dankbare eeuw dese syne daed met een openbaere print en by-gevoeghde rijmen heeft verheerlijkt, ende daer door sijn naem bewaert van de dood en vergetelheyd.

41. Terwijl Alba zonder vrees en schroomte alzo, niet anders dan onder een hoop slaeven, niet dan van galghen en raden droomde; is hem op 't volgende iaer een onverwachte tijdingh van de inneemingh van den *Briel* voor-gekoemen, die sijn dollen hoogh-moed vry wat verkleynde. Want hy te vooren by de Koningin van Engeland had geklaeght, dat sy tegens de oude verbonden niet alleen des Koninx van Spaniens vyanden, maer ook opentlijke zee-schuymers en snaphaenen herberghde en heelde. De Koningin dit verwijt sich aentreckende, beval ze hare havens van stonden aen te ruymen. Maer merkt hier den afgrond van Gods voorzienigheyd. Naulijx en waren sy vertrocken om naer *Enkhuysen* te zeylen, of een verkeerde wind dreefze na 't land van *Voorn*, waer van de eenighe hoofd-stad is den *Briel*, welke sy door een zoo schielijk als stout op-zet voor-namen te bespringhen. Als sy met dit oogh-merk buyten de Zuyder-poort brand stookten, ende de burgers van alle kanten daer heen renden om te lessen; over-ylden sy onder dit de Noorder-poort, ende voorts de heele Stad. Wateen duyre en onwaerderlijke neder-laegh dit voor den Spaniard geweest zy, zal het volgende verhael wel wt-wijzen. Eenighe die der landen gelegenheyd wel kenden, hadden den Hertogh te vooren geraeden, dat hy een deel volx wt de middel-landtse plaetsen zoude lichten, ende daer mede etlike zee-vestinghen in Holland en Zeeland verzorghen; aengetien hy van de zee het meeste gevaer had te verwachten. Dan dit en was hem niet wijs te maeken; ofte om dat hy door enkele verblindheyd te veel van sijn zelven houdende, de andere ende met naemen de ingezeetene als in den oorloghs-handel onbedreeven niet en vreesde: ofte dat het hem niet eeren genoegh en docht met de zee-stroopers te kampen; niet denkende dat een Vorst alle moeyten alleen niet maghtigh wefende menigh dingh door de tweede hand behoord en kan beschicken. Na den *Briel* (alzoohy tot nu toe geen leergeld had gegeven van syne eygen-zinnigheyd) is ook *Enkhuysen* en *Vlissingen* hem af-gevallen, drie van de beroemdste havenen deser gewesten, *Enkhuysen* in Noord-Holland, de *Briel* in Zuyd-Holland, ende in Zeeland *Vlissingen*, een Stad aen de zee-kant wtermaeten steeuwigh, ende onwinbaer aen de land-zijd. Binnen *Vlissingen* had Alba effen te vooreen Burght beginnen af te steeken, waer over sy stil-zwijgende vergramd waren en qualijken tegens hem gemoed. Derhalven stuerde hy naer *Middelburgh* in 't midden van 't eyland Walcheren, naest aen *Vlissingen* geleeghen, den Heer van *Banòys* wt het geslacht van de *Lalain* met eene kleyne bezettinghe, welke ter nauwer nood van den Raed wierd in gelaeten, ende een gedeelt daervan op *Vlissingen* gezonden. Doch Alba voor meerder onheyl en voor *Vlissingen*

beducht zijnde, gebod sijn verwant *Pacico* sich hier en boven met acht vaendelen daer heen te spoeden. Dees schickte een boodschapper voor wt, om den Raed aen te dienen dat hy met het volk by de hand was, met verzoek, om voor 'tzelve by tijds slaep-plaetsen te bestellen. Wanneer dese maere door de Stad klonk, is de Gemeente door op-hiffinghe van zommighe wt de kerk en van den dienst naer het Raed-huys gelooopen, schreeuwende over luyd, dat sy de Spaeniards dulden noch sien en wilden, ende de Heeren van den Raed sich wächten zouden de zelve buyten haeren dank en voor-kennis in te neemen. Ondertusschen zaghen sy de scheepen die de Spaeniards in hadden van verre aen-komen. Hier op vlooghen sy flux naer de poort, braken het Rust-huys op, sleepende voort al het geschut, geweer, en kruid na de haven en wallen, ende deze nieuwe gaffen zoo begroetende, dat sy hunne zeylen weder naer *Bergen op Zoom* moesten keeren. De Franse bezettingh binnen de Stad zijnde verpakte sich mede wt vreesse van quaed onthael op *Middelburgh*. Middeler-tijd koemt de goede *Pacico* naer *Vlissingen*, meynende de syne al voor heen te zijn in-gelaeten; dan wierd zonder vertoef by 't hoofd gevat, ende aen sijn besten hals op-gehanghen; hoewel hy vast met luyder keelen riep, dat hy een verwant was van Alba: ende zulx in spijt van den Hertogh, die desgelijx gepleeght had met den broeder van *Treflong*.

42. *Alba* met zoo veele zwaetigheden t'effens omvanghen en over-stelpt zijnde, begon sich met ernst daer tegens te wapenen; belastende t'*Amsterdam*, t'*Enkhuysen* en elders op het spoedighste eene vloot wt te rusten, welke hy aen *Bossu* gaf te bestuyren. De *Enkhuysers* dese zaek in bedenken neemende, namen *Bossu* in verzeekeringh ende de grootste stucken wt syne schepen, verzorghden sich tegens 't geweld, lieten den gevanghen *Bossu* daer na los gaen, ende ioeghen sijn bootsvolk wt de Stad, zonder nochtans yemand te bezeeren ofte te dooden. Dit beschickt zijnde, zonden daedelijken naer den *Briel* aen *Lumé*, dien sy baden dat hy haer een Schuts-heer wilde wesen, ende een deel krijghs-luyden by-zetten, gelijk hy ook gaerne dede. De voordere Steden van West-Vriesland, als *Hoorn*, *Alkmaer*, *Edam* en *Medenblich* ginghen ook den zelvengangh, zweerende den Koningh van Spanien en Prins *Willem* als Stad-houder van Holland. Die van Zuyd-Holland, te weeten de *Dortenaers*, die van *Leyden*, *der Goude* en alle andere voeghden sich mede by den hoop, wt-gezonderd alleen de *Schoonbovers* ende *Amsterdammers*. Welke hoewel in den begin, om het ongenadigh in-vorderen van den tienden penningh, vry wat vervreemd scheenen; voor al na dat sy in den *Haegh* verdaghvaerd, ende sich van daer naer *Mechelen* beroepende, voor beyde vier-schazeren, na 't bestel van Alba, haer gedingh hadden verlooren: zijn sy echter naderhand (als nu de nabuyrige Steden den teughel hadden af-geworpen, ende de Geestlikeyd wt hare goederen en Kloosters ontzet zijnde, met menighden binnen hunne Vesten quam vlughten) van opzet veranderd, ende by den Koningh en ouden Gods-dienst gebleeven. Alba, om de wankel-moedighe meer te trecken, schreef den Raed lief-koozende brieven toe, ten hooghsten roemende desen trouwen yver ende volftandigheyd, welke hy den Koningh wilde aenprijsen;

1572. met sterke beloften, dat dit hen namaels zoude gedyen tot grootere heerlijkheid, en vermeerderingh van hare vryheden. De Opper-Raedsheer *Vigle* had hier by gedaen fijn eygen fchrijven, met vernieuwingh van 't voorgaende. Dese zeer voorspoedighe beginzelen van den Prins van *Oranje* in *Holland*, zijn zeer geholpen en voort-gefchooven door fijn verwant *Grave Willem van 's Heeren-bergh*, die eenighe Steden in 't Graeffchap van *Zutveen*, *Gelderland* en *Over-Yffel* bemachtigende, de zaak der *Hollanders* aenbuyrende *Vrielen* niet weynigh heeft voort-gezet; alwaer *Diderick van Bronckhorst* wt den ftam van *Batenburgh*, ende door gedachten *Grave* wt-gefchickt, tot dienst van den Prins in de weer was. Want na dat de *West-Vrieffe* Steden fich wt het *Spaensse* iock, als gezeyd, hadden ontwikkelt, gaf *Oranje* haer tot een *Overhoofd* *Diderick Sonoy*, een wacker en wel geoeffend krijgsh-man. In den aenvangh defes iaers was binnen *Zwol* door de vallende siekte fchielijken wegh gehaald *Karel van Brimen* *Grave* van *Megen*, *Stad-houder* van *Gelderland*, *Vrieland* en *Over-Yffel*, een zeer voorfichtigh en befcheyden Heer in 't ftuck van 't gebieden, ende die der ingezeetenen voordeel be-yverde boven fijn eyghen. Men zeght dat hy, om de *Nederlanders* wt de *flaverny* en *zielen-dwangh* te redderen, een loflijken aenflagh had gemaekt, van den *Hertogh* van *Alba* onder het dexel van *hooghwichtighe land-zaeken* naer *Nymegen* af te locken, ende alfdan dit woedend beeft aen banden te leggen, hebbende al voor heen eenighe brieven vervaerdicht, waer in hy dit fijn bedrijf by den *Koningh* zoude hebben verfoont. Doch door fijn haestighen wt-gangh is zoo een heyligh werk after gebleeven. Sijn plaats-bekleeder is geworden *Gilles van Hyerges*, zoon van den Heer van *Barlaimont*, een *Wael* van geboorte.

43. Maer de *Grave* van den *Bergh* aen d'andere zijd wt de *Gelderffe* en aenpaelende volkeren een tamelijk heyr verzaemelt hebbende, is daer mede het *Graeffchap* *Zutveen* vyandlijken in-getrocken; vermeerterende eerst de *Stad* *Doesburgh* aen de *Yffel*, daer na *Dotechem*, ende eyndelijken ook, door toe-doen en hand-leeninghe van eenighe burgers, de *hoofd-plaets* *Zutveen*, hoewel ze *Hyerges* te vooren had gewaerfchouwt om wel op te paffen, † De *Stad* *Doesburgh* is gewonnen in de week voor *Pinxteren*, na dat zy ze eerst hadden op-gedonghen. Waer over die van den *Raed* vier mannen by den *Stad-houder* en *Cancelaer* naer *Arnhem* lieten af-gaen, om te weten hoe fy fich in desen toestand van tijden hadden te draeghen. Dan eer de af-gezanten befcheyd te rugh braghten, was de *Stad* alreeds door de *Geusen* veroverd, waer by fich mede bevond Heer *Bernard van Merode*. Die voort alle geestelijke gestichten hebben wtgerooft en in-genoomen, van der zelve goederen de in-komften op-gebeurt, het kooren wtgedorft, ook het hout, tot vestinghe van de *Stad*, van buyten in-gehaelt, ende door dese straffigheyd al den geestelijken hoop genoodzaekt den pael te trecken. Daer na overheerden fy *Zutveen*; na dat het volk tegen *Sreenderen* wt de *schepen* was gegaen (hoewel ook een goed deel daer van te land over voeterde) ende voor heen het *Huys Aldenhove* in het *Richter-ampt* van *Doesburgh*

† Ex annotat. Hugonianis.

had wt-geplundert. Die van *Kampen* en *Zwol* in *Over-Yffel* insgelijx gewaerfchouwd zijnde een wacker ooght te houden, zonden aen weder-zijden naer 't *Klooster* *Sonnenbergh* by *Kampen*, met naemen *Henrick Wolf* ende *Arend ten Boekop*, neffens *Wolfart van Ittersum* en *Ian van Haerst*, om onder een raed te sluyten over de inneemingh van krijgsh-volk; te meer vermits sy wt hun *Cancelaer* *Balduin Roen* verftonden, dat haer een vaendel knechten wierd aengeboden. Onder dit was *Willem* wt het *Graeffchap* opgetooghen, gebaerte maekende van *Deventer* te willen besluyten. Maer na dat hy etlijke daghen after een fyne ruyters en voet-knechten by een had getrocken, is hy wt het beleghe gefcheyden, op de kondfchap die hy hadde, dat de *Stad* met *Spaensse* en andere bezettingh redelijken was bewaerd. De *Kampenaers* by desen droevighen toestand den *Raed* by eenlaedende, vertoonden aen de *burgery* wat *Grave Willem* bereeds gedaen hadde, ende dat hy na veroveringh van de *Graeffchap* na allen schijn niet slapen en zoude, dan haer ook met de wapenen bezoeken; vraghende met een, of sy getrouw wilden blijven, ende op nieuws aen den *Koningh* eed doen? Wanneer sy alle toe-steinden, ende ook over de in-legeringh van volk van oorlogh met den *Drofftaet* van *Vollenhoe* *Ian van Sloten* een oud krijgsh-man brieven wiffelden; heeft *Hyerges*, hier wt argh denkende, den *Droft* van *Yffelmuden* haer tot een *Stad-houder* gegeven, met toe-zeggingh van meerder hulp in val van meerder nood. Die van *Kampen*, om hem de maet vol te meeten, fchreeven te rugh, met den *Drofftaet* van *Vollenhoe* geen ander bespreck gehouden te hebben, dan om de *Stad* tot behoef van den *Koningh* te bewaeren. Daer na begaf fich de *Grave* van den *Bergh* van *Deventer* naer *Gelderland*, innemende door verdragh *Harderwijk*, *Elburgh*, en *Hattum*: alwaer het krijgsh-volk als door een raefenden drift de kerken en beelden, die tot nu toe ongeschend waren gebleeven, gingh bestormen, ende van de priesterlijke vercierfelen en met naemen goude ofte zilvere kerken-goederen geene gaf en liet. De *Grave* verydeld en brood-dronken wordende door al 't geluck, liet fich bereeds *Stad-houder* van *Gelder* en *Over-Yffel* noemen van weghen den *Koningh* en *Prins* van *Oranje*; weshalven hy ook een op-zet nam van wt de *Neder-Velouw* op te breeken, ende *Kampen*, een *Stad* aen dese kant des *Yffels* te roer aen *Gelderland* grenzende, aen te tasten. Sy op het zelve pas door eenighe hunne bekende te *Enkhuysen* vermaend zijnde, om op hun hoede te wesen, ende voor al het *Slot* mer de *Stad* van *Geelmuden* gade te slaen; lieten zulk op staende voet die van *Zwol* mede deylen, in 't by-wesen van *Robert ten Beke* *Drofftaet* van *Zalland*; die ook gelatt wierd voort met den *Stad-houder* *Hyerges* van alles mond-spraak te houden. Die van *Kampen* deden insgelijx.

44. Dan alzo 'er geen of al te laete bystand quam van *Hyerges*, is de *Grave* met fijn legher op het onvoorrient voor de *Stad* geruckt. Die van *Kampen* schickten alfdoen yemand ter loop naer *Zwol*, om dit den *Stad-houder* ende met een den *hop-man* te *Deventer* op het spoedighfte aen te dienen, ende fich by tijds tot het ontzet te haesten. Onder dit liet de *Grave* door *Brockhuysen* de *Stad* op-eysfen; waer toe ook de broeder van den *hoogh-geleerden* *Herman Kruser*, aldaer

1572. aldaer huys houdende, aenried. Ende hoewel *Broekhuysen* ook schrijven van den Prins van *Oranje* voor den dagh haelde, waer by gemeld wierd, dat sy nu goede kans hadden om den bloedighen *Alba* van hunne vrye halsen af te weeren ende gerustelijken te leven onder des *Koninx* en synen eed; gaven sy nochtans geen gehoor. Derhalven wierd de Stad met drie verdeylde legers beslooten, te weeten by de *Veen- en Haegh-poorten*, als mede lanx den dijk na *Mattebroek*; ende de stroom, daer die de *Zuyder-zee* soekt, met negen wt-leggers ofte kleyne oorloghs-schepen beslaeghen. Terwijl de *Grave* vast sijn best dede om meer en meer te naederen, gebruykte ook de *Burgemeester Arend te Boekop* alle tegen-middelen, zoo met de ronde te doen, als met het geschut te doen lossen; hoewel ook die van 't legher zoo ongenadelijken op de muren donderden, dat die van binnen begonnen te ysen; voor al wanneer sy hoorden, dat 'er echnighe burgers by ontijden wt de Stad waren gesloopen, ende alle gelegenheyd aen den *Grave* hadden ontdeckt. Gelijk dan ook onlanx daer na op den 2. van de *Oogst-maend* de over-gave is geschied. Drie daghen laeter verdroegh *Zwol* mede, behalven *Hasselt* en *Geelmuyden*, alwaer hy tot een *Drossaet* stelde *Henrick van Broekhuysen* een *Geldersedel-man*. De *Zwolse* vernieuwden aldoen hare oude gewoonte, die doen (moeghe-lijk) in ongebruyk was gekoemen, volgens de welke de *Gemeente* de *Gemeente*, ende de zelve wederom den *Raed* verkieft. Maer onaengesien den burgeren zoo wel als de *Geestlijkheyd* van *Kampen* alle schadeloofheyd en verzeekingh was toe-gezeyd; schickte echter de *Grave* op den eersten van de *Herfst-maend* *Gijsbert van Broekhuysen* met brieven aen den *Raed*, die last hadde de *Claes-kerk* en alles te openen, ook al het goud en zilver aen den *Grave* te leveren. 't Welk hoewel de *Overigheyd* als strijdende met het besteck qualijken op-nam, ende *Boekop* met *Konraed van der Vecht* deshalven in haest naer *Zwol* dede aegaen; heeft nochtans *Broekhuysen*, in hun af-wesen de andere *Raeds-genoeten* oorlof afdwingende, sijn last vol-trocken, ende de kerken en kloosters zoo binnen als buyten de Stad van hare waerdste pronkeryen ontbloot. De afgonden en poppen aldus verbannen zijnde, hielden zommighe inwoonders; die meestendeels geene inborelinghen en waren, daer om aen om de *Claes-kerk* te hebben tot gebruyk van den gezuyverden *Gods-dienst*. Doch vermits de *Raed* hier tegen worstelende, dese *Opper-kerk* voor de *Roomse-gefinde* zocht te behouden, ende den *Grave* meermaels hier om moeyde, gaf hy eyndelijken tot antwoord, dat het best en byzonderst *God toe-behoorde*. Den anderden ofte drieden dagh na syne in-komst heeft hy de Stad ende meer sijn zelven met het onnoozel bloed bevelekt van sijn wijlen *Rent-meester Willem Sanders* *Burgemeester* van der *Elburgh*, welken hy na moeyelijke huys-zoekingh heeft gevonden, ende buyten eenighe rechts-pleeingingh ofte schuld, flux door den beul doen onthoofden; schoon genoomen hy tot syne voor-spraeken had de aensienlijxte vrouwen en dochters van de Stad: alleen om dat *Sanders* des *Graves* thienden te *Oldenbroek*, in syne ballinghschap van de *Koninghsse* aengeslaeghen, voor geld had gepacht ofte in pandschap ontfanghen. Een maend daer na zijn ook door sijn bestel alle de *Geestlijke* de

Stad wt-geweefen, de *Raed* verzet, ende *Boekop* naer *Geelmuyden* gestuerd, daer hy in gijzelingh bleef, tot dat eenighe maenden laeter de *Grave* wt vreesse van *Albaes* aenkoemst de Stad weder verliet.

45. Maer noch het verlies van den *Briel*, noch van *Vlissingen* en *Enkhuysen*, en gaf den *Hertogh* zoo een diepen steek in syne ziel, als wel op desen tijd de tijdingh van *Bergen in Henegouw* door *Lodewijk van Nassouw* met toedoen van zommighe *Fransse*. Aengesien *Alba* alleen op den *Frans-man* ster-ooghende, niet wt de zee maer voornaemlijken van die land-zijd een oorloghs onweder was tegemoetsende, 't welk hem *Koningh Karel* door in-geeven van *Coligny* ende *Grave Lodewijk* zoude verwecken. Over zulx schickte hy sijn zoon *Frederick* met eene vaerdighe maght voor wt tot het belegh van *Bergen*, zullende zelve, zoo 't nood dede, met een byzonder legher volghen. Als de *Fransse* zulx poogden te keeren, ende na hun wijze al te losselijken aenvielen, zijn sy door de *Spaensse* verstroyd, ende de *Heer van Ienlis* gevanghen. Wanneer *Frederick* na dese over-winningh sich liet dunken dat *Lodewijk* nu lichtelijken tot het over-geeven zoude verstaen, ende ook door een bazuyn-blaeser daerom aenhiel, bevond hy nochtans, dat den *Nassouwer* het wterste ende sijn broeder den *Prins van Oranje* gefind was te verwachten. Weshalven de oude *Alba* in 't begin van den *Oogst-maend* de gantse *Koninghlijke* heyr-kraght met noch 32. zoo groote als kleyne veld-stucken naer 't leger voor *Bergen* heeft gevoert. In tegendeel was *Prins Willem*, een geweldigh heyr in *Duytsland* verzaemelt hebbende, bestaende in 7000. ruyteren ende 14000. voet-knechten onder 't beleyd van *Ernest van Manderstoo* *Grave* van *Barby* ende sijn broeder *Henrick*, op den achtsten der *Hoy-maend* over *Rhijn* gekoemen. Zoo haest hy in *Gelderland* sijn volk had over-sien, wendede hy sich naer de *Maes*, ende de Stad *Ruermond* aldaer gezwindelijken veroverende, is voort met grooten spoed over den stroom naer *Bergen* aen getrocken. Onder dit had ook *Diderick van Haefst* (een goed edel-man maer noch beter krijghs-man, ende een zoon ofte immers een verwant van dien *Dirk van Haefst*, die insgelix † voor 61. iaeren de zelve Stad door een schip met rijfen behendelijken in-nam) op *Oranjes* naem *Boemel* de hoofd-stad van *Boemeler-weerd* in de *Gelderse* *Betouw*, door verkloekingh in sijn geweld gekreeghen. Terwijl *Oranje* met den synen door *Braband* kruyst, raft hy met een aen de Stad *Loeven*, die eerst wat tegen-weers bood dan eyndelijken met hem zoo vergeleek, dat sy alle voorder geweld voor 16000. guldens af-koft. Die van *Mechelen* effen tevooren *Spaensse* bezettingh af-geslaeghen hebbende, ende daerom te zwack om tegenstand te doen, gaven haer van zelve. Niet anders deden ook *Nivelle*, *Diest*, en *Thienen* met de omleggende vlekken. Ende aldus wierd het bedroefde *Nederland* op eenen tijd zoo teland als te water van vier onderscheyden leghers bespronghen; onder *Alba*, *Oranje*, ende de *Graven* van *Lumé* en den *Bergh*. Maer *Oranje* by *Bergen* koemende, ende de schier onwinbaere buyten-werken van *Alba* met verwonderingh beschouwende, hield alleen met den vyand kleyne

† Siet t'eyndens het iaer 1511.

1572. Schermutzelen. Op den * 10. van den Herfstmaend lagh hy met sijn legher stil om de verwondede te doen heelen. Den 11. verplaetste hy sich naer het dorp *Heringen* een mijl van *Bergben* aen de zijd van *Binch*; met die meyninghe, om het beloofde ontzet en bystand van die kant te bezoeken en in de Stad te brengen: 't welk echter door de voot-zorgh van *Alba* is belet; stuyrende in den midder-nacht 1200. schutten wt, die van een tot aen drie uyren des morgens den Prins zonder op-houden besigh hielden, ende een merkelyk getal van paerden en vyanden ombraghten: zoo dat sich het legher als half verlaeghen den anderen dagh vroegh op de been gaf, laetende te *Heringen* hoop-werk van hutten en voor-raed, ende van daer treckende naer *Perone* by de Stad van *Binch*, ende den 13. dagh wijder naer de *Chaussée*. Onder dit vernam *Oranje*, dat het Spaensse leger vreughde-teykens bedreef, met de buffen tot driemaelen toe af te schieten, met het aensteeken van vuyren, ende geklank van trommelen en bazuynen. Na de oorzaak vraeghende verstonden, dat voor twee daghen de *Hugenooten* te *Parijs* grouwelijken waren vermoord, ende onder de zelve mede *Coligny*, waer over *Alba* van blijdschap was wt-gelaeten, die nu van den Franssen verzeekerd niet dan *Oranje* alleen, dien hy wel gewooghen was, tot een vyand zoude hebben.

46. *Oranje* grootelijx verbaefd, ende van 't Fransse bystand nu versteeken zijnde, vreesende daer behalven vooreen op-loop ofte verloop van sijn volk, zocht zoo veel en haest hy konde slaghe te leveren, ende daer toe geen kans fiende, ruckte met sijn legher naer *Brussel*, als of hy die Stad had willen bestormen. Doch vermits *Alba* in sijn voordeel blyvende hem liet tuymelen, moest sich *Bergben* ten langen laetsten geeven. Derhalven trock *Oranje* in 't midden van den Herfstmaend op naer *Mechelen*, ylende van daer naer den Rhijn, ende by *Orsoy* over koemende, niet zonder merkelyk lijfs-gevaer, alzoohy het volk syne leeningh nu niet en konde geeven, maer enkele beloften en goede woorden. Van daer lanx den Rhijn door *Gelderland* op *Kampen* afzackende, is voort met een schip naer *Enkhuysen* gehaald, ende aldaer eenighe daghen vertuckt hebbende, wyders naer *Delft* gereysd. *Alba*, die de hooghmoedighste was van alle menschen, en met luttel volx veel te verrichten voor een groot meesterstuck hield, ontbood, 't na 't vertreck van den Prins aen *Hyerges*, dat de over-komst van de Hertoghen *Adolf van Holsteyn* en *Frans van Saxon* rechtevoort onnoodigh was, ende dat derhalven, om in syne eer geen in-breuk te doen, d'een met syne maght omtrent de *Grave*, en d'ander mede in syne legher-plaets tot naerder last zouden verblijven. Na 't weder in-neemen van *Bergben* ende daer na *Mechelen* en andere te vooren door *Oranje* bemaghtighde plaetsen, was *Alba* op *Maastricht* gekoemen, af-dankende de Duytse ruyterye, welke hem niet zeer te staede konde koemen in de belegeringen die hy voor hadde. Hy selve gingh te sloop op de *Grave*, en quam van daer op *Nymegen*, aen welke plaets hy een wijl, om sijn hert wat speelen te leyden, bleef legghen. Wyders reysde hy naer *Arnhem*, schickende sijn zoon *Frederick* met het legher voor wt na het Graeffschap van *Zutveen*, om aldaer de Steden,

by den *Grave* van den *Berghe* veroverd, met geweld ofte verdingh weder te winnen. De noch * onderdaenighe plaetsen in *Gelderland* moesten daghelijx allerhande mond-kost het legher navoeren. Op syne eerste komste verdroeghen met hem *Doesburgh* en *Lochem*. Doen is 't *Hyerges* met een hoop knechten en paerde-volx (die men de zwarte *Ruyteren* noemde) op *Victors* dagh binnen *Doesburgh* in-gereeden, verzeld met de ionighe Heeren van *Meghen* en *Barlaimont*; laetende aldaer eene sterke bezettingh ende het bevel daer over aen *Ian van Mendosa*, Overste van eene Spaensse bende. Die van *Doesburgh* hadden genoegh te doen om sich van de voorighe over-gave te deegh te zuiveren, om dat sy sich eerst van hunne trouw tegen den Koningh by den Stadhouder hadden beroemt; ende moesten daerom de zwarte ruyteren tot gasten aenneemen, waer van sy steeds wierden gequeld en geribbezackt; zonder by *Hyerges*, de hooghe Overigheyd ofte *Mendosa* eenigh heul ofte ontlastingh te konnen verwerven. Die van 't *Wageningen* die noch onder den Koningh stonden, waren met die van *Doesburgh* in een schip, ende insgelijx, om de voordeelighe gelegenheyd van de plaets, met dagelijxe in-legeringhen en menighe van knechten over-laeden; aen wien sy op het Slot bedden, lakens, brand-hout en allerley behoefigheyd moesten verschaffen, zomtjids ook de leen-gelden in voor-raed verschieten. Behalven dat zy, op straffe van voor ontrouwe en wederspannighe aengesien te worden, last hadden het gebod van den *Drossaet* te after-volghen, lanx de vesten en aen de poorten by nacht en dagh op te passen, ende, tot spijninghe en behoef van 't krijghs-volk, het kooren eenfdeels van buyten ende wt der huys-luyden schuyren en berghen binnen de Stad te brengen. De buyten-luyden en om-gezeetene dorpen en waren mede niet vry van dese ongemacken, dan genoodzaekt, tot der paerden voeder, haver, hoy en stroy te leveren: welk verschot sy daer na aen hunne schattingh-penninghen zouden af-trecken. Doch geene van alle maekten 't zoo bont dan de *Walfse* knechten, die, na dat sy een volle maend met kost en drank waren onder-houden, den *Burghemeester* ter dood toe hadden gequetst, ende in des *Richters* huys de glaesen wt-geslaeghen. Waer over daghelijx veele inwoonders ofte van rouw storven, ofte van armoede wtweeken. Binnen *Doesburgh* waren hier over de burgery en des Stads Overigheyd twee-spaltigh; klaegende verscheide inwoonders in 't op-legghen van dese krijghs-lasten boven hunne medeburghers verdruckt te zijn; in 't verbeteren van welke oneffenheyd sich al wederom tusschen de burgheren nieuwe nijdigheyd en kraekeelen verhieven.

47. Daer na is het legher *Zutveen* genaerderd ende de Stad voor eerst op-ge-eyft. Als het krijghs-volk niet en wilde luyfteren, wierden 'er 13. van de grootste stucken teghen de poort van de *Nieuwe Stad* geplant, ende eer langh een groote scheur in de muuren gemaekt. Het volk van oorlogh schrickende voor de Spaensse bloedbracken, verliet in den nacht de Stad, ende liet de burgers in den pekkel; welke als sich in den

* Ex literis *Hyergij*.

† Ex archiis *Doesburg*.

‡ Ex variis literis *Barlaimontij*.

† Ex epistolis *Geliae Praefecti Hyergij*.

1572. morgen-ftond wilden over-geeven, zijn de Spaeniards haer te kloek geweest en door de opene vesten in-gebrooken. Ende alzo is de elendighe Stad, na 't neder-hacken van alle de geene die in 't geweer waren, over-ijld, ende door 't plonderen, moorden en schoffeeren verwoest en geschonden. Na dese moed-willen baden de Geldersse Stad-houder *Hyerges* ende eenighe Hoogh-duytsse hop-mans voor de behoudenis van de gevanghene, zoo inwoonders als krijghs-luyden, ende zouden 't gemoed van *Frederick* schier om-gezet en tot erbarmenis hebben gebooghen; ten ware een bloed-gierigh Franciscaner Monick wt de Stad geboortigh, ende een broeder van 't Klooster staende buyten de Lochemer poort aen de Berkel, zulx had omgestooten. Dees van toorn brullende, gaf aen den twijffelenden *Alba*, die doch wt eygen drift meer dan te veel tot boosheyd helde, zoo een vervloekten raed, dat men de eyers in de pan zoude kloppen, eer daer kieken van quamen. Alsdoen zijn, wt last van den roekeloozen iongelingh, alle gevangens schandelyken op-gehangen, ofte in den † *Yssel-stroom*, die met ijs bedeckt stond ende open wierd gehouwen, verdrongen en gestickt. De Grave van den Bergh, om desen blixem te ontwijken, verpakte sich by tijds van *Kampen*, verhuysende met alle syne Hof-gefinden naer *Bremen*. Die van *Kampen* en d'andere over sijn vertreck vervrolijkt, zonden gezanten naer *Frederick* om syne gramfchap te verbidden, waer mede sy sich zeer bemoeiden, te meer alzo die van *Deventer* haer aenporden, dat sy dese gelegenheyd niet en zouden verzuymen, dewijl in des Hertoghs leger tegenwoordigh was † *Gillis van Barlaimont* Heer van *Hyerges*, Stad-houder van Gelderland, Over-Yffel en Vrieland. Gelijk ook *Boekop*, een kragtigh voor-stander van de Koninghisse; na dat hy wt syne hechtenis van *Geelmuyden* was vry-gelacten ende in synen vorighen stoel hersteld, onder andere naer *Deventer* en *Hyerges* wierd af-gevaerdighd; welken hy (na dank-zegginghe dat door syne trouwe voor-beede die van *Kampen* van *Frederick* wel

waren beiegend ende met geene over-tollighe bezettingh belaeden) daer neffens met een vergulden kroes beschonk. Dese volmaghtigers in 't leger van *Alba* koemende kreeghen schier de tzaegh op het lijf, siende zoo eene menighe van galghen, ende daer aen hangende de bloote lichaemen van zoo veele onnoozele burgeren van *Zutveen*, behalven de geene die als onreynne beesten met hoopen in de *Yffel* waren geworpen.

48. 't Gebied over het krijghs-volk te *Kampen* wierd vertrouwd aen *Polwylter*, die den Raedsheeren van stonden aen ried die van *Enkhuyzen* door brieven te waerschouwen, dat sy, sich spiegelende aen 't iammer van de *Zutveense*, die door loutere moedwil het wterfste verderf op hunne halven hadden gehaelt, haer ende harer nabuyren stappen liever zouden na-volgen, ende by tijds des Koninx genade om-helsen, waer van sy ze wilden verzeekeren. Die van *Enkhuyzen* het begriep daer van verstaende, gaven last den brief-brenger, die een poorter was van *Kampen* in 't gat te werpen. De *Kampenaers* dit vernemende, schreeven voor de tweede reys aen den Raed van *Enkhuyzen*, dat dese brief van hen luyden alleen wt goede nabuerschap ende geneegenheyd was gezonden, ende de boode, een eerlijck man ende haer in-burger, 'eenemael onweetend van den inhoud; biddende derhalven met ernst om syne ontslaegingh. Effenwel deden de *Enkhuyzers* den gevanghen met den brief op sijn borst door den beul tot aen de galgh leyden, ende alzo met een geiouw wt de Stad zetten. Maer *Alba* te *Arnhem* ende te *Nymegen* met een inwendigh genoeghen sijns zoons bedrijf vernemende, vermeynde daer door de andere *Nederlanders* schrick-achtigh ende gedwee te maeken; daer sy in tegendeel hier wt eerder wanhoope ende een onwtwortelijken haer schepten regens hem ende de *Spaeniards*. Want of schoon nu de Grave van den Bergh Gelderland en Over-Yffel, ende *Schouwenburgh* Vrieland, wt ontzagh van den vyand, hadden geruyt; was echter de innerlijcke hardneekigheyd en ingekropte bitterheyd der ingezeetenen geensins gedooft en verbrooken. Daer na is *Frederick* wt sijns vaders bevel met het legher door *Amersfoort* op *Naerden*, de hoofd-stad van *Goyland*, vertrocken. Dese plaets was aen die kant onder de *Hollandse* Steden de eerste die hem voorquam; hebbende ook, onaengstien tegens groot geweld onvoorsten, tot noch toe om geene vergiffenis aengehouden, om de wille van 't in-gelegerde oorloghs-volk, 't welk in deneed was van *Oranje*, ende daer binnen den meester speelde. *Frederick* hier over ontsteeken, liet *Romero* met het legher voor wt gaen. Doen hy *Naerden* naerderde, quam hem de Raed te gemoet, met diepe oormoedigheyd om vergiffenis smeekende, ende sich verichoonende dat sy dit niet eerder hadden kunnen doen, verhinderd zijnde door de *Geuse* knechten, die effen te vooren de Stad hadden ontleedight. *Romero* belastede, sy zouden met den eerften weder naer huys wandelen, ende om het legher te spijsen ende onthaelen alles vaerdigh maeken. Hy konde haer wel geene volkoemene quijt-scheldingh toe-zegghen; dan zouden niet te min meerder genade genieten, als sy wel hoopten ofte verdienden. Dit bescheyd boodschapten sy te rug, ende ontfinghen daer na de *Spaeniards* eerlijken ende na hun vermoeghen.

Dit

† De rijmen van den Heer *Hugo de Groot*, meldende van den moord van *Zutveen*, zijn veel te fraey en beweeghlijk dat men ze zoude verzwijghen. Hoort dan hier de stem van den *Delftsen Apollo*:
didicere quid esset Non bene firmato meditari pectore bellum Zutphanie civis. Nusquam crudelius actum. Ingenij certamen erat, quae poena placeret. Quae sibi semanimes superessent morte negata. Heu quot ubique ruunt utriusque cadavera sexus, Uxoresque virum, puerique ante ora parentum! Isala fert primos, & corpora prima secundos. Credimus, an mendax augenda fama orat. Invidia, ut steterit congestis stragibus annis, An propè vera fuit: nisi (quod puto) gurgite pleno Prorumpetis fecisset iter sibi sanguis, & una Harentes traxisset aquas, secunquae tulisset.

‡ *Pontanus noster perperam Ladislaum vocat, quem Aegydius debuisse. In cuius rei fidem plusquam triginta literas ipsius Aegydi manu subsignatas, si opus, proferre possem. Sed quum alibi non alio quam Aegydi nomine eum appellet, vitio hic potius memoriae quam ignorantiae errasse credi par est.*

1572. Dit geschied zijnde, riep *Frederick* de krijghs-Overfte by een, ende gingh het Stedeken rond-om befichtighen. Eyndelijken wierd'er beslooten, dat alle burgers op eene plaets zouden t'zaemen schoolen, om den Koningh op nieuws te zweeren. Wanneer sy te hoop by een waren, gaf hy syne Spaeniards eerst maght, om de Stad wt te rooven, daerna om de burgers in't honderd dood te slaen, ende aen vier hoeken in de Veftingh den brand te steeken. Ende aldus zijn oude en ionge luyden, mans en wijven zonder deernis ofte onderscheyd gezabeld: de meeste vrouwen eerst verkraght, ende voort met de strop ofte met het rappieren vuyr van kant geholpen. Doortusschen looppen van den Grave van *Bossu* heefmen echter door de vingers gesien met *Lambert van den Hove* geboren van *Montfoort*, hoofd van de latijnse School aldaer, daer en boven een vermaerd Tijdschrijver ende stock-oud man, die nochtans sijn zoon eerst door een Spaeniard voor syne ooghen zagh priemen. Dese moord zoude ook van hem in een byzonder boexken zijn beschreeven, 't welk elders noch, doch ongedrukt, by syne na-zaeten word t' bewaerd.

* *Hortensius.*

49. De *Amsterdammers*, vermoedende dat het nu de naefte Stad *Haerlem* zoude gelden, lieten *Frederick* door eenighe last-hebbers weeten, dat sy met de oproeders en af-vallighe Steden noyt verstand ofte gemeenschap, maer den Koningh altoos trouw haddengehouden, ende voorts zouden houden tot het wterste toe; bidde, dat hy zulx ende niet anders van hen wilde gevoelen. Verzochten daer neffens, nade-mael sijn vader haer voor desen verzegelde toezeggingh hadde gedaen, vangeen vreemd krijgs-volk in hare Stad te zullen legheren, dat syne knechten en ruyters naer *Haerlem* willende den Heeren-wegh voor by de Stad moghten nemen, dan hy zelve met syne Hovelinghen en gesleep vry binnen koemen. Sy voeghden hier by, gaerne te willen dulden, dat men het geschut en krijghs-gereedschap door de Stad voerde, 't welk buyten om, vermits de laeghe en gebroekene weggen, niet gerieffelijken en konde geschieden. *Frederick* dese hare standvastigheyd hoogh verheffende, beloofde haer wederom op het heerlijxte den Koningh aen te prijsen. Om-trent desen tijd was het zoo eene sterke vorst, dat het volk van oorlogh en andere, om de Spaensse klaeuwen te ontgaen, wt *Gelderland* en elders op *Martensavond* zoo te voet als met sleeten over de *Zuyder-zee* naer Noord-Holland de vlucht namen. Doen stonden'er ook 21. schepen by het *Y* rond-om in't ijs beslooten en bezet; dan waren ter rechter tijd effen na de verwoefingh van *Naerden* door een schielijk doeynd weder op het eynd vanden *Slacht-maend* wederom af-gebraght: hoewel de *Amsterdammers* ende hun *Burghmeester Peter Petersson* dickmaels hadden gewenst en geraeden, dat men vooral den *Geusen* dese schepen zoude ontwel-dighen; t'elkens op-haelende, dat alle hare kraght ende het eynd van den heelen oorlogh daerin bestond. Maer door Gods wil ende der *Spaeniarden* hoogh-moed, die door eene ave-rechte wijsheyd ofte verstockte onweetenheyd

† *Partem ejus exhibet Gisbertus Lappius in vita Hortensij, quae post ejus Secessionem Ultrajeftinas, majore forma jam nuper excusata, legi potest.*

dit geheymenis noch niet en konden vatten, is doen dese *Achtopellse* raed te schande geworden en verworpen. In dit iaer is eerst over-keeden *Elizabeth van Lunenburg* na-gelaetene weduw van wijlen *Karel van Egmond* Hertogh van *Gelder*, die volle 34. iaeren haer gemael heeft over-geleeft, geevende op desen tijd den geest binnen de Stad *Gelder*, welke met de gantse Vooghd by haer in lijf-tocht wierd bezeten. Dat zy geene kinderen heeft gevoed is meer-maels op-gehaeld; hoewel t'elkens zwangher geschat zijnde, ende in't byzonder op zekeren tijd, wanneer de *Gravin van Meurs* en andere vroed-vrouwen bevonden melk wt hare tepels te vloeyen. Dan alzo dit een wind-ey was daer niet meer na en quam, geloofde men, dat sy van de tooveressen moest bezwooren zijn. Midden onder dese warreryen heeft'er een vreemd gesternte, doch zonder hayr en staert, aen den hemel geflickerd. De wijd-beruchte *Cornelis Gemma* hier over van *Loeven* naer *Nymegen* by *Alba* ontbooden zijnde, woude dit duyden op zekere oude t voor-zeggingh in den iaere 1520. in de *Switzerse* goberghen gevonden, ende met namen op de woorden daer by vervaert, dat'er over de *Spaeniards* een nieuwe sterre zoude op-gaen, ende na verdwyningh van de zelve een andere volghen met veel vierigher straelen van *Mars*. Gelijk ook drie iaeren laeter te weeten in't iaer 1577. sich een groote stert-sterre voort-dede, die schier drie volle maenden stand hield. Gedachte *Gemma* zeyde naderhand opentlijken, dat beyde lichten wisse voor-booden waren van dezeltzaeme veranderinghen in den Gods-dienst en der *Spaeniarden* heerschappy hier te land, ende als heerauten van de bloedighe oorloghen zoo voor als na de *Gentse* vrede-handelingh voor-gevallen, die schier de heele wereld hebben ontroert en op stelten gebraght. Eenighe verftonden't van de grouwelijke en onvergelijkelijke moord van *Parijs*: ofte ook van de nieuwe siekte, die wt *Poictou* sijn oorsprongh en naem ontleenende, allenthalven groote steekinghen en zomtijds een haestighe dulligheyd den luyden aenbraght: andere weder (als de *Hollanders* en *Vriesen*, die meer op haere eygene zaek dan op de algemeene zaghen) meynden hier door beteykend te werden den ongewoonlijken zee-vloed die doen hare landen over-zwalpte.

50. Hoe 'thier mede zy, immers zijn daer opgevolghd zulke buyen en neder-laeghen, dat schier het onderfte scheen boven te staen. De belegeringh van *Haerlem*, op dit iaer begonnen, heeft tot op het naefte ende over de zeven maenden de hals-sterke burgerye op-gehouden; voor al wanneer sy zaghen, dat men van den *Spaeniarden* noch genade noch zekere beloften hadde te verwachten. Zoo dat *Frederick* langher geen moed hebbende om de Stad te winnen weder naer *Brabant* dreyghde; ten ware hem sijn vader door schimp-brieven bekeeven en vermaend had, zoo sijne meeningh was het beleg te staeken, dat by hoewel bed-legerigh zelve in't legher zoude koemen; ofte, zoo hem sijne ziekte in den wegh was, sijne moeder wt *Spanien* ontbieden, om haers zoons plaats te bekleeden. Maer hoe ongenadelijken en tegens alle krijghs-gebruyk *Frederick* daer na met de op-gegeevene Stad heeft gehandelt, betuyghen ons de laer-boeken; dat hy te weeten etlijke

† *Vid. autor. pag. 916.*

1573. daghen after een zoo de burgers als de bezettingen ofte met de klingh, ofte met de stroppe, ofte in 't water door den beul heeft doen ombrengghen. Met het beleg van *Haerlem* had groote gemeenschap dat van *Sancerres* in *Viankrijk*, als zijnde op een iaer ende in eene maend berend. Beyde Steden hebben voor de vryheyd van den Gods-dienst tegens haere Koninghen nood-weer gedaen: zoo hier als gins stond het moedighe vrouw-volk op de vesten met het geweer in de vuyft en dreygementen op de tongh: de zelf-willigheyd der burgeren was aen wederzijden even groot, aldaer gestijfd door die van *Rochel*, ende hier door den Prins van *Oranje* op hoope van ontzet. Beyde Vestinghen zijn op 't laetste door hongers-nood in den Oogst-maend ende schier op eenen dagh, geene op zekere voor-waerden en dese op het believen van den vyand, over-gegeven. Dan binnen *Haerlem* en was de armoede noch zoo zwaer niet, als wel binnen *Sancerres*; daer een drie-iaerigh meysje effen te vooren gestorven door de ouders weder is op-gegraven ende gegeten. In 't beleg van *Haerlem* was 't ook aenmerkelyk, dat 'er van de Koninghisse, behalven de hop-luyden en gemeene knaepen, zijn gesneuveld *Cressonier* Stad-houder van *Grevelingen*, en *Campocassio*, beyde treffelijke werk-baesen in 't stuck van belegeringhen. De vernaemste hop-mans, als *la Morre*, *Romero*, *Caspar Billio*, en *Rodrigo de Toledo*, wierden half dood weder in hunne hutten gedraegghen, ja *Frederick* zelve bleef mede niet onbezeerd. Van de belegherde zijn vermist *Willem van Bronkhorst* Heer van *Batenburgh*, en *Wibald Ripperda*, de Stad-waerder: maer *Lancelot van Brederode* met veele andere door den scherp-richter af-gehouwen: alsoo den Schotten en Duytters alleen het leeven was gezeekerd. Waer over *Bordet* een bevel-hebber van de *Fransse*, die binnen *Bergen* had geleegghen; om des vyands spot niet te wesen, God den Heer door een onheyligh voor-neemen de roede wt de handen nam, ende met veel smeekens verworf, dat hy te vooren door een van syne bekende wierd door-schooten. Na 't over-gaen van *Haerlem* trock de oude *Alba* dadelijken naer *Amsterdam*, ende van daer naer 't legher voor *Haerlem*; ende wederom *Amsterdam* bezoeckende, beval van stonden aen eene vloot van omtrent 30. van de grootste schepen wt te rusten, om daer mede *Holland* ende in 't byzonder *West-Vriessland* t'effens te overrompelen en den bodem in te slaen; vertrouwende liet bewind van alles aen *Maxmilien Hennin*, Grave van *Bossu*. Het hoofd-schip gedoopt met de naem van de * *Onder-zoekingh* ende op kosten van de *Amsterdammers* alleen getimmerd, was van zulke groote, dat 'er noyt in de *Zuyder-zee* dierghelijke was gesien, op hebbende 22. van de zwaerste stucken, ende behalven de edelen en matroosen 200. Spaensse knechten van wtschot, onder 't beleyd van *Lopes Corquera*, en den Heer van *Kuningen*.

* *Inquisitie*.

§1. Alles vaerdigh zijnde, liepen sy met een goed getijde en wind wt, raekende tusschen de wracken ende der vyanden hinder-werken zonder aenstoot in de vlacke zee. Aldaer beiegen den hen die van *Enkhuysen*, *Hoorn* en andere *Water-landers*; die eenighe daghen met haer hand-gevecht hielden: tot dat sy op den elfden der *Wijn-maend* siende *Bossu* met volle zeylen op haer aenstooten, des zelfs schip wt hun grootste

schip (waer op, behalven den *Zee-Oversten Cornelis Dirxen*, *Ruychaver* het bevel hadde) met haeken aenhaelden, ende met ander kleyn en gezwind vaer-tuygh rond-om beslooten. Alsdoen gingh het spel eerst te deegh aen, ende wierd etlijke uyren langh zoo heftelijken gehayrpluckt, dat de over-loop niet alleen en 't boven-deel van 't schip met dooden bedeckt waren, maer ook het bloed als met heele plassen wt de spy-gaeten wt-zijpte. De *Grave* verweerde sich en de syne ook mannelijken. Dan wanneer hy syne vloot meer en meer zagh minderen (want eene van syne scheepen bereeds was gezonken, twee door den vyand genoomen, ende noch twee aen strand geiaeghd) dat mede *Boshuysen* met de overighe vloot, zoo men meynde, niet weers genoegh en bood, ende de *Hollanders* elke uyr sich met nieuwe zeylen versterkten; heeft hy, nazoo een merkelyk verlies, sijn zelve met sijn groot schip op-gegeven, ende is met veele andere gevanghelijk op *Hoorn* gevoerd, ende aldaer tot aende vrede-maekingh van *Gent* vast gehouden. *Alba* door dese tijdingh ende te vooren ook door het onzaligh beleg van *Alkmaer* t'eenemael ontroerd en wt sijn sprongh zijnde, is haestelijken ende met een stank, zonder syne geloovers te voldoen, die hy nochtans daeghs te vooren aen sijn herbergh verdaghvaert hadde, heymelijken wt *Amsterdam* naer *Bruyssel* ontsloopen. Waer over hem de *Hollanders* al noch in een *Duyts* liedeken verwijten, dat hy t' *Amsterdam* een bankjen heeft gebrooken. Te *Bruyssel* koemende heeft aldaer al sijn bewind op-gedraegen aen *Lodewijk van Requesens*, Groot-meester van *Castilien* ende voor dezen Stad-houder van *Lombardien*, door den Koningh daer toe verkoozen; ende is, laetende de *Nederlanden* door syne gierigheyd en wreedheyd schier woelt en wt-geput, in 't begin van den *Winter-maend* met sijn zoon *Frederick* door *Switser-land* en *Savoyen* eerst op *Italien*, ende van daer op *Spanien* vertrocken. Een man die in 't stuck van oorloghen sijns gelijk, immers sijn meerder, nauw envond, ten ware de overdaedighe strengigheyd, eygen-finnigheyd ende eenin-gebooren waen en hoovaerdy syne andere deughden hadden bedorven en over-schaduw. Sijn openbaer vyand de Prins van *Oranje* was echter in sijn gemoed over hem verwonderd, ende over sijn af-scheyden ten hooghsten verblijd, als die tot nu toe de meeste stoot-pael was geweest van syne aanslagghen. In tegendeel was het geloove, dat *Requesens* de landen zoo in vrede als in oorlogh met meerder bescheydenheyd ofte schijn-heyligheyd zoude bestuyren. Gelijk hy ook in den begin, ofte wt last des Koninx ofte wt sijn eygen drift, groote eer behaelde door het bedwinghen van eenigher zoldaeten baldaedigheyd, ende voor al door het weghnemen van 't gewapende beeld sijns voorzaets, welkers over-blijfzelen men ook wt des Koninx bevel naer *Spanien* heeft geschickt. Zoo dat nu *Philips* zelve, doch al telaet, wel merkte, dat hy den *Nederlanderen* een al te straffen *Pander* en morgen-wecker had toe-gezonden, dien hy daerom van nooden hadde weder naer huys te roepen. De *Raeds-heeren* t' van 't Hof in onder-vindingh koemende dat 'er in *Gelderland* veele zoo wt-als in-heymsse sich bemoeiden met het koorn lanx de platte landen op te koopen,

† *Ex impresso diplomate.*

om het zelve op te legghen ter tijd het moghte gelden na haer onbezuyfde wil; dat ook verſcheyde zoo geestelijke als wereldlijke haer koorn in hunne huysen en ſchuyren aen den man hielpen; verlaerende de merkten der Steden en andere plaetsen van ouds daer toe gerechtigd, zoo dat daer over het zaed qualijken ende niet dan voor over-tolligh geld krijghbaer en was: vonden noodigh dit misbryuk en oneerlijk gewin al wederom te verbieden, op verbeurte van het koorn ofte meel, en noch andere straffen: wel verstaende nochtans, dat de buyten-luyden tot nooddurft van haere huys-houdingh moghten koopen, ende andersins ofte meer niet.

52. Maer alzoo *Requesens* effen te vooren merkelyk lof had bevochten in den haperlyken zee-strijd van *Lepante*, alwaer *Ian van Oostenryk* de vreesfelyke vloot van den Turxen Keyzer *Selim* had genoomen ofte vernielt, vond hy ook goed, van een zee-slagh alhier te beginnen. Want vermits op desen tijd de Spaeniards *Middelburgh* noch in-hadden, 't welk nu eenighe maenden herwaerts vanden Zeeuwen sterk was benauwd ende schier in den laetsten nood; heeft hy, op het yverigh aenkloppen van *Mondragon* den Stad-waerder, daer heen een wel-bemande vloot van 60. scheepen af-geftuyrt, om het ontzet te verzoeken. Dese vloot gingh hy verdeylen, geevende 't bewind van de grootſte schepen aen *Sanchio d'Avila*, ende van de kleynſte aen *Romero*. Dese, eer van *Antwerpen* 't zeyl te gaen, waren aldus versprooken, dat *Avila* met zyne scheepsmaght door de Hont op Walcheren zoude vaeren, ende *Romero* naer Zuyd-beveland, ende beyde vlooten ſich aldaer weder verzaemelen. Maer *Oranje* die effen te vooren in Zeeland was beland, had met *Boisot* op-genoomen eene van beyde vlooten, eer ſich die t'zaemen moghten vlyghen, zonder vertoef aen te packen. Wes-halven ſy ſich ook van een ſpreyden, de maghtighſte schepen by Walcheren anker-vaſt maecten, zeylende met het overighe deel teghen den ſtroom doch met een goed getijde door de Schelde naer *Bergen op Zoom*, alwaer de vyand ſijn rot-plaets hadde. De Koninghſſe dit ſiende ſchickten ſich van ſtonden aen tot een ſlagh, om in 't geficht van *Requesens* die te *Bergen* was, te kampen. Dan de Zeeuwen klampten ze eerſt aen boord; zoo dat door het haestigh aenloopen het opper-schip van *Boisot* met een kogel schier tot zinkens toe wierd door-boord, veele boots-gezellen verwond ofte neder-geveld, ende hy zelve ſijne eene oogh ende *Schoot* het leven te pande liet. Ondertuſſchen ſpronghen de Koninghſſe met hoopen op dit ſchip, zoo dat het ter nauwer nood van de andere wierd geredderd. Daer na vocht ſchip tegen ſchip in 't byzonder, met ongelooflijke hardneckigheyd en schier gelijke kans; tot dat een Zeeuws matroos wt de korf van het ſchip van *Boisot* in de korf van des Koninx hoofd-schip over-springende, den vyand wt-dreef, de vaene af-trock en om ſijn lijf wond, ende alzoo neder-daelde, ſiende bereeds menighe van ſyne mackers met de Koninghſſe boven op den over-loop hayr-plucken. De andere Spaeniards de ooghen ſlaende op het vaenloofse ſchip, meynden het zelve vermand te zyn, ende begonnen vaſt te beeven en te ſchoorvoeten. Waer wt de Zeelanders moed ſchepende, tien van de Koninghſſe aen den grond zittende schepen hebben genoomen, en eenighe

daer van verbrandet: de overighe hare zeylen ophijſſende gaven ſich op de vlucht. Aen wederzijden zyn 'er omtrent 1200. maets gebleeven, ende van de groote Hanſen *Domnico de Glymes*, *Onder-zee-Overſten*, en *Octavio Perrot*. *Romero* berghde ſich met een bootien. Middelwyl lagh *d'Avila* met ſyne vloot te *Bresken* by Walcheren aen anker, verbeydende de komſte van *Romero*: maer verstaende des zelfs ongeluckigh weder-vaeren en vreesfende voor de Zeeuwsſe peck-broeken, nam de wijk naer *Antwerpen*. Op dese zogeningh is de over-gave van *Middelburgh* voort gevoighd; gelijk ook *Armyden* den Prins in handen is gevallen, 't welk naderhand versterkt is, ende den naem en gedaente van eene Stad heeft gekreeghen.

53. Aen d'andere zijd heeft ſijn broeder *Lodewijk van Nassouw* te land geene mindere neder-laegh geleeden. Alzoo hy in Duytſland eene aenſienlyke heyr-kraght had verzaemelt, ende tot ſyne kamer-raeden mede genoomen ſijn broeder *Henrick* ende des Palts-graves zoon *Chriſtoffel van Beyeren*. Waer mede wanneer hy *Maeſtricht* te vergeefs had beloert, begaf hy ſich naer het dorp *Oepen* tuſſchen *Aken* en *Maeſtricht*; ende eyndelyken, noch de verwachte by-ſtand noch eenighe beveelen wt Vrankrijk bekoemende, nam een beſluyt, ſync ende ſijns broeders maght in Gelderland t'zaemen te ſmelten, ofte over de Maes elders in Brabant in te breeken. Maer de Koninghſſe over al in den wegh zijnde, ſcheen op den elfden van de Bloeymaend met al tijn troe weder naer Duytſland te dreyghen, daer hy nochtans met groote ſtappen naer *Nymegen* in Gelderland ſich ylde. De vyand zulx verneemende, gingh alle ſyne ſchaeren en krijghs-gereedschap in-scheepen, ende, vermits hem de wind en ſtroom tegelijk dienden, *Lodewijk* verkloeken. Te *Nymegen* koemende vond aldaer eene meerdere maght van volk by de hand, waer by ſich ook vervoeghde *Schenk van Tautenburgh* met ſyne ruyterye. *Lodewijk* nergens af weetende had ſich ter vlucht op de Mooker-heyde tuſſchen de twee ſtroomen de Wael en Maes met een dijk verſchantſt. De Koninghſſe zonden eenighe lichte ruyteren, om het vyandlijke heyr te bezichtighen: desghelijx reed *Lodewijk* met een deel ruyteren wt ſyne werken, om des Koninx legher te beruyken: welke malkanderen beiegenden en dapper klopten; zoo dat de Koninghſſe eerſt op de vlucht racten. Daer na vlooten de Koninghſſe raed, met haer gantſſe maght den vyand te keer te gaen, ende een hoofd-treffen te waeghen; eer *Oranje*, die in *Bomeler-weerd* was, ſich met ſijn broeder moght vermenghen. Hier op wierd de bazuyn geblaesen, het volk ſlagh-vaerdigh gemaekt, ende tegen den vyand wt-gevoerd. De Nassouwsſe nieuwaerts min opdenkende dan op een veld-slagh, laghen hier en daer verſtroyd, wanneer de Koninghſſe aen-quamen. Men gierde, men woelde, men blies het volk van ſtonden aen by een: maer ſier, eer ſy alle konden t'zaemen rotten ende haer in geleederen vlijden, had ze de vyand al over-vallen en neder-gehouden; zoo dat 'er van 4000. ruyteren ende schier 8000. voet-knechten, weynighe overigh en in 't leven bleeven. Zelfs de drie Veldheeren van 't leger *Lodewijk* en *Henrick van Nassouw* ende Palts-grave *Chriſtoffel* zyn te gaeder iammerlijken omgekoemen en noyt naderhand gefien,

1574. gesien, het zy dan dat sy zijn verslaeghen, in de veenen verzonken, ofte van den paerden vertreden geworden. De Fransse troppen die *Nassouw* te vooren had tegen-gesien, bevonden sich rechtvoort in't Stift van *Trier*. Dan dit sijn ongeval verneemende, trocken van daer op *Straesburgh*, verstoorende aldaer de wervinghen van den Oversten *Annibaut*, zoo dat het volk, veel laeter als *Requesens* sich wel had ingebeelder, in Nederland aenquam. Doch de Hollanders en *Oranje* treurden aller-meest over het onwaerdeerlijk verlies van zoo een heerlijk legher en beroemde Vorsten; met naemen over *Lodewijk*, die, in geval hy langher had moeghen leeven, geensins de minste Veld-Overste zoude geworden zijn van synen tijd; alzoo hy over-kloek van beleyd was, onvertzaeghd in't wt-voeren, ende, regens de wyze der Duytffers, in eeten en drinken heel maetigh.

54. Maer de woedende tweedraght onlanx daer na als een smet-vuyr onder de Spaeniards ontstaende, heeft de verslaegene en hoopeloze gemoederen weder wat op-gericht. Want als dese na de over-winningh van *Mook* riepen, dat sy nu menighe leeninghen ten afieren waren, ende *Frederick Perenot* Heer van *Champigny* broeder van den Cardinael *Granvelle* te *Antwerpen* als Stad-houder met syne Waelen was in-gelaeten, ende de Spaeniards buyten gekeerd; begonnen sy op't laetste te op-roeren, endena't verjaeghen van hunne Oversten omtrent de 4000. sterk al bulderende naer de Stad toe te zetten. *Perenot*, om daereen berd voor te schieten, riep de gilden en hop-luyden van de burgery te hoop, ende waerfchouwdeze van't aenstaende gevaer. Verzocht mede op *Requesens*, dat men de bezettingh van de Schants moght veranderen, ofte hem maght laeten, om tusschen het Slot en de Stad eene Sterkte op te werpen. Maer *Requesens* verhoopende door sijn ontzagh de Spaensse in teughel te houden, quam zelve naer *Antwerpen*, ende zond *Davila* wt om de baldaedighe tot verdraghzaamheyd engehoor te beweeghen. Doch sy nergens na luysterende ginghen haren gangh, ende dronghen bezijden het Slot binnen-waerts in. Ende hoewel *Requesens* sijn hoofd schuddede, schreeuwden sy echter niet dan van t geld ende der Waelen vertreck. *Perenot* meerder onraed te gemoet siende, begaf sich naer de nieuwe Stad. Tegen den avond verlieten sy de markt, plonderden de nabuyrige koop-luyden huysen, ende koosen een eyghen hoofd, schreeuwende al noch effen stijf om hare penninghen, en der Waelen wt-tocht. Zoo dat *Requesens* voor arger schroomende, *Perenot* beval met den synen wt te wijken, ende de dol-koppighe voor desen tijd hunne wille te doen. Dit geschied zijnde, wierden den anderen dagh de vermoegendste handel-drijvers op het Raed-huys ontboden, ende van hen een zeeker stuck gelds gevordert en verworven, om dese nieuwe gasten te vreedden te stellen. 't Geen daer aen te kort schoot, zoude *Requesens* wt syne eygene beurs ofte des Koninx schiat-kisten daer by legghen. Ende alzoo zijn die van *Antwerpen*, geevende aen dese moeytemaekers, behalven de vergiffenis van hun misbedrijf, 40000. guldens, van dese bangigheyd en moedwillen verloft. Daer op gaf *Requesens* last, dat sy alle te gaeder van stonden aen in't

† *Dineros & fuera Valones.*

begin van den Soemer-maend na't beleggh van *Leyden*, 't welk by *Alba* op't voorighe iaer was aengevanghen, zouden vertrecken. Op't zelve pas lagh by *Lilloe* de Koninghlyke vloot van alles wel verzorghd, om sich onder't beleyd van *Adolf van Haemstede* van den in-gangh van de Maes te verzeekeren, ende *Holland* aldus van een te scheyden. De *Hollanders* hier van bericht, stuyrdenze zonder langher beraed eenighe wel-gewapende iaghten op het lijf, die t'zaamen een langh en vinnigh gevecht hielden. Ende hoewel'er veele Zeeuwen, wt de nabuyrige Vestingh wierden dood-geschooten, ende ook veele in den eersten aenloop van de Koninghssse dood-geslaeghen; vielen sy echter dest te siller aen, veroverende eenighe scheepen, eenighe verdrinkende, en de andere verbrandende; ende zijn aldus met den gevanghen *Haemstede* blijde weder naer *Zeeland* gekeerd. De 2000. Duytssse voet-knechten door *Requesens* af-gestuyrd naer Noord-Holland en *Egmond*, hadden schier geen beter lot: vermits sy aen alle kanten door de boeren en Geuse snap-haenen met menighen wierden gemarst. Dese hadden veele kleyne roey-schuyten, waer mede sy door de binnen-wateren en slooten voeren, ende de Duytffers lanx de dijken in't honderd neder-schooten: alzoo'er indie gewesten, vermits de slibberighe en laeghe landouw, geen weghen valt dan over de dijken. Als de vyand daghelijx zoo aenliep, en syne meeste maght aldaer liet sitten, zonder yet ter wereld te verrichten; achtete hy sich ten hooghten geluckigh, zoo haest hy wt desen water-hoek weder op't vaste land was gekoemen.

55. Daer na is de belegeringh van *Leyden* (welke te vooren door het verzenden van eenighe Spaensse benden naer de Mooker-heyde tegens *Lodewijk van Nassouw* als gestaekt was) veel heftigher dan te vooren door *Valdeses* hervat. Doch die Stad wierd mede op eene wonderbaere wijze ontzet door eene vloot, welke over de verdrunkene landen quam aen-zeylen. Want na dat de eed-gehooten op't eynd van den Herst-maend wezende den vierden maend van't beleggh, na het door-stecken van eenighe dijken, met een sterken Oosten-wind hunne roey-scheepen tot aen *Soeterwoude* hadden voortgestouwt; begonnen de Spaeniards die in beslootene werken verschantst laghen bangh te worden, dat de schepen hen op't laetste den wegh moghten af-snijden; hier by koemende het onverhoed neder-storten van een gedeelte van des Stads muyr; waer over sy door eene schielyke verbaesdheyd al haer geschut, tros, en zelfs de sterke Vestingh van *Lammen* verlieten. Onlanx daer na wierpen de Spaeniards *Valdeses* in hechtenis, ende wierpen een nieuwen Veld-heer op, aen wien sy den naem gaven van *Keurlingh* ofte * *Keur-man*. Sy zelve ruckten schier met alle hare maght naer *Utrecht*, om aldaer door't plonderen van de weeldighe Stad hunne after-stallighe penningen in te haelen: ende zijn ook niet van daer gescheyden ofte bevreedighd, al eer ze *Requesens* door aendrijven van *Valdeses* ten vollen had vernoeghd. Terwijl *Leyden* noch beslooten was, had *Requesens* al het volk dat hy wt *Brabant* lichten konde, naer *Boemeler-weerd* geschickt. Naest daer aen op de Maes-kant openbaert sich *Workum*, alwaer vijf vaendelen knechten tot bewaer laghen, die des vyands geweld

* *Eletto.*

Y y

1574.

geweld fiende ende geen middel om de Stad tegen te houden, sich heymelyken in scheepen meynden wegh te steelen: 't welk als zoo haestlyken niet wilde gedaen wesen gelijk sy wel verhoopten; zijn der zelve veel after-haeld, noch meer dood-geslaeghen, ende de Stad te gelijk in des Koninx handen gekoomen. Met een maekten sy gereedschap om Boemel, het hoofd van sijn eyland, te belegghen. Daer binnen had het opper-gezagh *Diderick van Haefstien*, vermits sijn geslacht en dapperheyd dubbel edel, die ook te vooren onder de hooger hand van den Prins van Oranje de Stad had in-geoomen en vrygestelt. Onder sijn gebied stonden eenighe benden van wt-schot, behalven vier vaendelen Schotse voet-knechten onder *Balfour*. Dese met de burgers vermenghd zijnde, deden meer schade dan sy leeden, meer wt-vallen als de vyand aenvallen, ende dreeven den zelve zomwijlen van sijn roof en op de vlucht. De Stad was met vier verscheyde leggers van de Spaense benauwd en beslooten, welker vernaemdfte sterkte was de vleck *Thuyt*, zoo door syne gelegenheyt als de nieuws-aengemaekte werken zeer vast. Hier wt wierden veeltijds veele schooten op de Stad gedaen; zoo nochtans, dat sy de huysen meer beleedighden, dan de muysen. Die van binnen op 't laetste fiende, dat menze met daghelijxe schermutzelen endeen langh-wyligh belegh zocht moede te maeken; bestonden, hoewel tot haer over-groot ongerief, de dijken allenthalven door te steeken, ende de landen rondom in 't water te zetten. De vyand hierover sijn moed en de Bommeliers verlaerende, keerde sich eldersheen; in-neemende daer omtrent *Leerdam*, *Heukelom*, en *Asperen*; plaetsiens van kleyn begriep en aensien. Op dit iaer is geruft *Karel* de negende, Koningh van Vrankrijk, na dat hy 23. iaeren en tien maenden hadde geleest, ende 13. iaeren en 5. maenden geheerft, na-laetende eene dochter verweckt by *Elizabeth* dochter van Keyser *Maxmiliaen*. Hy had tot een na-zaet sijn broeder *Henrick* den drienden van dien naem; die doen Koningh van Polen zijnde, op de tijdingh van *Karels* dood te vlucht ende niet zonder gevaer naer Vrankrijk vertrock; na dat effen te vooren het vreemde gesternte, waer van gesprooken, aen den hemel was verdweenen. In den Winter-maend is mede in sijn hooghen ouderdom te *Koninxberghen* in Pruyssen ontslaepen *Herman Kruser* van Kampen, die de waerdigheyt van Opper-Raeds-heer eerft by Hertogh *Karel* van Gelder ende naderhand by *Willem* van Cleve bedienende, wanneer syne dochter *Eleonore* van Cleve na haer onder-trouwden *Albert Frederick* Hertogh van Pruyssen de reys aennam, haer tot een mede-gezel wierd toe-gevoeghd. In 't begin had hy sich in de Genees-konst geoeffent, ende bereeds veele werken van *Galenus* in 't latijn vertaelt: dan daer na begaf hy sich heel ende al tot de Rechten. Om den rouw van syne eenighe dochter, welke by ongeval van een raezend mensch was gedood, wt zyne zinnen te zetten, nam hy ook by de hand eene nieuwe over-zettingh van *Plutarchus*, daer zeer veel van word gehouden. Syne begraffenis is, wt beffel van *Eleonore*, in de hoofd-kerk van *Koninx-berghen*, met alle betaemelyke pracht gehouden.

56. Wanneer voor heen de Hertogh van Alba sich besigh hield om der landen loffelijke vryheeden te verkrachten en allenxkens te niet te

doen, † ende, om sijn doel-wit te raeken, het Vorstendom van Gelder had op-gedronghen eene schattingh van 600000. guldens; ook op eene onwettighe wijze de inzaeten getrocken aen wt-landse hals-gerichten, alwaer de goederen van de verdoemde ofte verbannene voor verbeurd wierden aengestlaeghen ende den Koninghlijken Rent-meester in handen gegeeven, zoo dat hier door de rent-heffers, pandhouders, voorts wijf en kinderen ende d'andere geloovers van haer aendeel op de voorzeyde goederen wierden versteeken; dat daer behalven de werkelijke wt-vorderingh veeler wijfdommen zoo by Land- als Stad-gerichten wt-gesprooken, wierden gestaect en te loor gesteld; als mede in 't recht van * plaets-vul- * Repräsentatie. lingh min ofte meer veranderinghs was gevallen, ende in 'de land-rechten en beroepingh ter klaeringhe; dat de Hertogh insgelijx zekere wet betreffende de los-renten van koorn had in-gevoert, strijdig met des landschaps afscheyd in 't iaer 1532. met toestemmingh van Hertogh *Karel* beraemd, 't welk meer dan zes van 'thonderd van dese renten verbood te trecken; dat hy ook het stuck van de munt zich woude aen-eygenen, ende wijders zeer nauwe onderzoekingh dede over het recht der Steden en vrydom van tollen: hadden de Gelderse Standen van tijd tot tijd over dese mis-bruyken, doch meest altoosvoor doove ooren, geklaeght; steunende op dese redenen, dat sy, volgens 't verbond van Venloe, met ongewoonlijke schattinghen noch weymisse rechts-vorderingh en moghten belast werden, ende de af-doeningh van alle bezwaernissen stond aen den Stad-bouder en Raeden; dat mede een Vorst, eenmael sijn woord hebbende over-gegeeven en sijne handen gebonden, buyten wil en voor-kennis van de landschap namaels geene nieuwigheeden moght aenrichten. Wel was waer, dat de Staeten in 't iaer 1532. aen gedachten Hertogh *Karel* eens hadden in-gewillight 400000. guldens van 28. stuyvers: doch hadden doen in dese schuld mede gelyden *Gronninghen*, *Koeverden*, *Drent* en *Diepenheym*. Zoo haest het heck nu van den dam was, ende door de af-wesigheyt van den voorgaenden Stad-houder de rechte tijd van te spreken gebooren: hebben de Gelderse geen gras hier over laeten wassen, dan op nieuws eene staetighe bezendingh (die ook over de seven weeken after-bleef) eerft op *Antwerpen*, daer sich doen *Requesens* verhiel, ende daer na op *Bruyssel* gedaen. Hier toe waren wt-gekoozen *Frederick* van *Boymer* volmagtiger van de Banner-heeren; *Barthold* van *Gens* Heer tot *Loenen* van weghen 't Vierdeel van *Nymegen*, ende wt de Stad *Werner* van *Lennep* Burgemeester, *Ian* *Poeyn*, *Peter* van *Dilsen*, ende *Ian* van den *Have* Stad-schrijver. Wt het gewest van *Ruermond* *Dirk* van *Westrom* van weghen den adel, ende *Ian* *Vink* Burgemeester van *Ruermond*. *Maurits* van *Ripperda* wt het Graeffschap, neffens de Burgemeesteren van *Zutveen* *Willem* *Middeldorp* ende *Henrick* van *Tijl*: Wt het Vierdeel van *Arnhem* *Cornelis* van *Wese*, met *Willem* van *Zuylen* van *Nyveld*, Burgemeester der Stad *Arnhem*. De Heer *Boymer* spreekende wt den mond van haer alle heeft op den tweeden van den Wijn-maend den Opper-Stad-houder in dit sijn nieuw bewind heyl gewenst, ende met een betuyght het vertrouwen 't welk de Landschap hadde, dat hy ze zoude houden en beschermen by haere voor-rechten en goede gewoonten,

† Capita haec compilavimus ex adversariis De-
legatorum.

1574.

door zoo menighe over-draghten bevestigd, ende syne genadelijke handen slaen aende gebreken daer sy noch aen krank lagh, ende waer van hy eenighe geslachten in 't wit was overlangende. De Schrijver van den Raed van Staeten Bertij diende hier op, dat de Heer Stadhouder den Staeten voor hunne geluck-biedingh dede bedanken, dien het leed was dese landen in zoo een staet gevonden te hebben, waer wt hy ze nochtans na sijn vermoeghen wilde redderen, ende de over-gegeevene schortinghen naffen en beantwoorden.

57. Boven 't voorzeyde, 't welk voorheen aen Alba vertoond was, namen sy nieuw stof van mis-noeghen wt den onlijdelijken over-last der krijgsh-knechten, aen wien sy buys-vestingh vuyr en licht moesten geeven, ende ('t welk het moeyelijx van allen was) ook hunne leen-gelden en mond-kost verstrecken; dat men op 't vergangen iaer in de gemeyne door-tochten de buys-luyden had gedwongen met wagens en paerden te dienen, zelfs ook in Holland en buyten de grensen; dat de in de Steden gestelde Bevel-hebbers teghen 't oud gebruyk den Raed de sleutelen van de poorten onthielden; ende dat eyndelijken etlike hop-luyden in hun verblijf-stad teffens waren Ampt-luyden ofte Drossaeten, als Frans Willem van Hille binnen Gelder, binnen Harderwijk Otho van den Sande, ende Balthasar van Rossum tot Doesburgh; die dese gelegenheyt mis-bruykten, om de luyden van hun Ampt des te meer met onghelijk en dreyghementen te quellen. Hier by koemende de onbehoorlijke en alhier ongehoorde maght der nieuwer Bisschoppen, die de onderzaeten van hun Stricht daghelijx bestonden voor 't recht te laeden, ende wt allerley oorzaeken te schatten; gelijk dan de Bisschop van Ruermond het gemael wilde vry hebben, ofte anders den Raed bannen, ende de Bisschop van Deventer het volk van de Velouw al mede zocht na sijne hand te zetten; dat mede Cancelaer en Raeden de wroeringhe van vonnissen by andere banken gemeesen op-bielden, ende, tegens de oude vryheeden van Steden en gericht, de kennis van hals-leendijk-ende erf-buys-rechten zich aentrocken. Hier opgaf de Land-vooghd voor bescheyd, dat de wervinghe van 't volk van oorlogh, teghen de invallen en 't doos gepoogh van des Koninx vyanden, meer dan noodwendigh, dan de daedelijke en volle betaelingh den Koningh alleen onmoeghelijk was geweest: ende daerom sijn gesinnen was, dat men alle over het Vorstendom en Graefschap wt-gezette penninghen tot leeningh van de knechten en verlichtingh der land-zaeten zoude besteeden, ende wat 'er mer tot de leeningh was verschooten, wt de in-komsten des Koninx ofte van d'andere landen weder goed doen en vervullen. Dat men al over langhen tijd alle voor den † Raed van onrusten hangende zaeken aen de Raeden in Gelderland, om daer over teffens en 't eenemael te vonnissen, had over-geschickt, gelijk men ook namaels zoude doen, ende dat na der zelver wtspraak een yeder daedelijken zoude werden voldaan; ende op de panden moeghen voort-vaeren. Dat men het volk van bezettingh zoo zelden als moeghelijk zoude verlegghen en verplaetsen, ook den onnoodighen sleep van hoeren en ionghens af-snijden, ende de knechten, die de hoeren weygerden af te danken, zelve af-danken. Ende hoewel hy was bericht, dat veele dorpen op de zee ofte op de paelen geleeghen daghelijx door de weder-weerighe wierden verbrand en wt-geroofd, ende de inwoonders gevanghen wegh ge-

sleept, zoo en konde byechter niet dulden, dat sy mede den vyand zouden verdinghen, dan zich op de beste wijze van schade hoeden, ende hem weder krenken als sy moeghten. Hy liet mede den Raeden in Gelderland wisselijken belasten, zoo wanneer eenigh onder-pand te hoogh was bezwaerd, dat sy de verkoopningh daer van niet en zouden gestreden, wt zaeke de goederen in zoo een tijd de halve waerde niet en zouden afbrengghen, ende de Koningh zoo, wel als de geloovers daer door in schade vervallen; maer dat sy ze aenden meest daer voor biedenden zouden verpachten slechts voor twee naest-koemende iaeren, ende van het iaerlijx in-koemen de luyden na gelijckmaetigheyt betaelen. De Stadhouder Hyerges stond daer behalven toe, dat geene knechten buyten de Steden zouden wt-loopen, ofte anders na-geaeghd en gestraft worden: ook alle Ampt-luyden in haer Ampt moeten blijven, op verlos van hunne bedieningh: Dat de Stad-waerders alle ongewoene vorderingh van diensten zouden after wegghen laeten, ende de Burghe-meesters, als hebbende de beste kennis van de burgheren, de knechten zelve in herberghen verdeylen: Dat het volk te Wageninghen zoude alleen buyten op het Slot; noch de Stad ofte het Schependom van Arnhem met eenighe in-legheringh bekommerd werden, dan alleen de gras-burghers buyten de Rhijnpoot met een rot ofte twee schutten; ende dat voorts de schutten in Velouwen zouden af-wesen. Ende zoo voort. Alzoo ook de Stad van † Wageningen door het bekostighen van de aldaer in bezettingh leggende knechten, in grooten verloop en armoede was gekoemen; hebben de Stadhouder en Raeden, om dese wonden eenighsins te zalven, aen den Burgemeesteren voor den tijd van vier iaeren vergunt, van yeder ton Nymeechs bier aldaer getapt ofte gesteren, te heffen vijf loopende stuyvers, ende van elke aem wijns 12. stuyvers. Dat ook niemand eenigh in-gebrouwen ofte wt-heymsbier buyten het Schependom moght vervoeren ofte verkoopen, zonder op yeder ton te betaelen eenen stuyver.

58. Koningh Philips bevindende, dat de Nederlanders liever het wterste wilden af-wachten en wt-harden, dan onder hem buyghen, liet op nieuws brieven van eene al-gemeene vergiffenis aen Requesens over-zenden; waer in hy alle Landschappen, Steden, gilden, ende yeder ingezeeten in 't byzonder van wat stand hy ook moght wesen, alle hare af-valligheyt, misdaden en kerken-schenderyen zedert het iaer 1566. tot den huydighen dagh toe bedreeven, quijt schold, ende zelve in haer eer herstelde: mids dat die van het Roomse geloof waren afgeweeken, hare zonden zouden belijden, daer voor boete doen, en voortaan onbezwykelyk de heylige kerck by-blijven. Keyfer Maximiliaen behertighde insgelijx de vrede der Neder-landen, hebbende al te vooren sijn broeder naer Spanien af-gevaerdicht; die den Koningh, zoo men vermoedede, zoo verre had om-gezet, dat Oranje in syne oude eer, ampten en goederen weder zoude gezet worden; indien doenzulx het verdragh met den Frans-man gemaakt niet en hadde verhindert. Ondertusschen schickte hy op desen tijd Gunter van Swartzenburgh, een van de vier Rijx-graven, naer de Nederlanden, om den Koningh met syte onderzaeten op de beste wijze te verzoenen. Dees openbaerde aen Oranje sijn bloed-verwant de oorzaak van syne bezendingh, door sijn weghende weder-reyfen zoo veel wt-werkende, dat 'er

1575.

† Le Conseil des troubles.

‡ Ex papyris ejusdem urbis.

1575. in den aenvangh van de Lente-maend volmagtigers te *Breda* verscheenen, van des Koninx weghen, de *Grave de la Roche* wt het geslacht van de *Lalain*, *Arnold Sasbout* Cancelaer van Gelderland, *Karel Soes* Opper-Raeds-heer van Holland, ende *Elbert van Leeuwen*. Van de zijd van *Oranje*, de Staeten van Holland en Zeeland en hunne bond-genooten, *Jacob van der Does* van *Aldegonde*, *Karel Boifot*, *Arend van Dorp*, ende *Nyvelt*. Als dese te gaeder zaten, eyften de verbondene antwoord op haer voorighen verzoekbrief, dat te weten de *Konigh alle wt-landighe volken te rugh roepende, de Nederlanden van nu af aen zoude bedienen na den raed van de in-landsse Staeten*. Doch wanneer hier op veel te zegghen viel, wie men voor wt-heemse ende voor Staeten hadde te houden; wierd'er geantwoord, des Koninx meeningh dese te wesen, dat alle der ingezeetenen vrydommen en oude gewoonten opnieuus zouden gestadighd worden, de lid-teekens en geheugenis van den verganghen oorlogh wegh-genoomen, de gevangens over en weder zonder geld los-gelaeten, ende de *Prins van Oranje*, neffens de *Hollanders*, *Zeeuwen* en hunne bonds-vrienden, den *Konigh* weder in handen geeven de *Landschappen*, *Steden*, *Vestinghen*, ook de *scheepen*, 't *geschut*, *krijghs-geveerd-schap*, ende voorts alles wat sy aen haer hadden getrocken. Eyndelyken zoud'er door alle de landen met een eenigh geloove, te weten het *Roomse*, gangh hebben. Hier op dienden de Staeten, dat zy, aengaende de af-schaffingh van de wt-landers, vast by haer besluyt bleeven, ende door het over-leveren der *Steden* ende *vlooten*, sich immers zoo dom en onvoorsichtigh zouden betoonen, als weler de *schaepen*, die om met den wolven vrede te maeken sich lieten gezegghen, dat sy de honden hare bewaekers gaen lieten, ende alzo haer zelve ten roof ende in 't wterste verderf over-gaen. Dat aen die van den gezuverden *Gods-dienst* het land wierd ontzeyd, daer mede hield men ze genoegh voor ketters; daer sy echter geen ander dan het algemeen geloof beleeden, ende in 't *Roomse* alleen de misbruyken en feylen, van langher hand door de *Pausen* in-gevoerd, verfoeyden. *Swartzenburgh* geene hoop altoos siende van eene goede ofte spoedighe wt-komst, vertrock weder vruchteloos naer den *Keyser*, klaghten doende over zoo veele verlorene moeyten en kosten. Daer teghens gaven de Staeten aen de *Keyserse* en *Spaense* gezanten een Bericht in handen; waer by sy onder andere baden, dat de *Konigh* sijn yver endrift tot sijn geloove niet langher met het zwaerd en vuyr wilde vervolghen; aengezien niemant neffens *God* over de zielen vermogt ofte behoorde te gebieden. Onder dit is'er binnen *Arnhem* een wanschapeen kind ter wereld gekoemen, met syne zwarte en rouw-hayrige gestaltenis meer op een *Droes* dan op een mensch gelijkende, ende yet zeltzaems beduydende. De oorzaak hier van zoude geweest zijn des mans grouwelijke vloekinghen, waer mede hy syne vrouw en de vrucht van haer buyk had verwenscht.

59. *Requesens* siende dat de vrede niet en woude gelucken, gaf last aen den *Heer van Hyerges*, *Over-Ysselssen* en *Gelderssen Stad-houder*, den *krijgh* te vervolghen; 't welk hy met alle vlijt te werk stelde, verzaemelende een vaerdigh legerken, ende daer mede het *Stedeken Bueren* bemaghticht hebbende, keerde sich voort tot de bevechtingh van het over-sterke *Slot*, 't welk

de belegerde ook haer leeven en goederen vry bedingende, zonder grooten nood ontruymden. Van daer trock hy naer *Oude-water*, een *Hollandse* *Stad* tusschen *Utrecht* en *der Goude* sich vertoonende, alwaer etlike wt-geleezene benden onder 't bestuyr van de manhafte hop-luyden *Munter*, *Sanmaer*, en *Pinkwaert* de waek hielden. Want hoewel sy 'elkens tot verdragh wierden genoodighd, verweerden sy haer echter op de verwachtingh van ontzet zoo langh, tot dat *Oranje* op *der Goude* was gekoemen, ende aldaer de dijken, doch zonder baet, had doen door-booren. Want *Hyerges* daer van onderrecht, met alle raffigheyd en dickmaels den storm herhaelende, eer hem het water eenigh hinder konde doen, de muynen te pletter had geschooten; zoo dat de *Spaeniard* de *Stad* gewapender hand in-trock. Doen heeft men vrouwen, noch kinderen, noch oude luyden verschoond, ick laet staen de burgers ofte *krijghs-luyden*, maer alles zonder onderscheyd onder den smook en vlam van de blaekende huysen vermoord. *Hyerges* over dese beginzelen verheughd, braght sijn legher op den 12. van de *Oogst-maend* naer *Schoonhoven*, ende 23. stucken na de over-zijd van den stroom de *Leck*; donderende van daer zonder op-houden op de vesten. De *Heer de la Garde* hop-man van de *Fransse*, siende syne maghteloosheyd ende de *Spaeniards* tot een storm op-geschort, heeft de plaets onder zeeker bedingh over-gelevert. Midden onder dese oorloghs-vonken nam *Oranje* tot syne driece vrouw *Charlotte van Bourbon* een dochter van *Mompensier*, welke in haer eerste iongheyd in een *Klooster* geschooven zijnde, ende voor drie iaeren haere gelofte verzweerde, sich naer den *Keur-Palts-grave Frederick* hadde begeeven. Op desen tijd hielden de verbondene Staeten een dagh-vaerd en onderlinghen raed, over het verkiezen van een maghugh en na-by gezeeten *Vorst* tot een *Schuts-heer*; alzo sy van *Philips* geene vrede ofte zeekerheyd konden hebben, ende zelve van penninghen en *krijghs-volk* armelijken waren voorsien. Het *Duytse Rijk* en stond hen niet aen, om de verscheydenheyd niet alleen van den *Gods-dienst*, maer om dat elk *Vorst* aldaer meest sich met sijn zelve ende niet meteens anders gescheffen bemoeyt; ende voor al, vermits de *Keyser* als een schoon-vader van *Philips* altoos door sijn ontzag zoude beletten, dat *Nederland* wt des *Koninx* gehoorsaemheyd sich zoude stellen in de beschermingh van 't *Rijk* ofte eenighe *Rijx-Vorsten*. De *Frans-man* en gaeyde hen mede niet, om de binnen-landse verouderde onrusten waer mede sijn *Rijk* steeds en doorgaens geplaeghd was; ende om dat het te beduchten stond, dat sy schier ofte morghen met de *Spaeniards* wel moghten dedinghen, ende het *Vorstendom Milanen* ofte *Rijk van Napels* tegen *Holland* en *Zeeland* verwisselen. Hier by koemende de verre en quaede gelegenheyd van syne havenen, tot groot ongerief en nadeel van den koop-handel. Derhalven vonden sy best geraedzaam de *Konigin Elizabeth* in den arm te neemen, zoo om den eendraght in 't geloove, als bequaemheyd van zee-plaetsen, waer door sy zoo te land als te water onder de *Christelijke Vorsten* voor de maghtigste wierd geoordeeld. Om dese in-zichten zijn dan naer *Engeland* afgestuyrd *Philips van Marnix* van *S. Aldegonde*, *Ian van der Does* van *Noordwijk*, *Willem van Nyvelt*,

1575. *Nyvelt, Pauwel Buys, ende Frans Maelfen*, die, om de Koningin na den mond te praten, haer geslacht van *Willem* den drieden, Grave van Henegouw, Holland en Zeeland, af-reekenden, ende haer tot een Beschermer-vrouw verzochten. Maer sy over-weegende des Spaeniards maght, den afgunst van de Fransse, ende de ongelooflijke oorloghs-kosten die daer aen vast waren, liet haer op het cierlijxte verschoonen: hoewel sy den Heer van *Champigny* den gezant van *Requesens* waerschouwde, dat syne meesters de Nederlandse op-roeren by tijds zouden zoeken te stillen, eer de eed-genooten wt mis-moedigheyd sich elders moghten heen keeren: in welken geval men't haer niet quaelijken en konde af-neemen, zoo sy tot hare verzeekingh de Hollanders en Zeeuwen in schut aennam, eer de Frans-man, de erfvyand van de Engelsse, haer in de voor-baet was. Echter stond sy onsen gezanten toe, wapenen, geschut, voor-raed, iae ook volk van oorlogh wt Engeland mede te neemen.

60. Terwijl de verbondene aldus op hoope leeven, steunende op hare eylanden en gebrooken grond, zijn sy van *Requesens* in hunne eygene wateren aengerast. Alzoo hy de schorren en ondiepten eerst peylende ende de water-getijden waer-neemende, met eene wonderlijke gezwindheyd en tegens alle vermoeden sijn heyr door den zee-rack ende S. Anneland zonder eenighe scheepen naer Duyveland over-bracht, ten eynde om der Zeeuwen grootste eyland Schouwen, waer van de hoofd-stad is *Zirixee*, te bemaghtighen. Dan eer hy zoo verre quam, nam hy in de by-geleegene Vestingh van *Vianen*, alwaer *Pacico* Bevel-hebber van Zuyd-beveland van de Koninghse, ende aen d'andere zijd *Karel Boisot* Zeeuwse Stad-houder het leeven verlooren; wiens dood de overighe Zeeuwen in verbaefdhed en op de vlucht braght. Daerna zijn de Koninghse voor *Bommené* en *Zirixee* geruckt; hoewel dese, om den vyand van hun vesten te keeren, de dijken al-om ende voor al *Bordam* door-boorden. Terwijl de Spaeniards sich benaerftighden om den zelve weder op te maeken, quam *Requesens* met *Vitellio* zelve in't legher, ende beval *Bommené* zoo aen te grijpen, dat de bezertingh daer binnen geene rust konde hebben. Doch alzoo sy, hoewel vermoeyd en afgeslaefd, de plaets niet en wilden geeven, ende de vyand twee ofte drie maelen heftighen storm liep, zijn sy met baer geweld over-rompeld ende alle te gader in stucken gehouwen. Daer op wierd de heele maght voor *Zirixee* gevoerd, waer *Arnold van Dorp* Stad-houder was; die, na versterkingh van de haven en nabuyrige velden, het gantse eyland door't open-zetten van de sluyfen als in een baere zee om-keerde, zoo dat de Spaeniards sich op de bloote dijken moesten verhouden. *Requesens*, merkende dat de Stad met geen kragt maer met honger was te dwinghen, belastede de gract tusschen 'tland van Schouwen en Duyveland met paelen en ketens toe te stoppen, ende de groote diepten te vervullen met groote scheepen van krijghs-volk en geschut alzo verzorghd, dat daer door beyde eylanden als met een brugh aen een wierden gehecht: gelijk hy ook, doch met kleynere scheepen, de haven beslooten hield, dat'er niemand in ofte wt en konde raeken. Ende na dat hy alle dijken met land-weeren hadde beslaeghen, schickte hy ook verspie-scheepen wt

na de om-leggende water-landen, om het gepoogh van de vyanden wt te vissen. Dese belegeringh duyrde een wyl tijds, ende bewaerden de Koninghse met groote lijdzaamheyd, den heelen winter over, hare hutten op de dijken oader den blaeuwenhemel; onaengesien *Requesens* in 't begin van de Lente-maend aen de smet-ziekte te *Bruyssel* was over-leeden. Onder tusschen en vergat *Oranje* niet, alle, doch baetelooze, middelen tot hare verlossinghe by de hand te neemen: want het geweldighe schip *Iob*, waer mede hy neffens de andere de belegerde dacht te spijsen, van de Koninghse zoo wierd gewillekomt, dat'er over de 300. bootsgezellen, ende onder de zelve de Zee-Overste *Boisot* daer in verongeluckten. Niet te min is de Stad eerst op den wt-gangh van den Soemermaend met goed verdragh aen *Mondragon* overgeleverd, ende de bevel-hebberen met het krijghsvolk ende zoo wie geen lust hadden daer binnen te blijven, toe-gelaeten onbespeerd te vertrecken. Onder dit is Keyser *Maximiliaen* op den Rijzdagh te *Regensburgh* ontslaepen, ende sijn zoon *Rudolf* de tweede met gelukkighe stemmen weder in sijn stoel gezet. Op desen tijd hielden de Staeten op nieuws een dagh-vaerd, ten eynde om een na-by-gezeeten ende vermoegend Vorst toeten Land-hoeder aen te neemen, waer toe niet ongraegh scheen te wesen de broeder des Koninx van Vrankrijk, *François* Herrogh van *Anjou* en *Alençon*, die yet groots en byzonders beloofde.

61. Na 't inneemen van *Zirixee* kreeghen de Spaeniards den worm weder in't hoofd, overwelldigende *Aelft* in Vlaenderen, ende alle steegheyd en moedwil pleeghende tegen de burgers. Als sy overal zoo leelyken huysden, hebben de Staeten, die al overlangh op de Spaeniards gebeeten waren, de zelve niet alleen alle verbanen, maer by openbaer vonnis van den Raed (waer van het hoofd was *Hieronymus Roda* een Spaeniard, neffens *Aerschot*, *Barlemont*, *Vigle*, *Sasbout*, en andere) voor vyanden des vaderlands ende des Koninx wt-geroepen. Daer na mackten schier alle de Landschappen en Standeneene onderlinghe verbintenis ende eenheligh besluyt, van alle de Spaeniards met gemeene maght te zwaerd ende te vuur te vervolghen, wt Nederland te verstoeten, ende t'eenemael te vernielen. Dan onlanx hier na zijn alle die doorluchtighe mannen te *Bruyssel* gehecht, doch door de Duytse knechten weder ontbonden, die de oorzaak van hare gijzelingh begeerden te weten. De Koningh hier van verwittighd hield dit verbond, om dat hy 't niet en konde omftooten, quanzuys voor goed en heylzaam, ende zond sijn bastaerd-broeder *Ian van Oostenrijk* voor Opper-bevel-hebber naer de Nederlanden. Ondertusschen ginghen de Staeten de vredehandelingh te *Breda* hervatten, spoedende sich te meer, vermits de Spaeniard te *Maestricht* wederom den beeft maekte; zoo zeer, dat sy aen weder-zijden in 't geweer raekten, malkanderen neder-stieten, ende veele burgers huysen wierden geplonderd, terwijl sy poogden nieuwe Overste, eene nieuwe heersingh, ende eene nieuwe wijze van leeninghe onder een in te stellen. Maer noch veel selder razerye bedreeven die op het Slot van *Antwerpen*. Want wanneer de Staeten, die om eene vrede te beraemen te *Gen* by eenzaten, ook voor diergelyke schenderyen

1576.

1576. binnē Antwerpen vreesden, gaven sy last aen Philips van Egmond zoon van Lamorael, met syne nieuwe Duytse benden de Stad in te trecken, ende een wal ofte borst-weeringh tegens den Burght op te werpen; 't welk men in 24. uyren al beschickt zagh; alsoo 'er over de 12000. 200 mans als vrouwen steeds inden arbejd waren. De Slot-waerder Avila zocht met den synen dit bol-werk te schanden te maeken, ontbiedende op staende voet de Spaeniards en Burgondiars van Lier, Breda, en andere Steden onder de Overste Romero, Olivera, en Valdeses, als mede de op-roerders van Aelst met haren Keur-man. Dese alle op het Slot koemende ende nauwlijx een roemer wijn gedronken hebbende, zwooren onder een, dat zy nergens dan in de Stad hun avond-mael wilden houden: waer op sy al voort eenighe wt-schickten, om de burgers te beruyken en hare aenslaghen wt te hooren. Dan de burgers dreeven den vyand weder in de Schants, zoo dat Champigny dat deel van de Stad aen hengaf te bewaeren. Doch wat verder gaende, zaghy syne werken hier ende daer in stucken te zijn geschooten: welke als hy weder zocht te helpen, quam daer tijdingh dat de graft en dijk van 6000. gewapende bewaerd, door de Spaeniards van Aelst was beklommen. Die van Maestricht ginghen in 't midden: de verlooren hoop droegh troy en ander brand-tuygh. Champigny over al om-rijdende, konde sijn verbaesd krijgsh-volk noch by een noch aen 't staen krijgghen. De Spaeniards door verscheide straeten teffens in de Stad dringende, sloeghen alle die sy in de wapenen vonden ter neder, ende den ionghen Egmond met den synen op de vlucht, zertende hem daer beneffens in den Burght gevanghen. Maer de burgerye streed veel hevigher voor het haer, dan het gehuyrde krijgsh-volk, leggende met hare buffen verscheide Spaeniards te slaepen; tot dat sy door de ruyters met verlies van de markt op het Raed-huys ende in de aenbuyrende huysen zijn geiaeghd. De Spaeniards doen ook wackeren tegen-stand vindende, staeken den brand in het Raed-huys; welk overheerlijk gebouw ende schier 80. huysen, met allerhande kostele koop-manschap gestoffeerd, doen t'eenmael in as zijn verstooven. In alles zouden 'er van de Spaensse zijn gestruykeld alleen 200, ende aen der Staeten zijd 7000. 200 dood-geslaeghen, als verbrand, ofte verdronken. Daer na dwonghen sy de burghers haer lijf en goederen vry te koopen, ende bedteeven voorts allen over-moed en boelheyd die hen in de sinen schoot.

62. Der Staeten gezanten te Gent wierden hier door aengeprickeld, om van stonden aen van het begonnen verdragh een eynd te maeken. Op desen zit-dagh hadden de Geestlijkheyd, edelen, en Steden van Brabant, van Vlaenderen, Henegouw, Artoys ende meer andere, hare gemaghtighden. Prins Willem had wt synen ende der eed-geuooten naem af-gevaerdicht Aldegonde, Dorp, Zyulen van Nyvelt, neffens de Wetgeleerden Adriaen van Mijlen, Cornelis Koninx, ende Pauwel Buys: behalven Peter de Rijke * Land-Schoutaet van Vlissingen, Ant. Zickel Oud-burgemeester van Zeeland, ende Ant. de Jongh Burgemeester tot Middelburgh. De vrede werd getroffen schier op dese voor-waerden: Dat voor al alle verleedene ergernissen en leeden vergeeten ende vergeeven zouden blijven: ende de

* Bail-louw.

Staeten van Brabant, Vlaenderen, met de andere voornoemde landen ter eene, ende die van Holland, Zeeland met hunne bond-geuooten die van Bommel ter andere zijd, voort aen onder malkander eene eeuwighe vrede ende maetschap onder-bouden, zoo in alle andere zaeken, als voornamelyken, om met t'zaementlyken raed en hulp het Spaens en ander krijgsh-volk wt Nederland te doen verhuysen: zulx wt-gewerke zijnde, zouden sy over en weder arbeijden, dat de vergaederingh van de al-gemeene Staeten moght gehouden worden op gelijk een voet als ten tijden van wijlen Karel den vijfden, wanneer hy aenden Koningh sijn zoon de landen over-droegh; alwaer men dan van alle land-zaeken zoude rede-kavelen, ende in 't byzonder over de oeffeningh van den Gods-dienst door Holland ende Zeeland te pleegghen, als ook over de bezettingh der gemelder landen, ende weder-gifte van des Koninx Schantsen, stucken, en scheepen in den voorighen krijg genoomen: dat de inzaeten aen beyde zijden vryelijken met den anderen zouden verkeerē en koopmanschappen; wel verstaende, dat geen van de Hollanders ofte hunne bond-vrienden in de andere landen yet moght onderwinden tot aeter-deel van de gemeene rust, ende boven al van het Roomsse geloof. Dat de wetten van Alba belangende de ketteryen en andere ciweldaedē ende de wt-voeringhe daer van zouden slaepen, tot dat de algemeene Staeten anders zouden willekeuren. Dat de Prins van Oranje Zee-Overste en Koninghlyke Stad-holder van Holland, Zeeland, Bommel, ende de t'zamen-verbondene gewesten zoude blijven, ende sijne tegenwoordighe Stads-Overheeden, dienaers en Ampt-luyden, ten ware hyze zelve wilde verzeren, behouden, tot naerder goed-vinden van de Staeten. De Steden en plaetsen tot de gedachte landen behoorende, doch Oranje niet onderdaenigh, wierden hier wt-geslooten, tot dat sy zich met de andere Steden zouden vereenighen, ende Oranje haer genoegh doen ten aensien van alle hare vermynde bezwaernissen. Middeler-wyl en zouden 'er geens beveelen ofte Plackueten stand grypen in de landen en Steden onder Oranje, welke van hem zelve, sijnen tegenwoordighen Raed ende Gerechten niet en waren gemaekt ende bekrachtigh. De voordere hoofd-stucken spraken van de gevangens en hunne onkosten, als mede van de weder-inruymingh der goederen, den Prins, den edelen ofte andere inzaeten toe-koemende, ende van diergelyke dinghen meer. Zommighe laekten dit verbond, om dat de Staeten sich aldaer schier eene Koninghlyke maght aen-eygden, ende alles, gelijk in een vryen staet, aen hun believen stelden. Niet te min hadden de meeste daer in geen quaed genoeghen, als hoopende door dat middel sich wt de boeyen van de Spaensse slaverny te ontslaen; te min, nademael de Gods-geleerde van Loeven en andere kerkelijke Stands-luyden oordeelden, daer in niet vervaet te zijn 't welk des Koninx hoogheyd ofte het Roomsse geloof en konde krenken.

63. Op desentijd quam Heer Jan van Oostenrijk een speel-kind van Keyser Karel in de Nederlanden, om door sijn ontzag den wijd-verspreiden brand van de burgerlijke onstuymigheden te dempen. Te Luxenburgh zijnde gaf te kennen, dat hy van Philips tot Opper-land-vooghd was gekoozen, ende verstaende van der Spaeniarden gepleeghe dulligheden, zond op staende voet naer Antwerpen beveelen aen de krijgsh-Overste, om flux van allen over-last en wapenen sich te onthouden. Hy verwittighde mede den Raed

1576.

Raed van *Brussel*, sijns ende des Koninx hooghtste verlanghen te wesen, om de Neder-landen eenmael in haer voorighen glans en voor-spoed te sien herbloeyen; waer toe goede hoope was, indien sy slechts het oude geloof ende de gehoorzaamheyd des Koninx niet en verzaekten. Maer de Staeten, ofte verbitterd door de verffte baldaedigheeden der Spaeniarden ofte niet gesind zijnde hun aengemaetighd gebied af te legghen, wisten niet of sy den nieuwen Stadhouder wilden ontfanghen. De aenhangh van *Oranje* gaf voor, dat men in dit stuck niet daer met voor-bedacht over een sluytende stemmen van der Geestlijken, edelen ende Steden-gezanten behoorde te werk te gaen, ofte den *Oostenrijker* in 't minste aen te neemen, eer hy de Spaensse en wt-heemse heyr-kraght had wt-geworpen, ende de vrede van *Gent* zelve be-ceedight. De *Oostenrijker* dit hoorende, hield met den synen raed hoe hy sich hier in best zoude draeghen. *Gonzaga* ontried hem de Spaeniards te laeren gaen, als zijnde sijn meesten toe-verlaet, ende zonder de welke hy de laeghen en smaederyen van zoo vele onrustighe menschen niet en zoude konnen wreken ofte ontgaen, die hem bereede maet dorsten stellen ende de beet en voor-snijden. Maer *Escovedo*, een door-trapt en spits-vinnigh man, hield het daer voor, dat hy met goedheyd meer zoude verrichten als met geweld, gelijk *Alba* met zoo veele leghersen wreedheden niet anders en had gewonnen, dan dat hy de sterxte zee-plaetsen had verlooren, ende de Neder-landen van een gescheurt; hier by voegende, dat *Oranje* niet liever en zoude sien, dan dat de *Oostenrijker*, verftoetende de vrede van *Gent* ende het zwaerd wt-treckende, daer door van syne Stad-houderfchap moght vervallen, ende hy zelve op den hooghten trap koemen: welken loozen vond hy voor al behoorde aen te merken, ende door het omhelsen van de *Gentse* vrede synen stoel cerst vast te stellen, ende dan allenxkens met beleefdheyd wt te werken, 'twelk syne strenghe voor-vanghers met de wapenen en weder-barstighen niet en was geluckt.

64. Op den 11. van de laetste Herfft-maend was 'er te *Nymegen*, door aendrijven van de Raeden van Staeten (aen welker vergaderingh effen te vooren de Geldersse landschap; door de *Hollanders* en andere nabtyren steeds op-gebiht en aengestooten, over de onstuymighe driestighen, menighvoudighe woederyen en trotzen van de Spaensse knechten bittere klaghten had over-gebraght) een land-daghvaerd wt-geschreeven, van de *Ridderschap* en *Steden* wel verzocht; alwaer sy met den Heer van *Hyeges* in 't gemeen beslooten, van de Spaensse en wt-landsse krijghs-luyden *Nederland* te onlasten, ende zulx zoo tot oorbær des Koninx als bewaeringh van den al-gemeenen Gods-dienst ende de voor-rechten van *Gelderland*. Tot meerdere vastigheyd was daer by bedonghen, dat dit *Plackaet* door de vier *Vierdeelen* van 't *Vorstendom* van een yegelijk zoude bezegheld en onder-geschreeven worden. Wt het *Over-Vierde-deel* hadden geteykent de *Burgemeesteren* *Ernest Ruyzen* van *Ruermond*, *Ian Ingenbuys* van *Venloe*, *Sweer Sweersen* van *Gelder*, *Konraed Haen* van *Erkelens*, *Peter van Loen* van *Stralen*, *Cornelis ten Dijk* van *Wachtendonk*. Wt de overighe *Vier-deelen* vinde ick niet dat yemands naem hier after is gesteld. De *Stad-houder*

verbond sich, † zoo met de Staeten van 't *Vorstendom* als met de algemeyne Staeten der *Neder-landen*, tot volvoeringhe van 't gemelde besluyt lijf en leeven op te zetten, ende voorts malkander met raed en daed ten wtersten by te staen. Wijders zwoor hy op het *Valk-hof* te *Nymegen* in 't gesicht van de landschap, dat hy alle de in-zaeten by de handelingh van *Venloe* en hunne vrydommen zoude houden, de zelve voor allen over-last bebruden van heerloose ofte *Spaensse* knechten; ende de *Steden* en vastigheeden des lands met goede wachten en krijghsvolk doen bewaeren; met voor-kennis van de afschickte der Staeten. Dese bewillighden een getal van 1000. paerden voor zes maenden, doch dat men de bestellingh zoude maeken op drie maenden, ende daer toe wt-zetten 100000. dalers. Yeder *Vierdeel* zoude by geschrift stellen een ofte twee *Overste* en *Ritmeesters*, ende duer wt de *Stad-houder* met der *Staeten* gezanten drie ofte vier *Ritmeesters*, om over het paerde-volk te gebiedē, wt-kiesē. Tot hand-geld loofden sy 7000. dalers binnen zeven daghen, ende noch 15000. dalers binnen 14. daghen duer na te leveren aen den gemaghtighden van yeder *Vierdeel*; aen wien men ook, wanneer sy naer *Brussel* reyden, brieven van schadeloosheyd zoude verleenen. Derusschen de landschap en den *Stad-houder* onderlinghe verbin-tenis zoude by alle de *Vierdeelen* onderteykend, ende de weder-willighe voor *Spaens-gefinden* werden aengesien. Daer neffens zoude men eene bezendinghe doen aen de *Vorsten* van *Colen* en *Cleve*, ende aen de geestelyke hoofden van 't *Stift Munster*, ten eynde sy hunne ruyteren zouden af-maenen om dese ofte tegen landen te dienen; als mede aen 't *Sticht van Utrecht*, *Deventer* en *Groeninghen*, om haer tot dierghelyke t'zaemen-zweeringhe aen te maenen; laetstelyken ook aen *Hertogh Erick* van *Brunswijk* bevel doen, dat sich in yeder *Vierdeel* de *Ridderschap* met paerden en knechts wt-gerust en tocht-vaerdigh zoude houden. *Grave Willem* van den *Bergh*, die sich nu een wijl tijds stiel ende als ballingh had gehouden, begon met dit lieffelijk weder mede wt de muyten te koemen, met de Staeten te *Brussel* te handelen, ende hoop te scheppen van syne aengellaeghene erenis en veroverde *Steden* wederom tot syne wil te krijghen; schickende op desen tijd vertrouwde vrienden en vleyende zend-brieven aen eenighe hem toe-geneuyghde edele, als *Jacob van Hekeren*, *Ernst Witten*, *Willem van Huelkom* en *Winand van Ommeren*, om met hen van alles raed te pleeghen: te meer nademael *Barend van Hovel* hem hadde gewaerschouwt, dat het volk van bezettingh wt 's *Heerenbergh* naer *Arnhem* was getooghen, ende dat *Kaubrenham* en *Willem van Angeren* sich van zels aenbouden de *Stad* van binnen tot sijn behoef te openen, ende 600. mannen op te brenghen, om daer mede een aenslagh op den *Burgh* ende op *Ulf* voor te neemen, ofte, zoo dit mis-viel, sich op de *Wilt* voor *Gendringen* te beschantzen. Op het aenschrijven van die van *Colen*, *Lubeck* ende de *Wendisse* *Steden*, hebben de *Hanze-steden* in *Gelderland* in den aenvangh deses iaers te *Nymegen* een dagh wt-geschreeven, om sich onder andere dinghen te beraeden over het op-brenghen van hun aendeel in den in-gewillighden by-stand tegen des ‡ *Moskovijters* gevaerlyken handel en voort-gangh in *Lijf-land*, ende om daer na op den aen-

† Ex variis literarum apographis.

‡ Siet op 't laetste hoofdstuck van 't voorighe Boek.

gestelden Anzee-dagh tot Lubeck te verschijnen. Doch de Geldersse hadden by huys zoo veel om-slaghs, ende in hun eygen kruyd-hof zoo veel te wieden, dat sy dese wtlandse dinghen schier vergaten.

65. *Ian van Oostenrijk* vertoefde noch binnen *Lutzenburgh*, ende begaf sich van daer, na eene gemaekte stille-zaet op *Marche in Famine*: begaende daer na op de Staeten, dat sy, die zoo zeer op het verreck der Spaeniarden dronghen, insgelijx hun eyghen volk en alle vreemdelinghen met de Spaeniards zouden ontwapenen en laeten wt-gaen; vraegende daer neffens, op hoedaenighe wijze en zeeckerheyd, te land ofte te water, by de Spaeniards best zoude quijt worden. Als de Staeten hem in alles hadden genoegh gedaen, ende hy na scherpe ondervraegingh van alle hooghe verstanten onder-richtingh kreegh, dat de Gentsse vrede in geenen deel het Roomsse geloof ofte des Koninx recht bezeerde; liet hy alle dese vonnissen aen den Koningh over-schicken. Wanneer de Koningh toe-stemde, ende de gezanten van Keyser *Rudolf*, den Bisschop van Luyk ende Vorst van Cleve sich als waer-borghen aenbooden, wierd 'er in den Sprockel-maend eene nieuwe vrede, ofte, zoo men 't noemde, een Eeuwigh Wille-keur te *Marche* gemaekt, waer by de verzendinghe der Spaeniarden ende het gantse verdragh van *Gent* onder andere aen beyde zijden wierden bevestighd en onderteykend. Maer hoe heel noode de hongerighe Spaniards wt de Nederlanden hadden verscheyden, betoonen de Schrijvers; ende voor al wt *Antwerpen*, ten ware *Escovedo* hun lands-man, een door-naeyd en diep-grondigh man, door den *Oostenrijker* in haest af-gevaerdighd, de bal-oorighe met abelheyd had beleesen ende gestilt. Terwijl *Peter Ernest van Mansfeld* Stad-houder van *Lutzenburgh* deze gasten naer Italien den wegh wijft, koemt de *Oostenrijker* met een prachtigh gevolg van veele Grooten naer *Bruyssel*, rijdende tusschen den Pauselijken boodschapper ende den Bisschop van Luyk in 't midden, ende vindende de ingezeetene, op hoope van de toekomende rust, 't zijna-waert zeer geneeghen. Hoewel *Oranje* in dit werk geen groot geneeghen en schepte, die ook met syne Hollanders en Zeeuwen niet en was te beweeghen, om dit Land-verbond te onderschrijven; onaengesien de *Oostenrijker* daer zeer om aenhiel. Hier wt is gezuyrd eene onderlinghe nijdigheyd en slim vermoeden tegens den *Oostenrijker*, in 't byzonder, wanneer syne brieven aen den Koningh met verborgene teykens geschreeven by de Hollanders waren op-gevanghen. Het graeuw van *Bruyssel* bestond ook hem met sijn gezelschap wt te lachen, ende andere met schimpighe stroy-dichten. Waer over hy naer *Mechelen* vertoogh, om quanzuys de strijdigheyd onder de Staeten en Duytse tropen te vereffenen. Dan vermits hy geene penningen in de tas hadde, konde hy op het krijghsvolk met bloote woorden niet veel verwerven. Liet daerom de Staeten weten, hoe zeer hem dit ter herten gingh, ende dat hy aen den Koningh om betaelingh geschreeven hadde, dan tot noch toe geen bescheyd ofte geld vernoomen: hy wilde, indien het den Staeten goed docht, *Escovedo* dienthalven naer den Koningh af-vaerdighen. De Staeten dankten hem voor dese dienstwilligheyd, ende alzoo is *Escovedo* naer Spanien verreyfd. Doch andere dachten

hier argh wt, ende dat hy, onder het moment aensicht van met de Duytse te reekenen, voor had die volken aen hem te verplichten, ende tot een nieuwen krijgh op te rockenen, ende *Escovedo* in Spanien geen geld tot ontzettingh van de Duytssers, dan veel eer tot behoef van sijn meester zoude op-spooren. Daer na behaelde hy grooten ondank, laetende door den Raed van *Mechelen* ter dood verwijzen ende door den Scherp-richter, tegens het minnelijk af-raeden van *Oranje*, onthoofden een onnoosel ambachtsman, die men zeyde buyten de Stad de ketterse vergaderinghen te hebben by-gewoont; voorgeevende, dat de vrede van *Gent* van den verdreevenen en weder-ingekeerden sprack, ende niet van den geenen die binnen de landen waren gebleeven.

66. De *Oostenrijker* voelende daghelijx sijn ontzagh verlijten, ende sich te *Mechelen* niet vertrouwende, nam de kans waer van de zuster des Koninx van *Vrankrijk*, getrouwd aen *Henrick van Borbon* doenmaels Koningh van *Navarre*, te gemoet te rijden, welke naer 't Spaewater zoude verreyfen. De zelve dan met alle eerbiedigheyd onthaelt ende vergezelschap hebben-de, verzeekerde sich den anderen dagh, gelaet maekende van op de iaght te gaen, half met believen des Stad-houders, van het Slot van *Namen*. Doen schreef hy aen de Staeten, voor-wendende de noodwendigheyd van die daed; hoewel de Staeten in hun weder-schrift sich over die schielijke veranderingh verwonderden en beklaegden, ende hem dese syne ydele vervaernis en afterdenken, doch te vergeefs, zochten wt het hoofd te praeten, nademaal hy weygerde wederom te koemen, zoo langh de *Bruysselaers* sich niet en ontwapenden, ende *Oranje* in het onderschrijven van 't Eeuwigh Besluit vertraeghde. Te gelijk meynde hy den Burgh van *Antwerpen* te verkloeken, ende als by die gelegenheyd het krijghsvolk, daer binnen hem toe-gedaen, des schop kreegh, is de gedachte Vestingh in handen van de Staeten gekoemen, met noch eenighe andere van kleyner gewicht. Vermits *Champigny* daer behalven het Huys ter *Woude*, als ook de Steden van *Berghen op Zoom*, ter *Tholen* ende *Breda* vermeersterde. Daer na verzocht de *Oostenrijker* op de Staeten, dat sy haer woord en ionghste verbonden zouden na-koemen; den ouden Gods-dienst, des Koninx hoogheyd ende ook hem in eeren houden; *Oranje* met de Hollanders en Zeeuwen tot het onder-teykenen van de Gentsse vrede drijven, ofte sich van de zelve opentlijken af-scheyden; alle zulke, die 't Roomsse geloof met woorden ofte werken quetsten, tuchtighen; de onder-scheppers, opbreekers en leezers van syne brieven in syne maght leveren; *Aldegonde*, *Treslong* en dergelijck geslacht van wrevel-moedighe menschen, als tegen-streevers van God en den Koningh, wt *Bruyssel* voort verjaeghen; dat mede *Oranje* de leeringhen, Schoolen en ketterse oeffeninghen, binnen *Haerlem*, *Schoonhoven* en andere plaetsen, na 't verbond van *Gent* aen hem in-geruynd, zoude doen staeken, ende syne bezettingh daer wt lichten, noch de gemelde plaetsen eenighsins vesten, ook de nieuwe werken van *Sevenberghen* neder-werpen, ende voorts alle Kerken en Kloosters in dien staet stellen, waer in sy ten tijden van de vrede-maekingh waren bevonden. Doch de Staeten en schroomden niet hem en den

1577. den Koningh zulk een befcheyd toe te zenden, dat sy met een verdacht Vorft ende die fich door *Gonzaga* en *Efcovedo*, desen een Spaeniard en d'ander een Italiaen, alleen liet bestuyren en verleyden, langher niet te doen wilden hebben, ende liever na een openbaeren krijgh verlangden, dan na eene looze en huychelachtighe vrede: den Roomssen dienst hadden sy steeds beschut, zomwijlen ook tot groote verstoornis van de andere, noch den Koningh oyt schuldighe gehoorzaamheyd geweygert: de op-vangers en vertolkers van syne brieven vermoghten sy niet over te geeven, vermits sy 't gemeene best daer mede dienst hadden gedaen; gelijk mede niet *Aldegonde* en *Treslong* de Stad *Bruyffel* te ontzeggen, als zijnde gezanten van *Oranje* ende de *Hollanders*, ten ware sy yet schadelijx onderwonden: Voor 't laetste was het hen zoo onmoegelijk als by desen tijd ongeraedzaam, *Oranje* met de *Hollanders* ergens toe te dwinghen. Echter liet de *Oostenrijker* niet na, op nieuws wijd-loopighe brieven aen de algemeene Staeten, ende in't byzonder aen de Staeten van yedere landschap, als mede aen de Bisschoppen en Steden af te schicken.

67. De Staeten hier over te onvreeden zijnde hielden hem eenighe hoofd-stucken voor, waer van sy voldoeningh begeerden, voor ende a leer hem in wijder verspreck in te laeten; dat hy te weeten alle syne huys-genooten en vreemde Raeds-heeren zoude afschaffen; daer en boven de Stad met den Burght van *Namen*, *Charlemont*, *Marienburgh* en andere Sterkten den Staeten wederom geeven, insgelijx het gantse Vorstendom *Lutzenburgh*; ook de vaste plaetsen van alle Duytse krijghs-luyden ontledighen, ende in haere handen stellen, ter tijd toe de Koningh een ander Vorft van synen bloed, daer de inzaeten betere gadingh in hadden, tot een Opper-Stad-houder zoude over-stuyren: baden eyndelyken, dat hy namaels de moeyten wilde spaeren van meerder brieven te bestellen, ende niet quaelyken neemen, indien sy met de wtvoeringh van haer gezworenen verbond, 't welk sy de * *Eendraght* noemden, voort-ginghen. De *Oostenrijker*, hoewel van hoogh ongelijk klaeghende, zond effenwel de gezanten der Vorsten van *Luyk* en *Cleve*, om zich met den Staeten over het nederlegghen van de wapenen ende verschillen te bespreken. Dese tot 't zaemen-spraek koemende konden echter niet goeds ofte bestendighs verrichten. Daer na heeft men de *Blockhuysen* tot *Antwerpen*, *Gent*, *Utrecht*, ende elders geslecht. Ende hoewel *Oranje* ried, dat de Staeten door het werven van eenighe benden ruyters, den noch onbereyden *Oostenrijker* wt *Namen* en *Lutzenburgh* zouden verstoeten; vonden andere nochtans dienstigher, *Ruermond*, *Venloe*, *Kampen* en andere Vestinghen in *Gelderland* en *Over-Yffel*; alwaer de Spaeniard noch den meester speelde, eerst te zuyveren, ende voor al den binnenvyand wt te iaeghen. Men had nu ook na-richtingh, dat de *Oostenrijker* door sijn Koningh ende ook door den Paus met gewisse hoope van bystand, werd gelaefd en aengeprikeld. Wesnalen de Staeten eenhellig bestoeten, den Prins van *Oranje* by haer te nodighen, schickende tot dien eynde eenighe doorluchtighe mannen naer *Holland*. Ende alzoo is *Oranje* na veel weygerens binnen *Bruyffel* tot *Ruwaerd* van *Brabant* verheeven, welken naem plaghten

te voeren die in quaede tijden tot onder-schooringhe van den bouw-vallighen staet wierden aengeroepen. Maerveele inlandsse Heeren ende met naemen de Hertogh van *Aerschot*, welker ooghen desen al te grooten glans van *Oranje* niet en konden verdraeghen, begonnen na een nieuwen *Nederlandssen* Stad-houder om te sien; beraemende onder een, om den Koningh en den Gods-dienst op 't minste te bezeeren, daer toe te kiesien een Vorft van grooten stam en aensien, te weeten den Aerts-hertogh van *Oostenrijk* *Matthijs* broeder van Keyfer *Rudolf*, ofte den Hertogh van *Alanffon*, broeder van *Henrick* den drieden *Franssen* Koningh. Dan vermits dees, wt zaeke van een ouden en in-gebooren wrock tusschen de *Fransse* en *Nederlanders*, haer niet wel en gayde, ginghen sy tot *Matthijs*; te meer om dat hy met *Spanien* in eene nauwe maeghschap stond, die ook wt een af-keer van 't ledigh zitten het jae-woord haest over-gaf. Doch alzoo hy iongh ende niet over de 20. iaeren was, daer nevens onbedreeven in de *Nederlandse* zaeken, wierd hem *Oranje* van den Staeten tot een hulp toe-gevoeghd. *Ian van Oostenrijk* zulk verstaende, sprack dese in-huldingh van *Matthijs* daedelijken tegen, als on-over-een-koemende met der Staeten eed, de gemaekte vrede, ende des Koninx achtbaerheyd, die daer in niet en had bewillight. Daer neffens liet hy de oude afgedankte benden der Spaeniarden en Italiaenen op staende voet weder te rugh roepen. Effen te voeren waren te *Gent* in een burgerlijken ooploop *Aerschot* en andere met hem in de boeyen geleyd, om redenen dat sy met het ontbieden van den Aerts-hertogh wt *Duytland* te zeer hadden gehaest.

68. Doen ter tijd stonden noch onder de heerschappy van den Oversten *Poltwijler* eenighe *Over-Yffel*se en *Gelderse* Steden: met wien, wt den naem van de Staeten, de *Rechts-geleerde* *Elbert van Leeuwen* en zommighe *Gelderse* edele in 't zaemen-spraek traden, dat hy *Deventer*, *Kampen* en *Ruermond* in haer geweld wilde geeven. 't Welk als niet en gelackte, ende de *Grave* van *Hobenloe* bereeds etlike volken wt *Duytland* had over-gebraght, is het beleggh van *Ruermond* by de hand genoomen, 't welk ook tot op het volgende iaer heeft geduyrt. Om de gemeyne ziel-tooghende 't vryheyd op te helpen, ende sich van het wt-heymsse krijghs-volk na voorgaende quijtingh te ontslaen, hebben in dese tijden de *Ridderschap* en *Banner-heeren* van *Gelderland*, op het minnelijk aenhouden van de Staeten tot *Bruyffel*, 200000. guldens ofte meer beloofst wt te zetten ende eensdeels opschade te lichten; daer en boven op alle koopmanschappen, eet-waeren, wijn, zijde en wolle lakenen eene schattingh beraemt, genoemt de gemeyne lands-middelen. Ende dewijl de geschickte van etlike Steden over dese nieuwe ongelden zwae-righheid maekten; heeft men ze met kragtighere redenen daer toe bekoort; op dat een dingh van zoo een groot belangh met gelijke toe-stemmingh moght in 't werk gesteld ende alle opspraak van de nabuytighe landen geweerd werden. De Koningh gebood mede op dit iaer de waerdy van de goude en zilvere munt te verhooghen; als mede al het koorn van 't platte land naer de befloorene Steden te voeren. Onder

† Ex variis monumentis.

1577.

dit openbaerde sich in den laetsten Herfft-maend midden in de lucht een yffelike stert-sterre, een gewoonlijke voor-boode van naekende land-plaeghen en groote veranderinghen. Want behalven het af-sterven van veele Grootte ende mede van *Ian van Oostenrijk* kortz daerna voor-gevallen, zijn doenter tijd de Nederlanden op een ander Heer over-gedraeghen; om nu niet te spreken van 't Rijk van Portugael, 't welk by gelegenheyd van den Africaenssen oorlogh, waer in haer Koningh *Sebastiaen* dood zoude zijn gebleeven, ook onlanx daer na met recht ofte onrecht door den Spaeniard is over-weldighd. Maer de *Oostenrijker* hoe lanx hoe meer speurende, dat hy met den synen voor een oentlijck vyand van de Staeten wierd geacht en wt-geroepen, was daer op wt om van alle kanten eene groote maght by een te zaemelen. Ende waren de onlanx by hem veroorlofde Spaniards weder op de reys herwaerts aen, 't zamen met *Alexander de Farnese* Hertogh van *Parma*, ende veele zoo oude als vers-geworvene Italiaensse benden. De Burgondiers en Duytse quamen ook met sterke zwermen naer dese landen aen-stuyven. De rot-plaets was aenbestemd te *Marche in Famine* een Stad in de gewesten van *Lutzenburgh*: ende bestond de geheele heyrkraght wt 16000. knechten te voet ende 2000. te paerd. De oorzaak van sijne wapenen liet hy voor al de wereld af-kondighen, om te weten de weder-spanninghe tot de onderdaenigheyd van hun Koningh ende na-leevingh van 't Roomse geloof te brenghen. Noch was *Hobenloe* doende met de belegeringh van *Ruermond*, die de Stad met steeuwige dijken en menighe bol-werken had beslooten. Doch *Polwijler*, ofte die van synen 't weghen daer binnen in bewaer laghen, deden immers zoo dapperen tegen-stand. Dan vermits het beleggh nu al een ruymen tijd had geduyrt, ende het iaer 1578. bereeds een begin genoomen, was de *Oostenrijker* bezorghd, dat 'er aen die van binnen op 't laetste yet moght ontbreken. Weshalven hy *Hyerges* (die nochtans zoo † onlanx tevooren de Spaensse wt te schafsen ende by de Staeten van Gelder lijf en alles op te zetten hadde gezwooren) neffens *Mont-dragon* ende eene vaerdighe maght daer heen schickte; met zulke rasligheyd, dat men hare tegenwoordigheyd eerder dan de koemst gewaer wierd. De beleggers, over den onverwachten vyand verschrickt, ende daer behalven misnoeghd over de wan-betaelingh, gaven sich voort aen 't vlughten, ende lieten, wt-gezonderd hunne lichaemen, het geschut en alles te pand. Na 't ontzetten van *Ruermond*, zond *Hyerges* zonder vertoef eenighe van den sijnen over de *Maes*, die met kleyne moeyten het *Stedeken Weert* in de Graeffschap *Hoern*, van voor-raed en allen nood-durft vervulden. Hier tegens is in Holland de Stad van *Amsterdam*, na eene langhwijlighe besluytinghe, op zeeker besteck gekoemen in handen van den Prins van *Oranje*.

69. Effen te vooren had de *Oostenrijker* den Mark-grave van *Warebon* tot den Keyser af-gevaerdicht, met verzoek, dat hy aen de hardneckighe en bal-hoorighe Staeten der Nederlanden niet wilde vergunnen, om nieuw krijghsvolk op den Duytsen bodem te werven. Gelijck hy ook de Staeten zelve over de bezweeringh

† Siet op het 64. hoofd-stuck.

van den Aerts-hertogh *Mathijs* al wederom berispre. Doch de Staeten maekten weynigh werx van desen laetter-brief, ende namen voor, volgens den raed van *Oranje*, *Namen* met allen yver te belegeren; voor wt stuyrende de bende van *Montigny* onder 't beleyd van *Lalain*; waer by sich naderhand vermengden de Schotten, Engelsse, Duytse, en Nederlanders, zes vaendelen sterk; behalven etlijke duyzend ruyters, die alle door den Heer van *Gonigny* ende den Mark-graef van *Havrech* wierden aengevoerd. Hier op begaf sich de *Oostenrijker* over de *Maes*. Op syne aankomste staeken de Staeten hun legher in den brand, ende braeken op, geevende het voet-volk den voor-tocht. Als dese *Gonzaga* in den mond liepen, ontstond daer met den eersten een lichtvaerdigh schemerzel, doch vermits *Parma* 'telkens versse schaeren aenbraght, was de in-breuk zoo geweldigh, dat de Staetsse die niet en konden weder-staen. Zoo dat sy in verwerringh en verbaefdheyd vluchtende, haer eyghen voet-volk met hun hollende paerden over-reeden en vertrapten. Onder andere wierd de Heer van *Gonigny* gevanghen, ende begena-dighd. 600. Nederlanders zeght men binnen *Namen* alle met den bast te zijn gestraft, wt zaekesy effen tevooren den synen neusen, ooren ende vingers hadden af-gesneeden, en diergelijck schenderyen gepleeght. Na dese beginzelen en verzuymde hy niet den vyand na te zetten tot aen de Stad *Gemblours*, daer de overighe voort meerendeels wierden verdelghd. *Gemblours* met een kouden schrick bevanghen gaf sich mede, ende voort daer na *Loeven*, *Aerschot*, *Diest*, *Thienen* en *Leeuwen*, behalven *Nivelle*, *Reulx*, *Soignies*, *Beaumont*, ende andere meest weerlooze Steden. Ondertusschen waren *Leeuwaerden* en *Groeningen* in roeren, ende de Koninghlijke Raeden met den Bisschop door *Rennenbergh* vast gezer. Dit beschickt hebbende derfde sijn zelve de Stadhouderfchap van *Over-Yssel* mede belooven, indien hy maer raed wist om *Niclaes Polwijler* met syne Spaensse bezettingh wt *Deventer* en *Kampen* te doen verhuysen. Op dese hoope liep hy *Mathijs* ende de Staeten ter ooren, voor reden geevende, dat wel eer ende noch onlanx ten tijden van Keyser *Karel* *Over-Yssel* en *Vriessland* een gemeenen Stad-houder plaghten te hebben. Dese dan gaven hem laft, de *Polwijlersse* gewa-pender hand wt te drijven. De *Over-Ysselsse* booghen sich niet ongaerne onder sijn gebied; te meer om dat hy hen te gevalle den hooghen Raed, door *Philips* binnen *Vollenboe* gesteld, had af-geschafft. Alleen scheenen die van *Zwol* het war-garen te zoeken, ende on-zijdigh te willen blijven, doch door de dreygementen van *Rennenbergh* wierden sy mack en gedweegh. Doen was de naestezorgh om de Duytse wt *Deventer* en *Kampen* te verstoeten. Hier over heeft men in 't begin van den Soemer-maend te *Zurveen* een zit-dagh gehouden, alwaer, door aendrijven van Grave *Ian van Nassouw*, welken de Geldersse op der Staeten naem tot een Stad-holder hadden in-gewillight, de Hollanders en Vriessen teghen den gemeenen vyand hulp-middelen beraemden. *Rennenbergh* had in den eersten die van *Kampen* met behendigheyd getracht te verrassen, 't welk alzo niet door den beughel en wilde, gaf hy bevel aen *Walter Hegeman* een Gelders Overste, door het op-werpen van een aerden wal een aenvangh van 't beleggh te maeken, die ook de

voor-

1578. voor-stad den Haghe, vermits de sterke wt-vallen van de belegerde, wt nood aen koolen leyde. De Stad is aen den linker boord van de Yffel op den Velouwsen grond geleeghen, ende word door een over-cierlijke brugh aen Over-Yffel vast gehecht. Aen de land-zijd heeft sy zes poorten, ende over al eene zeer laeghe gelegenheid; zoo dat men ze aen die kant, door het open-zetten van de sluyfen, rond om heel onder water kan zetten. Daer binnen laghen wt de bende van Polwijler 500. Duytsse, onder Leydecker, die in't begin dapper wt-vielen, ende Christoffel van Teylingen, een vermaerd en driftigh hop-man aen der Staeten zijd dood schooten. Rennenbergh had sijn legher geslaeghen omtrent het Beggijnen Klooster van Bruynop, alwaer hy met het volk van Sney, Wyngaerden en Duvenvoorde wierd versterkt, ende met zes stukken van Utrecht. Als eyndlijken de muyr tusschen de Kalver-raxe en Haeghse poorten 34. treden in't rond aen lappen was geschooten, zocht de Raed in onder-handelingh te treden met Rennenbergh, ende is bevoor-waerd, dat de Duytsse, behoudende hun lijf en goed, de Stad zouden ontleedighen, ende zweeren, binnen drie maenden den Oostenrijker niet te zullen dienen: dat sy aen de grenzen zouden worden geleyd, ende de gevangens over en weder zonder geld vry-gelaeten: de burgers sijn, gelijk die van Zwol, op den eed van Rennenbergh gedwongen. Loopende het beleggh hadden sy, tot quijtinghe van 't krijghs-volk, zilvere ronde penninghen doende 42. stuivers laeten muntten, met dit op-schrift aen d'eene kant,

* Extre-
mumSub-
sidium.

* HET WTERSTE BEHULP. Dit geld was gesmeed van de zilvere kroesen wt de Kloosters en kerken, ofte, zoo andere willen, wt de goude en zilvere schaelen en plaeten van den Raed. De Oostenrijker had ze door brieven t'elkens ontzettingh gezeekert; dan alzo de zelve wierden op-gevanghen, lieten sy den moed op't laetste sincken.

70. Na't bezetten van Kampen trock Rennenbergh met tien benden knechten op Deventer; hier by koemende verscheyde vaendels van land-luyden ende burghers door Gelderland allenthalven op-gelicht. Dese hoofd-stad van Over-Yffel, met de Anzee-steden in verbond staende, heeft west-waerts zand-duynen en weyden meestentijds met water over-stelpt, op den rechter arm van de Yffel anderhalf mijl beneeden Zutveen geleeghen, ende aen de land-zijd een weynigh gebooghen, met zeer diepe graften en verheevne muiren, die met toorens en voor-werken sijn verzorght; zijnde daer en boven van de Bergh-poort tot aen de haeven wel geveest, ende aen de andere kant met den stroom ende haven. Voor de Brink-poort leght een groot aerden bol-werk, beneeden met een laeghen muyr omvanghen: gelijk mede de Yffel-poort, ende de sluyzen aldaer met een steeuwigh Rondeel van steenen op-gemetzeld worden bewaerd. Tusschen beyde dese werken openbaert sich de NoreMBERGER tooren, een wt-steekend en vast gebouw, t'welk al om een vryen wt-sicht geeft, ende waer wt de belegerde met sterk schieten groote schade deden. Aen den Velouwsen hoek had ze Hegeman te vooren gequelt, ende sich tegens een aenloop een weynigh verschantst. Het opper-bevel over de Stad was by den Heer van Haurincourt een vreedzaam en bescheyden man; daer en tegens Augustijn Rijkensteyn een

groot-spreker en al-bedrijf had het krijghsvolk aen de hand, sterk by de 1400. koppen: doch Michael Ieger een wijs en bedreeven Overste lagh veel tijds aen de gicht, te bedde: zoo dat Haurencourt den naem had, Rijksteyn de daed, ende Ieger den raed. Den heuvel tegen over den NoreMBERGER tooren had Diderick Sney beslaeghen en vast gemaekt, maekende van daer loopgraeven naer de Brinker-poort. Ende noodigh achtende, den belegerden het voordeel van den tooren te beneemen, beval mede, van de duynen af allenkens te graeven tot aen den voet van den tooren: t'welk die van binnen speurende door tegen-delven alles hebben verdorven, zoo dat sy op't laetste aen weder-zijden malkander in de onder-aerdsse hoolen eerst met langhe spieffen ende daer na met houwers en rappersien beiegenderen: alwaer ook de Rennenberghse met stinkers ende vergiftighe dampen ende daer na met een hand-gevecht wierden onthaeld, tot dat Rijksteyn den in-gangh met een yzeren deur toe sloor. Doen heeft men al wederom in de donkere kelders gestreden, doch tot den meesten af-breuk van de beleggers. Eyndlijken begon Sney het gehemeld van den tooren op den 21. van de Herfst-maend te beschieten: door welk geweld, na't vermorselen van de buytenste stijlen, het dack zelve den anderen dagh met een grooten slagh is neder-gestort, zonder effenwel yemand van de schilder-wachten te bezeeren. Tusschen desen tooren en de Brink-poort had Sney bereeds met een deel land-luyden aengevanghen de aerde wt te hoolen, naerderende door dese kromme weggen meer en meer de graften, welke hy in't kort meynde te vullen, ende tot schut en verdeck van de arrebeiders bol-werken oprichtende op de wijze van gewelfzels. De belegerde siende dat men het vuyr hen zoo na leyde, namen voor dese werken onbruykbaer te maeken: ende sijn daerom met alle maght op de boeren aengevallen, doende onder de zelve een grooten neder-slagh, dan, vermits de schielijke over-koemst van de Rennenberghse, weder niet zonder verlies naer binnen gedreeven. Als de graevers eenmael zoo hadden aengeloopt, konde men haer zoo lief niet singhen, dat sy het begonnen werk vol-trocken. De vyanden trotsmoedigh op dese hun voorspoed, ofte door den gebranden wijn verhit, bestonden op den eersten van den Wijn-maend al weder vroegh in den morghen een geweldighen aenloop te doen: alzo sy, na't neder-stooten van de wachters, naer de Sterkte, by Sney op den heuvel doen bouwen, toe-renden, de bezetters ten deel voeten maekten, ende die sich dorsten verweeren dood-sloeghen, de wapenen en den tros plonderden, ende t'geen sy niet verbrenghen en konden met het vuyr vernielden, neemende ook etlike mannen gevanghen, ende onder andere met veel geiouws in een zack mede draeghende een zoldaer, die weggen de bittere koude daer binnen was gekroopen.

71. Maer als middeler-wijl het legher in roeren, ende Willem van Wyngaerden, Arend van Duvenvoorde ende Ian Kunckam in't geweer raekten, sijn Idelrick Schoonover en andere, die om de hare te ontzetten sich wat te verre van de Stad hadden begeeven, na een tamelijken af-breuk, onder-schept. Schoonover viel leevend in handen, Miliender wierd ontlifd, wiens knecht door eene wondere doch onloffelijke trouwigheid

1578. heyd sijn zelve door-stack ende op het doode lichaem van sijn Heer neder-wierp. Onder dit leeden de ontwapende burgers met hare huys-gefinde allen over-last en moed-wil: noch en moghten; wanneer daer onraed was, sich op de straeten ofte wallen vertoonen, op straffe van door het krijghs-volk zonder genade en wt-stel neder-geschooten te worden: waer over ook de Duytse haer niet minderen schroomden, dan den vyand van buyten. Hierom maekten sy met den burgheren een besteck, beloovende sich voortaan te draeghen als goede gasten: dan het roekelooze krijghs-volk hield noch woord noch streck. Over de gevangenis van *Idelrick* was den vyand schier de moed in de schoeyen gezonken, gissende, dat sijn broeder daer door met het ontzet zoude vertraeghen. *Rennenbergh* was immers zoo zeer bekommerd over de wt-komste van sijn belegh. Weshalven detrommel-slaegers over de loffingh van *Idelrick* dickmaels over en weder ginghen, op hoope van by dese gelegenheid van t'zaemen-spraek eenighen tweedraght tusschen de Duytssers en burgers te rockenen. Als eyndlijken de Hollandse benden naer huys waren gewandeld, ende hy vast ontallijke zorghen op den hals hadde; is hem te rechter tijd by-gekoemen de Walfse bende onder t'beleyd van *Glimes*; als mede *Ian Korpus*, een treffelijk meester in oorloghs-werken, ende die *Aelst* te vooren had sterk gemaekt. Wiens voor-slagh van geweld te doen op de Berger-poort wanneer de andere om des gevaershalven niet aen namen, ende genoegh zeyden te zijn, zoo men de belegerde onder t'schijn van aenvechtingh slechts bangh maekte, heeft men over den stroom beginnen te speelen; twelk *Seine van Dort* Drossaet van *Zurveen* zeer behertighde, die de Zandpoort in drie daghen alzoo door-boorde, dat de markt zelve onveyl was van de snuyvende koghels. *Korpus* onder dese knibbelinghen niet veel goeds siendete verrichten, gaf aen *Rennenbergh* zoo een raed, dat hy omtrent de Stad Block-huysen zoude op-richten, om haer allen toe-voer en wt-heymsse hulp af te snijden, als mede den stroom met schepen en iaghten te belegghen, de werken met genoeghaem volk te bewaeren, ende met het over-schot den vyand van buyten teghen te trecken. Maer de belegerde, hoewel kondschap hebbende van het afsterven van *Ian van Oostenrijk*, wilden echter in t'minste na geen over-geeven luyfteren; zelfs niet wanneer zy verstonden, *Ian Schoonover* met syne nieuws-geworvene schaeren hy *Bodorp* te zijn verslaeghen. Doch naderhand verneemende, dat hy voor t'laetste door *Ian Stuyper*, die in allen yl en tegens vermoeden hem by *Lindorp* over Rhijn had in-gehaelt, met 1500. mannen t'eenmael was verdelghd; ende dat t'*Gillis Grave* van *Barlaymont*, insgelijx tot de verlossingh van *Deventer* wt-geschickt, door de onverhoede aenkomst van de onse in het overkoemen van den Rhijn was gestuyt en af-geschrickt, den welken *Parma* met schier syne heele maght zoude volghen: begonnen aen het ontzet te vertwijffelen en weemoedigh te worden. Wanneer *Korpus* daer en boven met syne geduytighe werken den voet van den tooren was genaerderd, ende vast doende om na t'af-leiden van t'water het Rondeel door bus-kruyd

† *Ira Famianus Strada Decad. 2. lib. 1.*

om verre te werpen, ende binnen de Stad vast alles ontbrack; meynden sy hun eer en ampt genoegh betracht te hebben, ende verzochten derhalven, op den 14. van den laetsten Herfstmaend zijnde den drieden maend van t'belegh, door brieven mond-spraek met *Rennenbergh*. Vijf daghen daer na heeft men bevoorwaerd, dat het krijghs-volk met toe-gevouwen vaendels maer brandende lonten ende alle packen zoude wt-trecken, ende tot op de pael-steden van Duytland vry geleverd werden; onder beloften, van binnen drie maenden tegen de Straeten niet te zullen dienen. In de Stad wierden geleght de Gelderse benden van *Meylart*, *Rijfwoode*, *Eschede*, *Schaegen*, en *Olthof*.

72. Al langh te vooren te weeten in den Bloey-maend hadden die van den gezuiverden Gods-dienst, die nu in alle Steden een grooten sleep en toe-loop hadden, den Aerts-hertogh *Mathijs* ende de Straeten gesmeekt, dat men, om de effenheid te onderhouden ende alle ergh vermoeden en d'oorzaeken vanden oorlogh wt te wortelen, een yegelijk de ongemoeide en vrye oeffeningh van sijn geloof in de Nederlanden zoude vergunnen. In t'zelve verzoek ontdekten sy de redenen, waerom sy de Roomsse kerk hadden verlaeten, ende maekten de wreedheid van *Alba* boven maeten groot en yselijk, die over de 18000. menschen door beuls handen had doen om-brenghen; in wiens stappen *Reguesens* was getreeden, plaegende de onnozele Gemeente niet zoo zeer met het stael als wel met de langhe roede en bannissementen, ende ontblootende de Steden van hare neeringh en ambachts-luyden. Indien sy dit moghten erlanghen, waren sy bereyd de Geestlijkheid en Rooms-gefinde te dulden op zulke voor-waerden als de Straeten zouden beraemen: bewijzende mede in t'breed, dat'er in eenelandschap zonder hinderingh van den burgerlijken handel en eenigheyd wel twee gelooven konden geleeden worden. *Mathijs* ende de Straeten noodigh vindende den in-zaeten in dit stuck te voldoen, hebben (gelijk wel eer Keyser *Ferdinand* in t'Rijk) de vryheid van den Gods-dienst, die sy langher niet en konden weeren, in de Nederlanden toe-geftaen, welke plaets zoude hebben in de Steden die ze begeerden aen te neemen. Het Plackaet hier van t'*Antwerpen* af-gekon-dighd bestond in 35. hoofd-stucken, t'welk de vrede van *Gent* niet om en stiet, noch Brabant, Vlaenderen, Artoys, Henegouw en d'andere landen aen een knoopte, dan een yeder toe-liet te doen dat hem goed docht. Alleen was her den Hollanders en Zeeuwen verboden, teghen het ouder-wetse geloof yet aen te vanghen. Op desen voet heeft men te *Antwerpen*, *Brussel*, *Mechelen*, *Bergen*, *Breda*, *Lier*, *Bruggen*, *Yperen*, ende doorgaens in Vrieland ende Gelderland voor den Calvinisten kerken in-geruymt. Doch wt desen springh-ader zijn daer na meer onrusten gebooren. De Gentenaers, die de zaak van den Gods-dienst te zeer beyverden ende in plaetz van een vingher de heele hand greepen, deden de Geestlijkheid alle smaet aen, schon-den de kerken, verbroomden de beelden, ende hielden, na hun oude gewoonte, tot op-roer; geevende ookaen de Artoysers en Henegouwers, vermits sy niet een stroy-breed van t'*Gentse* * *Male-* verdragh begeerden af te wijken, den toe-naem *conten-* van * *Mis-noeghde*. Betoonden daer behalven, *ten.* niet

1578. niet alleen na den Koningh, maer ook na de al-gemeene Staeten niet veel te vraeghen. 't En bleef hier niet by: want sy ook *Bruggen* en *Yperen* aen hare zijd lockten, ende het bevind aldaer aen luyden van hunnen raed en aengangh in handengaven. Die van *Bruyssel* en *Antwerpen*, ende op 't laetste *Matbijs*, *Oranje*, ende de Staeten zelve, zochten ze wel door makelaers ende onder andere door den Heer van *Aldegonde* te ondergaen, ende in slaep te wieghen, doch alles om niet. De meeste blaes-balghen van dese treur-speelen waren *Ian van Imbysen*, *Gilles Buckluyk*, ende *Joost van Triest*, die door 't wt-stroyen van beuzelinghen en verkeerde praetjens het graeuw gaende maekten, ende alles na haer hoofd beflerden.

73. Ondertusschen zijn de volmaghtighers van wt-heemse Vorsten over een vrede-handel t'zaemen gekoemen: van des Keyfers weghen *Otho* Grave van *Swartzenburgh*, wt *Vrankrijk* *Belleire*, wt *Engeland* *Kobham* ende *Walsingham*, met een staetighen sleep van hovelinghen. De Staeten sloeghen dese voor-waerden voor; dat van waerden zoude blijven al 't geen sy na 't vertreck van *Ian van Oostenrijk* naer *Namen* hadden be-dreeven: ende want sy den Hertogh van *Anjou* hadden toe-gezeght, dat de *Oostenrijker* binnen den Ooght-maend de *Steden* zoude over-leveren, ende zelf wt *Nederland* verhuysen, zoud *Matbijs* mid-deler-wijl sijne *Stad-houderschap* waer-neemen, alles na de vrede van *Gent* toe-gaen, de zaak van den *Gods-dienst* op een al-gemeenen land-dagh-vaerd af-gehandeld, ende alle gevangens, voor al *Philips van Bueren* zoon van *Prins Willem*, ontslooten worden. In dit besteck zouden mede bek'emd zijn de *Koningin Elizabeth*, de Hertogh van *Alençon*, de *Koningh van Navarre*, *Ian Casimir Palis-grave*, ende andere bond-genooten en hulpers van de Staeten. De gezanten deden alle moeghelijke naertig-heyd, ten eynde de *Oostenrijker* dit verzoek zoude toe-stemmen, alwaer het alleen om de wille van 't verdragh met den *Anjouwer* in-ge-gaen: dat de maght der Staeten ende hun bonds-vrienden niet en was te verachten, als zijnde noch in haer volle bloeyffel: men be-hoorde haer ook zoo niet te vertreden, dat sy wt mis-moedigheyd na vreemde Heeren en middelen moesten wt-sien: de *Oostenrijker* konde, onverkort syne achtbaerheyd, wt de landen wel vertrecken, op de beeden van den Keyser, *Koningh van Vrankrijk*, en *Engelsse Koningin*: om alzoo de wettighe heerschappy van *Philips* en 't oude geloove vast te stellen. Dit is te *Loeven*, te *Antwerpen* en elders door de gezanten den *Oostenrijker* voor-gehouden, die nageen verdragh begeerde te luysteren; ten ware de nieuwe *Gods-dienst* wierde af-geschaft, de Staeten het geweer voor al af-bonden, ende *Oranje* naer *Holland* sich verwoeghde. Hy wilde wel een stille-zaet, om middeler tijds alles met een gezond oordeel te over-weeghen: dan de Staeten en *Oranje* hadden daer geen smaek in. De *Oostenrijker* op 't laetste met nieuw volk ge-steuwighd zijnde, ende wel wetende dat de Staeten gelds gebreck lijdende hare gehuyrde heyr-kraght geen langhen tijd en konden voeden, gaf aen den Staeten (welker maght hy door de langhwijligheyd van den krijgh allen-kens dacht te breeken en af te slijten) door een brief te verstaen, dat de *Koningh* de geheele zaak aen des Keyfers vonnis had verbonden:

waer door de handelingh ten eynde liep. Doen ter tijd is van den Staeten naer *Romen* af-ge-vaerdighd ofte immers daer toevoor-geslaeghen Heer *Elbert van * Leeuwen*, een beroemd *Rechts-geleerde* en werelds-wijs man, ende naderhand Cancelaer van *Gelderland*, om hünne zaak by den Paus te verdedighen, ende met veele om-standigheeden te vertoonen het gevaer, 'twelk, vermits der *Spaeniarden* zelf-willigheyd, den *Gods-dienst* ende de *Nederlanden* over 't hoofd hingh. Hier tegens is *Ramires Gusman* tot de *Rijx-Vorsten* ende den *Opper-Bisshop* van *Colen* af-gezonden, weghende nieuwe vergae-deringh die eer langh te *Colen* zoude wesen.

74. Alldoen is *Palis-grave Casimir* met 7000. ruyteren ende omtrent 8000. voet-knechten in de *Nederlanden* aengekoemen, wel laeter als de Staeten hadden gemeynt, doch vroegher dan alles gereed konde wesen: nademael sy op de grenzen van *Nederland* bereeds om geld riepen. Dan vermits de penninghen van *Elizabeth* al waren verdweenen, ende de schat-kist vol van spinne-webben, bleeven sy ongetrooft. Waer over sy een voet verder weygerden te zetten, maer in de paelen van *Gelderland* by *Zurveen* ende daer na by *Nymeghen* en *Venlo* sich langh verhielden, tot dat ze op 't laetste *Casimir* met sineekinghen ende beloften zoo wijd bekoorde, om over de *Maes* naer *Riminant* te gaen, ende sich met der Staeten legher te ver-eenighen. Doch aenghesien de *Artoysers* en *Vlamirighen* noch t'zaemen knibbelden, en quam daer geen geld ten voorschijn, dan alleen een luttel wt de *Stad* van *Antwerpen* by een ge-raept. Zoo dat in der Staeten legher niet dan groote wertery en moed-wil in zwangh gingh. Over het voet-volk had het gezagh de *Grave* van *Bossu*, de * *Onder-grave* van *Gent* over de ruyterye, die *la Nove*, gheeten in de wandelingh den *yzeren arm*, tot een *Maerschalk* verkoosen. Het legher eyndelijken eene maendelijke leeningh ontfangende, brack van daer op, wacghende onder weghen een hand-gevecht met de bezettelinghen te *Loeven*, die in 22. vaendelen te voet en etlijke vaenen te paerd bestonden; haestende sich daer na om by den Hertogh van *Alansson* ofte immers niet verre van hem te wesen; ende in den tocht *Nivelle* met eenighe andere geringhe *Sloten* veroverende. Onder dit had *Alansson* met den synen *Binch*, na een beleggh van 14. daghen, bemaghticht, ende onlanx daer na *Mabeuge*. Maer *Verchin* en *Lan-drechis*, welke twee *Steden* hem in 't verbond waren gezeekerd, wilden sijn volk geensins in-laeten. Daerna nam hy voor syne maght by der Staeten maght te smelten, om den *Oostenrijker* te beter te over-vallen. Wanneer hy sich en alles met ernst hier toe schickte, quam hem voor, dat *Casimir* met etlijke troppen wt het legher naer *Vlaenderen* was geweeken. Over deze vreemde daed de Staeten aansprekende, hoorde dit antwoord, dat sy hem daer been niet en hadden gestuyrt, ende dit bedrijf immers zoo euvel namen als by zelve. Maer de *Gentenaers* mer-kende, dat het legher van hare * mis-noeghde nabuyren meer en meer aengroeyde, ende voor *Matbijs*, *Oranje* en de Staeten niet min bangh zijnde, bestonden *Casimir* als een *Schuts-heer* na hare *Stad* te ontbieden, die van stonden aen op hoope van syne betaelingh te krijghen quam aenrennen, ende op den tienden der *Wijn-maend*

* Lee-ninus.

* Vi-
conte.* Mal-
conten-
ten.

1578. met een groot gewoel en gejuych ontfanghen zijnde, dadelijken 1070000. guldens ontfingh. Dit mis-haeghde den Hertogh van *Anjou* ten hooghften, die tot een Bescherm-heer der Nederlanden was aengezocht, als mede Prins *Willem* ende den Staeten. Weshalven ook *Alanson* hem fiende verlaeten syne verschooningh by de Staeten dede, ende sijn volk weder te rugh braght. Hier op is gevolghd de dood van *Maxmilien* Grave van *Boffu*, die eerst des Koninx ende daer na der Staeten zijd (om dat sy hem na syne * eerste gevangenis een on-opbrenghelijk los-loon hadden af-gevordert) half tegen dank hadde gevolghd, ende te min beklaghd wierd, alzo men geloofde dat hy met andere Heeren hadde op-gezet weder tot den Koningh over te loopen. Te vooren op den eersten van den Wijnmaend (welken dagh hy iaerlijx om syne over-winningh in de *Levante* hoffelijken plaght te vieren) was in 't legher by *Namen* gestorven Heer *Ian van Oostenryk*, ende zulx, zoo men wt-stroyde, aen de smet-ziekte, ofte, zoo andere voor-wenden, van hert-zeer, wt zaake hy by *Philips* half verdacht was, ende daer door syne vyanden als tot een spot geworden. Tot sijn navolgher is verklaerd *Alexander de Farnese* Hertogh van *Parma*, die door syne deughden en voorspoed het verlangen van den over-leeden haest dede verdwijnen. Doen hebben de Staeten, behalven *Nivelle*, ook *Gembours*, *Bins*, *Mabeuge*, ende andere zwacke plaetsen weder in-geuoomen.

* Siet op
het 51.
hoofd-
stuck.

75. In stede van den af-vallighen *Gillis van Barlaymont* Vry-heer van *Hyergez*, was in den soemer deses iaers, door beschickingh van *Mazibij* en de Staeten, Grave † *Ian van Nassou*, de broeder van *Oranje*, een wacker en nuchteren man, tot Stad-houder deses Vorstendoms verheeven; wiens eerste en opperfte bekommernis was de Overigheeden der Steden, eertijds door *Alba* en die van den Spaenssen Raed in-geschooven, af te stellen, ende aen de oude Raed-geuootten, volgens 't verbond van *Gent*, weder ruym-plaets te maeken. Gelijk hy dan, neffens andere, wt syne † tien-iaerighe ballinghschap tot den Schepen-stoel van *Harderwijk* vriendelijken dede her-roepen *Ernst Witten*, neffens syne kamer-raeden *Brand van Delen* ende *Wulf van Ommeren*. Doen ter tijd hebben ook de burghers, die den Spaenssen naem en dienstbaerheyd vervloekten, zoo wel de *Schants* als het *Nieuwe Block-huys* binnen hunne vesten t'eenmael geflecht en in een steen-hoop verandert. Dese *Schants* was in 't iaer 1505. door *Philips van Oostenryk* Koningh van *Castilien* aen het Oostereynd vande Stad te roer aen de *Zuyder-zee* gebouwd, hebbende een eenighe poort, de *Peler-poort* geheeten; die daer behalven de muynen en toorens aller wegghen met bezettingh verzorghde: hoewel Hertogh *Karel* daer tegen niet na en liet op syne hooghste ongenade te gebieden, dat 'er geene land-luyden de Stad zouden bezoeken ofte spijsen, noch den in-gezetenen eenighe op-koemsten wt de *Velouw* laeten volghen. Doch wanneer een wijl daer na, te weeten in 't iaer 1511. die van *Harderwijk* wederom onder *Karels* gebied waren gekoemen, ende die van den Raed en de burghers t'zaemen

een vinnigh kraekeel hadden; liep de zaek zoo verre, dat de Vorst noodigh oordeelde noch een nieuw *Block-huys* aen de West-zijd binnen de Stad te legghen. Van welke beyde Vestinghen nu niet overigh en is dan een deel puyns en de plaetz daer zy gestaen hebben. De menighe van voor-vallen en gescheften veroorzaekte doen in *Gelderland* menigerley zoo gemeyne Land- als byzondere *Vierdeels-daghen*. Ende alzo die van *Hattem*, niet konnende wt-harden de onkosten hier over vallende, door *Dirk van Apeldoorn* den Raed van *Arnhem* in hun plaets hadden gemaghticht, onder verband van alles wat sy vonnisten gestand te doen; gelijk ook die van *Doesburgh* volkoemen last gaven aen de Overigheyd van *Zutveen*; dat mede de *Bannerheeren* met een goed deel der *Ridderschap* (geen grooten lust hebbende om in zoo grooten onweder aen't roer te zitten, ende in zoo een gevaerlijk woel-water te baeden) doorgaens wtbleeven, ende daer door dese vergaderinghen zonder baet deden scheyden: heeft de nieuwe † Stad-houder goed geacht dese saeperigheyd wt te drijven, ende die van den adel te verdaeghen op verlos niet alleen van hunne stemmen, maer ook op straffe van in 't *Ridder-boek* wtgedaen, noch namaels met hunne nakoemelinghen verschreeven te worden. In dese verzaemelinghen sprack men van de vrede en † vryheyd van den Gods-dienst, van de voldoeningh der krijghs-luyden voor *Deventer*, die anders de *Velouw* dreyghden met een over-val, ende van de ruyteren des *Graves van Moers*; als mede eyndelijken over het op-brenghen van 80000. guldens door de algemeyne Staeten gevordert tot bezoldinghe des leghers in *Braband*. Wegen de verbeteringh van de *Cancelly-wetten* (die te vooren aen de landschap zoo veel aenstoets en daghelijx stof van klaghten hadden gegeeven) en was 'er mede geen kleyn verschil en haperingh. Dan eer men op dit stuck yet zeekers hadde beraemt, hadden zommighe van de Staeten, door een schielijk en zeltzaam op-zet, den *Cancelaer* en Raeden (om dat sy mischien alle ofte de meeste hinkten aende zijd vanden Koningh van *Spanien*) wt hunne stoelen gezet ende het Hof zelve toe-geslooten. Over welk leed dit achtbaer gezelschap aen de hooghe Staeten tot *Antwerpen* klaghtigh is gevallen; die over zulx de Stenden deser landschap door streelende brieven zochten te vermorwen ende het onderlingh kraekeel dood te doen; verzoekende daer behalven op de *Gelderfse* Steden breedere onder-richtingh over dit zwaerwichtig gescheft. Dewijl de borst-weeren van des Stads muynen tot *Wageninghen* door den knaegenden tijd alenthalven waren neder-geftort, zoo dat men in val van nood elders niet veyligh op de wallen zoude konnen banken; heeft *G. van der Eem*, wt den naem der Heeren van de *Rekeningh* in *Gelderland*, door den bos-meeftter den Raed der Stad eenighe hegghen in 's Koninx bos doen aenwijfsen, om daer wt een deel *schantskorven* en horden te laeren maeken ende die op de wallen te stellen. Die van *Arnhem* waerschouwden haer mede, om zoo op de dagh als nacht-waeken goede toe-verzicht te hebben, als mede de ponten en schepen van de

† *Ex variis ejus ævi literis.*

‡ Siet voor heen op het 32. hoofd-stuck.

† *Ex Comitibus epistola ad Ernestum Wittenium.*

‡ Siet het 72. hoofd-stuck.

veeren van *Lexkens* en *Neder-Hoefden* op de Velouwſſe zijd en onder hunne Stad te brengen; alzo men voor een vyandlijken ſtroop in de Velouw bevreefd was.

1579. 76. Maer *Casimir* fiende den Nederlandſſen ſtaet aldus verwerred en by nareddeloos, deed in 't begin van 't volgende iaer een ruck-reys naer Engeland; alwaer hem de Koningin prachtelijken onthaelde ende met den Kouffe-band vercierde. Verſcheyde heymelijke kallinghen van de Nederlanden en wt-beemſe Vorſten gehouden, ende eene iaerlijxe vereeringh en treffelijke geſchenken van haer bekoemen hebbende, is voort met de Engelliſſe vloot naer *Vliſſingen* over-gevoerd. Daer zijnde verſtond hy, dat ſyne ruytery weder naer Duytſland te rugh wilde, vermits ſy alles dinghs behoefigh was, noch ook van den vyand te deegh verzeekerd. Want *Parma* naer 't veroveren van *Karpen* in 't land van *Colen*, ende *Arkelens* in 't Over-Vierdeel (om ſich alzo een wegh naer *Maerſtricht*, ende te gelijk wt *Aken*, *Colen* en 't *Cleeffſe* land den toe-voer te openen) over een gemaekte ſchip-brugh eerst de Roer by *Befelen*, ende daer na in 't gezicht van den vyand door 't zwemmen de Maes was over-getrocken; in-neemende omtrent de Peel *Helmond* ende *Weert*. Daer na eenighe troppen op *Turnhout* en *Eyndboven* aſzende, hield daghelijx met den vyand geringhe ſchermurzelen. Hier neffens zoude ook † *Mondragon*, na dat hy omtrent 400. Staetiſſe krijghs-luyden by *Walbeek* hadde geſlaeghen, welke hy vernam dat wt die vleck onder 't beleyd van *Stuyper* binnen *Venloe* dachten te trekken, het *Stedeken Stralen* door een bazuynblaezer hebben op-gedonghen en in-genoomen. Na den af-treck vande Staetiſſe baden die van den Raed den Prins van *Parma*, dat hy doch enkele Duytſſers in de plaets wilde legghen: doch *Parma* fiende dat de Stad onhouwbaer ende van kleyn belangh was, liet ze vry van alle bezettingh, zeggende ſich te vertrouwen op hunne getrouwigheyd. Onlanx daer na ſtroopte de Rit-meeſter *Taffis* met *Croy Grave* van *Reux* in den zelve land-ſtreck, ende hoorende etlike van des vyands hulp-troppen op den wegh te zijn naer *Venloe*, zond den hop-man *Sauvage* voor wt, ende quam zelf after aen met een deel licht-wt-geruffte ruyters. Wanneer *Sauvage* ſich voor de veſten van *Venloe* vertoonde, om die van binnen te verbluffen, quamen 'er omtrent 700. bezettinghen, meeft alle voet-volk, op hem wt-vallen: des te ſtouter, om dat ſy maeren kleynen hoop ruyters by hem zaghen. Maer *Sauvage*, dan ſtil houdende dan weder aerſſelende, vervoerde den vyand zoo wijd, dat ſy ten laetſten *Taffis* met alle de ruytery in den mond liepen, ende 300. der zelve van den hoop wierden af-geſlooten. De overighe vloeden over hegh en over ſtruyk daer geene paerden konden volghen, de welke *Taffis*, van ſijn klepper ſtijghende, met de meefte van den ſynen tot aende poorten van *Venloe* na-ioegh. De andere beklemden wierden meerendeels neder-gehouden, eenſdeels met hun over-hoofd gevanghen; weynighe daer van berghden ſich door bekende om-weghen. Daer neffens onder-ſtond *Pedro*

† *Hausimus hæc ex Famiani Strada Decad. 2. lib. 1. quam partem Pontanus noster nunquam vidit.*

de *Toledo* (den welken *Parma* effen te voeren tot bewaer van 't Huys te *Blijenbeek* had wt-geſchickt, op het verzoek van den Grond-heer die des Koninx zijd had gekoozen) met weynighe bus-ſchieters in den nacht over *Maes* gaende, in 't naette Kloofter een ſchaer ruyters te overvallen, waer van 'er ſchier 60. in den loop bleeven; dan in den buyt (om dat hy ze, vermits de aenkomſt van de daer omtrent wakkende legher-knechten, niet en konde mede packen) itack hy den brand, ende zond het vaendel over aen *Parma*. Gelijk ook na hem *Marten Schenk* een edel-man wt *Gelderland*, beroemder door ſijn dienſt dan ſtandvaſtigheyd, wt het zelve Huys al dien rack tuſſchen *Venloe* en *Gennep* met ſijn ende *Parma*'s krijghs-volk tot des Koninx onderdaenigheyd af-trock. Tot dat hy, door een laet-dunkend beſtaen *Zutveen* dervende beſpringhen, hier over gegreepen wierd, dan onlanx weder ontbonden, om met ter tijd noch andere aenſlaghen in 't werk te ſtellen. Wanneer *Parma* daer na ſyne geheele maght naer *Aerſchot* hadde gevoert, kenden ſich de *Casimierſſe* niet beſtandigh, ende ſmeekten daerom ootmoedelijken om een vryen door-tocht en teer-penningh. Doch *Parma*, merkende dat ſy geen een iuck en trocken, en wiſt ze niet veel te wille: eyndelijken ſtond hy ze toe, om ſich binnen 15. daghen te gaeder wt des Koninx gebied te verpacken.

77. Der Staeten legher aldus gefwackt en verkleynd zijnde, konde *Parma* moes-koppen zelfs tot aen de graſten van *Antwerpen*; voor wt ſchickende etlike ruyter-benden, welke zommighe Sloten omtrent de Stad vermeeſterden, ende eyndelijken te *Burgherbolt* aenquamen, daer een goed deel van het Staetiſſe legher over-winterde: die den vyand gewaer wordende van ſtonden aen wt-trocken ende heftelijken ſtreeden. Doch vermits *Parma* de menighe te baet had ende de Staeten geene ruytery, zijn ſy verſlaghen ende tot aen de veſten van *Antwerpen* after-waerts geiaeghd. De *Antwerpers* haer volk in 't lijden fiende, deden het zwaer geſchut van de wallen op de Spaenſſe los branden. Van daer nam *Parma* ſijn loop naer *Maerſtricht* een Stad van grooten gevolgh en om-loop, welke hy in 't begin van de Lente-maend begon te belegghen. De Iefuijt * *Strada* verhaelt, dat *Parma* met ſijn krijghs-raed raed houdende, eerst langh in twijffel ſtond waer hy ſyne wapenen beſt zoude heen keeren ende een goed begin maeken van ſyne over-winninghen; te weeten in 't vyandlijke *Gelderland* ofte voor *Maerſtricht*. Naer *Gelderland* noodighde hem de *Grave* (zoo hy hem noemt) van *Batenburgh*, die onder de hand met den Koningh was verzoend, ende, na allen ſchijn, aldaer een goed getal van Grooten en Steden met ſich zoude ſleepen. De waerom van dit ongeduld en wan-noeghen giſſe ick geweſd te zijn, dat doen ter tijd de *Gelderſſe Banner-heeren* (die zedert de tijden van Hertogh *Arnald* tot nu toe ſich het eerſte woord hadden aenge-eygent op Landdaghen, ende het vernaemſte lid gemaekt van de Staeten) door den Stad-houder *Nassouw* en d'andere Staeten waren wt-geſlooten ofte immers in een gelid geſteld met den gemeynen adel, wt zaeke ſy ſich recht voort te zoeken maekende ſchuyle-winkel ſpeelden. Zoo op dit als 't voorighe iaer zijn 'er in *Gelderland*

* *Decad. 2. lib. 1.*

1579. verscheide Land-daghen ofte by-een-komsten, meest in 't by-zijn van Heer *Elbert van Leeuwen*, gehouden over het volk van oorlogh, 'twelk de Steden hadden in-genoomen ofte in-neemen zouden. Want als schier alle Steden de vreemde in-legeringh weygerden, zijn eenighe der zelve met list ofte geweld verrast ende in des vyands klauwen gevallen. Onder andere verzochten die van *Venloe*, dat hare bezettingh, tot meerdere ontlastinghe van de burghers, alle maenden wt des landschaps gemeenen buydel moght betaeld worden, ofte ten minsten op zulke wijze gehouden en onderhouden als het krijghs-volk in Holland. Doen is mede te *Venloe* eene vergaedingh aenbestemd, waer op wt den naem van den Aerts-hertogh *Matthijs* wierd begeerd, dat alle Steden en dorpen den twintighsten man in de wapenen zouden wt-leveren. Men stelde ook in beraed, of men die van *Wachtendonck*, *Straelen* en *Erkelens* voor vyanden zoude rekenen, indien sy geene bezettingh wilden lijden; dan of het beter ware, aen de zelve eene gelijke vryheyd en weldaet met de andere te vergunnen, dat men te weeten een besteck zoude maeken, dat de kosten van 't volk van bezettingh haer van de alinghe landfchap zouden worden af-gegoed.

78. De Staeten middeler-wijl speurende, dat de hoofden van de *Walffe* Nederlanden met een half oogh op den Koningh zaghen, hebben op den 21. der Louw-maend met toestemmingh van *Oranje*, om de vrede van den Gods-dienst te meer te verzeekeren, onverminderd effenwel het vredes-verdragh van *Gent*, binnen *Utrecht* een luydbaar en moedigh verbond, geheeten de * *Unie*. * Vereeningh, geslooten, bestaende in 26. stucken ofte leeden. Het 13. hoofd-stuck sprekende van de vryheyd van 't geloove, en sloot geensins wt de landen ende Steden die alleen den Roomssen dienst gebruykten, indien sy sich na den vorderen inhoud wilden richten, ende als lief-hebbers van 't Vaderland aenstellen: noch en benam ook aen yedere landfchap in 't byzonder syne voor-rechten en vryheeden. Het 15. lid handelde van het onderhoud ende erfbeuringhe der geener, die een geestelijk leeven hadden in-gegaen ende daer na hare gelofte weder-geroepen. Dit verdragh hadden geteykent Grave *Ian van Nassouw* Stad-houder neffens de edele en Steden-gezanten van *Gelderland* en *Zutveen*; insgelijx de gezanten van *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, ende *Vriesland* tusschen de *Eems* en *Lauwers*. Daerna teykenden ook die van *Gent*, *Antwerpen*, *Bruggen*, *Yperen*, *Breda*, ende andere aengrenzende Steden: mitsgaders *Oranje* binnen *Antwerpen*, ende *Iuriaan Lalain* Grave van *Rennenbergh*, Stad-houder over *Vriesland*, *Groeningen* en *Over-Yffel*. Doch die van 's *Hertogen-bos* toonden sich weygerigh en hardhoorigh, op-gereyd door de Spaens-gefinde ende den Abt van *Geertruyd*, die na de vergaedingh te *Colen* zullende reysen, haer in allen geval eene vrede beloofde te koppelen, zoo sy alles in staet lieten. Weshalven *Matthijs* en de Staeten daer heen schickten *Ian Hoorn van Boxtel*, om de Overigheyd te verzetten ende de Stad tot gebuyghzaamheyd te schicken. Waer wt wederom nieuwe onrusten en zijdigheeden zijngesooren. Insgelijx verdraegden *Zutveen*, de hoofd-stad van sijn Graefschap, als mede *Amersfoord* ende *Montford* in 't Gesticht van

Utrecht (welke beyde Steden meerendeels van Rooms-geloovighe luyden wierden bewoond, ende van den Bisschoplijken zuyr-deeffem noch niet en waren gereynighd) de handelingh van *Utrecht* te onder-schrijven. Weshalven de verbondene raedzaam oordeelden de gedachte plaetsen te bedwingen, ende vooral de *Amersfoorders* als naest aen *Utrecht* belendende, vermits sy den naem hadden van des Koninx volk gekoestert, schattingh geweygert, ook het volk van bezettingh ende de leeraers van den gezuyverden Gods-dienst met geweld te hebben wt-gedreeven, ende heymelijke kennis met de vyanden gehouden. *Amersfoord* dan in 't begin van de Lente-maend rond-om beslooten en benauwd zijnde, gaf van stonden aen gehoor, ende aen de andere een spoor en prikkel om bezettingh in te neemen. Onder dit en lieten de *Gentenaers*, door op-reydingh van den moeytmaeker *Embriesen*, noch niet af van hare voorighe werreryen: ende zijn ook die van *Mechelen* op 't zelve pas der Staeten verbond af-getreden. De *Vriesen* ende in 't byzonder de *Groeningers* maekten mede eerst groote zwaerigheyd, dan zijn door toe-doen van *Rennenbergh* tot de onderteykeningh van de vrede van *Utrecht* eyn-delijken verwillighd.

79. Met dit oogh-merk zijn 'er daer na door 't bestel van *Oranje* gezanten naer de *Walffe* Nederlanden gezonden. Maer dese trocken de schouders op, vertoonende in 't langh haer voorighen treck in 't bevorderen van de gemeene rust, ende bereyd-willigheyd om in gelijke eendrachtigheyd na 't verdragh van *Gent* te leeven; werpende al de schuld op de *Gentenaers* en hunne mede-standers, die de vryheyd welke sy sich zelve aenmaetighden anderen pooghden te onttrecken, ende hare eygene vrede te verbreeken. Sy wilden voor de Staeten ook niet verberghen, hoe haerluyden door den Koningh billijke zoen-middelen wierden aengeboden; die by een brief (waer van sy het weder-kleed over-zonden) haer goeden yver in 't betrachten van het Roomse geloove ende schuldighe gehoorsaemheyd 't zijn-waerts op den hooghsten trap verhief, ende begeerde dat het *Gentisse* verbond in de *Neder-landen* plaetz moght grijpen. Verzoekende derhalven, dat de Staeten desen zoen niet met den voet wilden stooten, als de welke hen alle wetlijke redenen van oorlogh en mis-noeghen benam. De Staeten dienden hier op, noyt andere gedachten gehad te hebben, dan om het besteck van *Gent* na te leeven, ende dat de vrede van den Gods-dienst eerst door *Ian van Oostenrijk* was gebrooken: 'twelk een yeghelijk ende sy zelve wel wisten, ende sich daerom niet en behoorden door de Spaensse schijn-heyliche beloften te laeten mis-leiden, ende eerder, na den wens en voorwicheelingh van *Eseovedo*, haer eygen Vaderland aen lappen scheuren, dan met hun mede-burgers liefde en eenigheyd te pleeghen. Haere ionghste handelingh met de *Hollanders* en *Zeeuwen* en liep geensins tegens de vrede van *Gent*, dan lagh alleen op desen grond, dat de vereeningh om des geloofs halven niet wederom moghte gescheyden worden. Over zulx moesten sy die den mond steeds van 't Roomse geloove vol hadden voor al daer op letten, dat sy de eendragt niet af en weeken ofte door onderlinghe verschillen en op-gezochte knibbelinghen in gevaer

1579.

gevaer stelden: nademaal de Gods-dienst by de inwendighe onrust der landen niet en konde be- staen. Doch dit alles en moght niet helpen; ende zijn de gezanten der Staeten niet alleen niet verhoord, maer ook door de Stad-houders voor schein-maekers gescholden, ende eyndelijken sonder eenigh bescheyd schandelijken naer huys geweest. Middeler-wijl vermaende *Oranje* veele van syne kennissen in 't byzonder, sich voor de Spaensse en nieuwe verbintenis, als voor een val-strick, wel te wachten; met naemen de Henegouwers, die de laetste ook hunne handen hebben over-gegeeven. Aengesien haer Stad- houder *Grave Philips van Lalain*, die den Prins plaght sijn vader te heeten, in den eersten tegen- streefde en draelde, dan daer na doorsynevrien- den en maeghen de *Graven Peter Ernst van Mansfeld* ende *Karel van Ligne* van Arenbergh, als mede van *Montigny* vervoerd is tot de onder- teykeningh. Ende aldus is de verzoeningh ge- slooten tusschen den Bisschop van *Atrecht*, *Selles* ende *Valvoon* van weghen den Koningh en *Parma*, ende de Staeten en Grooten van *Artoys*, *Hene- gouw*, *Rijssel*, *Duay*, en *Orchies*, ende in den Herfst- maend af-gekondighd. De inhoud was, dat *Parma* noch zes maenden in sijn bewind zoude vol- barden, tot dat *Philips* een ander in sijne stede koos. De Koningh zoude sich laten verbidden, dat de *Aerts- hertogh Mathijs* sijne bedieningh moght behouden, die ook gehouden zoude zijn binnen korten tijd by haer te koemen, ende de *Grave van Bueren* weder naer Nederland af-zenden, mits te vooren eed doende, van het vredes-verdrayh van *Gent* te zullen after-volgen. Wijders zijn ook die van den *Bos*, neffens andere Steden, doch met veele moeyten, weder met den Koningh vergeleeken.

80. Ondertusschen gingh *Parma* met sijn beleggh van *Mastricht* dapper voort. Binnen de groote, sterke en volk-rijke Stad hadden 't bevel *Harlé* een edel-man van die gewesten, neffens † *Manzano* een Spaeniard, van wien *Oranje* een hoogh gevoelén had, ende *Sebastiaen Tapin* een Frans-man, trouwe krijghs-helden, vergezel- schapt met omtrent 1000. mannen van oorlogh ende 1200. wel-wt-geruffte burgers, die in den begin sterk wt-vielen. *Parma* beval in syne aen- koemst twee brugghen te slaen, op dat het volk tot malkander een toe-gangh moght hebben, ende *Mondragon* aen den over-kant sich te be- geeven met een gedeelt van 't legher en geschut, om daer mede *Wijk* aen te tasten. Na dat door 53. stucken de borst-weeringhen en vesten al- lenthalven waren geschonden ofte vernield, wierd'er eyndlijken beraemd, op de Bruysfelfse poort en Hooghe poort hy de Maes te spelen. Na langh geweld van schieten openbaerde sich noch een binnen-wal ofte halve maen, door *Tapin* op-geworpen, met graften en beschüt- tingh degelijken voorsien. Alsdoen vonden de Spaeniards dienstigh te stormen, dan wierden tot twee verscheyde reysen met bloedighe kop- pen en beschaemde kaeken ruggewaerts ge- dreeven, ende het gevecht met de nacht ge- scheyden. Want niet alleen de ingevluchte boe- ren met vleeghels de schouders en hoofden van de bespringhers morw ofte in stucken sloeghen; maer ook eene menighe van wijven met groote vuylichghed allenthalven peck-krantsen af-goy-

† *Moncadam Pontanus noster* & alij perpe- ram vocant.

den, daer sy dickwijls twee ofte drie Spaniarden teffens in verstrickten. De belegerde misten ook etlijke van de hare, wefende meereendeels * grae- * Pic- vers. Voor dese wal lagh noch een bol-werk niers. met sijn dijk en graften, waerwt de Koninghse merkelijken af-breuk leeden door 't geschut. Op 't laetste na veel delvens en strijdens dit voor- werk veroverende, zijn voort op de muynen en borst-weeringhen aengevallen, zoo dat sy we- der-zijds hand-aen hand vochten. Doen heeft men de wallen teffens aen twaelf hoeken onder- graeven, ende door 't bus-kruyd eenfdeels om verre geworpen. Voor de Stad is een weerd ofte eylandeken, 't welk als *Parma* voor had in te neemen en vast te maeken, ende *Gilles Grave* van *Barlaimont* (want alzoó wierd nu *Hyerges* na sijn's vaders af-sterven geheeten) meester van 't geschut desen last op hem nam, ende alles daer toe bereyd maekte, heeft hem in een oogenblik een ongeluckighen kogel wegh genoomen, een mah van een ongemeene dapperheyd ende die in dese oorloghen grooten lof had bevochten, daer neffens heerlijk in sijn omgángh, doch zelf- willigh ende in sijn voorneemen onverzettelijk. Dit is de zelve *Hyerges*, die, als te vooren gezeyd, naest den *Grave* van *Megen* de Stad-houderschap van *Gelderland* bedient, ende na alle giffingh (ten tijde de Staeten met *Ian van Oostenryk* kraekeelden, ende de vernaemdste hoofden en Steden van *Gelderland* der Staeten vriendschap omhelsden) sich by den *Oostenrijker* heeft be- geeven, ende alzulk sijn ampt open en over- gelaeten aen *Ian van Nassouw*, die door sijn broe- der *Oranje* sijn zusterlingh *Grave Willem van 's Heeren-bergh* was voor getrocken. Daer na en gebruykte *Parma* zoo grooten ernst niet, quellende alleen met loop-graeven en meenighe aenvallen de belegerde, welke hoewel door ge- duyrichte booden, teykens en vuyren hun nood openbaerden, echter niet geredderd konden worden, om de verdeydinghe van de *Gentenaers* door de *Waelen* naderhand vermeerderd, ende den trouwloosen af-val van *Egmond* en de *Bours*; behalven dat de wervingh van 4000. ruyters in *Gelderland*, waer by sich eenighe benden voet- knechten zouden vermenghen, al te laet by quam. Niet te min * geeft men wt, dat der * *Famia- nus Stra- da.* Staeten volk, door de *Graven Ian van Nassouw* *Gelderfse* Stad-houder en *Hobenloe* aen-ge- voerd, den vyand voor had aen boord te koemen, wanneer drie om-gekofte Spaeniards aen drie hoeken van hun legher vuyren hadden aen- gesteecken. Doch dit wierd ofte t'onrecht ge- loofd, ofte door de voor-zorgh van *Parma* by tijds verhinderd. Weshalven der Staeten vol- maghtighers op den dagh-vaerd te *Colen* daer om aenhielden, dat geduyrende de vrede-han- delingh het beleggh moght gestaekt worden, ofte de Stad geleverd in handen van onzijdighe Vorsten. Doch de Spaensse gezant de *Hertogh* van *Terra-nova* gaf geen ander antwoord, dan dat hem de vrede-maekingh ende aen *Parma* de zorgh van den oorlogh was bevoolen, die op zoo een kranke hoope de Stad niet en moght oft konde verlaeten. Onder dit waren de goede zoldaeten van binnen zoo door stormen, siekten, als wonden schier op 400. weerbaere mannen versmolten, hebbende ook nauwlijx kruyd ten- besten. Tot dat op 't eynd van den Soemer- maend *Parma* kondschap hebbende dat des- vyands schilder-wachten kuym van al het wae- ken

1579.

ken en met flechte moeyten waren te verstroyen, van alle kanten storm liet loopen. Ende hoewel die van de Stad, iae zelfs de vrouwen en vrysters, sich als mannen verweerden, wierd echter *Mae-stricht* na den vierden maend over-heerd, ende voort daer na *Wijk*, by gebreck van voor-raed, over-gegeeven; daer de belegerde in verbaefde-heyd heen waren geweeken, na dat de Spaeniards veele vlughtighe vrouwen en kinderen op de brugh hadden verrast, ende in den stroom gesmeeten. Het dood-slaen duerde drie uyren; ende wierden de vrouwen, om dat sy steeds hadden mede-gearrebeyt en gestreden, ende de mans op de wallen kost aengebraght, niet verschoond; veel min de Spaeniard *Manzano*, die dadelijken de galghe moest beklimmen, ofte (zoo andere schrijven) door de spieffen loopen.

81. Tot Colen waren bereeds by een om van vrede te swetzen, wt des Keyfers naem de Keur-Vorften van Colen en Trier, ende Iooft Bisschop van Wirtzburg; weghen *Willem van Cleve Warner Gymnich*, *Otho Grave van Swartzenburgh*; van weghen Koningh *Philips*, de Hertogh van *Terra-nova*, *Maxmiliaen van Longueval*, *Ian Vonk*, *Christoffel Affonville*, Raeds-heeren, ende *Sebastiaen Scharenbergh* Geheym-schrijver; van den Paus *Ioh. Bapt. Cassaneto* Opper-bisschop; van den Aerts-hertogh *Mathijs* en de Staeten, *Philips van Croy* Hertogh van Aerschot, *Ian van Linden* Abt van *S. Geertruyd* en *Marolles*, *Buco Aya* Prooft van *H. Bauwen*, *Caspar Schets*, *Adolf van Meekerke* Ridderen en Raeden van Staeten, *Barend van Merode* van Remen, *Adolf van Goor* Heer van *Kaldenbroek*, Ridderen, *Adriaen van der Mijle* ende *Hagge Albada* Rechts-geleerde door de Staeten van Holland af-gevaerdighd. De Keyserlijke gezanten dreeven sterk, dat men, om de gemoederen tot den vrede te bereyden en de bitterheeden wegh te neemen, eene wapen-rust zoude laeten voorgaen, ende, volgens der Staeten begheerte, *Mae-stricht* in bewaerder hand laeten van den Keyzer: waer toe echter *Terra-nova* niet en wilde verstaen. Die daer op gevolghde deerlijke verwoeftingh der Stad heeft de herten ook niet weynigh vervreemt en om-gekeert. Daer na zijn dese vredes-middelen zoo van den Keyser als den Koningh, den Staeten voor-geslaeghen: *Dat het Genisse verdragh voor drie iaeren gemaekt, als mede de na-geslootene vrede zoo van Bruyssel als van Marche in Famine, by den Koningh bevestighd, van waerden zouden blijven, ende alle voorgaende ongelijken voortaan vergeeven en vergeeten zijn. De Koningh zoude aen de Nederlanders sijne onderzaeten genade verleenen, ende aen yedere Stad en inwoonder zoo in 't gemeen als in 't byzonder hare oude rechten, vryheeden en keuren laeten genieten. Alle wt-linders Spaeniards, Italiaenen, Duytssers, Engelsse, Schotse zouden aenstonds Nederland ruymen; de nieuwe tollen en schattinghen after blijven; ook alle Geestelijke en andere stands-luyden alle hare roerende en vaste goederen en ampten weder aen-vaerden, welke ben by desen oorlogh waren ontnoomen; des lands bedieninghen aen enkele inzaeten vergeeven worden; ende alle gevangens zonder los-penninghen vry-gelaeten (indien sy bereeds niet en hadden verdonghen) als mede de Grave van *Buyren* binnen drie maenden; aen wien de Koningh ook de Stad-boudereschappen van Holland, Zeeland en Utrecht zoude beveelen, na dat men met sijn*

vader Oranje zoude sijn verdraeghen. Alle besluyten by *Mathijs* en de Staeten genoomen zouden voor bondigh en wettelyk gehouden worden, zoo die maer des *Koninx* hoogheyd ende der landen vryheeden niet en deerden. De Koningh zoude de opperste hoogheyd en 't gezagh behouden, ende een a'gemeen Stad-houder na sijne geliefte moeghen stellen, om wt-wissens de plaetzelyke wetten, het verbond van *Gent*, dit zoen-verdragh, ende den richt-snoer van *Karel* den vijfden en *Philips* voor dese onrusten beraemd, recht te doen; aen wien men ook daedelyken des *Koninx* Sloten, Steden, Vestinghen, stucken, bewapende scheepen, ende gereedschap van oorlogh zoude over-geeven: zonder dat men des *Koninx* in-komsten ofte tollen by desen krijgh op-gebeurd oyt zoude moeghen weder-vorderen ofte met recht ver-volgen. Na getroffene wede waren de Staeten gehouden, alle met wt-beemisse Vorsten ten opsicht van desen oorlogh in-gegaene verbintenuissen op te kondighen. In dese handelighingh zouden de Koningin van Engeland ende de Hertogh van Anjou mede bekkemd sijn. Als de Keyserlijke gezanten op nieuws aldoen eene stille-zaet begeerden, op dat de Staeten tijd moghten hebben van sich op alles te beraeden, ende *Terra-nova* zulx af-sloegh; schreeven sy aen de Staeten, en baden ze, dat sy de boven-staende voor-waerden doch wilden aenneemen. Doch de Staeten, ende met naemen die van Gelderland, en waren niet zonder reden zwaer-hoofdigh; nademael de zaek van den Gods-dienst, waer wt de oorlogh sijn oorsprongh meest had genoomen, daer by niet genoegh en was verzeekerd, noch haer eenighe de minste hoope gegeeven van de verzachtingh der voor-rieger Plackaeten. Aengefien *Philips* duydelijken alleen het Roomse geloove in syne erflanden wilde geleerd hebben; behalven in Holland, Zeeland, ende te *Boemel*, alwaer het verdragh van *Gent* plaets zoude grijpen. Echter zijn er veele Nederlandse Heeren by dese gelegenheyd den Staeten doen ontvallen (als de Hertogh van *Aerschot*, de Abt van *Marolles*, ende *Caspar Schets*, die te Colen verbleeven ende siet den Koningh verzoenden) maer de overighe gezanten naer *Antwerpen* verreyfd.

82. Na 't vruchteloos scheyden van dese deftighe vergaederighingh waren de Staeten ten hooghten bekommerd, dewijl sy geengeld by de beurs en hadden tot genoegh-doeningh van 't krijghs-volk, ende het krijghs-volk, zonder dit behulp, geen moed om te dienen ofte te vechten, ende d'eene landschap voor en d'andere na den band van eenigheyd verscheurde. Doen ter tijd leverde Oranje, aengaende het op-richten van den heyloosen en bouw-vallighen staet, eenighe † hoofd-stucken aen de vergaderingh tot *Antwerpen*. Ende want alles over hoop lagh, ende yeder een het gezagh naer hem trock, waer door het legher zonder Veld-heer ende de aenslaghen zonder wt-voerders te niet ginghen; heeft hy in 't begin van 't volghende iaer in tegenwoordigheyd van de af-gezondene Staeten wederom aangeweesen, dat'er in geval men by tijds geen raed en wilde schaffen, boven het ionghste verlos van * *Doornicker-ambacht*, van *West-* * *Tour-* *Vlaenderen* ende van *Mae-stricht*, noch gevaerlyker *nefis*. stooten en rampen stonden te bezorghen; om de welke voor te koemen een treffelyk heyr hoogh-noodigh was, behalven het volk van bezettingh, 't welk

† Vide Pontan. pag. 941. ac seq. aliosque.

1580.

voor

1580.

voor al niet en diende verminderd ofte gelicht te worden. Dit heyr, zullende bestaan in 12000. voet-knechten, 4000. ruyteren, ende 2000. graevers, moest men in Duytland meest verzaemelen, ende het krijghs-volk zulken eed voor-legghen, dat het zonder meyneedigheyd aen den Koningh niet en konde overloopen. Vier daghen laeter heeft men noch zwaerdere verschilden op de baen geworpen, te weeten, van Koningh Philips voortaan a'le vriendschap en plicht van geboorzaembeyd op te zegghen, om zoo menighe onghelyken, welke hy door sijne Spaeniards de Nederlanden had aangedaen en noch daghelijx zocht aen te doen, ende een nieuwen Landsheer op te speuren. Tot zoo een zeltzaam op-zet bewooghen haer dese redenen, dat sy, vermits de groote scheuringhen in de Nederlanden ende de wassende twsedraght onder de hoofden ende Gemeente, alleen een verweerende ende overzulx een langh-wylighen en kamperlijken oorlogh zouden moeten voeren, ende eyndelijken na het wt-putten van hunne schar-kisten eene vrede zoeken, ende aldus weder aen de Spaense slavernye vast raeken; vermits de voor-werden van de Coelste vrede-handelingh dit slot en dese noodzaakelijckheyd mede braghten. Ende aengemerkt de Staeten by haer zelve den krijgh niet en konden af-spinnen en vol-eynden, noch op haer eyghene wieken drijven; waren sy benoodighd tot hulp en beschermingh een wt-heemssen Vorst die haer wel meende aen te roepen dewyl hunne zaeken noch wel stonden; want het anders ende na langher ver-toeven was te beduchten, dat sy niet dan bezwaerlijke en walghelijke voor-waerden zouden bedinghen; volgens het spreek woord dat een benauwd man noyt ofte zelden goede koop-manschap en doet. Maer onder alle andere Schuts-beeren en was'er voor hen geen bequaemer te vinden dan des Koninx broeder de Hertogh van Anjou; die behalven de maght om tegen de Spaeniards te oorloghen, ook de gunst van de Franse (als zijnde de naeste tot de kroon, indien de Koningh, gelijk tot nu toe, kinderloos bleef) ende de wil genoeg hadde; ende van wien sy weylighe oeffeningh van den Gods-dienst en zekere bevestingh van hare keuren en voor-rechten konden verhoopen: maer geensins van de Spaeniards; ende zulx wt zoeke van het vast verband ende verstand, door schalkheyd van Valentin la Motte en andere met de meeste Stad houderen der landen gemaekt; waer door sy, op hoope van geld en der Spaeniarden geneegenheyd te winnen, de rechten en vrydommen des vaderlands zouden verraeden, ende ook hunne oude bond-genooten met vyandschap beleedighen. Dat Philips Portugael, ende met Portugael de over-zeeffe Ryken nu te baet hebbende, haer lichtelijken zoude over-beeren, indien zoo een ontzagghelijck voorstander hen de hand niet en leende: vermits sijne bloedighe wreedheyd tegen de noch onnozele Nederlanders, de Mooren in Granada, de West-Indiaenen, ende zelfs tegen de Italiaenen onlanx gepleeghd een regelijk wel heugde en bekend was; behalven dat het aller Koninghen in-gebooren aert was, het leed van hunne onderzaeten wel te vergeeven, doch schier nemme meer te vergeeten ofte ongewrooken te laeten, waer van schrickelijke teykens hadden gegeven Christiern Koningh van Denemarken en Sweden teghen sijne Standen, Maxmiliaen de groot-vader van Karel den vijfden tegen die van Bruggen, ende noch onlanx Koningh Karel van Vrankrijk teghen Coligny en de andere hoofden der Hugenooren. 't Welk veel meer van de moord-daedighe Spaeniards was te bezorghen, die zulke grouwlijke kosten tot behoudingh der Nederlanden niet en zouden behoeven,

indien sy de vesten der Steden a'-brooken, gelijk Keyser Karel in den iaere 1539. met de Gentenaers had te werk gegaen. Zonder dat sy (die voor ketters geschat wierden, aen wien men geen woord beboorde te houden) sich op de zegelen ofte eed van Philips moghten verlaeten, als waer van hem de Paus van Roment en allen tijden konde ontbinden. Ende zoo voort.

83. Onder dit had Parma door hand-sterkingh van de nieuwljix met den Koningh vereenighe landschappen, Montaigne in Henegouw, 't welk met drie benden Engelse en Schotten was bewaerd, belegghert ende met geweld gewonnen; treckende van daer op S. Amand, 't welk hop-man Morgam hem door verdragh over-leverde. Wijders gingh hy met het legher naer Doornick, niet lees-waerdighs verrichtende, dan dat hy Rijsseler-ambacht bedorf, ende alenthalven de voor-steeden, moelens en boerschappen verbernde. Daer na zijn de Spaense troppen by Maestricht en Limburgh geschouwt, ende, om de Artoysers en Henegouwers te believen, na veele woeleryen en onlusten, wt Nederland verzonden. Op de grenzen van Vrankrijk had Incy noch in sijn geweld de maghtighe Stad Kamerick, de welk als door geene smeeckinghen van la Motte en Montigny was te buyghen om de Staeten ofte sijn eygen oorbaer en grootheyd te verraeden, ende echter verre van de hand zijnde beschroomd was, dat hem het gantse pack van den oorlogh moght overvallen; wijslijken met den Hertogh van Anjou gingh verdraegghen, ende eene menighe van Franse ruyters en voet-knechten in de Stad op-neemen, die door hare geduyrige stroopinghen in 't land van Artoys alles in schrick en roer stelden, ende voor de brand-schattingh den landman eengrouwzaam geld af-dwonghen. De Gelderse hadden met toedoen van hunne buyren het Huys te Blyenbeek niet wijd van Gennep berent, 't welk Marten Schenk, een dapper krijghs-man, verdedighde, ende waer wt hy dickwijls wt-vallende, syne lands-luyden de vaert van Rhijn en Maes bangh en onveyl maekte. Dan hebben, op de aenkomst van de door Parma afgezondene hulp-troppen, de belegeringh weder verlaeten. Wanneer in Over-Yssel ende omtrent de gewesten van Gelderland de waghen mede niet recht en gingh; is Oranje vordere spookeryen en onheylen beduchtende, zelf daer heen gereysd. Vermits die van Drent met de naest-gezeetene land-luyden de buffen, vlegghelen en verre-iaeghers in de vuyften hadden genoomen, om sich van den over-last der knechten ende in 't byzonder der Casmyrse ruyters te bevrijden; zoo zeer ook, dat sy driestigh op hare sterkte de schattinghen weygerden, ende na het vredes-verdragh van Colen scheenen te neyghen. Ende nademael sy na geene billijkheyd wilden hooren, heeft ze Philips van Hohenloe met kraght en wapenen moeten in-toomen. Middeler-tijds zijn op de vergaedingh van Antwerpen door de Staeten van Brabant, Vlaenderen, Holland, Zeeland, Mechelen, en Vriessland, naer den Hertogh van Anjou afgestuyrd de Heer van S. Aldegonde, Corn. Charon, Caspar Vosberghen, en andere, volle maght hebbende om het gebied der Nederlanden op zeeker besteck hem op te draegghen; gelijk ook is geschied, ende tot eeuwigher gedachtenis daer

1580.

over in Brabant, te Gent, ende in Zeeland nieuwe † penninghen geslaeghen. Wanneer de zaeken zoo haperlijk stonden, ende de Aertshertogh *Mathijs* sich van den Walffen adel zag verlaeten, sijn ontzagh verslapt, de vrede van *Gent* vertreeden, ende na ernstighe waerschouwinghen geen troost en vond aen den Keyzer sijne broeders ofte de andere Rijx-Vorsten; heeft hy wt een rechtvaardighen wederzin die hy had van den tegenwoordighen handel, een eerlijk afscheyd genoomen, en sijne bedieninghen aen den Staeten weder over-gezet. De Staeten lettende op sijne over-groote diensten en trouwe, seyden hem hertelijken dank voor sijn vier-iaerigh bewind, aen-neemende niet alleen sijne schulden te voldoen, maer ook hem toe-legghende tot sijne hof-houdingh de inkomsten des Bisdoms van *Utrecht*. Dan nademael deze zaake een traeghen voort-gangh had, is het vertreck van *Mathijs* tot op het volghende iaer op-geschort, ende hem doen door de Staeten gezeekerd eene iaerlijxe vereeringh van 120000. goud-guldens.

84. Maer *Rennenbergh*, die by de Staeten en *Oranje* verdacht was geworden, verstaende, dat van de *Vriessen* neffens die van *Leeuwaerd* en *Harlinghen* alle Sloten en Sterkten der Steden wierden af-gebrooken, ende der Staeten beveelen niet langher begeerende na te koemen; heeft op het vleyen van sijne zuster *Corn. van Lalain* in echt zittende met den *Vryheer van Monceau*, ende door verlockingh van de *Spaniards* die hem goude berghen beloofden, den mantel om-gekeerd, ende wterlijken beleeden, de stad *Groeninghen* voor den *Konigh* te willen beschermen. Op den zelven tijd wanneer de Stad aldus door *Rennenbergh* werd in-genoomen, is sy wederom by *Bartel Entes* ende *Korneput* belegherd. Want zoo haest de overloopers het verraed hadden beklapt, zijn de benden van *Olthof*, *Dam*, *Vlieten* en andere voort naer *Groeninghen* geruckt, of sy misschien hare voorighe vrienden noch moghten wt het lyden helpen. Daer na heeft ook *Rennenbergh* de *Over-Yffelsse* Steden, hoewel te vergeefs, tot afvalligheyd op-gestookt; ende alzoo de op-gevanghene brieven sijn sneed opzet openbaerden, werd *Kampen* met meerder bezettingh voorsien. Maer die van *Deventer* niet te vreedden zijnde sich tot teghenweer te wapenen, bestonden ook wt af-keer van den *Spanissen* aenhangh de beelden en kerken te beoorloghen: desgelijx deden die van *Zwol*, van *Utrecht*, en andere meer. Ondertusschen bleeven de *Groeninghers* belegherd, ende hoewel sinnen ze wt twee bolwerken hadde verdreeven ende hen het weyden van hare beesten benoomen, lieten sy echter den moed niet vallen, leevende op hoope van ontset haer door brieven en boodschappers van *Parma* toe-geseghd. En is op 't laetste *Martén Schenk* met 3000. voet-knechten ende 600. ruyters over den *Rhijn* gezonden; welke als *Linghen* was genaerderd, gavende Staeten van *Vrieland* den *Grave van Hobenloe* last om den vyand te keer te gaen. Wanneer *Hobenloe* laetende *Willem van Nassouw* ende *Snoy* voor *Groeninghen*, met syne maght bereeds by *Boekholt* was, verzocht hy op nieuws met voet-volk versterkt te zijn, want hy met zoo een kleyn hoopien den vyand niet en derfde ofte met schijn van voordeel konde beiegenen. Ende alzoo is hem de bende

van *Bartel Entes*, die effen te vooren voor *Groeninghen* was gestruykeld, doch wat laet by-gekoemen. Onder dit vertrock *Hobenloe* van *Ulsen* naer *Koeverden*; alwaer hy na 't ververffen van sijn volk voor-nam een kans met *Schenk* te waeghen; te meer nademael *Oldenzeel* en *Zwol* andersins groot gevaer liepen. Te *Zwol* weygerden de burgers volk in te laeten; nemaer een deel boeren, die het oude geloof en den *Konigh* noch aenkleefden, te hoop roepende, boodschapten aen *Schenk*, dat hy syne reys op *Zwol* zoude neemen. Dan de Staetisse zulx verneemende, hebben, onder 't beleyd van *Olger* en andere hop-mans, sich in haest van de markt, de *Michiels kerk*, de *Kamper-poort* ende den *Rooden Tooren* verzeekert, ende van *Deventer* en *Kampen* hulp-troppen ontbooden. De *Koninx* dese lucht riekende gaven sich op de loop; welker huysen terstond door de andere burghers en knechten wierden geplonderd, ende de dorpen te *Massebroek*, vermits de in-zaeten den lieven tijd hadden van de Staeten, aengesteeken, als mede het Slot van *Geelmuyden*, en daer na geslecht, 't welk *Keyser Karel* voor heen aen den in-gangh van 't *Swarte Water* en aen den strand van de *Zuyder-zee* had doen verzetten. De Staeten desen voor-spoed verstaende, rieden rechtevoort den *Grave*, geen slag te beginnen; gemerkt hy van voet-volk en spieffen-draeghers niet wel en was voorsien, ende, na 't sluyten van de weghen ende af-sluyten van toe-voer, de vyand metter tijd van zelfs wel dood zoude bloeden, ende ofte door honger, oneenigheyd, mangel van geld ofte andere nooden versmelten. Effenwel volghde *Hobenloe* sijn hoofd, treckende in de hitte des daeghs over de *Schorre heyden* van *Koeverden* naer de vleck *Hardenberg*, welke sich openbaert op de wterste pael-steeden van *Over-Yffel*. Maer *Schenk* had hem de loef al afgewonnen, ende de syne in de koelte met spijs en eene drie-uyrige rust verquickt.

85. *Hobenloe*, zoo haest hy den vyand in 't gesicht hadde, gingh syne schaeren (die zoo van den snellen rocht als braedende zon alle vermoeyd, ende eensdeels van dorst, om dat doen de beeken en slooten geen water en hadden, waren versmacht) voort slag-reede maeken, stellende *Wijngaerden* met een deel van *Korneputs* bende en zeven *Nassouwsse* in de rechter vleugel, ende *Iffelseyn* met zeven benden ende de bende van *Oldenzeel* aen de linker-hand by een veld met boomen bepoot. Het voet-volk bestond in 1800. koppen, de ruyterye in 1400: vooraen stonden eenighe schaeren ruyteren met kleyne buffen, ende niet verre van daer *Hobenloe* met de ruyterye en zeven groote stucken, behalven *Lubbert van Remen* met 300. paerden. Omtrent den middagh (alzo beyde *Veld-heeren* effen loshoofdigh en graegh waren) begon het gevecht; wanneer *Schenk* door een heylzaemen oorloghstreek de zon op den rugh had, die ons volk recht in de ooghen schimmerde. Na het spreken van 't gebed, op-steeken der hoeden, ende los-branden van 't geschut, dreeven drie *Vriessse* benden na een kragtighen storm de *Albanoisse* ruyters op de vlucht; welke van de *Duytssse* met groote hevigheyd wierden na-gezet; zoo dat des *Koninx* voet-volk begon te rughelen, ende *Hobenloe* bereeds den vyand meynde verwonnen te zijn. Maer vermits het *Vriessse* paerde-volk na den eersten aanloop sich verspreydede,

ende

† Vid. Pontan. pag. 944. aliosque.

1580. ende de zwaer- en licht-gewapende ruyters van *Schenk* op *Hobenloos* voet-volk, van de ruyterye ontbloomt ende met weynighe spieffen verzorghd zijnde, dapper aendronghen; is het wiel omgedraeyd, ende de onse allenxkens na den kamp ter zijden *Hardenbergh*, welken *Wijngarden* te vooren geraeden hadde in te neemen, heen geveeken. Doch alzoo ze de *Koninghisse* te roet op de hacken zaten, zijn'er eenighe, na kleynen tegen-stand over de *Vecht* ontloopen, ende ten deel door de veenen naer *Koeverden*. De ruyterye gaf sich doen mede op het pad, ende zijn de hop-mans *Mulart* en *Renoy* gevanghen, maer *Wijngarden* in 't gevecht mannelijken omgekoomen. Van de onse bleeven'er op de plaets 1500. ende van de *Koninghisse* nauwlijx 50. Daer en boven bequam *Schenk* de stukken, doch weynigh plunderagie, dewijl de meeste tros te *Koeverden* was gelaeten. *Hobenloe* begaf sich naer *Oldenzeel*, om die plaets te beschutten, ende de veld-vluchtighe naer *Koeverden*, alleen om hunne paerden en packen wegh te voeren; zonder dat ze *Korneput* met smeeken, dreyghen, ofte hooghe beloften konde bekooren om aldaer te blijven en stand te houden. Ondertusschen hebben die geene die 't beleg van *Groeningen* noch vervolghden, in teyken quanzuys van overwinninghe, vreughde-vuyren ende haer geschut aengesteeken, om door desen vond die van *Groeningen*, die nu over de drie maenden veel kommers hadden geleeden, te verbijstren ende tot hoopeloosheyd en over-geevingh te dwinghen. Dan voort daer na verneemende, dat *Schenk* te *Koeverden* was gekoomen, ende die van *Groeningen* door een af-gehuyrden boode weghen de gelegenheyd van den ionghsten slagh met betere tijdingh en herts-tochten had vervult; hebben van stonden aen, zonder na *Nassouws* ofte *Snoys* aenspraek te luyfteren, het legher zelve in den brand gesteecken, ende de vaendels mede neemende zich naer *Dockum* en *Kollum* begeeven. Daer na zijn'er aen wederzijden eenighe doch geringhe treffinghen voorgevallen. *Schenk* reed met gemeen geiuych binnen *Groeningen*; treckende, na 't verrassen van eenighe nabuyrige plaetsen op *Kollum*; met die meeningh om *Dockum*, leggende schier aen den zee-strand ende tegenwoordigh half open, te bemaghtighen. Want *Golsteyn*, gelijk voor heen vermeld, ten tijden ende wt bevel van *Karel van Egmond* Hertogh van *Gelder*, de muyren en 't Slot, na dat de Stad by de *Keyfersse* was gewonnen, ten deel had af-gebrooken. *Hobenloe* had voor de vesten, om de wel-gelegenheyd van de plaets, weder op te richten, ende ontbood tot dien eynde een goeden hoop volx. Eyndelijken is het legher wt *Vriesland* naer *Koeverden* gevoert, ende de Stad in de eerste aenkomst door *Iffelseyn* veroverd: die van den *Burgh* gelaft zijnde sich flux over te geeven, begeerden en verkreeghen tijd van beraed, ende verdroeghen op 't laetste met *Hobenloe*.

86. Alsmiddeler-wijl *Renmenbergh* dan *Steenwijk*, dan *Zwol* en andere Sterkten in die buyte beloerde; is hy op desen tijd naer *Hattem* opgetrocken, een *Gelders* Stedeken aen den *Yffelstroom*, 't welk mer niet meer dan vijftien knechten van der Staeten weghen was bewaerd. Vermits *Willem*, zoon van den *Drossaet* en *Stadhouder Lodewijk van Montfoort*, onder de hand een besteck maekende met de *Koninghisse*, in

den nacht eenighe zoldaeten door *Schenk* gezonden op het Slot hadde in-gelaeten, die daer mede 's morgens een wt-val op de Stad doende de poort over-weldighde, ende den *Oversten Hegeman* met hop-man *Huck* en twee edel-luyden wt hunne herbergh gevanghelijk naer 't Slot sleepte. Doch vermits 't beloofde getal van knechten hem niet vol en was geleverd, hebben de burgers de poorten weder bemaghticht, ende den *Drossaet* met het krijghs-volk in den *Burgh* belehert, wt alle plaetsen hulp-troppen te zaemen roepende onder 't beleyd van *Iacob van Mechelen*, daer die van *Deventer* en *Elburg* hare benden by verwoeghden. Na dat sy alsdoen de groote stukken teghen het Slot hadden geplaat, ende etlijke daghen vervolgens met onvermoeyden yver de muyren beschooten, is eyndelijken op den 16. van de *Winter-maend*, door bedrayingh en maekelaery van den gevanghen *Hegeman*, de over-gaevē geschied; op dese voorwaarden, dat de bezettingh onbezeerd zoude wt-trecken, maer de *Drossaet Lodewijk van Montfoort* met sijn zoon *Willem* den verraed-stichter in bechte gehouden worden; die ook naderhand weghen desen meyn-ceed by vonnis der Staeten van *Gelderland* zijn onthoofd ende gevierdeeld. *Michael van Iffelt* verhaelt, dat sy op 't Slot noch zijnde dapperen weder-stand hadden gedaen; doch overmits de verhoopte hulp-schaeren van *Renmenbergh*, die doen met het beleg van *Steenwijk* besigh was, ende die van *Schenk* after bleeven; had het krijghs-volk, op de beloften en bekooringhen van *Hegeman*, het Slot met den *Drossaet* over-gelevert; wiens zoon *Willem*, neffens den vader, syne moeder en zusteren, geboeyd naer *Arnhem* wierd gevoert, ende na voorgaende leede-ruckingh met sijn vader een man van 't achtentigh iaeren, op de volle markt (zonder dat de voor-biddinghen van *Parma*, *Schenk* en *Aenholt* haer moghten baeten) met het zwaerd gericht: hoedaenighe straffe naderhand etlijke burgers, by de *Koninghisse* gevanghen zijnde, door wraek-lust wederom hadden moeten bezuyren. Maer *Renmenbergh*, die, als gezeghd, *Zwol* hadde berend, tijdingh hebbende dat 'er tot syne versterkingh een deel volx omtrent den *Rhijn* by de hand was, ende beducht zijnde dat sy van den vyand eenighen deer moghten lijden; liet *Zwol* zoo langh in vrede om het by-stand te geinoet te gaen. Alzoo'er in 't gebied van *Karpen* twee mijlen beneeden *Colen* wt beffel des *Koninx* van *Spanien* door hop-man *Struyf* een *Clevenaer* een nieuw legerken voor *Renmenbergh* wierd geworven. Dit en was voor de *Gelderisse* Staeten niet verhoolen, die met hulp van de *Holländers* eenighe wel-bemandede scheepen tot aen *Colen* toe wt-schickten, om den *Rhijn* onbrykbaer te maeken, ende den *Koninghssen* het over-koemen te bespeeren. De *Rijx-Vorsten* (welker ampt is den *Rhijn-kant* te zuiveren en stroom te veylighen) lieten wederom etlijke scheepen toe-reyden om der Staeten vloot te beiegenen. Onder dit zijn de *Koninghisse* effenwel over *Rhijn* geraekt, ofte (zoo andere zegghen) by *Nuys* gebleeven. Daer omtrent lagh ter schuyt eenigh Staeten volk, 't welk den *Koninghssen* onverhoeds op 't lijf zoude zijn gevallen, ten ware de verspieters dit geheymnis hadden verklickt. *Struyf* dan van der vyanden getal en aenflagh verwittighd, beval den synen zich te spoeden, ende met de zelve een blauw oogh

1580.

oogh te waeghen, die in den eersten aenloop door de Koninghssse afterwaerts zijn geiaeghd endeeensteels geklopt. Wijders aende over-zijd des Rhijns hun wegh naer *Wezel* neemende, als sy, na 't verraffen van *Grol*, *Dotechem* in 't Graefschap *Zutveen* ter vlucht maer zonder baet hadden belegert, zijn van daer in haest naer *Vrieland* vertooghen. Op den zelven tijd heeft *Hegeman*, Overste van eene Geldersse bende, *Anholt*, wt zaacke de *Vry-heer* van 't *Stedeken* den Koningh aenbigh, door het wt-rooven en branden geschonden.

87. Daer na maekte *Remmenbergh* op den 18. vanden *Wijn-maend* een aenvangh van de belegeringh van *Steenwijk*, by de hand hebbende, neffens andere roeden, 14. vaendels *Vriessen*, en etlijke ruyter-benden. Binnen de *Stad* laghen, behalven eenighe weynighe ruyters, 600. mannen te voet, onder 't bestuyr van *Olbhof*, *Kornepuyt*, *Plaet* en *Berenbroek*. Op den eersten dagh van 't beleg (wanneer ook de Overste van de *Vriessen* *Ian Momme*, een edel-man wt *Gelderland*, door een koghel wierd wegh-genoomen) ende eenighe nachten after een wierd 'er, in het teyken vanden *Water-man* niet verre van den *Arend*, een *Stert-sterre* aen de lucht vernoomen. Onder dit had *Philips* *Portugael* door den *Hertogh* van *Alba* bemaghticht, ende *Antonis* van *Portugael*, die by zommighe Heeren wt nijd van den *Spaniard* voor *Koningh* was op-geworpen, verbannen. Op 't zelve pas, wanneer hy nu had vernoomen des zelfs voor-neemen van den *Koningh* te doen af-zweeren, beval hy insgelijx den *Prins* van *Oranje* in den ban te doen, waer van binnen *Maestricht* een ontwerp is gemaekt, ende, neffens de brieven van *Parma* aen de *Stadhouders* en *Burgemeesters* der *Steden*, in 't licht gegeeven. Alhier wierd *Oranje*, na een langhteemigh en verwijtelijk verhael van syne ende sijns vaders weldaeden hem beweesen, ende in plaets van dank met verraderye van hem beloond, als een moeyte-maeker, ketter, huychelaer, ende een tweede *Cain* en *Iudas* zonder ziel verfloekt en af-gemaeld, ende sijn leeven en goederen als van een schand-vleck en verderver der *Christenheyd* ende vyand van 't menschelijk geslacht aen een yegelijk ten roof gegeeven, ook aen allen den geenen en hunne erfgenaemen die hem levendigh ofte dood konden leveren, eene belooningh van 20000. goud-guldens ende van 't edel-maeken van haer geslacht toe-gezeyd. By 't gedachte *Plackaet* wierden mede in den nacht gedaen alle syne mede-standers, ofte die hem huys-vestingh en verblijf zouden geeven. *Oranje* liet eerlangh daer na eene zoo bondighe als wijd-loopighe * *Verantwoordingh* in druck wt-gaen, ende op den dagh-vaerd te *Delft* in-langhen; waer by hy de verdiensten van *Keyser Karel* en *Philips* verkleynende, ende daer tegens de trouwe en menighe diensten van hem en syne voor-zaeten wt-breydende, de aengewreevene lasteren belangende syne snoode aenflaghen strafte; ende alzoohem sijn driede houwelijk met † *Charlotte* van *Bourbon*, als eene verloopene *Beggijn*, was verweeten, nam hy by dese gelegenheyd oorzaak van een bitze en al te hatelijke beschuldighingh teghen *Philips*; hem voor 't hoofd werpende syne quackel-trouwe met *Isabelle d'Orosio* en daer by over-

* *Apo-
logie.*

wonnene kinderen, eer hy de dochter van *Portugael* toteene vrouw nam; dat hy daer na noch eene andere groote vrouw op beloften van haer te echten hadde bedrooghen, met het kind gemaekt, ende aen zeeker *Prins* syne versleete schoeyente draeghen gegeeven; ende laetstelyken syne wettelijke vrouw *Elizabeth* de zuster van den *Aller-Christelijxten Koningh* door een vuyl schelm-stuck aen kant geholpen, waer van haer broeder de *Koningh* leevendigh blijk konde toonen, ten eynde hy veranderingh van spijs moght hebben, ende met synes zusters dochter, als een tweede *Iupiter*, bloed-schand bedrijven. Na opentlyke voor-leefingh is dit geschrift van de *Staeten* goed gekend en bevestighd; ende heeft *Oranje*, te gelijk een aanspraek doende aen alle *Vorsten* van 't *Christendom*, de zelve gebeden, dat sy wt-wijsens dit vonnis der *Staeten*, als bequaeme getuyghen en kenners zijnde van sijn daghelijx bedrijf en oprechtigheyd, dese *Ontschuldighing* ten besten wilden duyden, ende van hem en sijn doorluchtigh *Huys* ('twelk in adel en oudheyd dat van *Habsburgh* over-trof, ofte immers wel konde op-haelen) niet schandelijx gevoelen.

88. In den *Ooghst-maend* was *Parma* 's moeder de oude *Stad-houder*ssse *Margriet* van *Oostenrijk* wt *Italien* wederom in de *Nederlanden* beland; om het verbond met de verzoende landschappen getroffen voort te voltrecken. Want *Philips*, om de noch versse heughenis van de heerlijke plichten in haer voorigh bewind gedaen, niemand dan dese syne zuster tot dit ampt dienelyker ofte by de *Nederlanders* lief-taeligher wist wt te vinden; verhoopende dat de *Groote* op haer woord zouden vast staen, ende door haer maekelaery en ontzagh weder tot onderdaenigheyd bekoord worden. Maer na dat *Alexander* haer met een weyrtzen sleep van oorloghs-luyden binnen *N. men* hadde begroet, ende beyde over het beleyden van die zaak geen gelijk oordeel en doel-wit hadden; zijn'er tusschen moeder en kind vonken van onlust en wan-gunst ontstaen: waer door het gebeurde, dat, der *Staeten* besluyt over de keur van een nieuwen *Land-Vorst* luydbaer wordende, ende alles sich eer tot een oorlogh dan tot vrede laetende aensien, *Philips Margriet* heeft herroepen, ende aen haer zoon het opperft en onverdeyld gezagh gelaeten: niet zonder in-geeven en innerlyken lust van de *Spaniards*, als de welke, geene land- ofte hand-werken gewoen zijnde, den oorlogh voor haer beste rent hielden, ende de rust in *Nederland* als de galgh en haer eyghen verderf versoeyden: op de wyze van den *Salmander*, die gezeghd word in hel weder te droeven en af te gaen, ende noyt beter schick te hebben dan in wind, storm en koude vlaeghen. Hoewel de *Iesuijt Strada* (die de deughden van *Margriet* en haer zoon zoo zorghvuldighlyken wt-zift, ende den *Spaniards* en *Italiaenen* doorgaens hooghe kork-schoeyen ende zomtijds heele stelten aentreckt) alles verbloemende dese pot toe deekt, om de eergiegheyd van *Alexander* en gierigheyd der *Spaniards* ten toe te decken. Omtrent desen tijd is 'er in *Gelderland* op-gericht † een nieuwe en vastblyvende *Raed*, bestaende wt neghen mannen gekoosen wt de drie leeden der *Staeten*, welke

† Siet op het iaer 1575.

‡ *E. chartis Doesburg.*

1580.

den naem zoude voeren van af-geschickte Staeten des Vorstendoms en Graeffschaps, ende volle maght hebben, om, na 't scheyden der landdaghen, den handel der Banner-heeren, Riddersen en Steden wt te voeren, den Stad-houder in 't oeffenen van syne bedieningh de hand te leenen, ende byzondere acht te slaen, dat doch alle over-draghten, rechten, gebruyken ende vrydommen van 't Vaderland te deegh wierden onderhouden. In dese daghen had † *Reyner van Gelder* Heer tot *Arssen*, met den synen het Huys te *Groensfort* geleeghen in de boerschap *Harten* in sijn bewaer: 't welk wanneer hy, hoewel onder dreyghementen van lijf-straffe, weygerde in te ruymen aen den rechten eyghenaer *Reyner van Stepray* Heer tot den *Doddendael*; hebben de Raeden des Vorstendoms den Richter van *Wageningen* *Arend de Kock van Delwijnen* gelast, met toe-zeggingh van behoerlyke handsterkingh, dat hy zich met etlije schutten voor *Groensfort* zoude vervoeghen, en 't zelve Slot met krijghs-volk en geschut zoo aentasten, dat hy niet alleen van 't Huys maer ook van de daer op leggende bezettingh moght verzeekerd zijn. Die van *Nymeghen* lieten de Heeren van 't Hof mede niet ongewaerschouwd, hoe dat'er op den 25. des Winter-maends een goede menigte van schutters door *Goch* was getrocken, welke (volgens de onder-richtingh die sy daer van hadden wt de gewesten van *Ruermond*) met een vast voor-neemen zoude koemen om zekere Vestinghen in *Gelderland* te over-ylen, daer mede zy de *Wael-Rhijn* en *Maes-stroomen* meynden te bedwinghen; als daer waren het *Huys ter Lee*, den *Dorenweerd* en *Hoemen*, ende dan voor *Arnhem* en *Wageninghen* een beleghe te maeken.

89. Dit iaer is daer en boven vermaerd door den dood van den drollighen kabouter *Ian Willemsoon van Ruermond*, die na *Melchior Hofman*, *Balthasar Hubner*, *Thomas Muntzer*, *Ian Denk*, *Ian Mathijssen*, *Ian van Leyden*, *David Ioris*, *Menno*, en eyndlijken *Ian Appelman*, die in 't iaer 1570. t' *Utrecht* aen den hals was gestraft, sich heeft onderstaen, te *Ruermond* alwaer hy was gebooren, ende in de nabuyrige gehuchten te doen verluysden, dat de leer der *Weder-dooeren* de zuiverste was van alle, ende hy van God gezonden en op-geweekt om de zelve te verbreyden; dat men mede voor wetelijc niet en moest houden de *Overigheyd*, welke syne meyninghen niet aenen nam. Syne navolgers sich onder een vryheyd geevende van te steelen ende te straet-schenden, hebben dit haer nieuw Koninghrijk een tijd langh staende gehouden en bedient; roemende te onrecht, dat sy met een goed gemoed in 't zwaerd Gods en *Gedeons* de *Goddelijke gerechtigheyd* waren pleeghende. Dien volgens zijn'er veele edel-luyden Sloten en andere rijke huysen by ontijden wt-geplonderd, menigh mensch van de nachstroopers vermoord, ende in de gewesten van *Gelder*, *Gulich*, en zelf over den *Rhijn* de landzaeten wijd en breed geplaeghd en wt-geschud-ded. Dese over-moed duerde schier volle vijf iaeren, zoo langh de goede *Ian Willems*, de stichter van dit versierd rijk, die bereeds 300. snap-haenen had in de om-leggende dorpen, in het Slot ofte de Stad van *Dinlaeken* gevanghen

† Ex diplomate Senatorio.

zat, iae schier tot aen 'tverganghen iaer toe. Ondertusschen leefde hy, hoewel onder de banden, in alle wulpsheyd en overdaed, in 't gezelschap van een hoop wijven, die hy, als een tweede *Sardanapalus*, steeds by hem hadde; willende ook in een boek by hem onder de syne wt-gegeeven, beweerden, de veelheyd * van wijven. Syne bewaekers zaghen met dit alles door de vingeren, vermits hem noch geld noch zoete woorden en ontbraeken, om der zelve ooghen wt te steeken. Doch het heele gehey-menis door zekere deerne te *Wezel* verklickt zijnde, wierden *Elsken* eene van des Koninx vrouwen, die nu versleetenwezende hare dochter *Elizabeth* in hare plaets den stinkenden bock in de gevangenis had by-gezet, ende *Anna* eene oude toebelle van 70. iaeren, met *Simon Peters* by 't hoofd gevat, en na voorgaende belijdenis met het zwaerd gericht. De zelve openbaerden, dat sy in 't honderd malkanderen bestiepen, vorgeevende op de wijze van *Mahometh*, dat de mensch tot het kinder-maeken was gebooren, veele vrouwen moght trouwen, ende de onvruchtbaere vrylijken gaen laeten; dat sy in teyken van liefde sich onder een broeders en zusters noemden, de gevanghen *Ian Willems* na dood van *Appelman* haer hoofd was door Gods geest tot het rijk geroepen, ende onder haer zoodaenigh recht oeffende, dat hy'er eenighe door vasten en boete tuchtrighde, ende zomwijlen na dat sy 't verkarft hadden, met het zwaerd; dat het over-spel by haer of zonde of geen zonde en was alleen na 't goed-duncken des Koninx, met wiens believen men ook zoo veele wijven moght hebben als men begeerde: dat sy eyndlijken geen dief-tal of straet-schenderye konden begaen dan onder hare broederschap. Dit zijnde meeste hoofd-stucken van dese belachelijke en wt-zinnighe leer. De andere Koninginnen zijn by de wt-spraek van de richters, door Hertogh *Willem van Cleve* wt-gekeurd, begenadighd, gelast sich te beteren, en weder naer *Holland* en *Vriessland*, daer sy van daen quamen, heen geweest. *Ian Willems* op 't laetste voor de gerichtsbank verschijnende, ende tot gants geen beken willende koemen, doch door de kondschap van de andere overtuyghd zijnde, wierd veroordeeld om met het vuyr verbrand te worden; 't welk hy aen den staek staende met gelyke hardneckigheyd en zonder het minste gelaet van berouw ofte zeerte heeft wt-gestaen, ende sich voort met gebooghen hoofd in de vlam geworpen.

90. Op 'tvolgende iaer is *Iuriaen van Lalain* Grave van *Rennerbergh* in den zoemer aen eene teeringh (door loutere droeffenis, zoo men zeght, veroorzaekt) wt-gegaen, tot grooten rouw van syne ouders; alzoo hy was van een kortswy-lighen geest, een lief-hebber van den oorlogh, manhaftigh, ende schier boven sijn vermoeghen hoogh-hertigh: af-keerigh van alle wreedheyd, over-moed, en dronken drinken, welke gebreken den grooten veeltijds aenkleeven; daer en boven in de *Griexe* en *Latijnse* taelen wel er-vaeren, als mede in de † wis-konst en de konst van op de maet te singhen. Door † verleydingh van syne zuster, welke hem den mond waterigh hadde gemaekt door een verhoopt houwelijk met *Marie van Brimen* Gravin van *Megen*, was hy den Staeten af-gevallen; doch naderhand

† *Ars Mathematica*.

‡ Siet op het voorighe iaer.

* De Polygamie.

1581.

leed=

1581.

leed-wefen betoonende, en vervloekende een weynigh voor fijn dood den dagh van fyne koemfte naer *Groeningen*, heeft zedert dien tijd fyne zufter niet willen fien ofte luchten. Dan eer hy de wereld goeden nacht zeyde, was hy op het eynd van den verleeden Sprockel-maend gedwonghen de belegeringh voor *Steenwijk* op te breeken, door den kloeken tegen-ftand van *Korneput* en *Berenbroek*, ende met naemen van *Kornput*, die, alseen ander *Archimedes*, door fyne nieuwe werken den vyand verbaefde, ende met de spaede meer dan met het zwaerd en gefchut befchadighde; hebbende met *Argus* honderd ooghen om toe te fien ende met den reus *Briareus* honderd armen en handen om toe te taften. Dese zonden *Dirk Koenraeds* aen den Engelften Overften *Norits*, met laft, dat hy met den fynen den vyand zoude aenrandfen, ofte, zoo dit niet geleghen quam, 1000. mannen van wt-fchot fteelfe wijze in de Stad fien te krijghen, waer mede de belegerde op de Koninghffe een wt-loop moghten doen. Het help mede veel, dat op 't zelve pas *Diderick Sonoy* met een wel-gewapende maght wt Noord-Holland naer *Blokkzijl* twee uyren van *Steenwijk* was aengekoemen, ende aldaer niet alleen een Schants tot merkelyk voordeel van de belegerde had geficht, maer daer neffens over den bevroofen ftroom volk in de Stad gebraght. *Norits* had ook doen een t loozen vond bedacht om aen de belegerde brieven te beftellen door booden die geene nood en hadden van onderschept te worden. Want hy een looden kloot van omtrent twee ponden aen d'eeue kant liet door-booren, om in dit hol de brieven in te fluyten, ende dan met een ander lood het gat toe-lijmen; maekende aen d'andere zijde een kleyner openingh, daer hy een lont 't welk langh vuyr konde houden aenhingh. Daer na wierd defe kloot wt een zwaer ftuck in de Stad gefchooten, ende als een boode aen 't glimmende lont onderkend en op-gevanghen. In des vyands legher wierd ook groote oneenigheyd gefpeurd; alwaer wanneer het krijghsvolk met het koud weder en geduyrige wt-vallen gequeld zijnde, om geld fchreeuwde, moest zich *Rennenbergh*, om het gevaer te ontfchuylen, eenighe daghen aen een kant geeven; tot dat hy met een deel gelds van alle kanten op-gelicht weder den fynen in 't legher is by-gekoemen. Naderhand liet hy de Stad door een bazuyn-blaefter en brieven op-dinghen. Doch alzo die van binnen zelf-willigh bleeven, begonnen fy malkanderen met spytighe fteekwoorden te terghen; zoo dat, wanneer de Koninghffe t'elkens de belegerde vroeghen of fy hunne paerden noch niet hadden op-gegeeten, die van binnen meeftendeel te paerd ende alle in 't geweer fich op de wal vertoonden, verftoorende der vyanden legher door een fchielijken aanloop, ende roepende, dat fy eene bende ruyteren ende daer neffens moeds en maghts genoegh hadden om haer te keeren; gelijk fy ook metter daed beweeften. Alsmen daer na langh aen weder-zyden hadde gekampt, ende *Kornput* mede wt drie veld-hoenen, die ofte van vermoeyenis ofte wt vrees van den naekenden krem-voeghel door de burghers op de markt waren gevanghen, eene voor-beduydingh had genoomen, dat de Stad binnen drie wecken

† Ita Strada ex *Bulingero*.

zoude verloft worden, is de zaek ook na fijn gewychel wt-gevallen. Want *Rennenbergh*, die zijn middelste bol-werk en veele van de fyne bereeds had verlooren, ende zoo van fyne eyghene als van des vyands kraghten genoeghzaeme proef-ftucken gefien; vond raedzaam by tijds op te houden; en fijn gefchut af-brenghende, is in de duyftere nacht op-gekraemd, ende, after-laetende alle fyne lijf-neeringh, welke den belegerden wel te ftaede quam, naer *Westwijk* vertrocken; in zulken ftilte, dat noch die van de Stad noch de Engelffe van buyten fyne vlucht gewaer wierden. *Norits* by lichten dagh gezind zijnde de *Rennenberghffe* te volghen, veranderde fchielyken van op-zet, hebbende liever de Stad buyten gevaer met nood-durfte te verzeekeren dan met gevaer den vyand na te zetten. Ende alzo is de Stad effen op den tijd by *Korneput* voor-gespeld van 't beleggh ontflegghen, 'twelk nu vier maenden had geduyrt. Onder de belegeringh was het Slot *Vollenhoe* door *Sonoy* op de *Rennebergffe* gewonnen, ende de kerk te *Kuynder* van de Koninghffe met een wal omvanghen zijnde, door de Franffe, Engelffe, en *Iffelsteynffe* knechten bemaghtighd; gelijk mede de *Leemmer*, ende, na een heftigh gefchiet, *Sloten*, ende de Engelffe met de Schotten aldaer in-gelegerd.

91. Omtrent dien tijd is Prins *Willem* in de Lente-maend met fyne gemaelin *Charlotte van Borbon* naer *Amsterdam* gereyfd, daer de Staeten van Holland raed sloeghen over de aenneemingh van den Hertogh van *Anjou* tot een Land-heer. In den volghenden maend begaf hy fich naer *Harlingen* in *Vriefland*, geevende na 't befichtigghen van de landfchap bevel aen *Sonoy*, om het Slot van *Staverden*, 't welk *Reyner Dekama* wt den naem van *Rennenbergh* met 170. mannen bewaerde, te besluyten. *Snoy* om fich te quijten, liet eenighe bol-werken tegen het Slot en boven de zelve borft-weeringhen op-werpen, dwingende de belegerde daer mede hunne hoofden binnen te houden. Doen beval hy den Burgh met zes ftucken te begroeten, de graften te effenen, ende gereedschap te maeken om den muyr te onder-graeven. Die van binnen den ernst fiende haekten na t'zaemen-fpraek, ende maekten, in fpijt van *Dekama* welken fy met 18. andere *Vriefen* aen de onse over-leverden, een befteck met *Snoy*. Daer na zijn de Staetiffe hier ende daer in *Vriefland* en *Groeningerland* teghen den vyand doende geweest, doch meeft tot hun after-deel; zoo dat schier die heele rack tot aen de *Eems* en *Dockum* in *Rennenberghs* geweld viel; die in defe daghen, als gezeyd, te *Groeningen* op het beft van fijn leeven is overleeden; krijghende tot een navolgher *Francisco de Verdugo* een Spaeniard, die naderhand de bastaerd-dochter van *Grave Peter Ernst van Mansfeld* tot fyne vrouw genoomen, en veele roembaere daeden heeft verricht. Op dien tijd had *Parma* een listighen aanslagh op *Vliffingen*, welke nochtans door den Prins ontdeekt wierd en verbrooken. Daer na hebben *Hauteperne* en *Schenk* de Stad *Breda* met verrassinghe ingenoomen, na dat fy het Slot, terwijl de waekers fliepen, met ledere hadden beklommen. De Burgemeester *Monbeym* en Burgh-grave *Stakenbroek* berghden fich met de vlucht; waer van de laetste fyne vrouw en dochter in 't Slot hadde gelaeten, welke zoo fchandelyken van de Koninghffe

1581. nighste gehandeld wierden, dat dit leed zoo men meynd, den vader korts daer na in 't graf sleepte. De Stad is doorgaens geplonderd, ende alles met zulke raffigheyd en zoo weynigh gestommels toe-gegaen, dat het krijghs-volk te Turnhout nergens van en wist, eer de zaek al was geklaerd. Alsoen heeft men † *Willem van Linden* Bisschop van *Ruermond* ontbooden, om de kerken weder te heylighen van de ketterse onreynigheyd. Boven dese ongelucken kreegh onse Gelderland ook syne roede; vermits *Grave Ian van Nassouw* syne Stad-houderschap afstond, zoo om het afsterven van sijn gemael, als om in geen op-spraek te koemen by de Duytse Vorsten, als niet onweetend zijndedat die in de in-huldigh van *Alansson* geen genoeghen zouden scheppen. De ver-siende luyden waren noch meer te onvreden, wanneer in syne plaets wierd op-geschooven *Grave Willem van den Bergh*; die noch het verstand noch de wille had om de gemeene zaek in dese zorghelijke tijden wijselijken te bestuyren; behalven dat het die van *Zutveen* en *Over-Yssel* noch wel heughde, hoe leelijken hy ze voor weynighe iaeren in den pekkel had gelaeten. Hy had ook te vooren na dit Ampt gestaen, wanneer het aen den *Grave van Nassouw* wierd gegeven. Ende vermits sijn verwant *Oranje* hem voor de tweede reys niet en dorste over de hand slaen, gaf hy hem voorschrijven mede aen de Staeten van Gelder, 't welk nochtans meer tot sijn verwijt dan lof diende. Zommighe hoopten, dat men door dit middel eerder met den Spaeniarden in vrede zoude raeken, dan of 'er yemant van de Nassouwse aen 't roer had gezeeten. De Arnhemmers hadden op *Willem Lodewijk* den zoon van *Grave Ian* een goed oog: ende de 's Heeren-bergher duchtende dat sy misschien alle de andere moghten over-stemmen, en dorst syne Stad-houderschap niet opentlijken aenvaerden, dan nam de gelegenheyd waer, dat de weduwe van den *Keur-Palts*-grave den *Rhijn* af-scheepende om naer *Holland* te gaen, op een duysteren avond te *Arnhem* wierd in-gelaeten; onder welk gewoel hy mede binnen sloop, ende sich daer na kenbaer maekte. Maer hoe hy sich in dit sijn bewind heeft gedraeghen, is korts daer na gebleeken. Want sijn boos gepoogh en heymelijk verstand met den vyand hem binnen een iaer ofte twee wt syne bedieningh en de Vereenighde landen hebben verstoeten; ende is in syne stede gesteld *Adolf* *Grave van Nivenaer* en *Meurs*.

92. De zaeken aldus loopende, is 'er te 's *Graven-haghe* eene by-een-koemst van Staeten geweest, ende alsoen de verzwearingh van *Koningh Philips* beslooten, by geschrift vervaet, en af-gekondighd; alwaer de Staeten onder andere voor-wenden: Dat een Vorst syne in-zaeten, als een vader syne kinderen ende een harder syne schaepen, behoorde lief te hebben, ende met eenpaerigh recht te beheerschen; ofte dat hy daer tegen doende geen Prins meer en was te noemen, dan eer een dwinge-land en geweldenaer, aen wien de onderzaeten noch

† *Strada malè Iohannem Lindanum vocat. Sed hoc vitium tam pronomina quam nomina nostratum perperam exprimendi vel detorquendi, exteris plerisque, & inter hoc etiam florentissimo scriptori Thuano, admodum familiare.*

trouw noch gehoorfaemheyd schuldigh waren, 't welk sy met veele omstandigheeden vertoonden hen te sijn weder-vaeren; verklaerende derhalven, *Koningh Philips* van al sijn recht en eygendom op de *Neder-landen* te sijn vervallen, na dat hy sijn wreed op-zet van de zelve in eene erfelijke slavernye te betrecken, na zoo menighe vermaeninghen niet en had willen veranderen; ende niet willende, dat de Overigheyd der *Steden*, *Richters*, *Ampt-luyden*, *Leen-mannen*, ofte eenighe in-zaeten sijn naem voortaeen zouden gebruyken, ofte hem langher voor een *Oppre-heer* erkennen; als de welke sy mits desen (gelijk *Philips* zelve ten tijden van syne in-huldigh had toe-gelaeten) van den eed der getrouwigheyd aen hem gedaen ontsloeghen; zoo dat het haer na de *Goddelijke* en *wereldlijke* rechten, welke de *Koningh* en *Spaeniards* zoo menighe maelen hadden over-getreeden, vry had gestaen een ander *Over-hoofd* te kieser, om de landen volgens hare oude vryheeden en hand-vesten te bedienen, gelijk-maetigh recht te verschaffen, als een vader syne kinderen te koesteren, ende voor allen onheyl te verdecken. Tot welk ampt alzo de *Hertogh van Anjou* nu was beroepen, ende *Matheys* op 't verganghen iaer wt syne bedieningh gescheyden, hadden sy onder een bestemt, dat tot de aenkoemst van den *Hertogh* alles op den naem van de al-gemeene Staeten zoude verricht worden, ende in *Holland* en *Zeeland* op den naem van *Oranje*. Wijders wierd 'er beraemd, dat men de zegels van *Philips* zoude verwerpen, noch voortaeengeld slaen onder sijn naem ende wapens: dat mede de *Overheeden* en *Ampt-luyden* sich zouden betuyghen van sijn eed ontbonden te wesen, ende op nieuws den Staeten ofte hunne af-gezanten trouw zweeren, welke stand zoude houden tot dat syne hoogheyd zoude gekoemen sijn. Doch veele, ia die zelfs de *Spaeniards* niet moghten hooren noemen, gevoelden in haer boezem een inwendighen schrick en wroeginghe, wanneer hen deze eed wierd voor-gehouden; over-denkende (behalven den algemeynen smaed en roep van de wereld, ende de bespraekte wijze van zoo een *afterbax* en *averecht* oordeel, daer het volk aenklaegher ende te gelijk richter was) dat sy wel tot nu toe met den *Koningh* hadden geoorloght ('t welk ook eenighsins konde verschooninghe lijden; ende meermaels zoo elders als in *Nederland* was gebeurd) maer altoos noch hunne Vorsten standvastigh waren by gebleeven: daer het nu met oneyndelijke zwaerigheyd ende misschien met der landen wtersten ondergangh vermenght was, sijn ouden en wettighen Erfheer te verzwereen ende een vreemd in de plaets te stellen. Gelijk ook de kerken-dienaer te *Woerden* opentlyken van den stoel leerde, dat dese daed geensins konde verbloemd ofte verdedighd worden. Ende zoo de Staeten hem, als in zulke zaeken weynigh ervaeren, etlyke reysen te vergeefs hadden gebooden en gebeden te zwijghen, is hy van sijn ampt en wt de Stad verstoeten. Wanneer de *Raeds-hee* rvan *Leeuwarden* *Feike Rhala* † een voorsichtigh en gauw man voor-sloegh, dat men desen eed wat zoude opschorten, ende eerst de Gemeente af-vorderen,

† *Malè iterum Famianus Strada hunc Raldam pro Rhala appellat, quem & in actu jurandi exanimatum repente scribit.*

1581. ende de andere hier tegen zeyden dat de Overheyd behoorde voort te gaen en de onderdaenen te volghen; is hy, voor ende al eer syne vingers op te steeken, schielijken met de vallende ziekte aengetroffen ende op den volgenden nacht wt de wereld gehaald.

93. Eer deze af-zweeringh was vol-trocken, liet de Prins van *Oranje*, met toe-stemmingh ofte eer wt last van de Staeten, alles te vooren daer heen richten; dat hy beleed, de wapenen niet teghen den Koningh van Spanien maer teghen syne Land-vooghden en de Spaeniards op-gehoomen te zijn, dringende ook het krijghs-volk niet zoo zeer op sijn eed als wel op den eed van den Koningh. Zoo dat een yeghelijk dit doen bemerkende sich te gemoet moet voeren den ouden Veld-heer en Vorst deser landen, te weeten † *Claudius Civilis*, die niet anders van den Romeynen af-wijkende, als op desentijd *Oranje* van den wrevelighen Hertogh van Alba en de Spaniards, syne oude eerbiedigheyt tegen 't Rijk en den Keyser heeft betuyght, ende ondertuschen de bevel-hebbers van 't Rijk en 't Roomse krijghs-volk in ernst bestreeden. In 't na denken van welken oorlogh wy niet alleen eene gelijke oorzaak ende bykants gelijken staet van gebieden moeghen bespeuren, maer ook de zelve Batavieren (zijnde de teghenwoordighe Geldersse en Hollanders) ende een Vorst van den zelve oorsprongh en geboorte. Alzoo de aenleydingh daer van was (na 't verhael van *Tacitus*) de schattingh en wt-keur van oorloghs-volk, al te bezwacrijk en after-deeligh het recht ende de gewoonten der in-zaeten; waer mede noch by quamen de over-moed, over-daed en gierigheyt der Land-vooghden en hunne dienaers, ende andere verdruckinghen. Ook de zelve Bataviers, een volk alsdoen van alle lasten en ongelden verschoond, een vriend en helper van 't Rijk, ende echter door des Rijx rijkdom en maght niet gesleeten: hoedaenighe dinghen wy nu voor-rechten, en vryheeden noemen. Eyndelyken hun Veld-heer *Civilis*, gelijk *Oranje*, een bloed-erwant van de nabuyrighe Duytse Vorsten, ende wt de Catten ofte Hessen, der Batavieren aller-eerste voor-zaeten, gesprooten. De misdad, doch te onrecht, hen aengescreeven, was weder-spanningheyt. Op welk verwijt noch-rans, de broeder van *Civilis*, *Iulius Paulus*, door *Fronteinus Capito* een vuyl en wulps mensch is

† Siet hier van breeder op 't eerste Boek,

om-gebraght. *Civilis* zelve wierd in de boeyen gezet, daerna aen *Nero* over-geschickt ende van *Galba* vry gesprooken; tot dat hy onder *Vitellius* wederom gevaer liep, van 't legher tot straffe gevorderd zijnde. Zoo dat wy alhier als in een spiegel de oude en nieuwe Bataviers ende voor al *Civilis* in onsen *Oranje* vernieuwd en herbooren sien, die insgelijx by de Spaeniards als een vertreeder van de Koninghlijke hoogheyd is beteeghen, syne goederen en heerlijkheden aengeslaeghen, sijn zoon gevanghelijk naer Spanien wegh gevoerd; behalven dat hy zelve een wijl tijds sich buyten lands heeft moeten versteeken, terwijl hy, om de rasernyen van Alba te ontvlieden, de banden en deerlyke dooden van syne lieve vrienden en maeghen *Egmond* en *Hoorn* van verre aenzaghi. Hier wt namen sy beyde, op het aenhouden van de land-zaeten, stof om den krijgh te aenvaerden: zoo nochtans, dat *Civilis* de hoofden van 't volk by een laedende, sich tegen de Romeynen, als gezeghd, en niet tegen 't Rijk schrap stelde: ende *Oranje*, met goed-vinden van de Staeten der landen, op gelyken voet in 't begin de Spaeniards ende niet hun Koningh beoorloghde.

Alhier willen wy anker werpen, biddende u, goede ende alleen groote God, met op-gehevene handen en gebooghene knyen, dat ghy dit volk (door zoo menighe om-loopen van iaeren, welke in dit werk by de 1600. staen op-gereekend, in verscheyde en langhduyrighe oorloghen geoeffend, ende eerst *Sicambers*, *Menapiers*, *Batavieren*, ende ten laetsten *Franken* en *Geldersse* geheeten, ende gestaen hebbende schier van de eerste tijden onder de Nassouwisse, *Gullichse* en *Egmondse* Vorsten, dan daer na door den nydighen Burgondier en gulfighe Oostenrijkers van de zelve af-geruckt: en nu verklaerd by de vrede-handelingh tot *Munster* van *Philips* den vierden Koningh van Spanien voor vrye luyden) met eeuwighen voorspoed en eendraght wilt zegenen, daer neffens syne Hoogheyd *Willem Henrick*, die nu na sijn vader *Willem*, grootvader *Frederick Henrick* en oud-oom *Maurits* den Grooten, schier ofte morggen als vijfde Stadhouder van dit Vorstendom word verwacht, met genaedighe ooghen van boven aensien, ende zoo zyne als de andere Vereenighde landschappen in dese vreedes-tijden van binnen ende van buyten voor alle onheylen en laeghen behoeden.

Nademael

Nademael wy voorheen de rond-om Gelderland gezeetene Vorsten en Heeren hebben naem-kondigh gemackt, ende zoo den tijd van hun bewind als ten deel het gevolg van haere maeghschap ter loop aengerackt: zouden de over-edele ende of koninghlijke ofte wt koninghlijken bloed gesprootene Hertoghen van Braband van groot ongelijk hebben te klaeghen ende ons met schiele ooghen moeghen aensien, indien sy neffens de andere op dit tooneel geen plaets en hadden. Dan de Lezer zy gewaerschouwd dat wy, by gebreck van andere jonghere Tijd-schrijvers, als *Heuter*, *Grammay*, ende *van der Haer*, ons in desen meest hebben moeten behelpen met het geen ons by *Adriaen van Baerland* en *de Vrient*, die de eerste dit ijs hebben gebrooken, ende het werk met de rouwe schaef bearbeydet, is na-gelaeten. Dese twee willen wy tot waer-borghen stellen, zoo'er by geval van ons eenighe mis- ofte over-slagh is begaen.

BYVOEGHSEL

VAN DE

HERTOGEN van BRABAND.

PIPYN van Landen, zoon van *Kaerle-*
man, was † Hof-meester van Vrank-
rijk ende eerste Hertogh van Braband
en Hesbay omtrent het iaer 625. na
de zalighe geboorte, die de Swaeben en
andere Duytse volken heeft verwonnen,
ende by eene vrouw van Languedoc ver-
weckt drie kinderen; met naemen *Begge*,
H. Geertruyd, ende een zoon

GRIMOALD, die na sijns vaders wt-gangh
omtrent het iaer 647. tweede Hertogh
wierd van Braband, ende eerlangh door
bitze nijdigheyd van eenighe Grooten om-
gebragt.

BEGGE de zuster van *Grimoald* met haer huys-
heer *Ansegis* hebben naest hem de zaeken
van Braband een wijl tijds waer-genoomen,
ende after-gelaeten een zoon

PIPYN den tweeden, toe-genaemd *den Dicken*
ofte *van Hestfal*, wezende een maghtigh
Slot niet wijd van Luyk op de Maes van
hem gesticht. Dees heeft de doen noch

† *Maire du palais, maior domus.*

heydensse Vriesen wt syne Stad-houder-
schap van Oost-Vrankrijk verdreeven,
hunne Stad Wiltenburgh daer nu Utrecht
is na een langhwijlich beleg veroverd, en
dit blinde volk door de ziel-beroerende
wel-sprekendheyd van *H. Willebrord* al-
lenxkens tot de kennis gebragt van de
zaligh-maekende waerheyd. Wt zyne
eerste en wettighe vrouw *Pletruyd* zijn
hem gebooren *Drago*, en *Grimoald* die bin-
nen Luyk om het geloof is ontlijfd, be-
halven *H. Sylvius* en eene dochter *Norburgh*,
dan alle voor den vader af-gestorven; die
op het iaer 714, zijnde het 29^e. van syne
heerschappy, mede den wegh van alle
vleys is in-gegaen; na dat hy op sijn
dood-bedde, met believen der Standen,
tot sijn erf-ghenaem had gekoozen sijn
speel-kind *Karel Martel*, die hem wt syne
by-zit *Alpais* alleen was overigh geblee-
ven.

KAREL MARTEL, Hertogh van Braband,
ende geen Koningh maer meester der Ko-
ninghen van Vrankrijk, heeft 70000. ofte
(zoo andere stellen) 385000. Saraceenen
by Tours vernielt; ook de Allemans,
A a 2 Swaeben,

Swaben, Burgondiers, Vriefen en andere wilde volken onder-gebraght. Hy ftierf op het iaer 741. after-laetende eene dochter, en twee zoons, *Karelman* den oudften die naderhand een Monix-kap aentrock, ende

PIPIYN den drien, gezeghd *den Kortien*, die (na dat de rechte Koningh *Childerick* om fyne achteloosheyd en laffigheyd in een Klooster was gefchooven) op het begeeren van de Franffe Standen en aentraeden van Paus *Zacharias*, in het iaer 750. tot Koningh van Vrankrijk is verheeven, ende, vermits fyne vaerdigheyd in't voor-ftaen van de Roomffe stoel, met den by-naem van den *Aller-Christelijxten* Koningh ver-eerd geworden. Dees heeft die van *Languedoc* met veele moeyten over-wonnen, ende by syn wijf *Bertha*, dochter van Vorft *Heraclius*, gewonnen *Karelman* den ionghften die niet langh en leefde, ende

KAREL den Grooten, geworden op het iaer 768. Koningh van Vrankrijk ende naderhand ook Keyfer van Romem, die door heel Christenrijk fyne gezeegende wapenen heeft om-gedraeghen, ende zoo wel den Gods-dienst als de vrye konsten allenthalven gevoordert en op-geholpen. Syne eerste vrouw *Hildegard* heeft hem gebaert *Lodewijk*, *Pipijn* en *Karel*: de tweede, met naemen *VaStraed* dochter van *Rudolf* Grave van Ooft-Vranken, twee dochters *Thide-raed* en *Hiltruyd*: de driede *Luitgard* was kinder-loos. Als hy (na 't af-fterven van fyne ionghfte zoonen *Pipijn* en *Karel*) *Lodewijk* tot syn na-volgher had verklaert, is hy in 't iaer 813. wezende het 71. synes ouderdoms, zelf over-leeden, ende binnen Aken begraven.

LODEWYK de Vroome, Keyfer van Romem en Koningh van Vrankrijk, heeft met de Noord-mannen en Sevenbergheers geoorloght, ook de Gasconiers en Bretons hem onderdaenigh gemaekt. By *Hermingard*, dochter van *Ingeram* Grave van Aniou, heeft hy geteelt *Lothaer*, *Lodewijk* en *Pipijn*, ende by *Judith* van Swaben, dochter van *Guelf* van Altorf, *Karel den Kaelen*; die na langhe oorloghen en geschillen zoo verdroeghen, dat *Lothaer* het Keyferdom met Italien, Provence en Aufrasiem zoude hebben, *Lodewijk* Duytfland, ende *Karel* Vrankrijk van de Maes tot aen de zee, ende *Pipijn*, zoon van den over-leeden *Pipijn*, Guyenne. *Lodewijk* ftierf in 't iaer 840.

Zommighe stellen naest *Lodewijk* Keyfer *Lothaer*, als Vorft van Aufrasiem en Braband, ende eersten Hertogh van Lotringen, alzoov van hem geheeten; dien wy nochtans liever op de ry der Hertoghen van Braband willen voor by gaen, om dat Braband zedert de tijden van *Pipijn* den drien met het Franffe Rijk altoos vereenighd en gemeyn heeft geleeghen. Dan *Baerland*, om fijn teem niet te breeken of den draed van

fijn verhael te verwerpen, heeft moedwillens menighe Vorften van Aufrasiem en Franffe Koningen als ook etlyke Duytffe Keyfers verzwegghen, die Braband door rechte ofte kromme wegghen met de wapenen fih hadden aen-ge-eygent: om dat hunne Stad-houders, op de wyze van bloote Vooghden ofte Leen-mannen, geen ervelijc ofte volkoemen gebied over Nederlanden hadden. Waer over hyvan *Lodewijk den Vroomen* voort stoutelyken overfpringht tot *Godefroy met den Baerd*. Ons dunkt best en gevoeghlijc te zijn naest Keyfer *Lodewijk* vervolghens te stellen fijn zoon

KAREL den Kaelen, Hertogh van Braband en Lotringen, ende te gelijk Keyfer van Duytfland en Franffen Koningh. Dees is gestorven in 't iaer 877. (zommighe fchrijven verkeerdelyken 914.) hebbende by fyne vrouw *Hermeneruyd* geteelt *Karelman*, die fih eerst tot een geestelijc leeven begaf, dan naderhand tegen den vader op-ftaende daer over gevanghen, en na 't gebruyk van die tyden, van fyne ooghen beroofd wierd: *Karel*, die in een byzonderen kamp teghen den Ridder *Alboin* om hals raekte: *Lodewijk* ende *Lothaer*. Syne dochter *Judith* is, na haer eerste trouw met *Adolf* Koningh van Engeland, door *Baudewijn van Haerle-beek* † Bos-waerder van Vlaenderen ontvoerd.

LODEWYK de Stamelende, Keyfer, en Koningh van Vrankrijk, die met den Noord-mannen zoo veel had te worstelen, heeft wt eene by-zit twee kinderen geteelt *Lodewijk* en *Karelman*, ende wt zyne echte vrouw *Richild*, dochter ofte van den Koningh van Spanien ofte van Engeland, een eenighen wettighen zoon, op het iaer 916. na fijn af-fterven gebooren, te weeten

KAREL den Slechten, der Franffen Koningh ende Hertogh van Braband: die *Neufstrijk*, nu Normandyen geheeten, aen den Deenen, om vrede met hen te hebben, overgaf, ende eyndelyken door laegghen van Grave *Herbert* is onder-sehept, ende op het iaer 955. te Perone in de boeyen gestorven, hebbende by *Oignie*, dochter van den Engelffen Koningh *Eduard*, gewonnen

LODEWYK den Onnosfelen, die insgelijc door *Hugo Capet* Grave van *Parijs* wierd gevanghen, doch, door synes vrouws broeder Keyfer *Otho* weder geredderd. Heeft afgeleest in 't iaer 966, ende *Geerbergh*, dochter van *Henrick* van Saxon, moeder gemaekt van *Lothaer* Franffen Koningh (wiens zoon *Lodewijk* de laetste Koningh was wt het ftam-huys van *Karel den Grooten*) ende van

† *Foreftier*. Siet voor heen de rolle der Graven van Vlaenderen.

KAREL den Dicken, Hertogh van Brabant en zeyden Hertogh van Lotringen, die na't afsterven van sijns broeders zoon *Lodewijk* het Fransse Rijk op hem wettelyken verstorven zullende aenvaerden, na drie gehoudene veld-slaghen door *Hugo Capet* wierd verwonnen, ende binnen *Laon*, door schelmery van Bisschop *Anselm*, aen syn vyand over-geleverd: tot dat hy in't iaer 986. binnen Orleans in de banden van rouw is gestorven. Hy was stichter van de Gudulen kerk te *Brussel*, ende vader van *Otho* syn na-zaet; *Geerbergh* die getrouwt heeft den broeder van den Grave van Henegouw, ende tot eene houwlijx-gifte ontfanghen het Graeffschap van Loeven en Bruyffel, neffens het Mark-graeffschap van 't H. Rijk; ende *Ermegund*, gepaerd met den Grave van Henegouw.

OTHO Hertogh van Brabant en Lotringen, eenigh en waer erfgenaem van de Franlie kroon, heeft liever luttel onderwinds en veele rust gehad, dan sijn al te hals-sterken vyand met gevaer van syn leeven en goederen te terghen; ende is daerom, na eene vreedighe heerschappy van 15. iaeren, in't iaer 1001. ongetrouwd gestorven.

Na dood van *Otho* is **HENRICK** Hertogh van Beyeren in des over-leedens stede opgeschooven. Dan Lotringhen en Wals-Brabant verschonk de Keyzer aen *Godefroy* Grave van Ardenne, over de hand slaende *Geerbergh* de zuster van *Otho*. Na *Godefroy* quam des zelfs broeder *Goselin*, wt wien zijn voort-gekoemen *Steven* de elfde Paus van Romen, *Godefroy* syn navolgher, ende *Oetjen* getrouwd aen *Lambert* Grave van Loeven. *Godefroy*'s zoon was *Godefroy* de driede, toe-genaemd *met den Buchel* ofte *Bult*, die niet alleen Lotringen en Brabant heeft in-gehad; maer ook, door hand-leeninghe van *Willem van Gelder* Bisschop van Utrecht, Holland en Vriesland met vuyft-recht sich aengemaeticht. Wiens zuster *Ida* in echt zittende met *Eustaches* Grave van Bolonien, moeder wierd van *Godefroy van Bouillon* en *Balduin* Koninghen van Jerusalem. Doch gemerkt dese geene erf-heeren maer geweldenaers zijn geweest van't Hertoghdom, willen wy een ichreefjen voor haer wt-doen, ende daerom weder keeren tot het echte bloed van *Karel den Grooten*, te weeten *Geerbergh* de zuster van wylen Hertogh *Otho*.

GEERBERGH en **LAMBERT** haer man lieten sich geene Hertoghen noemen, dan alleen Graven van Loeven en Mark-graven des H. Rijk. Maer wanneer *Lambert*, hoogh-moedigh over de zegeningh teghen die van Luyk bevochten, syne verlorene ervenis weder zocht te haelen op *Godefroy* van Ardenne, is hy op het iaer 1014. in den strijd gestruykeld; after-laetende een zoon *Henrick* den oudsten; die by *Geertruyd*, dochter van *Robert de Vries* Grave van Vlaenderen, teelde *Ida* gehylickt aen *Bou-*

dewijn Grave van Vlaenderen en Henegouw, neffens *Mechteld* huys-vrouw van *Eustaches* Grave van Bolonien, ende *Lambert* met den *Baerd* syn na-zaet; in wiens plaetz, wanneer hy in een slag was gevallen, gekoemen is syn zoon *Henrick* de tweede, gebooren wt *Oetjen* dochter des Graves van Ardenne, die door zeeker edelman, binnen syn Hof in eene losse gevanghenis bewaerd wordende, 's nachts op syn leggher is vermoord. Alzoo is op het iaer 1078. des zelfs zoon *Henrick* den drieden op het kuffen geraekt, die by de zuster van den Vorst van Doringen heeft verweckt *Henrick*, die in een gevecht by Doornick dood bleef, ende *Godefroy* die in't iaer 1106. van Lotringen en Brabant weder meester wierd. Dese en tellen wy mede niet onder de rechte Hertoghen, om dat sy dien naem noyt en hebben gevoert ofte het land bezeeten.

GODEFROY, geheeten van Loeven ofte *met den Baerd* (om dat hy sich hadde verzworen den baerd niet te zullen af-legghen al eer hy syn oud erf-goed van Brabant en Lotringen op *Henrick* Grave van Limburgh ende wt Keyserlyke vergunningh Hertogh van Lotringen hadde weder gewonnen) heeft, sijns wens nu maghtigh zijnde, met *Arnout* Heer van Grimbergen, een man zoo groot van maght als van moed ende die niemand boven ofte neffens hem wilde lijden, menighe en harde schermutzels gehouden, ende doorgaens veele Gods-huyfen op-gericht. Is gestorven in't iaer 1140. ende in't Klooster van Affligem tusschen *Brussel* en *Aelst* begraven.

GODEFROY de tweede, zoon van den eersten, heeft tegen *Henrick* van Limburgh, die te vuyr en te zwaerd Lotringen was in-gevallen, het harnas aengetooghen, ende *S. Truyen* na groot geweld vermeestert, ende met gedwonghen hulp van de burghers van Aken de heyr-kraght van *Henrick* wt-geiaeght. Dan het oorlogh dat hy voerde met de Berthouten Heeren van Grimbergh en Mechelen, is hem tegen gevallen. Na een bewind van drie iaeren en etlyke maanden is hy ontslaepen ende in de Peters kerk te Loeven begraven.

GODEFROY de driede was noch een wieghelingh, wanneer de Berthouten in't iaer 1146, verachtende de nederighe iaeren van den Vorst, het land van Brabant over al schonden en af-liepen. De Ridderen en in-zaeten van Brabant hier over ontroerd, daeghden den vyand wt met een maghtigh leggher, ende, om te hevigher te strijden, droeghen den ionghen Hertogh met de wiegh op de vecht-baen (gelijk eertijds die van Macedonien hadden gedaen als sy met de Slavoniers zouden kampen) ende behielden alzoo het veld, neemende ook *Walter van Grimberghen* gevanghen. *Margriet* dochter van *Henrick van Limburgh* heeft hem vader gemaekt van *Henrick* sijn

na-volgher, *Albert* Biffchop van Luyk, ende van *Aleyde* Koningin van Engeland. Wt syne tweede vrouw, welkers naem ick niet vermeld en vinde, is gebooren *Willem*. *Godefroy* is op het 43. iaer van syne bedieningh gestorven ende insgelijx te Loeven onder-geleghd.

HENRICK de eerste dies naems, had by *Mechteld* dochter van *Mathijs* Grave van Bolonien twee zoons, *Henrick* syn genant en na-zaet, en *Godefroy*, behalven vier dochters; van de welke de oudste *Marie* besteed is aen Keyser *Otho* den vierden, ende *Margriet* niet aen *Otho* (gelijk van *Baerland* te onrecht voor-geeft) maer aen *Geeraert* den drieden Grave van Gelder; *Mechteld* was eerst huys-vrouw van den Palts-grave, ende daer na van Grave *Floris* van Holland, zoon van *Willem*. *Henrick* heeft het Slot *Duraseerst* geslecht en weder wt den grond op-gebouwt, ende die van *S. Truyen* bestreden. Heeft hierneffens in 't iaer 1197, als Veld-heer der Christenen, de maghtighe koop-stad *Baruth* den Turken ontweldight, daer na ook *Constantinopolen* helpen inneemen. Van daer weder naer huys keerende heeft *Otho* † Grave van Gelder in 't iaer 1201. met bedrogh; ende op 't volgende iaer *Diderick* van Holland in een strijd by Heusden gevanghen gekreeghen: in 't iaer 1212. met sijn schoon-zoon *Geeraerd van Gelder* Luyk en Tongeren beklommen en deerlijken verwoest; doch in den af-tocht 2000. van den synen verlooren. Naderhand is hy door de Graven van Vlaenderen en Holland ende den Vorst van *Salesbury* broeder van den Engelfsen Koningh, binnen Bruyffel belegerd, ende niet quijt gescholden aler hy had beloofd den Franssen Koningh *Philips*, met wiens dochter *Marie* hy doen getrouwd was, noch met geld noch met volk te zullen bystaen. Ten laetsten is hy in 't iaer 1225. na eene heerschappy van 48. iaeren te Kolen gestorven, als hy weder-quam wt de bruyloft van Keyser *Frederick* den tweeden.

HENRICK de tweede, zoon van den eersten, heeft wt *Marie* dochter van *Marie* Roomsse Koningh geteelt *Henrick*; *Mechteld* bed-genoote van des Koninx broeder in Vrankrijk, *Marie* wijf van den Hertogh van *Beyeren*, ende *Beatrix* van den Landgrave van *Duringen*, behalven *Margriet* Klooster-luffrouw van 's Hertoghs-dael, door haer vader gesticht. Syne tweede vrouw *Sophie* baerde hem een tweeden *Henrick*, ende *Mechteld* getrouwd aen *Robert* den eersten Grave van *Artoys* en *S. Paul*. Hy heeft *Colen* een wyl tijds beslooten gehouden, ende de hem aengeboodene Keyserlijke kroon door syne voor-spraak over-gezét aen synes zusters zoon Grave *Willem* van Holland: ende is gestorven na een bewind van twee en twintigh iaeren.

† Siet de Geld. Geschied. op die iaeren.

HENRICK de driede had by syne vrouw *Aleid van Burgondien* drie zoons, *Henrick*, *Ian* en *Godefroy*, ende eene dochter *Marie* gepaerd naderhand met *Philips* den drieden Koningh van Vrankrijk. Na een vreedzaam gebied van 13. iaeren is hy wt de levende wegh gehaald op het iaer 1260.

IAN anderde zoon van *Henrick* is op het iaer 1268. door de meeste Standen voort-getrocken sijn oudsten broeder *Henrick*, die om eenighe gebreeken zoo van leeden als zinnen onbequaem wierd geacht tot de land-zorgh, ende sich, na dat hy onder de momberschap synes moeders acht iaeren had geheerst, te *Dyon* in een Klooster begaf; niet zonder op-stand en groote verstoornis van die van *Loeven*, zeggende dat *Henrick*, zoo hy zelf daer toe niet en docht, immers door de tweede hand konde en behoorde te gebieden. Na dat *Margriet*, zuster van den Franssen Koningh *Philips*, in de kraem was verongeluckt, trouwde *Ian* eene andere *Margriet*, dochter van *Guido* Grave van Vlaenderen; die hem voort-braght *Ian*, en *Godefroy* die in syne ieughd wt-gingh; neffens *Marie* ende *Margriet* bed-gezelle van *Henrick* Grave van *Lutzenburgh* ende daer na Roomsse Keyser. *Ian* heeft het Vorstendom van *Limburgh*, na een moeylijken oorlogh, gewonnen, en *Reynald* den eersten Grave van *Gelder*, die sich voor naesten erfghenaem wt-gaf, in den slag van *Woeringen* gevanghen. Ten laetsten is hy, op de bruyloft van des Koninx van Engeland's dochter, in een ridder-kamp met een speer verwond, ende korts daarna gestorven.

IAN de tweede was huys-heer van *Margriet* dochter van *Eduard* den eersten Koningh van Engeland. Onder hem waren die van *Mechelen*, om de hen benoomene vryheyd van de zout- en vis-koopmanschap, met die van *Antwerpen* in oorlogh, dan zijn, na veele gedaene en geleedene schaden, ten laetsten door den Hertogh by *Rupelmond* verslaeghen, ende voor een groot geld met hem verzoend. Insgelijx zijn die van *Bruyffel*, daer het grauw veele huysen van de vernaemdste wt verwoedheyd had omgeworpen, door hem gemuylbant. Na 19. iaeren gebiedens is hy te *Vuern* gestorven ende binnen *Bruyffel* begraven.

IAN de driede is op het iaer 1312. sijn vader in het Hertoghdome gevolghd. Heeft *Reynald* van † *Valkenburgh*, om dat hy die van *Maestricht* plaeghde en lastigh viel, gedwee gemaakt, ende met *Lodewijk van Cressy* Grave van Vlaenderen weghen *Mechelen* een hinderlyken krijgh gevoert. Syne drie zoons *Henrick*, *Godefroy*, en *Ian* de oudste zijn alle kinder-loos gestorven. De oudste dochter *Iobanne* is, na dood van *Willem* Grave van *Henegouw* en *Holland*, door

† Siet hier van ende van den Mechelssen oorlogh onse Geschied.

den vader verloofd aen *Venceslaes* zoon van *Ian* Koningh van Bohemen; *Margriet* aen *Lodewijk van Malain Gr.* van Vlaenderen, ende *Marie* aen *Reynald* den dierenden, tweeden Hertogh van Gelder. Hertogh *Ian* stierf in 't iaer 1355.

WENCESLAES van Bohemen (broeder van Keyser *Karel* den vierden) Hertogh van Lutzenburgh, die gezeghd word wt synes moeders lichaem zonder haer letzel te zijn wt-gesneeden, is door syne vrouw *Iohanne* mede Hertogh van Brabant geworden. Doch sijn zwagher *Grave Lodewijk* klaegende mis-deyld te zijn, heeft hem een goed deel van Brabant, ende daer over een zeer oneffen verdragh met de wapenen af-gedwonghen. Aen d'andere zijd heeft hy de weder-barstighe *Lovenaers* getemt, teghen *Eduard* van Gelder gekampt, ende etlyke duyzenden van de *snap-haenen*, *Borhommes* geheeten, omtrent *Savoye* in den pan gehouwen. In 't iaer 1371. * is sijn legher in den slag van *Baefwijer* (daer sijn vyand *Eduard van Gelder* mede dood bleef) vernield, ende hy zelf gegreepen, doch, op de dreyghementen van sijn broeder den Keyser, weder ontbonden. Sijn sterf-dagh word gesteld op het iaer 1384, ende van de Hertogin (die naderhand met Hertogh *Willem van Gelder* een sterken en haperlyken oorlogh heeft gedreeven) op het iaer 1406.

Haere zuster *Margriet* welke, als gezeghd, aen den *Vlamingh* getrouwd was, liet after eene dochter *Margriet*, welke voor de tweede reys is gehouwlykt met *Philips den Stouten* Hertogh van Burgondien en zoon van *Ian* Franssen Koningh. *Philips* heeft by haer gewonnen drie zoonen; waer van *Ian* de oudste Hertogh wierd van Burgondien; de middelste *Anthonis*, in stede van syne kinderlooze oude moeye *Iohanne*, Hertogh van Brabant, ende *Philips* *Grave* van *Nevers*.

ANTHONIS van Burgondien, Hertogh van Lorraine, Brabant en Limburgh, ende *Mark-grave* van 't *H. Rijk*, was een strijdbaar Heer, een lief-hebber van de *Latijnsse* taal, ende een straf vyand van alle straetschenders en verdruckers der armen. Wt *Iohanne van S. Paul* zijn hem gebooren *Ian* en *Philips*, behalven eene dochter die iongh stierf. Sijn tweede kamer-raed *Elizabeth van Gorlitz* braght aen hem tot houwlyx goed het Hertoghdom van Lutzenburgh, 't welk hy met een geweldigh heyr over-getooghen en sich heeft gehoorsaem gemaekt. In 't iaer 1415, is hy in den slag van *Blangy* tot dienst van den Franssen Koningh gestruykeld, ende te *Bruyssel* in 't graf gelegd.

IAN is op sijn 16e. iaer getrouwd met *Iacobe*, dochter van *Willem van Beyer* *Grave* van *Henegouw* en *Holland*: welke echter eerlang van haer man af-liep, ende met den Hertogh van *Glocester*, broeder van den

Engheffen Koningh, hertrouwde; wiens heyr-kraght eerst wt Brabant, daer na ook met groote moeyten wt *Henegouw* is veriaeghd, daer *Iacobe* gevanghen wierd, ende ten laetsten in een hoofd-slagh by *Brouwers-haven* t'eenmael verbrooken. Doch *Iacobe* van *Gent* ontslippende heeft naderhand in *Holland* nieuw spel gemaekt. Onder dit is Hertogh *Ian* in 't iaer 1426. zonder lijfs-vruchten over-leeden, als hy onlanx te vooren de treffelijke *Academie* van *Loeven* hadde gesticht.

PHILIPS, de broeder van *Ian*, had met de *Luykenaers* zwaere vyandschap, die weghen eenighe, zoo sy klaeghden, hen ontnoomene dorpen etlyke *Sloten* in 't gebied van *Namen* over-weldighden en te grond wierpen, ende *Bovigne* dapper bestreeden. Waer tegens *Philips*, de naeste erfghenaem van dat *Graeffschap*, gewapende wistuyrde, die wt den *Burgh* van *Namen* daghelijx wederom moes-kopten in de *Luyxe* gewesten. Wanneer hy daer na syne gezekerde bruyd *Iolente*, dochter van *Lodewijk* Koningh van *Sicilien*, te gemoet zagh, is hy middeler-wijl van de dood verrast, na een bewind van drie iaeren en drie maenden.

PHILIPS de tweede, zoon van *Ian den Onvertzaeghden*, en wettigh erfghenaem van den over-leeden *Philips*, is na sijn vaders dood en 't bedwingen van *Iacobe* teffens erf-heer geworden van *Burgondien*, *Lorraine*, *Brabant*, *Limburgh*, *Vlaenderen*, *Artoys*, *Henegouw*, *Holland*, *Zeeland* en *Vriessland*, ende, na 't onvruchtbaar afscheyden van *Elizabeth* weduwe van Hertogh *Anthonis*, mede van *Lutzenburgh*. Heeft, om den verraedelijken moord van sijn vader *Ian* op den *Dolfin* te wreken, met de *Engelisse* *Vrankrijk* langh ende iammerlyken geplaght, de weder-weerighe burghers van *Bruggen* verdeemoedigh, mits gebiedende dat menze voor vyanden zoude houden ende nergens in-laten; als mede de *Gentnaers*, na dat hy eenighe duyzenden der zelve had neder-gehouden, ende sijn speekind *David* tot het *Bisschopschap* van *Utrecht* op-gekroodet. Syne eerste egade *Michelle*, dochter van den Franssen Koningh *Karel* den zefsten, heeft noyt kinderen gevockt, noch ook de tweede *Laude*: dan de dierende, *Isabelle van Portugal* heeft hem gebaert *Anthonis* en *Joost* die in hunne kindsheid stierven, ende *Karel* sijn na-zaet. *Philips* stierf in 't iaer 1467.

KAREL heeft by sijn vaders leeven Koningh *Lodewijk* den elfden te *Montlhery* geslaeghen, ende hem by besteck zommighe *Steden* lanx de *Somme* weder af-genoomen; daer na die van *Dinant*, die syne gehuchten met blaeken en stroopen hadden geschonden, wt-geroyt; die van *Mechelen*, wegen hun op-stand tegen den *Stad-harder*, beboet; *S. Truyen* ontvest; ende die van *Luyk*, na dat hy te vooren tweemaal was verbeeden, ten laetsten (vermits het vast zetten van hun *Bisschop* sijn verwant *Lodewijk*

* Siet de Geld. Geschied.

wijk van Borbon) geweldigher hand overert en ten naesten by om-geworpen; daer neffens de Akenaers, om dat sy de Luykenaers met voor-raed hadden geholpen, eene groote geld-straffe op-gelegh. Door syne wapenen is ook sijn voorvluchtighe schoon-vader *Eduard* Koningh van Engeland in korte daghen in sijn Rijk hersteld; ende binnen Mechelen de stoel geplánt van een hooghen Raed der Nederlanden, wiens wt-spraak niemand en moght wraeken. Onder 't dexel van eene afterbaxe verpandingh, welke Hertogh *Arnold* wt een wrack-gierigh op-zet en buyten believen van syne Stenden tot after-deel van sijn Godloofen zoon *Adolf* had in-gegaen, heeft hy ook Gelderland en Zutveen met geweld over-rompelt. Daer na heeft hy met het nood- en baete-loos beleggh van Nuys syne maght verzwáckt, en teffens wtgeput met den *Lourenx* en *Switzerffen* oorlogh; álwaer hy tot drie mael after een is geklopt, ende ten laersten zelf voor *Nancy* gebleeven in 't iaer 1477. Wt syne voorighe huys-vrouw *Isabelle van Borbon* (want de tweede *Margriet* zuster van Koningh *Eduard* den vierden noyt en heeft gekindert) is gebooren eene eenighe dochter

MARIE van Burgondien. Maer Koningh *Lodewijk* verneemende dat sy trouwen zoude met *Maxmiliaen van Oostenrijk*, zoon en t'syner tijd na-zaet van Keyzer *Frederick*; onder-stond wt gramschap syne ongehuyrde handen te slaen aen *Atrecht* en andere Steden daer omtrent, als mede aen het Hertoghdom van Burgondien, op het voor-werpsel dat *Karel* geene mans erven had after-gelaeten. In desen nood hebben de Gentenaers den gegijzelden *Adolf van Gelder* het Veld-heerschap opgedraeghen; die *Doorniker* ambacht wijd en breed af-liep; ende zelfs tot onder de vesten der Stad sich vertoonde: wanneer de Fransse wt-vallende den al te moedigen en roekeloozen Hertogh; ende die maer een oogenblick de opene lucht had gesmaekt en noch niet hoofd-zakelijx vericht, op een groen veld after-haelden en neder-sloeghen; zonder dat *Ian Grach* hem konde ontzetten, die mede op de plaetz wierde gepriemd. Na wiens dood de Geldersse sich wt de Burgoensse banden hebben ontwickelt; ende tot Vooghdesse des lands gekoozen *Adolfs* zuster *Catharine*. Maer *Maxmiliaen* heeft de Fransse eer langh in den ren-baen van hunne over-winnighen gestuyt, ende het weder-spannighe Gelderland weder een toom aengedaen. Daer na is *Marie* gestorven aen een val van 't paerd; na-laetende, behalven *Margriet* getrouwd met *Ian* Prins van Spanien, een zoon

PHILIPS van Oostenrijk, die ophet iaer 1494. binnen Loeven Hertogh van Braband is ingehuld, ende daer na over de rijken van *Castilien* en *Arragon* van wegghen syne vrouw *Iohanne van Arragon* dochter van *Ferdinand* en *Isabelle*. Eer voor de tweede reys naer

Spanien tetrocken (daer hy in 't iaer 1506. is gestorven) heeft hy *Arnhem* en andere Geldersse Steden in-genoomen; ende, om beter bewaerd te zijn, Hertogh *Karel van Egmond* tot een wegh-gezel mede genoomen, die echter t' *Antwerpen* sich ziek maekende in een slechten draght is ontvlooden en op een vollen loop naer Gelderland toe gereeden, ende zedert dien tijd de landen van *Philips* langhe en menighe iaeren heeft bespronghen en gequelt. *Philips* was vader van *Eleonore*, eerst Koningin van Portugal en daer na van *Vrankrijk*, van *Marie* Koningin van *Hongaryen* en Stad-houderesse der Nederlanden, ende van

KAREL, naderhand Roomssen Keyser, van wien wy liever willen zwijghen dan niet genoegh spreken: te meer, alzo ons voorighe werk van syne deughden en oorloghen vervuld is.

PHILIPS, zoon van *Karel* wt *Isabelle van Portugal*, en tweede van dien naem Koningh van Spanien, is door vrywillighen af-stand sijns vaders in 't iaer 1555. geworden de vierde van dien voor-naem Hertogh van Braband. Heeft in 't iaer 1544. getrouwt *Marie*, dochter van *Ian* de driede Koningh van Portugal, ende daer by geteelt *Karel* die in 't iaer 1568. wt het leeven is geruckt: in 't iaer 1554. *Marie* Koningin van Engeland, dochter van *Henrick* den achtsten en *Catharine*: 1561. *Elizabeth van Valoys*, dochter van *Henrick* den tweeden, waer wt gesprooten zijn *Isabelle* bed-genootte van *Albert van Oostenrijk*, ende *Catharine* vrouw van den Hertogh van *Savoye*: in 't iaer 1568. heeft hy tot zyne vierde vrouw genoomen *Anne van Oostenrijk*, gebooren wt Keyser *Maxmiliaen* den tweeden en syne zuster; ende daer by gewonnen drie zoons, waer van *Philips* de driede sijn na-zaet alleen in 't leeven bleef. *Philips* heeft in 't iaer 1598. op sijn sterf-bedde de Nederlanden onder zeecker bedingh over-gezet op syne dochter

ISABELLE en haer bruydegom *Aerts*-hertogh *Albert*, zoon van Keyser *Maxmiliaen*. Doch wanneer *Albert* in 't iaer 1621. ende *Isabelle* 1633. zonder lijfs-erven waren afgestorven, zijn de Spaensse Nederlanden volgens voorgaend maegh-gefehcyd weder vervallen op

PHILIPS den vierden dies naems Koningh van Spanien en zoon van *Philips* den drieden, over-leeden in 't iaer 1621, die 1634. Braband en de aenbuyrende landschappen, schier op gelijke voor-waerden als die by wijlen *Albert* en *Isabelle* waren bezeeten, heeft vergunt aen sijn broeder

FERDINAND Cardinael, die in 't iaer 1641. te Bruyffel ongetrouwd is gestorven, ende naderhand op 't iaer 1647. aen sijn bloedvriend

LEOPOLD WILLEM, zoon van *Ferdinand* den tweeden en broeder van *Ferdinand* den drieden Roomsse Keyseren, die rechtevoort noch in 't leeven is.

A E N

AEN DEN LEESER.

Wy en moeghen u niet benijden en onthouden eenighe merkelijke hand-vesten en vryheyds-brieven, eer-tijds aen etlijke Steden en plaetzen van het Vorstendom en Graeffschap verleend, ende meest zulke waer van de Heer Pontanus geen gewagh gemaekt noch den inhoud gesien heeft. Wy zullen beginnen van 't Plackaet, waer by Keyser Karel verbied, de weder-sprookene dingh-taelen der burgerhen van Nymeghen, van den Schepen-stoel van Aken wijders aen andere ofte hooghre vier-schaeren heen te schicken.

Dè non evocando ab Aquisgranensibus processus Noviomagensium.

CAROLUS divina gratia Romanorum Imperator Augustus, Rex Germaniæ, Hispaniarum &c. Dux Gelriæ &c. Recognoscimus & norum facimus tenore præsentium universis, Quod oblata nobis ex parte fidelium nobis dilectorum, Burgimagistri, Scabinorum & Consiliariorum oppidi nostri Neomagensis in Ducatu nostro Gelriæ petitio continebat, quod licet civitas communitasque eiusdem oppidi Novimagensis, communibus Ducatus nostri Gelriæ & Comitatus Zutphanæ privilegiis, tanquam unum ex primariis Ducatus eius membris, merito gaudeat gaudereque debeat, omnesque incolæ prædicti Ducatus & Comitatus ab antiquo per Divos Imperatores & Reges augustæ memoriæ privilegiati sint, & nuper in comitiis nostris Imperialibus, anno Domini 1548. in civitate nostra Imperiali Augusta Vindelica habitis inter nos & status S. Rom. Imperij, expressè tractatum & conventum sit, quod extrâ territorium prædictum ad nulum omninò iudicium vocari trahique possint; At tamen de Illustrium quondam prædecessorum nostrorum Ducum Gelriæ, Principum suorum, nec non ipsorum & incolarum dicti oppidi nostri consensu ibidem receptum ac admissum fuisse, Quod, casibus duntaxat aliquibus exceptis, ii qui sese per sententias Scabinorum & Consularum Novimagensis gravatos prætendant, ad urbem & sedem nostram regiam Aquisgranum appellare possint, Ita tamen, quod nulla ex causa ab Aquisgranensium iudicum sententiis ulterius ulla appellatio sive ad iudicium Camere nostræ Imperialis, sive ad curiam nostram Imperialem, ullumve aliud tribunal quantumvis privilegiatum, interponi possit, Quodque ipsi Iudices appellationis Scabini Aquisgranenses in iudicando ipsius oppidi Novimagensis laudabilia statuta municipalia, consuetudinesque (prout iuri congruum sit) sequi teneantur; Verum cum timeant, ne sub huiusmodi consuetudinis appellationis prætextu nonnulli malignari cupientes ultrâ prædicta cives ipsorum Novimagensium vexare præsumant, in casibus per ipsorum statuta exceptis, aut ab dictorum etiam

Aquisgranensium sententiis ab aliquod aliud tribunal, novi deinceps prædicti iudices Aquisgranenses, contra statuta ipsa municipalia oppidi Novimagensis, quicquam decernere attemptent, nobis humiliter supplicarunt, ut prædicta eorum statuta, veterem observantiam & consuetudines laudare, approbare, ratificare & confirmare, & aliàs de oportuno ipsis remedio providere dignaremur. Nos igitur subditorum nostrorum statum prosperum & tranquillum solito studio provehere & conservare impensè cupientes, volentes ipsos Novimagenses hac in parte singulari favore & gratia nostra prosequi, animo deliberato ex certa scientia favoreque, & maturo super hoc habito consilio & deliberatione tam Imperij quam aliorum procerum & fidelium nostrorum, ac pro ea auctoritate, quam ratione Imperialis culminis quam Ducatus nostri Gelriæ ac alias fungimur, ac ex plenitudine Imperialis nostræ potestatis, prædictis Burgimastris, Scabinis & Consularibus oppidi nostri Novimagensis præarrata eorum statuta, usum & observantiam approbavimus, ratificavimus & confirmavimus, atque tenore præsentium approbamus ratificamus & confirmamus, & quatenus opusest, de novo concedimus & indulgemus, atque auctoritatis nostræ prædictæ robore & firmitate munimus; hoc nostro perpetuo & inviolabili edicto statuentes & decernentes, quod eadem statuta & consuetudines deinceps perpetua valida & firma, validæque ac firmæ sint & esse debeant, & ab omnibus inviolabiliter observari; ita quod amodò in antea perpetuis futuris temporibus non liceat cuiquam hominum, civium aut foraneorum, cuiuscunque sint dignitatis status & conditionis, appellare à sententiis Scabinorum & Consularum Novimagensis in casibus, in quibus per statuta eorum municipalia, longo usu recepta, receptum fuit in contrarium. In cæteris autem casibus non exceptis, in quibus secundum juris communis dispositionem appellatio locum habet, & ad iudicium prædictæ urbis & sedis nostræ regię Aquisgrani appellari solet, non liceat ipsis Aquisgranensibus ejusmodi appellationis cognitionem

tionem alio remittere, vel partibus ab ipsorum Aquisgranensium sententiis ad ullum omnino alius tribunal novam appellationem interponere, Sed eorum sententiis quolibet partium finaliter ac omnino acquiescere; proque firmiore eius observatione, utraque pars in causa appellationis hujusmodi ab sententia Iudicis Scabinorum Novimagensium interposita teneantur in manibus eorundem Iudicis & Scabinorum solenne juramentum præstare, quod ab dictorum Iudicum Aquisgranensium sententiis nequaquam ultra appellare, seu directè vel indirectè provocare prætender. Decernentes appellationes ab præfatis iudicibus Aquisgranensibus in contrarium factas, ad nos aut successores nostros Romanos Imperatores, seu Cameram nostram Imperialem, vel ad quoscunque alios Iudices Imperiales, nullatenus acceptari vel admitti debere. Nos enim omnes tales appellationes, si quæ præfato modo fuerunt interpositæ, nec non omnia inde secuta, cassata, irrita fecimus, & annihilamus, proque cassatis, irritis & nullis haberi volumus & decrevimus; non obstantibus quibuscunque legibus, ordinationibus, constitutionibus, pragmaticis sanctionibus quomodolibet editis vel edendis, aliisque contrarium disponentibus quibuscunque, Quibus omnibus & singulis, in quantum huic nostræ concessioni, privilegio indulto aut directò obstarent, aut quovis modo obstare aut eorum effectum impedire possent, etiam si talia forent de quibus hic speciatim mentionem fieri oporteret, aut de ea re verbo ad verbum exprimi, motu proprio, scientia auctoritate & potestate supra dictis, derogamus, & derogatum esse volumus atque decernimus. Dummodò tamen præfati Scabini & Consules oppidi nostri Novimagensis, in causis ad finalem & omnimodam eorum decisionem & definitionem spectantibus, in quibus appellationis remedium juxta ipsorum statuta locum non habet, similiter Iudices Aquisgranensium in aliis causis propter appellationem ad ipsos devolutis, unicuique debitam justitiam administrare negligenter seu malitiosè non differant. Volumus præterea, quod ipsi Iudices appellationis Scabini Aquisgranenses in iudicando ipsius oppidi nostri Novimagensis laudabilia statuta, prout juri congruum est, observare & sequi teneantur; Declarantes, sententias eorum contra dicta statuta latis & promulgatas, ferendas seu promulgandas, ipso jure invalidas cassas & nullas. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostram appellationis, confirmationis, concessionis, derogationis, decreti, voluntatis & gratiæ paginam infringere, aut quovis ausu temerario contraire. Si quis autem id attemptare præsumserit, præter nullitatem actus, nostram quoque & imperij gravem indignationem ac poenam 20. marcarum, auri puri, toties quoties contra fecerit, ipso facto se noverit incurrisse, Quarum tertiam fisco nostro Imperiali, alteram tertiam Cameræ Ducatus nostri Gelriæ, & residuam tertiam partem injuriam passi aut passorum usibus decernimus irremissibiliter applicari; harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum in oppido nostro Bruxellensi die 12. mensis Novemb. Anno Domini 1549, Imperij nostri trigésimo, & regnorum nostrorum trigésimo quarto.

Volght nu het Plackaet van Koningh Philips over de onkosten van het klaeringhs-gericht tot Nymeghen, en eenighe andere zaeken.

PHILIPS, van Gods genade Koningh van Castilien &c. allen den geenen die desen onsen brief sullen zien / Saluyt en dilectie: Wy hebben ontfangen de ootmoedige supplicatie van den Meysteren van den bruderschappen ende ampten van wegen der gemeyner burgeren ende ingeseten onser Stad Nymegen / inhoudende / dat sy etlycke besweernisse hadden tegen idt Richter-ampt aldaer / in welken sy versochten geremediert to werden als hier na volght. In den jersten / soo die burgers hoochlick durch die appellation / van Schepenen vonnissen aldaer to Wken to kommen und to bzingen / besweert ende in grooten kosten gebuert werden / daer durch dan mennich geschzicht wert in die appellation voirt te vaeren; bidden daerom / dat van nu voortaan idt proces van appellation saicken op de minste onkosten in die sommer mit twee Schepenen ende den Secretarius van Nymegen tot Wicken overgebracht werden / Ten were dat die parthyen die onkosten der hoiftsaert niet verleggen wolden / dat die Richter aldan mit sal reysen / ende die onkosten op den weder-penninck na alder gewoeneheidt verleggen / Ende alsoo durch desen middel die Richter ende Schepenen tot Nymegen verbliven ende nijt mit op Wicken sollen reysen / kunden die onkosten der haelft to vermijdet ende gemijndert werden / of oick noch meer / overmits die redene vursz / ende meer anderen hier toe gefuecht werden kunnen in billichhejdt; ende dat om hier op te voorszien voirt raitsaem bedacht was / dat die Richter tot Nymegen dat oirdeel toe besegelende / ende geen moeyten vander reysen hebbende / ontfangen sol vooz dat sozdeel geldt acht Daler / Item die twee Schepenen Secretaris op Wicken reysende solden pegelich hebben en genieten eyn vier-daler en nijt meer / Dan die verterongh und onkosten op die reyse mit oeren dienaren in billichhejt op geboerliche rekenongh / overmits dat durch desen middel nijt eyner waghjen oeren perden dijnaeren ende onkosten die appellation volsuert / ende die haelft der onkosten vander reysen sol kunnen verhuedt ende geschouwt werden. Ten anderen begeeren die vursz burgers / dat nu voirtan die mit erf-huys recht procedeerende hooger niet besweert werden / dan den Richter tot elke reyse van die banck te spannen to geben een ferdel wijns / soo die Schepenen elck nijt meer dan tot elke reyse een vleys wijns begeeren of ontfangen. Ten darden / dat die handschappen / die aldaer an den Gericht gebuycht ende in andere Steden gelejdt ende besegelt zyn / aengenomen zullen werden / sonder aldaer op nye daer van salarium oder loon den Richter (soo die Schepenen daer van niet hebben noch begeeren) to geben; gemercht van andere segel ende brief aldaer of op andere plaetsen eyns bekostiget / men den Gericht nijt

nijet verplicht en is. Ten vierden / of et-
lijke personen durchepnen volmechtigher
mit recht pcedieren wolden van eyner
saicken / dat men nijt meer sal geben dan
eynsoldich loon / na alder gewoonten. Ten
vijfden / daer eyn persoon pcedieren wil
nijt besaet / geweld / klacht of pepundingh
aen guederen / daer drie vier of meer per-
soonen aen gerechtichd zijn / dat men dair
van oick niet meer geben en sal dan eyn-
boldich loon / na alder gewoonten. Ten
seften / dat oock gein noptsynnen en sullen
toegelaeten werden dan na alder gewoente /
dat is / die durch zwackheyt hoers lijfs an
den Gerijcht niet komen kunnen / off sy
moeten geneegen zijn ten naesten Gerijcht-
dach daer na ten hellingen te zweeren / dat sy
noods halven den voormiddage buyten-
lendich geweest zijn / of ten wer dat den ver-
werder van den aenlegger ofte klegger toe-
gelaeten wurd. Ten soebenden / dat oock
voorz gerijchts kosten den partjen gein
noptsynnen of wtvluichten van recht toe-
gelaeten sal werden. Ende want die bur-
gers der burz Stadt Pymegen dese articu-
len burz begert hadden van nu voirtan on-
derhouden to warden / Soo hadden die Sup-
plianten / nabolgende idt privilegium onser
Stadt ingeseten genedichliken geaccoz-
diert / den selven geantwoirt voir oire per-
soonen daer inne te bewilligen ; Ind woe
wael sy oers erachtens gefozdert sulche en
dergelijcken articulen te moegen refozmie-
ren tot ontlastingh der onderdaenen / als
sick die natuerlike redene ende rechten
wijzen / Soo hadden sy 't selve den tegen-
woerdigen Richter angegeven / versuecken-
de daer yn to consentieren / tot vrede en ee-
nigheyt en tot ontlastingh der ingeseten bur-
geren. Waer op die Richter geantwoirt
hadde / daer ynne nijt to dozven of willen
certificeeren dan nijt voorz-weten onses
Stadholderz yn onsen naem. Ende soo sy
dese fozdering van der burz gemeenten tot
oerer ontlasting geern achtervolcht ende
effectueert sien sollen / hebben sy dienstelick
begert / dat in 't geine burz is voorszien
mochte werden / tot vrede rust eenicheydt
ende om sekerhepdt to hebben / ende daer op
behoirliche bzieben geberdicht mochte wer-
den ; Soo ist / dat wy die saicke burz over-
gemerckt / hier op gehad 't advijs van on-
sen lieben en getrouwen den Stadholder
Cantzler en Raiden / in onsen burz landen
van Gelre verordent / ende oock gehoirt
op 't gene voirsz is den tegenwoordighen
Richter van Pymegen / ende andere 't selve
Richterschap-ampt bedient hebbende / den
burz Supplianten geneegen wesende van
der ootmoediger bede en supplicatien / heb-
ben geoctropiert consentiert en gewille-
koirt / octropieren consentieren en berwille-
koeren by desen onsen bziebe / in manieren
als hier na volghet ; Aenschenkelijcken / dat
van nu voirtan / wanneer partien die kosten
zels verschieten willen / men die processen

nijt allen daer toe dientlijcken schijne ende
bewijse in tegenwoerdighepdt der selver
partjen / ende die daer toe als 't behoirt
geroepen / toe geslaeten ende mit den segel
des Richters ende van twee Schepenen toe-
gesegelt zijnde / nijt eynen geswaeren bade
onser burz Stadt Pymegen / alleentlick
sonder meer / to Wicken to schicken sal / ende
dat die selve 't proces by den Schepenen van
Wiken opgebzaecken / gebisitiert / ende die
sententie der selver in causa appellacionis daer
by gesuecht zijnde / wederom by der Stadt
of Schepenen zegel van Wicken toe-geslae-
ten ende verssegelt wesende / by den selven
baden sullen wederom tot Pymeghen ge-
schickt / om daer voort wtfundich gemaeckt
to werden na behoir / Ende dat alsdan / of
in den gefalle die Richter by hups blijvende
voir syn gerechtichepdt hebben sal twelf
Karolus gulden van 20. gevaluierde stup-
bers 't stuck. Mengaende den tweeden ar-
ticul / roerende die beloning des Richters
van 't spannen der bancken yn erf-hups / dat
wanneer mitten Richter nijt voir het ge-
weel erf-hups recht gecomponiert wurd / als
heel den meesten tyt gebzupcht is geweest /
men den selven Richter eynen alden schilt
sal geben. Betreffende idt derde articul
van den kontschappen / dat alle kondschap-
pen / die aldaer aenden Gericht tot Pyme-
gen gebzupcht sullen werden / en in anderen
Steden geleydt gehoozt ende gesegelt zyn /
aenden selven Gerichte tot Pymegen sullen
werden aengenomen / sonder aldaer op 't
nyes eenich salarium of loon den Richter
daer af te geeven / soo die Schepenen daer van
niet en hebben noch en neemen. Beroe-
rende den vierden ende vijfden articulen /
dat wanneer meer personen / Collegien /
Steden of gemeenten in eyne saecke age-
rende ofte defenderende waren / men nijt
meer schuldich en sal zijn to gebendan twee-
soldich loon / hoe voel personen datter oock
swaren. Ende voort soo veel die seste ende
sevende articulen aentreft / sprekende van
den noptsynnen / dattet nijt die noptsynnen
gehalden sal werden / als van olds gewoen-
lijck is geweest. Ontbieden dem na ende
beveelen onse burz Stadholder Cantzler
ende Raiden / Richter / Burgemeester / Sche-
penen ende Raedt onser Stadt Pymeghen /
ende allen anderen onsen Richteren / Just-
cieren &c. sonder daer tegen te doen ofte te
komen in peniger manieren. Want het ons
alsoo belieft. Des ten oirkonde zoo heb-
ben wy onsen zegel hier aen doen hangen.
Gegeven in onse Stadt van Bzupffel den
22. dagh Aprilis in 't jaer ons Heeren
1567.

De Brieven en vryheeden aen de Steden van
TIEL EN SALT-BOMMEL op ver-
scheyde tijden gegeeven , zullen by ons in
een ander werk werden te passe gebraght.

Hand-vest, waer by VENLOE
eerst tot eene Stad gemaect
word.

W Reinolt by der gnaden Gods Hertoghe van Gelre und Graue van Zutphen / doen kondt und toe weten allen den gheenen / die desen briez sullen sien of hoozen lesen / dat wy om oir booz / bate ende nut ende onse Erfgenamen ende nakomelingen / ende ons gemeynen lants / ende om sonderlinge gonst / die wy hebben tot onsen gueden luyden van Venloe / van sonderlinghe macht ende privilegien die onse alderen ende wy gehabt hebben ende noch van Keyseren ende Koningen des Roomschen Rycks / by raden ende toedoen ons wysen raedts / ende onse vyzunden / geuyt hebben / ende vanden Dozpe van Venloe epne Stadt maecten / ende geben hun stadts recht / alsoo dat sy booztane stadts-recht hebben sullen ende burgher wesen ; ende sullen hebben boozt alleene negen Schepen ; ende of die alle t' hups of te ghenwoozdich niet en weeren / soo zullen seuen Schepen eenen vollen stoel maecten / de vonden / recht ende oozdeel wysen / zullen haer saeken verrichten mit onsen Amptman / die nu is / of inden tijdt daer wesen sal / gelijcken of alle de negen Schepen te saemen waeren of tegenwoozdich.

Boozt geben wy hoen quijt / vyzp ende los van allen lijf-gewinne / van alleu gueden / die binnen den kerspel van Venloe gelegen zijn / als van onsen gueden / die Heer Willems van Millen waeren / ende van gouden Heeren Iohans van Broichuyfen , Gerhart ter Moelen ende Iohans ter Moelen , die wy nu tegen hem gecocht hebben / ende van andere gueden die men van ons te leen heldt / ende Heeren Otten van Cleve Proest van Sent Gereon te Colleen / ende Iohans Nelbrechts soon van Willre , den wy daeronne aen sekeren gelde hem gegeven / betaelt ende genoech gedaen hebben / ende van anderen Goedts hupsen gueden / als den Abt van Spbrechten / des Abts van Campe / der Ketcken van Gzeberaede / ende der kercken van Lobberrike / daer dooz sy hebben zullen als van hoenen lijf-gewinne tweyvoldigen erf-tins / gelijcke dat wy van onsen lijf-gewinne / ende van allen onsen tijngs-gueden aldare hadden / ende te hupden toe getoist hebben / tweyvoldigen erf-tins hebben ende gehouden sullen / met ghewinne ende ghewerft als erfstins guetz recht is ende toebehoort / uyt ghenomen dat lijf-gewinne vanden veerschepe van Venloe / dat in synen rechten blijft staen / als nu is / ende van alder geweest heeft / ende vanden vierthien meet ampten die te Venloe zijn / derie seuen lijf-gewin waeren / sullen wy hebben tot erfstins van elcken rij. penminck gueden Zabanschen penninghen guets gelt / ende vanden seuen anderen meet ampten die ons gouden tot erfstins seuen schelleng / sullen wy hebben dubbelen tins.

Boozt alle achterlaeten vanden lijf-gewinne sullen blijven sitten in eenen erfstins /

umb soo voele tins als sy daer aff plegen te gelden / ende niet meer booz alle ander erfstins / sonder de onse / ende water ende weyde aldaer / ende onse herberge ; als hoeben ende holtlanen sullen blijven in allden recht / dat sy hupden op den dach zijn.

Boozt soo blijven allen verleenden mannen / haers Heeren mannen / end allen gueden / die sy van hen halden / ende vanden lijf-gewinne also als die in erfstins nu gelegen zijn. Boozt soo geben wy hen also hoen gemeinte / die inden kerspel van Venloe gelegen is / vyzplich the hebben ende te besitten / ende in gemeinen ozber hunne stat te heren / behoudelijc ons ende onsen Erfghenamen der aberster bende / die onbegraven is / ende ons twee wijeren / die wy aldaer hebben doen maecten ende begrijpen. Ende mede sullen sy hebben ende behouden alle hoen recht dat sy hebben in anderen gemeenten buyten hoeren kerspel ghelegen gewegen alsoo sijn hier toe bzaecht hebben / ende van elcken mozgen die sy uytgeben of tot ozber keerden als boozsch. is / sullen sy ons ende onsen erfgenamen jaerlicx geben twee penminck Zabants guetz gelt te erfstins. Boozt so sullen wy niet laten gescheen noch gehengen / dat eenich opflach of homanschap van eenigerhande guebe er gent zy tusschen Mondijk en Venloe / aen die zide daer Venloe gelegen is / danne tot Venloe.

Boozt soo vyzpen wy hen epnen weke merct alle dinrdage te wesen vyzp te zijne / ghelijck dat die weckmerkt tot Gelre is / binnen der baemuylen van Venloe in onsen lande / ende boozt daer wy s macht hebben. Boozt vyzpen wy hun drie Jaer mercten inden jaere / elcken acht dagen nae te duren / als den epnen Sondaegs nae sent Lamberts dage / den andereu des sondaegs nae groot Vastelavont / ende den derden op sint Albijns dagh / in alle den recht en gewoonten dat andere Jaermercten in onsen lande zijn gelegen ; behoudelijc ons in allen mercten boozs. ons rechten ende onser tollen ; ende den Coopman syns recht recht / als merckts recht is.

Boozt soo en sullen wy hun burgeren niet vueren buyten der stad van Venloe van eenigen bzoecken die sy doen sullen / oft sy die bzeucke verburgen. Boozts die geene die onse onder-koupe tot Venloe in pacht hebben / die en sullen noch Weerde noch Wijn-tapper zijn.

Boozt soo sullen wy onsen Schepen van Venloe hoen keuren uyt doen repcken / ende daerinne hauden / also als sijn hier toe bzaecht hebben. Boozt willen wy dat alle andere vzeiven / die sy van onsen alderen ende van ons bezegelt hebben / in alle hun macht blijven / gelijcke dat sy die van ons hebben. In oirkonde vestenisse aller puncten boozs. soo hebben wy desen briez van onsen rechten wetschap doen besegelen met onsen meisten segel. Gegeben ende geschiet in onsen Bozch tot Montfozt / in tegenwoozdicheydt ons Raets ende onser vyzunden / die dat mede bededingt hebben / als Heeren Iohans Proest van Arnheim / Heer Iacob Heer van Merelare , ende andere veele gueden beruer luyde / in t Jaer ons Heeren dusent drie hondert drie en veertich / op sint Egidius dach.

Een Brief van vryheyd door
Grave Otho in 't iaer 1190,
gegeeven aen die van Zutveen.

IN nomine sanctæ & individuae trinitatis. Ego Otto Comes Gelriæ & Zutphaniae in perpetuum. Omnia facta mortalium temporalem sequuntur motum, & pereuntibus hominibus ipsorum simul facta intereunt. Quare necesse est, ut quæ sua natura tendunt ad interitum, literarum adminiculo fulciantur & ab oblivionis interitu defendantur. Notitiæ igitur posterorum presentis scripti testimonio transmittimus, Quod ego Otto Comes Gelriæ & Zutphaniae, ex prehabito consilio cognatorum & amicorum meorum nobilium virorum, Zutphanienſi civitati, omnem libertatem cum integritate rerum suarum contuli, ut civitas gaudeat eadem libertate qualibet civitas ex illa parte montium usque ad mare fruitur; ita quod nullam faciam in ea indebitam exactionem vel accreditum onerosum præter voluntatem ipsorum. Instituens in ea etiam duodecim Scabinos, quorum consilio eadem civitas regatur, ut si quæ inordinata in ea fuerint maturiori consilio tractent, & ad integrum statum reforment. De excessibus vero ipsorum & forefactis quæ infra civitatem emergunt, nec ego nec villicus meus vel aliquis ex parte mea aliquid inde capiat, sed ad augendam rem publicam ipsorum & in emphiteosin reservetur. Præterea nullum burgenſem in ea degentem infra terminos Comitiae meæ duello posse conveniri, quin actione adversus ipsum habita actor recurrat ad Scabinos, ut ventilata causa coram eis ipsi super hoc judicent, & negocium debito sine exequantur. Ipsi vero burgenſes ab omni exactione telonii indebita in Comitiam mea sint immunes. Areas meas, quas ad usus ipsorum habent infra civitatem, si media pars vacare contigerit, triginta denarios persolvent; si tota, quinque solidos. Civitas etiam nullam hæreditatem domus & armorum dabit. Si qui vero advenæ fuerint inhabitantes, cuiuscunque conditionis sint, qui nec Dominos vel Parentes habeant quod constet civitati, si decesserint, nec ego nec villicus meus hæreditatem invadet, sed Scabini inter se occupatam detinebunt ad annum & sex septimanas. Quod si infra annum vel Dominus vel Heres ipsorum comparuerit, qui de hæreditate ipsorum actionem proposuerit, Scabini omnem justitiam sibi facient. Si vero nec Dominus vel heres infra annum venerint, qui jus habeat in hæreditate illa, tunc libere Comes percipiat. Accedentes autem cum curribus & carrucis propter forum rerum venalium in quinta feria, si quarta feria præcedente venerint & in quinta expediti non fuerint, sexta feria recedant, & nullo onere telonii premantur, quin salvis rebus eorum salvi recedant. Naves ascendendo & descendendo ibidem applicantes cum mercibus suis, si eadem via revertuntur qua veniunt, & nullum transitum fecerint, absque telonio recedant. Et ne per me vel per aliquem heredum meorum presentis facti memoria aboleatur, & tanti beneficii gratia, juramento cum nobilibus hominibus meis & ministerialibus meis, quos subsequens testimonium declarabit, confirmavi.

Astantibus uxore mea Ricarda, & Henrico filio nostro. Hij omnes mecum præstiterunt juramentum. *Henricus de Kuick, Henricus Comes de Dalen, Comes de Kesselt, Iohannes de Hus, Ludolphus de Stenvorthen, Henricus de Burkelo, Gerhardus Comes de Lon, Gijſelbertus de Bronckhorſt & * frater eius, Wilhelmus Comes de Goye & † frater eius, Wolterus Spjrinck, Otto de Buren, Ricolt de Uthen, Wernerus de Hartbem, Pilegrim de Kampbelde de Batenborch, Thidericus & * frater eius, Ministeriales. Stephanus de Smithus, Ludolphus & Gerhardus de Stralen, Theodericus de Hirtenvelde, Godefridus & frater eius, Reimerus Grunſrat, Henricus de Dudenwerde, Theodericus * frater Comitum, Theodericus bastarth, Henricus de Elberge, Sigebertus Suevus, Pelegrinus de Hoſte, Wilhelmus & Henricus de Dammo, Bertoldus de Baco, Conradus Pincerna, Nicolaus de Vorſte, Sacharias, Iacobus de Arnhem, Iacobus de Michdac, Arnolt Kint, & alii quam plures. Acta sunt hæc Anno Dominicæ incarnationis M. C. Nonagesimo. Regnante gloriosissimo Imperatore Romanor. Henrico. Traiect. Cathedræ præſidente Baldewino venerabili Episcopo.*

* alij habent filius.

† filius.

* filius.

* filius.

Deſe Brief is beveſtighd in 't iaer 1327. van Reynald oadſten zoon des Graves van Gelder, van ſyne moeder Margriet, ende ſyne zuſteren Philippa ende Iſabella, ten over-ſtaen Petri Domini de Leka, Wolteri Domini de Keppela, Iacobi de Mirlere, D. Borronis de Dornick, D. Godefridi Tengengagel, D. Baldewini de Aveſact, D. Iohannis de Dornick, D. Bernhards de Doorenwerde, D. Frederici de Eſe, militum, Henrici de Wiſge, & Gijſberti de Herwini iudicis in Velua.

De handveſt van Keyſer Rudolf
van 't iaer 1282, belangende hæ-
re tol-vryheyd van Keyſerſweerd.

RUDOLPHUS Dei gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus. Univerſis ſacri Imperii Romani fidelibus præſentes literas inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Dum fidelium ſubditorum votis clementer annuimus, non ſolum eorum erga nos creſcit devotio, & fidei puritas ſtabilitur: verum etiam regalſ dignitatis ſublimitas altioris honoris ſuſcipit incrementum. Noverint igitur tam poſteri quam præſentes, quod nos illam gratiam, quam Imperatores & Reges Romanorum prædeceſſores noſtri civibus de *Zutſania* feciſſe noſcuntur de non ſolvendo thelonio, ascendendo vel descendendo cum rebus ſuis quibuſcunque per Rheni alveum apud *Werdam*, eatenus ratam habemus & gratam ac auctoritate Regia confirmamus, quatenus iudem cives eadem gratia temporibus quondam *Frederici* Romanorum Imperatoris predeceſſoris noſtri plenius ſunt gaviſi. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtram confirmationem inſiingere, vel ei in aliquo auſu temerario contraire: quod qui facere præſumpſerit, gravem noſtræ majeſtatis offenſam ſe noverint incurſurum. In cuius rei teſtimonium præſens ſcriptum exinde conſcribi & majeſtatis noſtræ ſigillo fecimus cõmuniri. Datum Wormaciæ XIII. Kal. Junii jud. x. anno domini M. CC. octogefimo ſecundo, regni vero noſtri anno nono.

Een Brief in 't iaer 1318. by Reynald erf-zoon van den Grave van Gelder geteykend, van het Graefschap niet te bidden.

W^{ij} Reynald Erf-soenne des Gzeven van Gelren. Doen kondt al den gemmen die desen bzeif sullen sien of hoozen lesen; dat wy in gueden trowen de zoene/die de Gzeve van Hollandt onse lieve nebe hebet geseget nae raede manne/dienstmanne/ende Schepene van 't Graeffschap van Gelre tusschen onsen lieven Heere onsen vaeder den Gzeve van Gelren ende ons / gelaven te halden in al den geboege alse die bzieven spreken die daer op gemaect zijn/ende hebben gesekert ende gezwaren voz ons ende onse erfneemen die na ons kommen sullen/dat wy nimmermeer en sullen bidden Ridder noch knaepen noch manne noch dienstmanne / die wonnachtich zijn an die zijde des Rijnnes daer Zutphene gelegen is / noch haer luede enige bede die aen haer guet sal gaen/al argelist wtgeseget; Want wy dat bekennen / dat wy negheen recht to en hebben / noch onse voerbaerder/die voz ons Gzeven gewesen hebben to Gelren/nije recht to en hedden. End weert dat sake / dat Godt moete weeren / dat onse lieve Heere onse vaeder voergenoempt hem dese vurwerde wolde bzeken / des en solde wy hem niet volstaen / sonder wy solden desen voorgenoemden Ridderen / knapen / mannen ende dienstmannen raeden ende helpen mitter hant / dat hem dese stucken nae alle onser macht wurden wal gehalden. In oerkonde deer stucken hebben wy onse segele gehangen an desen bzief. Ende wy Margriete Gzebinne van Gelren hebben gesekert ende gelaest dese stucke te holdene / ende helpen halden na onser macht. Ende hebben in oerkonde des onse segel gehangen an desen bzief. Ende wy Philippe ende Yzabel, dochteren des Gzeven van Gelren voergenaemt / gelaven in gueden trowen ende sekeren voz ons ende onse naekommelinghe / weer dat an ons queme / dat wy dese voergenoemde stucken sullen wittlike halden na onser macht. Ende in oerkonde des hebben wy onse segel gehangen an desen bzief. Gegeven in 't jaer ons Heeren duesent drie hondert ende achtiene / des donredaeges nae alre heilligen daege.

Brief by den selven Reynald gegeeven in 't iaer 1324. aengaende de vryheyd van den tol te Lobede.

W^{ij} Reynout sone des Gzeven van Gelre / doen kondt allen luden / die desen bzief soelen sien / of hoeren lesen / dat wy hupden op desen dach / als die datum van desen bzieve sprecket / al de bzoecken die wy hadden toe seeghen weder onse lieve Stadt van Zutphene / benomet ofte onbenomet / op hupden aen desen dach algader vergeben / ende laten

sy daer van quijt / vry / und los; Doort om lievede ende om vziendtschap / soo geve wy onser liever Stadt van Zutphen voorge-nomet / van onsen vryen wilkoer end by raede onses raedes / dat sy te Lobedde an varen solen / ende wanneer dat de bozgere van Zutphen met hoeren schepen / ende met hoeren goede to Lobedde ancomen van opwart ofte van nederwart / dat sy oozlof soelen bidden / ende onse tulneer soelen hem oozlof geven thant / ende soelen hoer goet noch besien noch schryben / noch die Bozgere van Zutphen voorgenant soelens niet noemen hoe voele dat sy inne of binnen hebben. Doirt meer soo laben wy onsen lieben bozgeren van Zutphene voorgenoemt / dat wy se soelen holden ende laten in al hoeren ouden recht / alsoo als hoer handvesten end hoer bzyve spreken / die hem van ons ende van onsen voerbaren sint gegeven end besegelt. Doirt labe wy hem oock met desen bzyve / soo wanneer dat Godt geboghet / dat wy Heere werden des landes / dat wy al dpe hantvesten / ende al dpe vryheyt dpe hem van ons / of van onsen voerbaren sint besegelt / vernpen soelen / ende met onsen segel besegelen. Dat hebben wy gedaen van onsen vryen wilkoer / End by Gade Heeren Peters Heere van der Lecke, Heeren Willems Heere van Murle, Heeren Wolters Heere van Keppele, Heeren Stephans Heere van Wische, Heeren Borren Heere van Doorneke, † Heeren * Jacobs Heere van Brnichisen onses Raedes / Heeren Willams Heere van Bronckhorst, Heeren Vrederijcx Heere van den Berge, Heeren Ians Heere van Bare, Heeren Henricx Heer van Borclo, Edelre lude / Heere Roderikes Heer van Voorst, Heeren Ians van Doornick, Heeren Vrederikes van Eze, Heeren Bernards van Dorrenwerde, Heeren Everards van den Damme, ende Heeren Harmans van Syenre onser Ridders / Henricx van Wysche, ende Dijdericx van Keppele onser knapen. Omme dat dit vast ende stepde zy ende blyve / soo heb wy doen besegelen desen bzief met onsen segel. Gegeven in 't iaer ons Heeren / als men schryft duysent drie hondert vier en twintich / des eersten Sonnendages nae mitvasten.

† Alij habent, Heeren Jacobs Heere van Meyrlaer, Heeren Jacobs soen. Heeren Jacobs van Myrlaer voorgenant.

Brief by Grave Reynoult in 't iaer 1330. verleend, betreffende de Stads rechten en 't Gericht van Zutveen.

W^{ij} Reynalt Grave van Gelre ende van Zutphene / doen condt alle den geenem / die deesen bzief solen sien oft hoozen lesen; dat wy by wille / by rade / ende by consente onser gerechter erfgenamen / ende oock by rade onser Vrienden ende Raedes / die hier nae geschreven staen / gegeven hebben ende geben erflike / ewelike / ende himmermeer onsen gueden luden ende burgheren onser Stadt van Zutphene; dat die Schepene die daer paerlijcx Schepene zijn / alle pare eene werbe hoer

* Alij habent Iohans.

hoer Schepene ſetten / ende kieſen ſullen by hen ſelven / alſo alſ ſie hier toe hebben gedaen / ende alſo alſ de Schepene ende die gemeente the ſamene overdzagen zyn / ende alſo alſ die byzbe haelden met dhr Stadt ſeghel beſeghelt / dpe daer op gemaket zyn. Doozt ſoo hebben wy onſer voozgenoemder Stadt gegeven 't gericht in der Stadt / ende in der byzhept van buthen / alſo veir alſ hoer pale ſtaen / ende wy hem die bewyſt hebben / van hoeren burgeren / ende van den genen die daer binnen woonachtich zyn. Alſo dat de Schepene die ſtadt righen / ende verighen ſolen van allen byuken ende boethen die daer verballen / ende van allen ſtucken dpe inder Stadt ende byzhept voorgenomt the dune zyn. Ende wat dat daer af comt / dat ſolen de Schepene khyren an ghemene oerbaer der Stadt. Ende wy noch onſe erfnamen noch nyemant van onſer weggen en ſolen daer niet ane hebben / behedelick ons, ons hoghen gericht, ende ons / ons gericht an onſen epgenen luden / die daer binnen woonen / of naemaels wonen ſolen. Ende eenen egelycken anderen ſyns reghts van ſynen epgenen luden. Ende behedelick ons des gericht van den gaſten van buten / ende onſer vozſchrevenre ſtadt hoeren boeten van dien gaſten / in manperen die hier nae beſchreven ſaen. Dat is the wetene / of epn burger of epn binnen der Stadt byzhept wonachtich / thegen eenen gaſt twyachtich wurde / ende de vozhalinge des burgers were / of des die daer binnen wonachtich is / ſoo en ſal dpe Stadt van dpen gaſte en ghyenen kuer nemen. Maer were de verhalinge des gaſtes / ſo verpeſt de gaſt ſynen kure thegen de ſtat / gelycke dat een burger duet. Doert weert dat gaſte onder hem twyden mit woorden oft mit daden / binnen der Stadt byzhept voorgenomt / dpe vozleſen hoeren kure weder die Stadt / alſo groot alſ die Schepene mit ons / of mit onſen Amptman overdzagen / ende dpe kuren moghe wy alle wege mynren end meirren na onſen willen mit den Schepenen. Ende dpe byuken van allen gaſten ſal onſe Richter dpe nu is / oft in der tyt weſen ſal / der ſtat uyt rygthen ende uyt pendene / of en moghte hy ſynem kuer nyet verburgen / ons Amptman ſal hoene geſpannen holden / ther tyt dat hy der ſtad daer af vuldu. Doert ſoo en ſolen ſpe ober onſe geſinde / ende onſer nakomelinge en ghyen gerichte hebben / mer mysdien ſie alſo dat die byuken all ſo groot zyn / dat men ſie billiche daer voer ſal holden / daer voere moegen dpe Schepene ſpe holden ende byengen ſpaen ons / of aen onſen Amptman. Ende mysbede oock een man van hoeren burgheren / ymanne van onſen geſinde / dat is to verſtane / alſ wy tho Zutphene ſelver zyn van alle dem ghenen die daer met ons zyn / Riddere / und knapen / end van allen onſen end hoeren geſinde / Ende alſ wy daer ſelver niet en ſyn / van alle den ghenen dpe daghelicks in onſen huyg end in onſen byode zyn / ende van hoeren knechten / ende oock alſ wy daer nyet en zyn / van Riddersen ende van knapen dpe van onſen klederen zyn / ende dpedagelijck in onſe huyg niet en zyn / mer

van hoeren knechten nyet / die betheringe ſal an ons of an onſen nakomelinge ſtaen / na dpen dat wy tho byzter waerhept binden mogen by den geenen die daer ober ende daer ane weest hebben ; Ende die betheringe ſal men duen thut onſen willen ende tot onſen ſeggene / ende die miſdaen heeft die ſal dpe betheringe duen alſ vooznoemt is. Doozt ſo hebbe wy gegeven ende geven mit deſer byiebe den burgheren onſer Stadt van Zutphene voorgenomt / die binnen der Stadt / ende binnen der byzhept voorgenomt wonachtich zyn / dat ſie ende haer guet erſlicke / ewelicke / ende pnummermeer van allen onſen tollen op den lande / ende in den wathere / in alle onſe Graeffſchap byz / guyt / ende loſ ſullen weſen. Merhande ergeliſt uytgeſat / in allen punten voergeschreven. Alle deſe ſtucken voorgenomt hebbe wy gedaen ende gegeven onſer liever Stadt van Zutphene ende den burgeren voorgenomt the hebbene ende the beſittene erſlicke / ewelicke / ende pnummermeer / by wille ende by raede Heeren Vredericx Heere van den Barge, Heeren Iohans Heere van Bare, Heeren Iacobs van Myrlaer Edelre lude, Heeren Wolters van * Roſſem, * Alij Heeren Bernards van den Dorenwerde, Heeren Vredericx van der Eſe, Heeren Otten van Haelt Riddere, Heeren Iohans Molyart, ons Cappellans ende Renthemepſters, Henrix van Wiſſche, Everards van Ulſt, ende Wilhems van Broechuiſen, knapen : die daer ober ende daer ane weeren / dat deſe ſtucken geſcheden. In ozkonde alle der ſtucken vozgeschreven hebben wy deſen byief mit onſen ſegele doen beſegelen. Gegeben in 't iaer ons Heeren dypſent byie hondert ende dartzich des ſaterdages na ſunte Martijni miſſe : alſ men ſchryft Translationis in den ſomer.

Willekeur der Schepenen van Zutveen van 't zelve iaer en over de zelve zaek.

W Schepenen / Raedt / inde Gemeynte der Stadt van Zutphen / doen kondt ende kennelick allen den geenen / die deſen byief ſullen ſien oft hoozen leeſen / dat wy tſamen aeverdzaegen zyn / dat die Schepenen / die jaerlicx in onſe Stadt Schepenen zyn / nu voozt meer nae diſſendach die Schepenen ind Raedt in onſer Stadt ſetten und kieſen ſullen / alle jaer / in manieren hier nae beſchreven ſtaet : Alſo dat niet meer dan twier achter ſuſter kinder / Schepenen ofte Raedt tſamen ſullen weſen. Doozt een man / die des anderen dochter heeft / die Gem und die Swaeger en ſullen noch Schepenen noch Raedt tſamen weſen. Doozt een man die des anderen ſuſter heeft / die twee Swaegerlupde en ſullen tſamen noch Schepenen weſen noch Raedt ; Dooztmeer de ſes Schepenen / die jaerlicx van den Schependom gaen / die ſullen een jaer daer nae dat ſy afgaen Raedt blyben ende weeſen / maer alſ dat jaer geleden is / de geene die niet Schepenen weder in woorden gekozen / die ſullen gemeyn lupden blyben / gelyck dat ander gemeyn lupden doen. In oerconde des hebben wy ons

Stadt ende Burger Segel aen desen brief doen hangen. Gegeven in 't jaer ons Heeren M. iij. C. und dertich / des Sonnen- daechs na S. Walburgen dach Virginis.

Twee brieven, dat de burghers van Zutveen vry zijn van den tol te Smithuysen en Emmerick, als mede van den tol der Heeren van Schoonevoerst.

WY Hubrecht Schencke Heer van Culenborch, doen kondt allen luyden, ende bekenne claerlijcke, dat wy metten gueden luyden mit den Schepenen ende mit den Raeden, ende mit anders den Burgeren van Zutphen averdragen zyn, want hoer guet geynen tolle schul- dich en is *tho Smithuysen* ende *tot Embricke* of wair die tolle gelecht wurdt, dat die burgers ander tolbaer guet by oer guet inleggen moegen, 'tzy van Deventer ofte van Campen of van Swolle, of van anders et zy; want sy zijn opverdich of uytverdich; ja alsoe dat sy dat tolbaer guet dair voir onsen tolleren vertollen sollen, ende hoer goet dat sal tol vry vaeren, ende dat tolbaer guet moegen sy dus voeren mit oeren goede, tot onsen wederseggen ende then oeren. In oirkunde des hebben wy desen brief besegelt mit onsen siegel. Gegeven in 't jaer ons Heeren M. CCC. xliij. op sint Iohannes dach thoe mid-soemer.

WY Reynaert Heer van Schonevoerst, doen kondt ende kenlijck allen luyden mit desen apenen brieve, dat want eyn avermudichste und alre durchluchtichste Vorst onse lieve genedichste Heer de Keyser *Kaerle* van Romen ende Koninck van Behem ons een nyen tolle verleent ende gegeven heeft opten Stroom tho leggen, na beheltenisse onser brieve die wy daer af hebben; soo hebben wy, om sonderlinge gunsten ende vrientdschap wille, die wy hebben ende dragen tot onsen lieven vrienden der gemeyne Stad van Zutphen, und alle hueren gemeynen burgeren die nu zijn of naemaels werden moigen, die voirsz onse tolle, soe wair wy die leggen of namaels leggen willen bijnnen den lande van Gelre, gegeven hebben ende geven mit desen brieve tol-vry quijt ende los op ende neder tho vaeren, sonder eenich recht ons of onsen erven dair af tho geven erklijck ende ewiglijck, sonder enich wederseggen. Ende gebieden ende ontbieden allen onsen tolleren ende iegelijcken van hun sunderlingen, die nu in der zelve tolleren zijn of naemaels gesat mogen werden, dat wy die voirsz Stadt ende alle hoire voirsz met hueren guede tol-vry quijt ende los laten vaeren, in allen manieren alsse voirsz is, sonder ons meer dairomme tho versuecken. Alle argelift uytgesondert. In oirkunde des briefs besegelt mit onsen siegel. Gegeven in 't jaer ons Heeren duyfent drie hondert negen end viefich op Sint Blasius dach.

Vryheeden in 't jaer 1372. by Hertogh Willem van Gulich aen Zutveen geschonken.

In Godes namen Amen. Wy Willem by der genade Goedes Hartoge / ende Marie Hartoginne van Gulicke / doen kondt ende kenlich allen luden die desen brief zuellen sien ende hoozen lesen / dat wy gegeven hebben ende geven in desen apene brieve vorz ons ende onsen audesten soene / Willem Hartoge van Gelren ende Gzeve van Zutphen / ende vorz onse erfgenamen ende nacomelingen / der Stadt Zutphen oeren gemeynen burgeren ende ondersaten / die nu sijn ende naemaels comen mogen / alle dat recht hjr na beschreven. Ende sonderlinge wy Willem by der Goedes genaden Hartoghe van Gulicke vorz / alsoe een Nombae onse audesten soens Willems Hartoghe van Gelre ende Gzeve van Zutphen vorz / hebben gelooft ende gesekert / gelaeben ende sekeren in gueden trouwen mit tegenwoordicheydt des bries / ende mede gelwozen in gantser geloven op dat heylige Sacrament Goedes lichaem / der vorz Stadt van Zutphen / oeren burgeren ende ondersaeten alsoe vorz is / dit nabeschreven recht vast / stede / ende onverbreckt to hoelden tot ewighen dagen to. In 't eerste / so suellen sie tolle vorz varen alle onse lande doer voer alle onse tolleren die wy nu hebben ofte hjr na krijghen moghen to water ende to lande / dat were op tolber bodemme / dat weren sचेpe / waghene / ofte karren / ofte enicherhande guet dzybende ofte dzygende dat sonder tolle to gheven vorz vaeret; Ende waert sake dat ons eniche tolleren afgedrongen weren ofte wurden / dat wy dan mit den Heeren niet soenen en suellen / wy en hebben sie irst weber gebzacht in aer recht. Doirt meer soo suellen de Schepenne richten aber oer burgeren / ende die mit oen wonachtich sijn / dat daer geschuet op den Mersch, op Weesse, op Helbergen, dat toebehoert oere Stad. Doirt meer op den Worf, op Zutphenre eng, ende die wege ende dike die sie maken ende hoelden / dat is to verstaene die wech ende dijk die daer gheet op den Mersch uyt Zutphen / ende de dijk ende wech die daer gheet op Zutphenre Eng to Zoderlobrugge to; ende dijk ende wech die daer gheet van Zutphen aen Warensfelder bzuggen to / die dijk ende wech die daer gheet an * brunsberge to; * Alii Weerf ende weech die daer gheet tot Helbergen to: Ende water ende land / dat daer binnen is gelegen / gelyker wijs als sie suellen wy gheenrehande Veste noch Worze timmeren an die Stadt van Zutphen / daer die vorz Stadt mede betimmert were tot ewighen dagen to. Doirt meer soo suellen wy des jaers twee heymael leggen binnen Zutphen / ende doen den Lande recht. Doirt meer so en suellen wy ghien verbot doen in der Stadt van Zutphen / van oeren guede uyt to bueren / also vere als sie onsen / ende des Landes vbande uyt to en bueren uyt der

* Alii loevens.

der Stadt. Voirt meer / wy en zuellen dat Landt van Zutphen nyet deplen / noch ſchepden laten vander Stad van Kuermunde ende van Nymegen / ende van den anderen lande van Gelre. Voirt meer ſoo en ſuellen wy / noch onſe Nymptlude van onſent wegen / eghienen Schulte ſetten to richten binnen der Stadt van Zutphen / ten zy mit to doene ende willeder Schepenne van Zutphen. Voirt meer weret ſake / dat der Stadt van Zutphen pemandt op den halſ valten wolde / ende ons die van Zutphen rechtſ beladen wolden / ende oer wederpartye ons des weygherde / ſoo ſuellen wy ende willen des der Stadt van Zutphen een hoeft weſen. Voirt meer wanneer die van Zutphen in onſen dienſte zjint / ſoo zuellen wy ſie leveren ende ghyten gelijke Ridderen ende knapen / ſonder enicherhande argeliſt in allen ponten voorsz. Hjr hebben mit ons aber ende an geweest Willam Heere van Bronckhorſt in der tijdt Doſte in den lande van Zutphen / Willam van Wede Proeſt van Wken onſe lieve nebe ; Lodewich van Ripperſcheyr, Heer Warner * Buſſel Ridderen. Ghifelbert van Bronckhorſt Heere van Borclo / Stephen Heere van Zulen , Heer Sander van Voſſem , Heer Henrick van der Straten, Ridderen ; Henrick van Wiſſche , Henrick van Styenbergen Proeſt van Zutphen / Peter van Steenbergen ende Dijderick van der Kernenaden , onſe lieve geminde Raet ende vziende / van ons hier aber onthaeft ende mit oeren willen ende rade geſchiet. In oerkonde ende kenninge aller deſer dinghe ende ponten voorsz / ſo hebben wy Willam Hartoghe ende Marie Hartoginne van Gulpke voorsz onſe ſegele open gehangen an deſen Brieſ / vooz ons ende onſe erſgenamen ende nacomelinge alſt voorsz is. Gegeven in 't jaer ons Heeren duysent dzye hondert twee ende tſeventich op den hepligen Cruxdach / alſ men ſchryft Exaltatione.

* Alij
Louffel.

Een brief van Willem Hertogh van Gelder van 't jaer 1378. van de Stad niet te betimmeren ofte te verzetten.

Wij Willem audſte Sone to Gulick / by der genaden Godes Hartoghe van Gelre ende Greve van Zutphen / Doen kondt ende kenlijck allen luden miht deſen apenen bzyeve / dat wy onſer Stadt van Zutphen ge-laeft hebben / dat wy ſe mit geinen Slaeten oft veſten bynnen hoere Stadt of bupten hoere Stadt alomme / op ein vierdel van eenre myllen wegen na der Stadt gelegen / betimmeren ſollen ofte doen betimmeren. Voert ſoo en ſullen wy onſe Stadt Burger an niemant verſetten ofte bzyngen van onſer wegen / noch doen noch laten verſetten of bzyngen van ayn ons ſelven / dewyle ende ſo lange wy leven / ende ons Godt des levens gunt. Deſe vooz-gemelde punten hebben wy gefekert ende gelaeft in gueden trouwen / ende lijſtich ten hepligen geſwaren mit opgerechten vingeren / ende mit geſtaefden eyden / onſe Stadt vozgemelt vaſt

ſtede / ende onverbzkelick to halden ende doen halden / ſonder alle argeliſte. In oerkonde onſes ſiegels dat wy aen deſen bzyef hebben doen hangen. Gegeven in 't jaer ons Heeren duysent dzye hondert acht ende tſeventich des Wybdages nae des Hellighen Crucesdach inventio.

Præſentibus de Conſilio *Wilhelmo Domino de Bronckhorſt , Woltero Domino de Iſendorn , Henrico de Steynbergen Præpoſito Zutphanienſi, Wilhelmo de Steynbergen, Arnolde vander Gruybuys.* Sigillatum juſſu Domicelli per Præpoſitum prædictum.

Handveſte in 't jaer 1420. gegeven by Hertogh Reynald van de twee vrye laer. merkten der Stad Zutveen.

Allen Furſten ende Heeren / geeſtlich ende weertlich / Baenritzen / Ridderen / knechten / Steden ende allen guden luden / dair deſe onſe bzyef voirt kompt of gethoont ſal werden / ontbieden wy Reynalt, vander Godes genaden Hertoghe van Gulick ende van Gelre ende Greve van Zutphen / onſen vziendlijken dyenſt ende groet eener ijgeliken na ſinen geboir / ende geven u allen te weten ; dat wy by goit duncken ons ſelfs / ende voirt na raide eendeels onſer mage Raide ende vzienden / omme nutticheyt ende proſijt wille die wy daer inne voirt bedacht hebben / onſz liever Stadt van Zutphen gevryet ende van njes verleent ende gegeven hebben twee vry laermarkten bynnen der ſelver onſz Stadt des Jaers te hebben / gelijck onſe apen beſegelde bzyef hoen daer up gegeven dat uptwyſt ; welke bzyef van woirde tot woirde hier nae beſchreven volget / ende gaet aen alſus. Wy Reynalt by der Godes genaden Hertoghe van Gulick ende van Gelre / ende Greve van Zutphen / doin kont voirt ons ende voirt onſe nakomelinge / want wy onderwyſt zjint van onſen lieven getrouwen onſz Ridderſchap ende ons guder lude onſz lands ende onſer Stede van onſz Greſſchap van Zutphen / hoe dat onſe lieve hoeft-ſtadt onſz Greſſchap voorsz, daer die kleyne Stede onſz Greſſchap voorsz ende meer andere Stede onſz Lande van Gelre oer wterſte recht an plegen te halen , verderſlich ende vermijnret woirdet in neringen ende in rijmmeringen / omb des willen dat in der ſelver onſz Stadt gheyn verſueck noch hanttiere en is van comenſchappen of van coepluden / ſoo billixt daer inne geboerde to weſen / na guder gelegeniffe der ſelver onſz Stadt ; Omme welcher gebzyke wille de ſelbe onſz Stadt ons ende onſe Landen alſulcken dienſt niet ſo volcomelijck geboen en can noch en vermach / gelijck wy ende onſe voirtbaderen dicke ende mennichwerbe voirttydes dair af gehadt hebben / op welke ſake wy ons ernſtlick verſonnen hebben mit goeden beraden moede / overmits ons ſelven ende vele onſz vziende / raede ende goet dene-

ken. Ende zijn dair op des avercomen/omme deselve onse liebe Stadt van Zutphen weder by neringe ende coepluyde te byzengen/ ende die bozgeren ende ondersaten daer ynne wonende te vertroesten ende tot neringen te helpen. Als dat wy dairomme onse lieber Stadt van Zutphen nu voirt an to ewigen dagen gegeven hebben/ ende geven mit desen onsen briebe/ ende leggen ende setten twee bype Jaermerchede/ alle jaer in onser Stadt ende bysheyden van Zutphen tot ewigen dagen te blijven. Dan welcken Jaermercheden de eynsal yn gaen/ alle jaer achte dage voirt sent Vijts ende Modefts avont, ende voirt achte dage dair jrste na volgende te dupren. Ende daer na etht eyn Jaermerchede/ die in sal gaen acht daghe voirt Airheilgen avont/ ende voirt acht daghe daer jrst nabolgende de te dupren. Ende wy besten ende consoj miren der selver onse lieber Stadt van Zutphen oeren bozgeren ende ondersaten/ ende voirt allen guden coepluden die dese voozsz twee bype Jaermerchede versueken/ uytgesacht die onse ontsachte vbande weren/ ende voirt die ghene die ons oft onse Heerlijckhepdt gebroecht hedden/ des sy ongesoent ende ongescheyden weren; met allen bysheyden ende privilegien/ soo sy hebben ende gebuychen in den bypen Jaermerchede/ gehepten sente Walburgen Mey-merket t'Zutphen. Ende wy onse erben ende nacomelinge willen hoen deser byper jaermerchede erflick ende ewelick warende wesen. Ende bidden hyromme al onsen byzenden/ ende gebieden voirt all onsen Amptluden ende ondersaten/ dat sy ons Stadt van Zutphen hoeren bozgeren ende ondersaten/ ende voirt allen guden coepluden als voozsz steet/ die dese voozsz jaermerchede versuekende sijnt/ in allen rechtverdigen saken helpen vorderen/ ende mit gonsten bystendich te wesen. Ende dese selve bype jaermerchede te * begeren/ te schutten ende te beschermen/ want ons dat mit onse wille/ dat te male danckelick/ ende tot gonsten is. Voirt soo laten wy weten/ bevelen/ ende gebieden allen onsen Amptluden/ Richtereren/ ende penderen die nu sijnt of namails comen mogen/ ende sonderlinge onse Stadt van Zutphen voozsz. also vere onse Amptluden in der tijt dat versupmden/ dat sy dat verghueden ende waren/ dat sy geurelepe comenschap/ dzyvende of dzygende/ te voet ende mit touwe/ tusschen Lochem ende onse Stadt van Zutphen aber die Werckel/ die van Lochem tot Zutphen loepet/ ende over die Wijngh-bzuege laten comen/ noich daer doir dzyven noch swemen/ mer men sal guyt ende touwe/ sy comen wan sy comen/ slecht tot onse Stadt van Zutphen doen comen/ ende aldair af merket bynnen Zutphen te holden. Weert dat eenich mensche/ sy were wie he were/ dat verhomoe dichde/ die were slecht verballen van alsutcken goede so hy dair dan hadde/ ende dat sal onse Heerlichhepdt ende gerichte allene verschenen wesen/ ende niemant anders. Voirt soo hebben wy genamen/ ende in onse geleyde ontfangen alle de goede coeplude uyt wat lande sy comen/ die die voozsz byp jaermerchede versuekende sijnt/ veplich ende geleyt

* Alij, the
hegenen
en steu-
penen.

te wesen onse lande doir * weder ende voirt/ * Alijha-
t'zyp te lande of te water/ voirt ons ende voirt bent ende
alle de gene die doir onsen wille doen ende weder
laten wilen/ soo lange als die bysheydt der
mercheden voozsz steet. Sonder enich serpel/
of argelift. Ende wanneer wy dese sake
to ewigen dagen toe onse Stadt van Zut-
phen vast ende stede voirt ons/ onse erben
ende nacomelinge/ onverbzekelich wille ge-
halden wesen/ soo hebben wy onse segel mit
onse rechter weten thept aendesen briebe doir
hangen. Gegeven in den jaren onse Hee-
ren duisent vjrt hondert ende twintich op
sent Johans dach Baptisten decollationis.
Ende omme dat wy seer geerne hebben dat
die voozsz twee Jaermercheden alsoo versocht
ende gebozderet werden/ dat wy dair mede
ge-eert ende onse voozsz Stadt dair mede
gebetert wurde/ als dat mogelich is: Soo
bidden wy byzientlicken allen den ghenen
voozsz/ die omme onsen wille doen of laten
willen/ ende bevelen voirt allen den onsen
ernstlyken dat sy die voozsz twee jaermerche-
den vorderen ende versueken willen mit ho-
nenschap ende anders/ als sich dat geboirt.
Want men ons dair aen seer lieve en denck-
lyken doir sal. Oirkunde ons segels hyr
an gehangen. In den jaer ons Heeren dup-
sent vper hondert en twintich op sent Jo-
hans dach Baptisten decollationis.

Onder op de plicque stondt :

Per Dominum Ducem, presentibus de Con-
silio Dominis Henrico Domino de
Gemen, Iohanne Domino Schelers de
Obbendorp magistro Curiae, militibus,
ac Henrico Domino de Wijfche, Gijf-
berto de Mekerem supremo Redditiua-
rio * Terrarum Gelrensum, Ami-
geris.

* Alij ha-
bent Te-
rarchi.

Brief van Hertogh Arnold van't
iaer 1432, dat men de burghers
voor schade en schuld nergens an-
ders dan binnen Zutveen in recht
magh betrecken.

W Arnolt van der getaden Gaids Her-
toge van Gelre ende van Gulich ende
Grebe van Zutphen/ Doen kondt ende be-
kennen; want wy des alsoe onderwijst zijn/
ende verstanden hebben van onsen lieben ge-
truwten Burgermeistren Schepenen ende
Raide onser Stadt van Zutphen/ Dattet
hoer alde rechte ende gewoenten zijn/ dat
men hoeren burgeren ende Ingesetenen
voir schade of voir schult voir enghenen
bencken in onsen Lande van Gelre toe spre-
ken en sal/ anders dan bynnen onser Stadt
van Zutphen voozsz: Soe bekennen wy
dat wy hoen dat oick alsoe halden/ ende van
den onsen gehalden hebben willen sonder ar-
gelift. Bevelen dair omme onsen Ozaart
onse Landts van Zutphen nu ter tijt/ ende
voirt allen anderen onsen Amptluden onse
Landts van Gelre/ die nu zijn of herna-
maels wesen soelen/ dat sy dit onse Stadt
van

van Zutphen burſz ende hoeren burgeren ende ingefetenen in maten burſz vaſt ſtede ende onverbzekelich halben / ende doin halben / ſonder pet dair tegen te doin of laten geſchien in eeniger wijs. Want dat alſoo onſe gantſe wille is. Oich ſonder argeliſt. Oirkonde onſe ſegels van onſe gerechter wetenheyt ende gueden wille aendefen briez gehangen. Gegeven in den jair onſe Heeren duſent vijr hondert twee ende dertich des Saterſdaigs nae onſer liever Vrouwege dage Aſſumptionis.

Onder op de plijcque ſtondt:

Per Dominum Ducem, præſentibus de Conſilio Nobili *Wilhelmo de Egmonde* fratre Domini Ducis auctodicti; Domino *Theodoro de Lynden* Domino de Hymen, magistro *Michaële de Brede* Licent. in legib. Cancellario & ſigillifero.

Brief van Hertogh Adolf van 't iaer 1468, van drie Dom-heeren inkomſten wt te reyken aen den geenen die zich met de weetenſchap der rechten bemoeiden.

W Adolph vander genaiden Gaides Hertogh van Gelre ind van Guplick ind Gzebe van Zutphen / Doen konde und bekennen met deſen apenen briebe / voir onſe erve ind naekomelingen / dat wy om ſunderlingen gonſten / liefden ind genaeden wille / die wy hebben ind draigen tot onſer Stadt Zutphen / ind om trouwen dienſtes wille ſpe onſe gedaen ind bewezen hebben / der ſelver onſer Stadt Zutphen verleent ind gegeven hebben / verleenen ind geven / op dat ſie oere burgeren ind burger kintder toe leeringe ind doechden halben / ind klercken ind geleerde mannen opboeden moegen / als dat ſie van nu voirtaen in toekomende tijden ewelick ind ommermeer onſe onſen erven ind naekomelingen Hertoigen van Gelre ind Gebe van Zutphen / te nomineren ſullen hebben tot dypen Canonix pꝛabenden in onſer Collegiater kercken van ſente Walburgh bynnen onſe Stadt Zutphen / welke dype pꝛabenden zijn ſullen / die pꝛabenden die thant mepſter Arnt van Hoekelom, Iohan van Meer Gerritſoen / ind Iohan Keppelman beſitten / ind nu voirtaen hepten ſullen Doctoꝝ Pꝛabenden / die wy bur onſe onſen erven ind naekomelingen die burgemelde onſer Stadt tot oiren nominatien reſerbiert hebben / ind reſerbierten in cracht des briezſ / Alſoe als der dypen pꝛabenden eenich ledich weerden of verſchynen van beſitteren tot beſitteren / idt weer overmits doide of dat ſie ſich begeben der weerlt ind toe Cloeſter gingen / dat alſdan Burgermeeſter / Schepen ind Raet inder tijdt / bynnen den neſten rij. dagen nae datter ennich verſchene / onſe onſe erven ind naekomelingen dair toe oire burger of burger kintder eyn / dat eyn bequent man inder tijt Doctoir of Licentiaet were / enniger inden geeſtlijcken oft wereltlijcken rechten / ind die daer toe toegelaten ind gepromobiert wer van ernſtigen ind ſtrengen

examen / na geſette der Oniberſitepten daer ſp oeren graide verkregen hebde / nomineren ſullen; Ind dat ſelve oick voir Deken ind Capittel inder tijt den Hepligen to halben / als ſie komen to reſidentien / oft dat die ſelven / die ſie onſe / onſen erven / ind naekomelingen inder tijt nominerende / ten mynſten weſen mepſterſ inden vij. bypen konſten of Baccalarij / ind hedden oir ſozmalia biſ aenden gradum magistratus voll ind all gehoirt / ind weeren dat die ſelve die ſie inder tijt nomineerden niet vozder graduwyr dan totter Gradus in den ſoeben bypen konſten als burſz ſteet / ſal onſe Stadt burgemelt voirder cautie ind geloobe nemen / eer ſie die nomineren / dat ſie voirtaen in ſtudij ind leering ſullen beherden / ind bynnen den neſten byſ jaeren of idt ſaecke were dat ſie over berch ſtudierten / of bynnen ſes jaeren of ſie aen deſe zijde des berchs ſtudierden / nae der nominatien Doctoir of Licentiaet weſen ſullen in der burſz rechten / en toegelaten van ernſtigen examen als burſz ſteet / ind nyet eer komen noch toegelaten werden ter reſidentien; dan wolden ſpe eyn jaer of twee / nae dat ſpe promobiert weeren / ſtain to komen of toe Parijs om toe pꝛactiſieren / ſullen ſie moigen doen / by alſoe dat ſie nae den twee jaeren dat ſie pꝛactiſiert hebben / ommeren toe reſidentie komen / ind ſtedelick op oer pꝛobanden voirtaen ſitten ind reſidieren ſullen / by verluys oerer pꝛabenden. Ind Burgermeſteren / Schepen ind Raidt in der tijdt ſullen doch altydt den bequeemſten ind weerdichſten van konſten ind ſeeden / den ſie van oeren burgeren of burger kintder hebben / nomineren; Ind dat nyet om gonſten / gaben / noch om dat die eyn voir die ander mechtiger van maige of bynde weer / dan alleyn dat die ſelve den ſie in der tijdt nomineerden die weerdichſte weer. Ind wen ſie onſe onſe erven ind naekomelingen in burſz maeten ſoo nomineeren werden / ſullen wy / onſe erven ende naekomelingen collatie ind pꝛeſentacy doen / ind deſe pꝛeſentatie briebe am Deken ind Capittel onſe kercken burſz doen geven / ſonder eenige wepgeringe of indzacht. Doch weert ſaicke / dat onſe Stadt Zutphen / in tijden als die burſz drie pꝛabenden of eenich van dien ledich weer / geenen bequemen man als burſz is to nomineren en hedden / of dat die ſelve die ſpe in der tijt nomineert hebben / geinen vozderen grait en hedden / dan Mepſter of Baccalarij toe weſen in den vij. bypen konſten als burſz ſteet / ind bavender cautien ind gelobe burgemelt in ſtudij nyet ſtedelick en beherden / ſich nyet en ſchickten dat ſp Doctoir of Licentiaet wurden bynnen den burgemelten beſetten jaeren naeder nominatien als burſz is / of dat die ſelve nae dat ſpe die pꝛabenden acceptiert ind angenomen hebben eyn tijdt lanck / 't weir eyn jaer of twee of drie meer of min / die beheelden ind daerentepnden vaeren lieten / ind ſich nyet en ſchickten die te beſholden / oick of dat die ſelven die twee jaer lanck nae oeren graide burſz pꝛactiſiert hebben / nyet ther reſidentien komen en wolden; ſoe ſolde die ſelve pꝛabenden die dan alſoe ledich wurden / toe der bypꝛte allepne weder aen onſe onſe erven of naekomelingen bli-

ben ter nominatien / alsoe wal als ter collatien als presentatie / dair wy onse erven ind nakomelinghen als dan selfs epnen Doctoir of Licentiaet of Mepster of Baccalarius in den soeben vppen konsten toe nomineren ind presentieren sullen. Ind soo dese drie pnavenden Doctoir pravenden heiten sullen / of wy of onse erven ind nakomelingē dan inder tijt eyn nominierden ind presentierden / die nyet voirder graduwijrt en weere / dan to Magisterium of Baccalariatum toe in der soeben vppen Consten / dat dan die selve aen ons onse erven ind nakomelingen cautie ind gelaove doin sal voirtaen in studijs toe beherden / Licentiaet of Doctoir te werden / als van ons burgeren ind burger kintderen van Zutphen burgemelt stept. Beheltlich Burgermepster Schepenen ind Raidt dair entepndens wederom oere nominatie aen die selve pnavende / ind dat daer mede in toekomende tijden alijt toe halden / soo duche dat gebiele off gebuirde als vursz is. Beheltlich ons oick / of wy / onse erven ind nakomelingen in toekomende tijden der selven Doctoiren ind Licentiaten / als spe to residentien komende weren / behoifden in ambassaten te schicken am Fursten / Heeren of Steden / of dat wy rades met sie plegen wolden / ind wy / onse erve / of nakomelingen sie dairomb verschzeven / dat sy dan wijllighen komen / ind ons / onse erven / ind nakomelingen gehoirsam dair in zyn sullen / doch op ons onser erven ind nakomelingen kost. Allet sonder argelist. Ind want wy Hertouch vursz willen dat dese onse verleeninge ind gifte onse vursz Stadt Zutphen then eewigen daigen toe vast ind stede zy ind blyve / hebben wy dese toe oirkonde onse grooten segel van onsen rechten wetenheyt voir ons onsen erven ind nakomelingen am desen briez doin ind hepten hangen. Ind voirt begeert am den eebaeren onsen lieben andechtighen Deken ind Capittel onser kercken vursz / dese burgemelte onse verleeninge mede to ratificeren ind to belieben. Ind op dat der burger kintder ind burger vursz die tot desen dzien pnavenden vursz genoempt sullen werden / toe beth macht hedden in studijs toe beherden / hon eyn redelijche absency toe te vuegen / Alsoe bekennen wy Deken ind Capittel der Kercken van sente Walburgh bynnen Zutphen vursz / voir ons ind onse nakomelingen / dat wy aensende den gueden wille ind toeneppen die onse genaden lieve Heeren heeft tatter selver Stadt Zutphen / upt begeerte spner genaden ind toe gonsten der Stadt Zutphen / dese burgemelde sijne verleeninge ind gifte beliest ind ratificiert hebben / belieben ind ratificieren mit desen selven briez ; ind abergegeven / aberdzagen / ind capitulariter aberkomen zyn voir ons ind onse nakomelingen / dat wy den gheenen / die in toekomende tijden tot dese dzien Doctoir pnavenden genoempt sullen werden / jaerlijx ind alle jair als dat geordiniert is / die wijle sy in studijs ind practica staen ind beherden als vursz steet / geven sullen ter absentien vijf ende dertich Rhijnsche gulden / welke absentie wy ind onse nakomelingen den selven sullen bestaen aen te geven

naeden jair van gratien / als men van oltz / nae ons Capittels gesetten ind statuten / ons mede Canonicken die nyet residieren absency to geven plegen. Ind want wy willen dat dese onse ratificatie ind abergifte van der absency voirgenoeint ten eewigen daigen toe stedich ind vast zy / soe hebben wy Deken ind Capittel voirgenoeint ons Capittels segel voir ons ind onsen nakomelingen beneden segell ons genaden lieben Heeren doin ind hepten hangen. Begeben in den jair ons Heeren dupsent byer hondert acht ende sestig / des Wypdaichs nae onsen Heeren Helmebaerts dach.

Infra in plica : Per Dominum Ducem, presentibus de Consilio Dominis Wynando de Arnhem Domino in Lembeck, & Mathia de Eyll Magistro Curiae, militibus, nec non Johanne de Rossum ac Theoderico de Horst, armigeris.

Confirmatio Ordinarii.

Federicus Marchio de Baden, Dei & Apostolicæ sedis gratia, Episcopus Trajectensis ad univerforum notitiam deducimus, & deduci volumus per presentes, Quod nos translationem juris patronatus trium præbendarum ecclesiæ sanctæ Walburgen Zutphanensis nostræ Diæceseos, seu potestatem nominandi personas idoneas ad easdem, per quondam illustrem Dominum Adolphum Ducem Gelriæ, Iulix, ac Comitum Zutphanix, piæ & gloriôsè factam & concessam, de qua in literis, quibus hæ nostræ presentes literæ sunt transfixæ, fit mentio, sigillis dicti quondam illustris Adolphi Ducis & Comitum de cera rubea, nec non venerabilium Dominorum, dilectorum nobis in Christo, Decani & Capituli ejusdè ecclesiæ Zutphanensis de cera viridi desuper impendentibus sigillatè, omniaque alia & singula in illa contenta narrata & descripta, ex certa nostra scientia ratificamus & approbamus, rataque & grata habemus & inviolabiliter volumus observari, eaque nostra ordinaria signatura in Dei nomine confirmamus. Datum nostro sub sigillo ad causas presentibus appenso. Anno Domini millesimo quingentesimo tertio, die vicesima secunda mensis Decembris.

Hand-veste van Hertogh Karel van Gelder van 't iaer 1521, van geen byer ten platten landen te vertappen dan dat in de Steden des Graefschaps gebrouwen is.

W Karel vander genaden Gaidts Hertoge van Gelre ind van Guplich ind Gzebe van Zutphen / Ec. Doen kondt / Alsoe onse gemeyne Baenreheeren / Ridderchap / groite ind klepne Stede onser alinger Lantschap van Gelre / ons in den jaire van negenthien omtrent sent Johan to midsomer epne pontschattinghe rjns ; ind dair toe epne acshs penninck op elcker vat inheymsch biers twee Wabantz skuber den tijt van ses jaer

jaer lanck geduerende ende niet langer toe
geben/consenteert/endaergegeven hebben:
Ind oick dat ons onse Stede onser Gzees-
schap van Zutphen/als nementlich Zutphen,
Doesborch, Dotinchem, Lochem, ind Grenlo,
dairenthepndens bewillicht ind toegelaten
hebben/ dat men die achste penningen vur
den poirten/by den onsen dair toe commit-
teert / opgeboert ind ontfangen sullen wer-
den; bekennen wy Hertouch vursz/ dat wy
den selven Steden onser Gzeesschappe vursz/
als Zutphen, Doesborch, Doetinchem, Lochem
ind Groll, wederom toegesacht ind gelaist
hebben/toeseggen ind gelaeben mits desen:
Dat wy buyten den selven Steden opten
platten Lande nyet oft nergent vergonnen
of gestaiden laiten sullen/ dat men dair an-
ders enigerley bier/ inheymisch oft uyt-
heymisch/woe men die noemen mach/tappen
noch verkoupen sal/ dan alleyn dat in den
burgemelde onsen Steden / Zutphen, Does-
borch, Dotinchem, Lochem, ind Groull, ind
op ghepenen anderen plaitzen / dan dair/ ge-
brouwen zyn sal/ ind dat wy daerenthep-
dens oick terstont bebeel doen ind geschien
laten sullen/ dat die + vyf kerspelen in De-
lurwen (die eertijts onser stadt Zutphen toe-
gelaten zyn/vermoegens oeren privilegien)
oick anders nergent geen bier halen/ tap-
pen/noich verkoupen sullen/dan alleyn byn-
nen onse Stadt Zutphen gebrouwen zyn
sal: allet by verloss des selven biers/ of sy
ander contrarie tappen werden. Ind van
eynen vat frempts biers sullen sy betaalen
eyn Heeren pont/ dat is eenen halven An-
dries gulden; by vyf der selver ponden/
of penants sich dair inne weygerich maken
woorde. Ind dese vursz penningen sal men
betailen aen handen der gheerre / wy daer
toe ordineren werden/ dien tijdt vursz ende
nyet langerduerende. Beheltelich ons ind
andere onse Stede privilegien des halven
onverkort; ind oick/dat sy guet bier brou-
wen sullen. Sonder argelift. Des t'oir-
konde ind gantser vaster stedicheyt/ hebben
wy Hertouch vursz onsen segel van onse
rechtter wetenheyt aendesen onsen bries doen
ende hepten hangen. In't jaer onses Hee-
ren buysent vyf hondert ind eyn ende twint-
tich/den xxvij. dach des maendts Januarij.

CHARLES.

Onder op den omflagh stond:

Per Dominum Ducem, presentibus ibidem
de Consilio venerabilibus & egregiis
viris Henrico Domino de Genth, Ma-
gistro Curiae hereditario, Henrico de
Groiff Ercklensi Praefecto hereditario,
terrae Gelrensis summo questore, Ma-
gistro Winando de Arnhem Doctore,
& Magistro Arnoldo de Gruythuis utri-
usque juris Licentiate.

† Dese kerspelen waren Brummen, Hal, Beck-
bergen, Twelle, Wilp en Voirst; gelijk
blijkt wi den brief van Hertogh Arnold
van 't iaer 1434.

Verleeningh van de Joris Iaer-
merkt door Hertogh Karel in't
iaer 1528.

Wij Kairle vander genaden Gadijs Her-
toughe van Gelre ind van Guplich ind
Gzebe van Zutphen/ Heere van Groenin-
gen/der Omblanden/to Covarden ind van
der Dyent/ &c. Doen kondt ind bekennen
vur ons/onnen erben ind nakomelingen/ dat
wy uyt sonderlingen genaiden/ ind gueden
willen die wy hebben tot onser Stadt Zut-
phen/ onse Schepenen ende gemeynen bur-
geren onser vursz Stadt verleent ind gege-
ven hebben/ verleenen ind geven avermits
desen onsen bries eynen vyen Jaermarkt/
den sy jaerlic ind alle jaer in onse Stadt ind
Stadt vyphet halden/ erflich ind ewelijck
hebben sullen op sent Gregoriusdach/ ind sal
jaerlic aengaen vierthien dagen voir ind
dueren vierthien dagen nae den selven sent
* Gregoriusdach. In welicker tijt alle kouw-
* In
lupde/ die om den selven markt to versuec-
Martio.
ken/dair to koupen ofte to verkoupen/ mit
* Hiatu
oerer lijbe/have ind gued * vur ons/onnen
his est.
erben ind nakomelingen/ vyen/ ind allen
den gheenen die ongherlic om onsen onse
erben ind nakomelingen willen doen ind la-
ten willen. Bevelen dair omme allen onsen
dieneren ind Amptlupden/die nu zyn of nae-
maets wesen sullen / onse Stadt van Zut-
phen dese onse vyphet aen allen kouwlyuden
oprechtich to halden/ gelick ind in alre mae-
ten sy vyphet hebben in oeren Meymarkt.
Dat is also onse ernste meynonge ind wille.
By alsoo oft hon mit beducht den selven
markt ennichs jaers noch vierthien dagen
toe verlengen/dat sy dat van onsent wegen/
mit toedoen onse Scholtz van Zutphen in
der tijdt wesende/ sullen mogen doen/ als
van oeren Meymarkt. Sonder argelift.
Des to oirkonde der waerheyt ind gantser
vaster stedicheyt hebben wy Hertouch vursz
onsen segel van onsen rechten wetenheyt aen
desen onsen bries doen ind hepten hangen.
In den jaer onse Heeren buysent vyf hon-
dert ind acht ende twintich/ op den eyn ind
twijntichsten dach Nobembrijs/ &c.

Onder stond:

Charles.

Een brief van Koningh Chri-
stiern van Denemarken van 't iaer
1450, noodigende de burgers van
Zutveen om syne rijken te besoe-
ken.

Christiern van Gaedes genaeden to De-
nemaerken/ Nozwegen/ der Wenden
ende der Goeten Koninck/ Gzebe to
Oldenbozch und Delmenhorst.

Onse vruutliche gunst to voeren: Ersame
guede Dynden/ pu is lichte wol wittlich/
wo dat de gemeyne koepman in verleedenen
E c c tijden

tijden in onsen Lande Schoonen daer selvest in etliken steden und bysundergen to Schanoir, omme des heringes vange willen plegen groete hantieringe ende verkeringe to hebben / des lange tijt vergaen und afgeslagen was / unde de alweldige Godt nu in etliken jaeren wedder heft geboeget. Vnd is ons oech erkennen gegeven / dat ghy to Schanoir in onse Lande voozbenoempt uwer besunderge unten und bypheypt van oelinges hebben gehadt und noch hebben. Alsoe guede vyzende weert saeke / dat ghy de voerbeneemde uwe unten und vyzheyde daer willen neten und beholben / soe sendet daer yuwen koepmannes in desen tokommenden herbesten / de uwe unten besitten und opholben / den wy uwer vyzheyde willen steden und neten laeten nae oelder wonheyt. Wo deme soe nicht en schege / denne wolden wy onse Lande und Stede vozseyn und bestellen waer ons des daer to doende weer. Gaede zyt bevaelen. Schreben op onsen Slaete Coppenhaeven in sunte Nicolai daege onder onsen Secretaris. Anno Domini L.

Den Ersamen Burgermeesteren, und Raetmannen der Stadt Zutphen, onsen leven besunderen.

Meer andere vryheyds brieven door verscheyde Deense Koningen en ook andere Vorsten aen die van Zutveen gegeven, werden hier, om kortheyds wille, voor by gegaen ende gespaerd tot betere gelegentheyd.

Hand-veste in 't jaer 1340. aen de Stad van DOESBURGH gegeven.

W Reynald by der genade Gods Hertoge van Gelre ende Grave van Zutphen / maeken kondt allen luyden / dat wy om sonderlinge gunste en vordernisse / die wy hebben ende draegen tot onse Stadt Doesburgh, ende onsen goeden luyden die daer poerteren zyn ende aldaeren binnen nu woentachtich zyn / ofte namaels woentachtich wesen sullen / dat sy binnen ofte buyten mynre dat Doesborgh is ende gheeyten is / gegeven hebben ende geben vooz ons ende onsen nakomelingen / hoin ende oeren nakomelingen ende een pegelicken van hoin eeuwelick te buyren / Alsoo dat die poerteren onser Stadt voozgenoemt van allen bzeucken die sy ofte yemant van hoin misdoen ofte bzeecken binnen onse vooz Stadt; dat wy / onse nakomelingen / ofte soo nu van onser weghen Drossart ofte Richter aldaer nu ter tijdt is / ofte namaels wesen sal / onse voozgenoemde poerteren daer af setten sullen tot der Schepenen ozdeel der vooz Stadt; Ende sollen sy noch haer lijf noch haer guedt aenbangen noch aentasten / noch laeten aenbangen noch aentasten / ten weere dat sy bzeucken deden die aen 't lijf gingen; ende wert saecke / dat sy ofte oer guedt aengetast wurden van bzeucken die aen 't lijf gingen / soo sal men se nochtans daer af totten Schepenen ozdeel

ende vromisse setten / als vooz is. Ende soo wes hoin die Schepenen aberwysen / dat sal onse Drossate ende Richter die inder tijt is t' onser behoef ontsaen / nemen ende opbeuren. Ende weert oock saecke dat sy ofte eenich van hoin buyten ons vooz Stadt misdeden of bzecken / daer af sullen sy staen tot alsulcken rechte ende ozdeel / als t recht ende ozdeel wijset des landts ofte der Stadt / daer sy misdeden. Voort weert zaeke / dat onse Stadt ende poorteren tot Doesburch hoin onder een schatten (dat were om onser bede wille / ofte heyzbaert ofte kommer / ofte noot onser Stadts wille voozgenoemt / hoe dat dat toequeeme) dat onse Schepenen tot Doesburch dat gelt ende die schattinghe setten moegen op oere poortere / ende op die geene die met hoin woentachtich zyn; als sy gelijckse moegen by oere beschepdenheyt / sonder argelift; ende dat moegen sy wt doen pepyden / sonder ymants wederseggen / by oeren Richter aldaer / ofte by onse geswozen boden. Voort want onse Stadt voozgenoemt minret om af-bzeuck des waters / ende dat volck ende die luyden aldaer meeren; soo is onsen wille / dat onse Schepenen ende poorters onser vooz Stadt die selve Stadt meeren moegen / ende haere mynzen / poorten ende graeven wtssetten / vnd die graeven ende mynzen wtssetten vnd graeven dooz eenich luyde erve genge; ende dat erve sal men den luyden gelden ende betalen / tot der Schepenen seggen van Doesburch by oeren eede / de weerde daer af / sonder ymants wederseggen / ende dat erve in de vyzheypt van haere Stadt te bliylene. Ende willen oock mede / of dit geschiede / dat niemants buyten oeren graeve timmeren en mach noch en sal binnen tijt roeden wege na / om der Stadt oere bestenisse die bet te holden. Behaltelicken hoin allerhande bzeiben ende handvesten / die sy van ons ende onsen alderen hebben / ende gelaeben hoin voir ons ende onsen nakomelingen / alle dese vooz punte ende elck by hoin vaste ende stede te halben / ende daer nemmermeer tegen te doen / ofte laeten te doen / in geenem tijden / in goeden trouwen ende sonder argeliste. In oirkonde die meerer stedicheydt deser dingen / soo hebben wy onse grote segel aen desen bzief doen hangen. Geschiet ende gegeven inden jaere van ons Heeren boerte 1340 / op Sunte Johannis avondt nativitas in den midden saemer.

Noch eene andere hand-veste aen gedachte Stad gegeven in 't iaer 1372. door Hertogh Willem van Gulich.

W Willem, by der genaden Gods Hertoge ende Marie Hertoginne van Gulich / doen kondt allen luyden die desen bziefsien ofte hoozen lesen; Dat wy / omsonderlinge gunsten die wy hebben tot der Stadt van Doesburch / hebben gegeven ende gegeben met desen tegenwoozdigen bzieve / vooz ons ende onsen erfgenaemen / die nakomelingen

lingen der Stadt van Doesborch / oeren gemeynen bozgeren ende ondersaeten alle dat recht dat hier na beschreeven staet. Ende sonderlinge wy Willem Hertoge voorsz / als een Nember onses altsten soons Willems Hertoge van Gelre en Grabe van Zutphen / gelaeben ende zeecheren in goeder trouwen / ende mede geswoeren hebben mit gantschen gelooven op dat H. Sacrament Godes lichaem / der Stadt van Doesborch / oeren burgeren ende ondersaeten voozgenoemt ; dat sy tolle-vrye haeren sullen vooz de tolle te Lobede, ende en sullen daer geenerhande goedt noch tolle geben. Ende waert dat sy oer goedt lachten op tolbare bademen of by tolbaer goedt / nochtans en solde oer goet daer egeene tolle geben ; Mer wurde tolbaer goedt op oeren bademen gelecht / dat goedt solde tol daer geben / als gewoonlich is. Doozt soo hebben wy den Schepenen van Doesborch gegeven / dat se binnen oere Stadt richten moegen over oeren burgeren ende ondersaeten van allen dingen die binnen oere Stadt geschieden : uptgesept geweltijcke saecken die aen t lijf draegen. Doozt soo hebben wy gegeven / dat se by hoen selven Schepenen kieser moegen ; ende wanneer sedie gekaeren hebben / soo sullen wy / ofte onse Amptman / twee van hoen daer toe kieser / die dat Gerichte waeren ; Ende

waert dat wy ofte onse Amptman die niet en hoeren / soo moegen die Schepenen twee van hoen daer toe setten / die dat Gerichte waeren / hent dat wy ofte onse Amptman twee van hoen daer toe kieser. Dit voozgenoemde recht hebben wy hoen gegeven / ende geben der Stadt van Doesborch / oeren burgeren ende ondersaeten / in aller manieren voozgeschreeven is. Beheltelich hoen alle privilegien / alle bzieven / alles recht ende gewoenten die sy vooz gehad hebben. Hier aber hebben met ons geweest onse l. neben / Raeden ende bzunde / Heere Willem Here tot Bronckhorst, in der tijdt Doozt in den lande van Zutphen / Willem van Weerde Praebst toe Aken / Gijsbert van Bronckhorst Here tot Bokheloe / Lodwijck van Ripper-scheyt, onse liebe neben ; Steven Heere van Suylen, Henrick Here van Wische, Heer Warner Buffel, Heer Sander van Vossem, Heer Henrick van der Straeten Riddere / Heer Henrick van Steenbergen Praebst te Zutphen / Peter van Steenbergen, Derck van der Kemmenade, onse liebe bzunde en Raede. Op dat dit stede ende vaste blijbe / soo hebben wy Willem Hertoghe ende Marie Hertoginne voozgeen. onse segelen doen hangen aen desen bzieve / in oirkonde aller deser voozgenoemder saecken. Gegeven in den jaere ons Heeren 1372 op des H. Crysts dach exaltationis.

Nademael wy, zoo in de beschrijvingh der Stad

ARNHEM, als in 't vervolgh deses werx op het iaer 1315 hebben vermaent, hoe de Proost en 't Gods-huys van Walburghen wt Thiel naer Arnhem zijn verplaetst, ende ons in handen zijn gekoemen twee oorspronkelijke brieven, d'eene vervaerdighd by Grave REYNALD van Gelder en d'andere by GUIDO Bisschop van Utrecht, die van den gantssen handel wijdloopigh bericht geeven ; dunkt ons goed beyde bewijs-stucken, tot vernoeginghe van de nieuws gierighe zielen, hier in te voeghen.

* Ex an-
tographo.

IN Christi * nomine, amen. Guido, Dei gratia Episcopus Trajectensis, ad perpetuam tam praesentium quam futurorum, notitiam volumus pervenire, quod parentes literas viri magnifici Domini Reinoldi Comitis Geltriae, confanguinei & fidelis nostri dilecti, nobis per unum certum & verum nuntium destinatas, recepimus, vidimus, & de verbo ad verbum perlegi fecimus, tenorem qui sequitur continentes :

In nomine Sanctae & individuae Trinitatis, amen. Universis Christi fidelibus, tam modernis quam posteris praesentia visuris vel auditoris, Nos Reinoldus Comes Geltriae salutem in Domino sempiternam, & ad perpetuam rei gestae memoriam subsequenitium cognoscere veritatem. Deus humani generis conditor, qui sacrosanctam ecclesiam suam novo semper foetu multiplicat, licet eam inter hujus saeculi adversa fluctuare, & plarumque a malivolis tribulari sustineat, periclitari tamen non permittit. Verum honora-

biles viri Arnoldus de Xantis Praepositus, & Capitulum Ecclesiae Thilensis Trajectensis dioceseos, nobis lamentabiliter enarrarunt, qualiter ipsa eorum Ecclesia ab oppidanis Thilensibus ab antiquo haecenus subpeditata miserabiliter & oppressa, diversis remediis contra morbum hujusmodi, nunc amoris via nunc justitiae cum summa diligentia exquisitis, nullum salutis sibi & ecclesiae suae praedictae necessario salvandis poterant invenire ; imo quo magis ipsos oppidanos dicti Praepositus & Capitulum humilibus & caritativis monitis & exhortationibus inclinare ad rationis aequitatis & justitiae tramitem satagebant, tanto irreverentius & austerius, tanquam antiquati persecutores Ecclesiae, contra eisdem Praepositum & Capitulum & eorum Ecclesiam suae crudelitatis cornua erigebant ; Ita quod, tam ex praeteritis malis multiformibus & atrocibus, ab ipsis oppidanis jam dictae Ecclesiae suae in personis & rebus pluries irrogatis, quam evi-

dentibus in præfenti machinationibus de futuris, supradicti Præpositus & Capitulum in oppido Thilensi maximè præ metu suorum corporum manere de cætero non audentes, præfatam Ecclesiam suam desiderant transferri ad locum alium pacificum & securum. Quare pro refugio & saluis portu quærendo nostram præsentiam accedentes, nobis supplicarunt humiliter & devotè, quod, quia oppidanos oppidi nostri *Arnhem* habent pro hominibus Deum diligentibus, mansuetis, pacificis atque piis, & bona dictæ Ecclesiæ suæ sunt pro majori parte infra nostri districtus terminos situata, & à nobis & nostris successoribus sperent firmiter se & Ecclesiam suam posse & debere votivo in perpetuum defensionis præsidio confoveri, Nos ut eadem ipsa eorum Ecclesia cum personis bonis & juribus suis, nunc in lacu miseriæ constituta, ad dictum nostrum oppidum *Arnhem* dictæ dioceseos transferatur, piam nostri favoris & promotionis benevolentiam, & subventionis nostræ, sine qua transactionem hujusmodi asseverant non posse perfici, munificentiam nostram impendere, & de loco ibidem apto, in quo sibi Ecclesiam erigere & mansiones ad modum aliorum collegiorum competentes ordinare & habere valeant; ipsis proinde, divinæ pietatis & æternæ retributionis intuitu, dignaremur. Quum itaque domicella *Maria* soror nostra piæ memoriæ aream suam, in dicto oppido nostro sitam, ipsa dum vixit inhabitare consuevit, legavit ad usum Hospitalis in sua ultima voluntate: Nos, quod postmodum idem Hospitale in area nostra in eodem oppido nostro sita, in quà novissimè habitationem nostram habere consuevimus, & quam semper divino usui deputare nostra concepit intentio, constitui fecimus & locari. Nunc quo per rei evidentiam pateat universis, volentibus intueri quod dictum Hospitale juxta statum suum nondum minorem partem dictæ areæ nostræ convenienter & utiliter occupare poterit, residua non solum majori ipsius areæ parte vacua remanente & inutili, verum etiam priore area dictæ sororis nostræ quasi tota. Nos igitur advertentes non destrui quod in melius commutatur, decrevimus, id quod pro tunc temporis statu zelo devotionis fecimus, nunc ex quo, de supernæ majestatis gratia, facultas se offert, in melius, utpote in uberiorem divini cultus dignitatem, ad laudem Dei & salutem populi commutare, absque etiam dicti derogatione Hospitalis, cum tam de aptitudine quàm competentia locorum non solum sufficienter imò habundanter utrobique providere possimus tam Hospitali quàm Collegio memoratis. Propter quod præsumimus firmiter & speramus, quod dicta translatio, non sine divinæ dispositionis providentia, nobis & dicto oppido nostro ad specialis honoris excellentiam, & populo ejusdem oppidi ad felicitatem, de quo summo Creatori gratias agimus, salubriter sit concepta. Hinc est, quod ex sinceræ devotionis affectu, quo circa sanctam matrem Ecclesiam ducimur, præfatæ Ecclesiæ Thilensi sic, ut præmittitur, tribulatæ, compassionis visceribus pia commiseratione merito condolentes, præfatorum Præfecti & Capituli votis in præmissis dignum duximus annuendum; ita quod, communicato Consiliatorum nostrorum & aliorum Iurisperitorum consilio, dictum Hospitale cum sibi deputatis & assignatis redditibus ad priorem aream quondam dictæ sororis nostræ, quæ area

in competentia loci pro usu ejusdem Hospitalis lautè superhabundat, restitimus & relocamus ordinandum ibidem, juxta ipsius sororis nostræ ultimam voluntatem; & supradictis Præfecto & Capitulo & eorum Ecclesiæ, si eam, ut præmittitur, transferri contingit, in hujus translationis subsidium dictam aream nostram totam, cum omnibus in ea constructis ædificiis & ipsius areæ appendiciis, prout eam habuimus & tenuimus purè & simpliciter propter Deum, ut eo magis juxta votum nostrum divini cultus numinis augeatur, ob salutem etiam & remedium animæ nostræ, ac pro memoria nostra, patris & matris nostræ, ac etiam *Dominæ Margarete Comitissæ Gelrensis Collateralis nostræ, nec non & Domicellæ Mariæ sororis nostræ supradictæ piæ memoriæ, perpetuo in dicto Collegio annis singulis peragenda, deputamus donamus & assignamus, ac in eos pleno jure transferimus per præsentem, ita quod ibidem de Ecclesia & his quæ Ecclesiæ collegiatæ congruunt, nec non de mansionibus sibi faciendis inibi liberè, prout expedire noverint, ordinent & disponant. Reservato nobis & successoribus nostris Comitibus Gelrensis stabulo, in quo huc usque equi nostri consueverant stabulari, & salvo etiam, quod quando nos aut eosdem successores nostros ad dictum oppidum nostrum declinare contingit, Præpositus dictæ Ecclesiæ existens pro tempore, aut quicumque *Canonicorum* ibidem, apud quem manere maluerimus, mansionem suam quam in dicta area habuerit, nobis, quamdiu inibi fuerimus, pro usu & commodo nostro cedet, loco congruo in eadem mansionem sibi pro se & sua familia reservato. Cæterum revocantes ad memoriam, qualiter dudum advertentes sanctam & venerabilem ac pretiositate famosam *Crucem* in Ecclesia parochiali villulæ nostræ *Dodenwerdæ* existentem, loco videlicet humili & minus securo ac inhabitatoribus paucis culto, quodque propter viarum impedimenta pluribus anni temporibus Christi fideles, causa peregrinationis & venerandæ Crucis, ipsum locum nequeunt commodè visitare, Nos eandem *Crucem* ad locum alium solempnem, securum, populosum & visitabilem transferri desideravimus, ubi ex ipsius *Crucis* condigna & frequentiori veneratione susciperet in devotione populus incrementum, quod & fieri non ambigimus, si translato ad dictum oppidum nostrum præfato Collegio, ad ejusdem Collegij Ecclesiam dictæ translatio *Crucis* fiat. Ut ergo reverendus in Christo pater & dominus noster Dominus *Guido* Episcopus Trajectensis ad translationes hujusmodi tam Ecclesiæ quàm *Crucis* faciendas tanto promptiorem se reddat, quanto viderit nos ipsum Collegium respicere largitionis nostræ munificentia ampliori, jus patronatus dictæ parochialis Ecclesiæ in *Dodenwerdæ* ad nos spectans, supradictis Præposito Capitulo & eorum Ecclesiæ, ita quod eadem parochialis Ecclesia ipsi collegiatæ Ecclesiæ incorporaretur, & jus præsentandi ad eandem parochialem Ecclesiam, resideat penes Præpositum jam dictæ collegiatæ Ecclesiæ pro tempore existentem, ad quem quidem Præpositum spectat etiam præbendarum ipsius collegiatæ Ecclesiæ collatio, Conferimus, si translatio præscripta Collegij processerit, & donamus purè propter Deum, & in eam translationem per præsentem, ut dictæ translationis onera possint dicti Præpositus & Capitulum commodius supportare.*

Reservatis

Reſervatis nobis & ſucceſſoribus noſtris decimis, aliisque redditibus noſtris & bonis omnibus, quę huc uſque in parochia Dodenweerde tenuimus & tenemus. Salvo etiam nobis & ſucceſſoribus noſtris Comitibus Gelrenſibus, quod ſi dicti Præpoſitus & Capitulum ultra numerum tredecim præbendarum, quem quidem numerum ſe velle complere aſſerunt, aliquas plures præbendas, præter noſtrum aut dictorum ſucceſſorum noſtrorum conſenſum, forte ſucceſſu temporis ordinarint; illarum ad nos & ſucceſſores noſtros eoſdem ſpectet ſic ultra dictum numerum ordinarum collatio præbendarum. Sed ſi eas cum conſenſu noſtro vel eorundem ſucceſſorum noſtrorum ordinarint, tunc earum collatio ad Præpoſitum jam dictę Eccleſiæ pro tempore exiſtente ſpectet, ſicut dictarum tredecim collatio præbendarum. Insuper conſiderantes, quod miniſtros Dei, ut divino cultui liberius vacare poſſint, deceat eſſe pacificos & quietos, nos licet præcipue ad deſenſionem ſanctę matris Eccleſiæ, ſponſę Chriſti & miniſtrorum ejus, ex commiſſi nobis temporalis gladij ab ipſo Deo deſcendentis, debito teneamur: Ut tamen ſapẽ fati Præpoſitus & Capitulum eorum translationi prætractę, quam ſpeciali deſiderio appetimus, tanto lætantius & confidentius ſub ſpe tuitionis noſtrę curent inſiſtere, quanto ad tuitionem eorum nos & ſucceſſores noſtros ſpecialius obligavimus, ſapẽ fatos Præpoſitum & Capitulum & qui erunt pro tempore, ac eorum Eccleſiam, ſi transferatur ut dictum eſt, totumque Clerum ipſius Eccleſiæ & familiam ipſorum, nec non ſtatum ejuſdem Eccleſiæ, cum immunitatibus & libertatibus ſuis Eccleſiaſticis, juribus, jurisdictionibus, redditibus, obventionibus, terris, poſſeſſionibus, & generaliter bonis & rebus eorum & ejuſdem Eccleſiæ ſuę omnibus & ſingulis ad ipſos communiter vel diſiſim ſpectantibus tam habitis quam habendis, in ſpecialem noſtram & ſucceſſorum noſtrorum protectionem recepimus per præſentes, promittentes pro nobis & eiſdem noſtris ſucceſſoribus bona fide, quod ipſam eandem Eccleſiam, tam in perſonis quam in omnibus aliis & ſingulis jam prætractis, ab hac inantea manu tenebimus, conſervabimus, defendemus & tuebimur in perpetuum, pro noſtrarum poſſe virum, fideliter cum effectu; Nec eidem Eccleſiæ patiemur in his à quoquam injuriam aut violentiam irrogari; Imo ipſi Eccleſiæ in alienatis & ſubtractis bonis & rebus ejuſdem ac juribus recuperandis, & omnibus aliis quę commodum, proſectum, & honorem ipſius reſpexerint, noſtrę promotionis munus ubilibet, cum ſinceri favoris benevolentia, impendemus. In præmiſſis fraude & dolo excluſis penitus & ſemotis. Et ut præmiſſa omnia & ſingula per nos piẽ concepta diſpoſita atque acta perfectiorem fortiantur roboris firmitatem, Supplicamus Domino noſtro Epifcopo memorato, ut hiſ auctoritatem ſuam interponens, ea approbet, corroboret & confirmet, & translationes, prout ad eum ſpectat, faciat prælibatas. In præmiſſorum autem omnium & ſingulorum teſtimonium ac robur perpetuum & munimen, has literas exinde conſcripſas noſtro, Dominę *Margaretę* collateralis noſtrę ſupradictę, & *Reinoldi* ſenioris filij noſtri ſigillis fecimus communiri. Et nos *Margareta* & *Reinoldus* jam prædicti, præmiſſis omnibus & ſingulis non ſolum aſſenſu

noſtro pio & benevolo concurrentes, imo & ſpeciali deſiderio appetentes, ſigilla noſtra præſentibus appendi juſſimus, in majorem firmitatem & uberius teſtimonium præmiſſorum. Actum apud Arnhem & datum anno Domini 1315. In die beati Remigij Epifcopi.

Quibus literis ſic perlectis aderant honorabiles viri Præpoſitus & Capitulum ſupradicti, nobis humiliter non ſine cordium amaritudine ſupplicantes, ut juxta prænarata urgenti eorum & Eccleſiæ ſuę neceſſitati congruo & oportuno remedio ex paterna ſollicitudine miſericorditer ſuccurrere dignaremur. Examinatis igitur omnibus & ſingulis prænaratis, & cum ſumma diligentia recenſitis, ponderatiſque circa ea quibullibet ponderandis, quia de ſtatu dictę Eccleſię Thilenſis nobis jam dudum conſtabat & conſtat, ita quod ipſam ſcimus ex cauſis ſupra tactis translatione neceſſario indigere, nunc quia non ſolum ad neceſſitatis ſubjectionem, verum etiam, ad evidentem ipſius Eccleſiæ proſectum, commodum & utilitatem, offerat dono miſerationis divinę ad translationem hujusmodi ſe facultas. Conſiderantes itaque, ordinationem olim pro tunc temporis ſtatu per dictum Dominum Comitem Gelrię de Hospitali, de quo ſuprà hic mentio, factam & per nos confirmatam, nunc, prout præſens caſus divino nutu ſe offert, fore per præmiſſa evidenter in melius commutatam, cum per ea Dei cultus non minuat, imò non modicum augeatur, & voluntati ultimę quondam Domicellę *Marię* ſupradictę, quę idem Hospitali primo dotavit, & in ſupradicta area ſua propria collocari voluit, ſatiſſiat, Nos (non obſtante ordinatione hujusmodi olim facta & per nos confirmata, quam quidem in aliis ejus articulis in ſuo robore perdurare volumus) omnia & ſingula ſuprà dicta, quę per dictum Dominum Comitem in dictę transactionis ſubſidium piẽ donata ſunt, ordinata diſpoſita atque acta, in Domino collaudantes grataque ac rata habentes, ea approbamus & auctoritate noſtra ordinaria præſentibus confirmamus. Insuper advertentes, memoratum Dominum Comitem & progenitores ſuos geſſiſſe præ cæteris circa hanc matrem Eccleſiam zelum affectionis, devotionis ac reverentię ſpecialem, id idem que ſucceſſivis paſſibus de eorum poſteris præſumentes, & ſperantes firmiter, ſuprà dictam Collegiatam Eccleſiam poſſe & debere ſub eorum deſenſionis ulnis optatę pacis & tranquillitatis quietudine perpetuis temporibus perfrui & gaudere, Nos eandem Eccleſiam ex officij noſtri debito de ferocis & intolerabilis perſecutionis nexibus, quibus oppidani Thilenſes ipſam ab antiquo hætenus oppreſſam miſerabiliter tenuerunt, eripere ſalubriter cupientes: Memoratos præfectum & Capitulum & dictam eorum Collegiatam Eccleſiam Thilenſem, cum toto Clero ejuſdem Eccleſię, in omnipotentis Dei nomine, accedente ad hoc conſilio & aſſenſu honorabilium virorum Decani & Capituli Eccleſię noſtrę Trajectenſis, ad ſuprà dictum oppidum Arnhem noſtrę diœceſeos, ad locum ibidem ipſis à præfato Domino Comite Gelrię, ut præmittitur, deputatum & donatum, transferimus per præſentes, cura & diſpoſitione parochialis Eccleſię Thilenſis ejuſque Decanis, ac aliis juribus parochialibus quibuſcunque, & nihilominus juribus, jurisdictionibus, privilegiis, libertatibus,

immunitatibus, gratiis, consuetudinibus honestis & licitis, decimis, terris, possessionibus, rebus mobilibus & immobilibus, redditibus, proveniuntibus, obventionibus, & bonis omnibus & singulis, spiritualibus & temporalibus, ubicunque & qualitercunque tam in supradicto oppido Thilensi & parochia ibidem, quam alibi, situatis, ad ipsos Præpositum & Capitulum, & dictam eorum Collegiatam Ecclesiam, atque Clerum communiter universum spectantibus, sibi salvis. Itaque his omnibus & singulis liberè uti frui & de iis disponere poterunt inantea & debebunt, prout ante transactionem hujusmodi poterant & debebant. Damus quoque eisdem Præposito, Capitulo atque Clero licentiam, ad dictum locum in Arnheim cum suis & dictæ Ecclesiæ suæ reliquiis, ornamentis, libris, campanis & rebus aliis transfundi & manendi, sibi que inibi Ecclesiam cum cæmeterio erigendi, & de dicta Ecclesia sua, cæmeterio & mansionibus claustralibus earumque cohærentiis, quas in dicto oppido Thilensi reliquerunt, liberè, prout eis & dictæ Ecclesiæ suæ in Arnheim expediens & conveniens esse videbitur, disponendi, ac utendi omnibus & singulis privilegiis, libertatibus, immunitatibus, gratiis & consuetudinibus licitis & honestis, quibus Ecclesiæ Collegiatæ civitatis Trajectensis sunt munitæ, & quibus etiam dictam Ecclesiam sic translataam ab antiquo ante translationem hujusmodi munitam fuisse declaramus, & tanquam translataam ex habundanti præsentibus communimus. Salvis nobis & dictæ Ecclesiæ nostræ Trajectensi in præfata Ecclesia sic translata juribus, quæ ante translationem hujusmodi habuimus in eadem, & specialiter collatione Præposituræ ejusdem Ecclesiæ, cum Archidiaconatu ipsi Præposituræ annexo, uni de Canonicis dictæ Ecclesiæ nostræ Trajectensis, quoties vacaverit, conferendæ; parochialis etiam Ecclesiæ in Arnheim per omnia jure salvo. Ea tamen declaratione, ad præcludendam viam discordiis, proinde interjecta, videlicet quod inter dictam Ecclesiam translataam & Ecclesiam parochialem in Arnheim jam prædictam, eadem omnino observantia serventur, quæ inter collegiatas & parochiales Ecclesias dictæ civitatis nostræ sunt solitæ observari. Cæterum parochialem Ecclesiam in Dodenwerde in prædictam nostræ diocesis, sub modis superius annotatis, præfate Collegiatæ Ecclesiæ in Arnheim, ut præmittitur, translatae incorporamus, tenore præsentium, & unimus; transferentes cum hoc Cruce in Dodenwerde, de qua supra tactum est, ex causis ibidem conscriptis ad translataam Ecclesiam jam prædictam; Dantes quoque Præposito & Capitulo memoratis licentiam, huc eandem Crucem cum ea qua decet reverentia transferendi. Salvo dictæ Ecclesiæ parochiali in Dodenwerde, quod de ipsius Ecclesiæ redditibus Curato ibidem qui erit pro tempore tanta portio assignetur, de qua sustentationem competentem habere, hospitalitatem tenere, & jura Episcopalia & Archidiaconalia solvere, ac alia onera ipsi Ecclesiæ incumbentia valeat supportare. In quorum omnium & singulorum testimonium, roburque perpetuum & memoriam sempiternam, has literas exinde conscribi, & nostro ac dicti Capituli five Ecclesiæ nostræ Trajectensis sigillis fecimus communiri. Et nos Decanus & Capitulum Trajectense memorati, consentientes nos præmissis

nostro pio & benevolo concurrisse consilio & assensu, sigillum dictæ Ecclesiæ five Capituli nostri præsentibus appendendum duximus, ad majorem firmitatem pleniusque testimonium præmissorum. Actum in Trajecto & datum anno Domini millesimo trecentesimo quinto decimo, in die beatorum Martyrum Dionysij & sociarum ejus.

Brief in 't iaer 1362. door Hertogh Eduard gegeven, van dat de burghers van ARNHEM in de Betouwe vry zijn van besettin- ghe over zaeken van schade en schuld.

W Eduard by der genaden Gades Hertoghe van Gelre vnd Gvde van Zutphen doen kondt allen luyden die desen brief zullen zien of hoozen leesen; Dat wy / om sonderlijnge dienste vnd vntelijche gonste die ons onse Stadt van Arnheim gedaen heeft; Soo hebben wy / by raide vnd goet duncken onser vnde Raeds-luyden / gegeven vnd geveuen mitz desen apenent brieve / voir ons vnd onsen nakomelinghen tot eeuwighen daghen toe / onsen gemeynen poozteren van Arnheim / die nu sijn of hier namaels komen moghen / Dat men hoer gued noch hoer lijf in Betouwen besetten noch bekommeren en sal / noch en mach oer egeener hande betichten noch mit egeener hande zaiken; sonder alleen mit Rychterz byyden of hoir gichte die voir hem geschied weer / vuer gericht of doodslaghe of ennigherhande geweldliche zaiken die onser Herlickhepdt anginghen. Mer van allen anderen betichte / schaden ofte schold / soo wijllen wy / dat die guede luyden van Betouwe daer af bescheyd vnd onvertaeghd recht neemen vnd zoeken zullen voir onsen Rychter toe Arnheim die ter tijdt is; dat is to verstaen; ennigh man van Betouwe die recht begeert van poozteren van Arnheim / die sal komen tot Arnheim / vnd doen den poorter voerbieden aen sijn mond mit eyu Stad-bade tegen des anderen daeghs. Vnd soe sal die Beticker ligghen drie daghen daer na op des poorterz kost; ind an den darden dagh soe sal die poozter kommen vnd hem gulden of recht / vnd gelden sijn kost van dien daeghen als moghelick is. Ind en queemedie poozter aendendarden dagh niet / soe wonne die Beticker sijn klaghelijche gued op de vursz poozter. Voert gelaben wy in guede trouwe vnd willen / dat dit vursz privilegium vnd recht vaste vnd stede staen sal in Betouwe / gelijck de privilegium vnd recht die men in Betouwen to besweeren plagh / vnd die sy hebben van ons vnd van onser voirvaderen; Ind willen vnd laeden mede / soo wanneer een Rychter van Betouwe ons of onsen nakomelinghen ind onsen lande zweeren sal / dat hy dan mede zweeren sal onser Stadt van Arnheim hoir recht to halden als vursz is. Alle argelift wtgenomen. Ind want wy willen / dat dit vast / stede ind onvertyskelijck staen vnd blijven sal voir

voit ons ind onsen nakomelinghen tot eeuwighen daghen toe; soe hebben wy onsen zegghel an desen bzief doen hanghen in getuyghnisse der waerhepdt. Gegeeven in 't jaer ons Heeren 1362. op S. Lucien dagh der Jonckfrouwen.

De Lucas vee-merkt door Hertogh Arnold in 't jaer 1459. aen die van Arnhem gegeeven.

WP Arnolt, vander genaden Gods Hertoghe van Gelre ende van Gulick ende Gzebe van Zutphen / doen kondt allen luyden ende bekennen mit desen apenen bziebe / vooz ons onsen erven ende nakomelinghen / dat wy om sonderlinge gonsten ende bzienschappen wille / die wy hebben ende bziagen tot ons lieber Stadt ende burgeren van Arnhem / der selver onser Stadt ende burgeren / ten eewigen dagen verleent ende gegeeven hebben / verleenen ende gevev mit s desen bziebe / binnen onser voozsz stad bzyphet alle jaer epnen vee-merckt to hebben / met alle alsulcken bzyphet als onse ander Jaermerckten daer hebben / die nemelijck wesen ende geholden sal werden op S. Lucas avont des heyligen Euangelisten / dat eyn rechten toendach wesen sal nu verst an / ende soo voozt alle jaer ten eewigen tijden; alsoo dat die dagen vooz sinte Lucas avont / ende vier dage daer na / uyt onsen lande van Deluwen ofte daer dooz / geen runderen gezeven en sullen worden / sy en hebben verst op sinte Lucas avont t' Arnhem an den Boom geweest / den gantsen alingendach daer veyle gestacn endeden toondach geholden van den morgen tot den avont / off sy en waren daer verst verkocht / by verlies van epnen aberlentschen Koerbozster Rijnse gulden van elcken hooft guets / ons ende onser Heerlicheyt daer aen verbeurt to hebben; uytgescheyden off pemant in andere merckten eenige runderen gekoft hadde off doen koopen vooz sijn selfs huyss-kost in sijnen huyse te eeten / ende niet voozt te verkoopen. Ende als sinte Lucas avont op eenen Sondach komt / soo sal des Saterdachs vooz den sondach die verste toondach wesen. Beheltemelijck onser gueder Stadt van der Elburch / ende allen onsen anderen Steden binnen onsen lande / dat sy an oeren rechten ende pziwilegien / die sy van ons ende van onsen voozvaderen tot desen daghe toe verkregen hebben mogen / hier mede niet gehindert off geleden sijn en sollen in eeniger wijs. Doozt sullen alle die geene / die dese vee-merckt verseecken / met hoere haben ende gueden bzy ende veplich mogen komen / aen ende aff / op oeren gewoontlycke tolle / uytgesacht onse openbare ontsachte vbanden / ofte die ons en onser Heerlicheyt met lijbe ende guede bzoekhaftich weren / of moozderé / straet-enderkerken-schepnderé / ende diergelijcken / dat die deser bzyphet niet gebzyphen off genieeten en sollen. Doozt meer / soo hebben wy Hertoghe voozsz verboden / ende verbieden mit s desen bziebe / vooz ons ende vooz onsen

erven ende nacomelingen: Dat uyt off dooz onsen lande van Deluwen geen vullen off vaele gebuert en soelen werden / dan tot Gzoningen ofte tot Bzieflant waert / by verlies van epnen aberlentschen Koerbozster Rijnse gulden / van elcken hooft guets ons en onser Heerlicheyt daer an verbeurt to hebben. Desgelijcx en sollen wederomme van Gzoningen / uyt Bzieflant / ende andere landen hier omme laner gelegen / geen Coopmans peerden binnen onse jaermerckten t' Arnhem gebuert worden / uyt noch dooz onse lande van Deluwen / sy en hebben verst tot Arnhem die dagen lanck hoeren mercht daer mede geholden / off sy en weren daer verst verkocht / by verlies van epnen aberlentschen Koerbozster Rijnse gulden van elcken peerde / gelijck voozsz steet. Ende bevelen hier omme onse Richteren / ende allen onsen pepnderen in onsen lande van Deluwen / die nu sijn en namaels wesen sullen / by verlies haeres ampts / dat spersflick toesien ende bewaren / ende onse bzeucken vozderen / sy en hebben verst op S. Lucas avont t' Arnhem oeren toondach geholden / in maten en gelijck voozsz staet. Ende dat uyt noch dooz onsen lande van Deluwen geen vullen ofte vaele gebuert en werde / dan tot Gzoningen / ofte tot Bzieflant waert; ende dat wederomme van Gzoningen / uyt Bzieflant / ende andere landen hier omme laner gelegen / geen koopmans peerden binnen onsen Jaermerckte te Arnhem geboert en wurden uyt noch dooz onsen lande van Deluwen / sy en hebben verst tot Arnhem die dagen lanck hoeren mercht daer mede geholden / gelijck voozsz steet; oock mach onse stad van Arnhem daer op doen wachten en waren. Ende off in alsulcke wachtinge ofte ophalange eenich ongeval geschiede van doot slach / woundinge / ende diergelijcke / dat toch puerlich ende bewijslich omme deser saecken wille / sonder anderen eenigen voozen raet off opsat / toequeme; daerom en sal men ons off onser Heerlicheyt niet bzoeken. Doozt gunnen wy onse Schepenen van Arnhem / dat sy oere Jaermerckten / die sy van onsen voozvaderen en van ons gebzyet hebben / allet verkozten off verlengen mogen / tot nut ende oozbaer onser Stadt voozsz den koopman daer te krijgen; Doozt alsoo / dat sulcx ons Stadt van der Elburch noch anderen onsen steden ende landen / gelijck voozsz is / niet hinderlijck off schadelijck wesen en sal; Ende al sonder archlijst. Ende want wy willen / dat onser Stadt ende burgeren van Arnhem dit ten eewigen dagen vast ende stede blijbe ende geholden sal worden / vooz ons ende onse erven ende nakomelingen; Soo hebben wy Hertoghe buersz / des to oozkonde ende gantser vaster stedicheyt alre saecken ende puncten buersz / onsen zegel van onser gerechter wetenheyt en gueden wille an deser onsen apenen bziebe doen ende hepten hangen. Gegeeven in den jaere ons Heeren duysent vier hondert negen en vijftich / op onser lieber Vrouwen avont annuntiationis. Opte plijcke stont: Per Dominum Ducem, presentibus de Consilio Theodorico de Oist Magistro Coquinæ. Theodorico de Horst, Camerario, nec non Arnolde de Gore, Ccc 4 Reddi-

Reddituario supremo Terrarum Gelrensum. Ende was bejegeld met een upthangend segel van vogden wasse / aen een dubbelden steert.

Brief van Grave Otho van Nassouw van 't iaer 1263, waer by Nieuw Wageningen tot eene Stad werd verheeven.

In den name der hepliger onverschepdelijcker Opeboldigheyt / amen. **I**ck Otto Gzeve van Gelren ende van Zutphen / schryve allen den genen die dese letteren aensien / saluyt ende eewigen vrede. Alle wercken der sterffelijcker dingen volgen naeden loop der tijdt ende vergaen te samen mitten mijnschen / alsoe die vergaen; waerom dattet noit is / datmen die dingen die nae hoerre natueren vergancklick zijn / verciereu moet mit bestnisse der bzieben; hierom oversiende ick der verstantnisse der tegenwoerdiger menschen / ende den genen die noch namaels koemen sullen / onder den getuych des tegenwoerdigen schyftes / dat ick Otto Gzeve van Gelren ende van Zutphen / mit voersetten rapde mijne Edelre vzienden ende mijne dienstluden / van der machten des Keyser & ende des Konincks / ende mit sonderlingh oozloff / hebben gemaeckt vander poirten van Nye Wageningen een Stadt / ende hebben hoer gegeven alle vryheyt / mit alingen hoeren gueden / dat dese Stadt hoer verblijden fall / ende die lude die dair nu in woenen / off namaels in woenen sullen / vander selver vryheyt die een vry Stadt gebuyck / ende mijn Stadt van Zutphen. Ende ick en fall geen schattinghe noch beloiften in deser vursynder Stadt maeken / buyten wyll der burgeren. **O**ick sette ick / dat dese selve Stadt geregiert sal werden by rapde der tweeless Schepenen die dair gehoeren sullen werden / off dair eenige saick in hoer ongeordiniert were / dat die oportoigen sullen werden mit voirsynigen rapde der vursynder Schepene / ende sullen by hem weder werden gebuyck tot eenen gueden staet: Ende alle saicken sullen wesen in der selver Stadt / nae rechten ende gueden gewoenten der Stadt van Zutphen / wtgenomen alleen 't gericht / van welken mijn Richter genot nemen fall als hy te voeren dede; welke Richter nochtans richten sal by vondenisse ende rapde der Schepenen. **D**oirt soe wil ick / dat gheen bozger die in der Stadt woenende is / sal werden verwonen mit kanpe / binnen den palen mijne Gzeffschap ende mijns lands / mer die aenspreker sal gaen mitter saicken die hy tegen den anderen heeft / totten Richter ende Schepenen van ny Wageningen; ende alst hem vertoent is / soe sullen sy dair op richten ende die saick tot eenen gueden eynde bzingen. **D**oirt / die burgeren sullen vry wesen van allen schattingen ende betalingen van tollen in mijnen lande ende mijne Gzacschap / wtgenomen Hobede ende ander & allen tollen die in den water gelegen zijn; **O**ick soe

en sullen dese burgeren geen erffnisse geben van hupsinge noch van wapen. **D**oirt weren dair eenige vzeemde luyden van buyten in koemen woenen / van wat manieren dat sy weren / die noch Heer noch olders en hebbedat der Stadt kondich weer / weert dat sy storven / noch ick noch mijn Richter en sal die erffnisse aenbaen / mer die Schepenen sullen sy onder hem bekummert holden een jaer lanck ende ses weken / ende weert dat dair binnen jaer & hoer Heer off hoer erffgenamen quamen die hem 't recht van die erffnisse veemeten / soe solden hem die Schepenen vol recht doin; mer weert dat noch Heer noch erffgenamen binnen jaer & en quamen / die recht heeft in die erffnisse / soe solde die Gzeve dat guet vrylick nemen. **D**oirt die gene die dair koemen mit wagenen ende mit karren ter merck / hoer guet te verkoopen opten Donredach / weert dat sy quemen des Doensbachs dair te voeren / ende sy des Donredachs niet ontkummert en weren / soe sullen sy des Wypdages en wech trecken; behoudelick hoers ende hoers guets. **D**oirt schepenen / die dair van boben off van beneden aen koemen mit hoeren gueden / weert dat sy den selven wech weder om trecken die sy quamen / ende niet voirt gebaeren en waren / die sullen sonder tollen en wech trecken. **E**nde op dat die gedenckenisse des tegenwoerdigen wercks / ende die gracie deser graoter ghyften niet gebuycken en werde van mijn noch van mijne ervden / soe heb ick dit mit mijnen Edelen luden ende mit mijnen dienstluden / die hier nae beschreven staen / mit mijnen eede op die hepligen gevesticht. **D**ie namen mijne Edelre luyden die dese voirsyde vryheyt geswozen hebben / zijn dese / Gerrit van Batendorch; Claes van Malsen; Wyllem van Hernen Riddersen; die namen mijne dienstluden / ende mijne luyden die geswozen hebben dese selve vryheyt / zijn dese / Evert van Hekeren; Goessen van Rochem; Otte van Soelen; Henrick Yseren; Gerijt van Hernen; Constantijn van Halsen Ridders; Henrick Momme; Egbert van Edinckweerde; Wynant ende Gaedert Iagers; Dirck van Ems; Rutger Wtenweerde; Claes van Ophusen; Dirck van Hall; Ian van Well; ende voel andere luyden. **D**ese bekenninge ende ghyften der waerheyde / heb ick gemaeckt der Stadt ende burgeren van ny Wageningen / mitter machten des Keyser & ende des Konincks ende mijne / inden jaere der gebuerten ons Heeren duysent twee hondert ende dzye ende tsestich / opten anderen Idus vander maent van Junio / by ny Wageningen / daer dese tuyen tegenwoerdich waeren / die hier nae beschreven staen / Schepenen van Arnhem / als Aeren van den Gruythuys; Ryquijn Ploech; Gaedert die Munter; Wolter by den Kerkhoff; Henrick Tegnagel; Goede Noye; Walwijn van der Mercke; Gerrit Gheye; Hugo Brochp paep in Arnhem / ende ander & voele luyden / ende desen bzyess heb ick doin besten / mit aendrukinge mijns segels.

Doirt /

Volt/ Wy REYNOLT, soon eens Edelen mans Heeren Reynolds, Ghebe van Gelre / vernij / vestige / confirmerende mit desen tegenwoirdigen bypess / der Stadt ende burgeren van wy Wageningen voirsejdt / alle bypessen ende recht vursz / also hem beleent ende gegeven zyn van onsen voirvaders / in allen formen als vursz is / ende loeven voir ons ende voir onsen erven / der Stadt ende burgeren vursz / die dair in woenen off woenen sullen / alle dese voirsejde privilegien ende bypessen in gueden trouwen sonder eenich loes in val / onbeblecktelijck te holden. In een ewich getuych deser dingen / soe hebben wy onse segel aen desen tegenwoirdigen bypess gehangen. Gegeven in 't jaer ons Heeren dussent dnye hondert ende ses ende twyntrich / op suite Serbaesdach des hepligen Bisschops.

Brief spreekende van de tol-vry- heyd van Wageningen.

W Adolph van der genaden Gaidz Hertoge van Gelre ende van Gulich ende Ghebe van Zutphen / doen kondt ende bekennen mit desen apenen briebe / dat wy omme trauwe diensten ende geloven wille / onse lieve Stad Wageningen an ons bewesen ende vozder te doen toegefacht heeft / der selver onser Stadt van onsen sonderlingen gonsten ende genaden gegeven ende verleent hebben / geven ende verleenen in kracht dis briebs / vooz ons onse erven ende nakoemelingen Hertogen van Gelre; Dat alle burghers ende ingeseten der selver Stadt nu hoertan mit oeren scheepen habe ende guede ende koepmanschijp / tol-vry op onse tollan / op onse stroomen / Rhijn / Wale / Pffel ende Maese gelegen / vaeren koemen ende keeren sullen / ten ewigen dagen ende tijden toe; in sulcke vurwarden / dat sy selfs of oeren dienre by oeren guede wesen ende dat verantwoirden sullen. Ende sy en sullen oick oen guedt in genen schepen mengen onder tolber guedt; mer sullen dat leggen vanden tolber guede: alsoe dat die dienre onser Tollan id eyn voer d'ander eygenlich onderschepden mogen. Ind of onse Colner / bezucht tot eenijger tijt dat sy tolber guet voir oer verantwoirden / ende oer niet en were / of oer guet onder tolber guet gemengt hedden: sullen sy / tot gesinnen ons Colner / bewaeren mit oeren eede / wat oer eygen proper guet zy / ende dat daer niemant part noch deel an en hed anders dan sy. Ende en bonde sich dan / dat sy daer en baven tolber guet voir id oer verantwoirt / of oen guet onder tolber guet gemengt hedden; sullen die gene die dat deden ons dair an bzoicken; ende die bzoick sal staen tot ons genaiden; doch sullen die selve burghers en ingeseten ende scheepplueden met oeren schepen guede ende koepmanschappen op onsen tollan aenbaeren / ende an den dienre ende bewaerer onser tollan in der tijt oirlos eyschen / ende

tot epnen oorkonts pennijck van elcken scheep betaelen eyn alt butken of die weerde dair voir. Beheltelicken ons hier inne / tot welker tijt ons onse erven ende nakoemelingen Hertogen van Gelre &c. gelieft / der voirsz onse Stadt dese bypess half af te loissen: sullen wy onse erven ende nakoemelingen voirsz dat alijt moigen doen mit vijf hoendert aberlensche Rhijnische guiden / of die werde dair voir; ind alsdan sullen sy gebuycken haef bypessdt voirtan sonder astossunge. Ind want wy willen / dat onse lieber Stadt Wageningen ende oire burgheren ende ingeseten dit ten ewigen dage to vast ende stede bliuen; Bevelen wy allen onsen Colner ende dienre der tollan onser stroomen vursz / die nu zyn of namails wesen sullen / dat sy die selve onse burgeren ende ingeseten onser Stadt Wageningen by dese onse bypess onberbzeckelich halden ende der gebuycken laten; want wy dat alsoe gehalden willen hebben sonder argelich. Ind hebben des to oirkunde onsen segel van onser rechter wetenheyt voir ons onse erven ende nakoemelingen aen desen brief doen ende hepten hangen. Gegeven in den jaer ons Heeren dussent vier hondert ses ind tsestich des Goedens daeghs naden Sonnendaige Esko mihi.

Per Dominum Ducem, presentibus de Consilio Domino Mathya de Eyl, milite, magistro Curia; Henrico de Bylant Camerario; ac Godefredo Fromssoyens de Nyersdonck, magistro Coquina, & Gisberto de Randwijck Reddituario.

Bevestingh van des Stads vryheeden.

W Adolph van der genaiden Gaidz Hertoge van Gelre ende van Gulich ende Ghebe van Zutphen; Doen kondt allen luden ende bekennen / dat wy mit oppgerichten vinge. en gestaffsz eitz by onser furstelijcker eeren / In stich te Hilligen gezworenen hebben / dat wy den eirsamen onsen lieben vruinden Burgermeesters / Schepenen / Raiden ende die gemeene burgheren onser Stadt van Wageningen / halden sullen in allen hoeren rechten / privilegien / brieven / Carten / herkommen ende gewoenten die sy hebben van allen onsen voirvaders / die geweest zyn Gheben ende Hertogen des Hertochdoms van Gelre ende Ghebeshaps van Zutphen den God allen genedich wesen moit / ende hen van onsen lieben Heeren ende Vader verleent zyn / sonder argelich. In oirkonde der waerheyt deser vurschrevert saicken / soe hebben wy onsen segel van onser rechter wetenheyt aen desen bypess doen hangen. Gegeven in 't jaer ons Heeren dussent vier hondert vijff ind tsestich / des neesten Manendach post Purificationis.

Brief gegeeven in 't jaer 1413,
waer by de Veste van NYKERK
beschonken werd met Stads ge-
rechtigheyd.

W Reynolt van Goba genaden Hertoge
van Gulich ende van Belre ende Greve
van Zutphen / vooz ons onsen erben ende
nakomelingen : Doen kondt allen den gee-
nen die desen bzieff sullen sien off hoozen le-
sen / ende bekennen met desen selven bziebe/
dat wy by raide ende goet duncken ons selfs/
ende onser vzienden van onsen Raede / omme
kennelijcke nutte ende oerbaer onser lande
ende luyden / ende gock mede omme trouw
ende vzienschap die wy hebben tot onsen
goeden luyden ende gemeynten van der Ny-
kerck in onsen lande van Beluwen / die nu
ter tijdt daer woonachtich zijn / ende hier
namaels daer woonen sullen / gegunt / ge-
oozloft ende consenteert hebben / gunnen
oozloben ende consenteren mit desen selven
bziebe / een Stadt to maeken ter Pphercken/
ende die te stichten ende te setten op een stede/
daer onsen vzienden van onsen Raede / die wy
daer by schicken sullen / ende een gemeyne
buerschap ter Pphercken dat eerbaerste ende
nutste sal duncken te wesen / daer toe wy hoen
een vzyhept gegeven hebben / die alsoo groot
ende bzeet wesen sal rontomme huyten der
Stadt / als onser Stadt vander Elburch vzy-
hept is : die welke sy met crupcen beteyc-
kenen sullen : Ende off hier namaels der
crupcen eyne ter neder viele of anders ewech
quame / dat onse Richter s dan inder tijt ter
Pphercken met onsen Schepenen aldaer van
onser Stadt voozs die weder op doen rich-
ten op die stede daer sy te bozen op gestaen
hadden. Ende wy hebben hun daer toe al-
sulcke vzyhepten gegeven / als hier na be-
schreven volgen / den geenen die binnen der
vzyhept woonen sullen ten ewigen daghe
toe te gebzupcken. Ten eersten / soosal onse
Stadt vander Pphercken / ende die poozter-
ren die aldaer woonen / ende namaels woo-
nen sullen / hebben ende gebzupcken alle die
vzyhept die onse Stadt van Zutphen heeft
ende gebzupcht / gelijk dat onse Steden ende
luyden van Hartum ende van Wageninghen
hebben ende gebzupcken. Ende wy onse erf-
genamen ende nakomelingen en sullen sy
niet beschatten noch bidden / dat onghewoont-
lijck is / ten sy met hoeren wille / off
andere onse Steden en doent. Doozt soo
sullen sy twelf Schepenen onder hoen kieser/
die Stadt binnen hoere vzyhept to berich-
ten / ende die sullen na hoeren besten sinne
ende raede setten ende ozdonneren dat bin-
nen hoere Stadt to verbeteren is / ende alle
saecken daer binnen volkomelijcken doen/
na den rechte ende goeder gewoonte onser
Stadt van Zutphen ; wtgenomen dat het
Gericht aldaer / des sy hem niet onder-
winden en sullen dan met onsen Richter,
die aldaer nu is / off namaels in der tijt we-

sen sal / die sal een ijgelicke poozter recht
ende oozdel doen by den Schepenen aldaer :
ende anders eenen ijgelicken recht ende von-
denisse / gelijk datmen doet tot Hartum
ende tot Wageninghen. Doozt soo sal noch
en mach niemant eenige poozter / die binnen
der vzyhept vander Pphercken woonach-
tich is / te kampf aenspreken binnen onsen
lande ; mer off pemant op hoen wat te seg-
gen hedde / die soude hoen vooz onsen Richter
ende onse Schepenen antaelen : die sullen
die saecken verhaozen / eynden / ende richten.
Doozt soo sullen onse poozteren van der
Pphercken voozs alle onse lande dooz col-
vry varen / wtgesondert onsen Colle tot
Lobede / ende alle onse andere tollen to wa-
ter. Doozt soo wye van hoeren poozteren/
die keurmuedich ware / ofte tot anders ee-
nigen rechten gehoozen / sturbe : daer en
sal die Heer aff boeren noch huys / noch
wapen / binnen der vzyhept / mer anders
allen recht dat hem van dien toebehoozden.
Doozt soo wat luyden / die van buyten in-
komen weren / sturben / die noch heerschap
en hedden / noch erfgenamen / dat kundich
wese onsen Schepenen ende onsen poozteren
van der Pphercken : soo en souden wy noch
onsen erben ende nakomelingen / noch onse
Richter dat goet aentaelen noch aentassen/
mer die Schepenen sullen dat goet al alinck
onderhouden een jaer / ses wecken / ende
dzye daghen ; off pemant Heere off erfzhe-
naem daer en binnen quemen ende aenspre-
ken dat goet / daer sullen hoen die Schepenen
alle recht aff doen : ende off daer en tusschen
niemant en queme / noch Heer noch erfzhe-
name die daer recht aen hedde : soo sullen
wy off onse erfgenamen dat goet al alinck
heffen ende boeren. Doozt soo gelooven
wy onser Stadt van der Pphercken ende
hoeren poozteren / die nu zijn off namaels
daer inne woonen sullen / dat sy niet betim-
mert noch bestoot en sullen werden binnen
eenen myle weges van onser Stadt voozs.
Alle dese voozs punten ende vzyhepten/
hebben wy Reynolt Hertoge voozgenemt/
vooz ons onse erben ende nakomelingen/
den voozs onsen goeden luyden vander Pp-
hercken / die daer inne woonachtich zijn / en
hoeren nakomelingen / bestedicht ende ge-
confirmeert / bestedigen ende confirmeren
mits desen tegenwoozdigen bziebe tot eu-
wigen daghe toe : ende gelaven oock die
vast / stede / ende onberbzeckelick te houden/
ende daer niet tegen te doen noch laten ge-
schieden in eeniger wijs / ende sonder arghe-
list. Ende hebben / des te oozkonde ende ee-
wigher stedighept / onsen zeghel van onser
rechter wetenhept vooz ons / ende die voozs
onsen erben ende nakomelingen / aen desen
bzieff doen hangen. Gegeven in den jaere
ons Heeren duysent vier hondert ende der-
thien / des Maendaechs na den Sonnen-
daghe / als men singet in der hepliger Here-
ken Oculi.

Alzoo 'er

Alzoo 'er op het jaer 1077 werd gemeld van de gifte, gedaen by Keyſer HENRICK aen de Peters kerk tot Utrecht, van het erf BROEKE op de Velouw, naderhand geheeten BROEKER-HOF, welke by twee Biſſchoppen daer na is geſtand gedaen; willen wy beyde die brieven hier laeten bygaen; te meer om het mis-verſtand van den Heer Pontanus aen te wiſſen, giſſende door Broeke verſtaen te moeten werden de Richter-ampten van Olde en Nieuwe broek: daer nochtans hier mede gemeynd word het tegenwoordigh BILLIEN, geleege in 't kerſpel van Velp, ende door wijlen Hertogh KAREL, die ook de poorten aldaer heeft doen maeken, verkoft aen het geſlacht van die van LENNEP.

IN nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Notum eat univerſis Chriſtianæ religionis præſentibus in poſterum, quod ego HERMANNUS, Eccleſiæ Trajectenſis miniſter humilis dignatione divinæ clementiæ vocatus Episcopus, curtim quæ noſtro vulgari Broch nuncupatur, quam glorioſus Imperator *Henricus* quartus pro redemptione delictorum ſuorum beato Petro ad ejus Eccleſiam igne conſumptam reſciendam donavit, à quibusdam meis prædeceſſoribus, magis auctoritate poteſtatis quam ratione juris, aliis uſibus mancipatam fratribus Eccleſiæ præſati Principis Apoſtolorum, crebris petitionibus & conſilio prudenti, priori Eccleſiæ Trajectenſi reſignavi, quatenus ipſi fideliter in diſpenſatione diligenti fructus & uſus ejusdem curtis ad utilitatem & honeſtatem Eccleſiæ convertant, cartam quoque præſentem ſigillo meo ſignatam ipſis in teſtimonium hujus rei tradidi, quatenus hoc factum ratum & inviolatum perpetuò permaneat, & ne quis contra hoc quicquam impie moliarur, anathematis vinculo confirmavi. Data eſt hæc anno 1155. incarnationis Ieſu Chriſti, indictione tertia, anno quarto regni regis *Frederici*, anno quarto meæ conſecrationis. Teſtes quoque adhibui quorum nomina ſunt ſubſcripta, *Elzelinus* Decanus majoris Eccleſiæ, *Andreas* præpoſitus S. Petri, *Arnoldus* præpoſitus S. Iohannis, *Ingelbertus* Choroepiſcopus, *Rodulfus* Decanus S. Mariæ, Magiſter *Walterus*, *Alardus* Camerarius, & alij plures.

Diploma Godefredi Rhenenſis.

IN nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Noverit præſens ætas & futura poſteritas, quia ego GODEFRIDUS, Dei permiſſione Trajectenſis Episcopus, prædium Eccleſiæ beati

Petri, quod *Broke* dicitur, in noſtræ diſpoſitionis cura longo tempore tenuimus, ut fructus inde provenientes ad uſum ejusdem Eccleſiæ converterem, tum reparando diruta tum ornando minus culta, ſecundum quod ab Imperatore *Henrico* felicis memoriæ, qui eandem curtim Eccleſiæ prædictæ dedit, definitum eſt. Quod licet diligenter ac fideliter implem, fratres ejusdem Eccleſiæ nobis sæpè ſupplicaverunt, quatenus curtim illam ipſorum poteſtati ac providentiæ relinqueremus, ut, ſicut conſuetudo habuerat & ratio exigebat, ipſi de bonis ſuis liberè diſpenſarent. Horum autem petitionibus sæpè pulſati, animæ noſtræ habundantiori cautela proſpeximus, tandem relinquentes prædium illud diſpoſitioni eorum cum omni rerum integritate & omni eo jure quod ante habuerat. Huius rei teſtem cartam hanc ſcribi juſſimus, noſtreque ſigillo inſignivimus ad notiitiam poſteritatis, ſub anathemate interdicens, ne quis diſpoſitionem eorundem fratrum in eodem prædio inſirmare præſumat. Illud etiam recognoſcimus noſtrisque ſucceſſoribus præciſe denuntiamus, nos nihil juris in eodem prædio habere aut unquam habuiſſe. Geſta ſunt autem hæc anno incarnationis Dominicæ 1178, indictione 11, regni *Frederici* 27, Imperij anni ejusdem 23, Episcopatus Domini *Godefredi* 23. Teſtibus hiſ præſentibus, *Hildebrando* Abbate S. Pauli, Præpoſitis *Gofelino* S. Salvatoris, *Godefrido* S. Petri, *Alberto* S. Iohannis, *Conrado* de Elſt; Decanis, *Theodorico* majoris Eccleſiæ, *Rudolfo* S. Salvatoris, *Hermanne* S. Petri, *Gerardo* S. Iohannis; Canonicis, *Alberto*, *Erneſto*, *Gerardo*, *Sigero*, *Lutberto*, *Ludolfo*, *Thiedardo*, *Heinrico*, *Eppone*, *Walthero*; Laicis nobilibus, *Heinrico* de Kuck, *Gerlaco* Caſtellano; Miniſterialibus, *Helia* de A. & fratre ejus *Walthero*.

Op het jaer 1473. is 'er verhaeld, hoe GEERAERD van Gulich (als erfgenaem van Hertogh ADOLF van den Bergh, die onder 't dexel van zekere onduchtighe gifte van Keyser SIGISMOND opspraek op Gelderland meynde te hebben) al sijn vermeynd recht aen Hertogh KAREL van Burgondien teffens heeft vercoft. Ende want wy het afschrift van dien koop-brief, t'zaemen met de daer op gevolgde Keyserlijke bevestingh, in ons bewaer hebben: dunkt het ons noodigh, de zelve den leser mede te deylen; des te meer, om van blindheyd en onbeschaemdheyd te overtuyghen zulke luyden, die al noch den onweetenden willen wijs maeken, dat de Vorsten van Cleve tot de ervenis van Gelderland zouden sijn gerechtighd. Hoewel wy (zoo 't nood dede, en hier plaetz gaf) veel suyverder blijk soudon weeten voor te brenghen, dat in tegendeel het Vorstendom van Gulich eerder aen en onder Gelderland zoude behooren.

Literæ Ducis Gerardi.

GERARDUS Dei gratia Dux Iuliacensis, Montensis & Gelriensis, Comesque Zutphaniz & Ravensburgi, universis & singulis has literas inspecturis, Salutem. Cum post obitum patris memorie Reinaldi, Ducis Iuliacensis & Gelriensis, Comitisque Zutphaniz, predecessoris nostri, qui postquam hos utrosque Ducatus Iuliacensem & Gelriensem ac Comitatum Zutphaniensem quoad vixit pacifice possederat, de anno Domini † M ccccxxiiii, nullis post se relictis liberis à vita decessit, quondam patris memorie Adolphi, tanquam proximior heres masculus ejusdem defuncti Ducis Reinaldi, & in predictis Ducatibus & Comitatu legitime successit, obtinissetque à divo quondam Sigismundo Romanorum Rege, de iisdem Ducatibus & Comitatu, qui in feudum ab imperio dependent, se rite investiri & infeudari. Et quia quondam Arnoldus de Egmont in Ducatum Gelriensem & Comitatum Zutphaniensem predictos se de facto intruserat, subditique & incolæ universi eorundem Ducatus & Comitatus prefato Arnoldo, tanquam eorum domino, adhaerant & obediverant. Ipse Sigismundus Romanorum Rex, literis, monitionibus & citationibus praviis, tanquam pro tribunali sedendo, Principum Electorum sacri imperij, aliorumque Principum, procerum & nobilium secum assidentium accedente consilio, per suam diffinitivam sententiam predictos Ducatum Gelriæ & Comitatum Zutphaniz dicto quondam Duci Adolpho adju-

caverit: nec non tam contra dictum Arnoldum quondam de Egmonta intrusum, quam etiam contra subditos & incolas dictorum Duc. Gelriæ & Com. Zutph. propter eorum rebellionem & contumaciam induratam, bannum & surbannum Imperialem pronuntiaverit: postmodum vero dicto Duce Adolpho vita functo sine liberis, Nos eidem Adolpho, tanquam proximior heres suus, merito successerimus: dictusque Sigismundus Roman. Imperator de hujusmodi Ducatu Gelriæ & Com. Zutphaniz debite nos investiverit & infeudaverit, ac omnia & singula jura, sententias & mandata per dictum quondam Adolphum contra eosdem Gelrienses, ut prefertur, obtenta in personam nostram approbaverit & confirmaverit; ipso quoque Sigismundo rebus exempto humanis, Serenissimus Imperator Fredericus modernus de hujusmodi Ducatu Gelriæ & Comitatu Zutphaniz nos pari modo investiverit & infeudaverit, omniaque & singula jura & privilegia, processus, sententias, censuras & decreta, que dictus quondam Adolphus predecessor noster impetraverat & obtinuerat contra Arnoldum de Egmonta & subditos Ducatus Gelriæ & Comitatus Zutphaniz preactos, in personam nostram confirmaverit & innovaverit, prout hæc ex literis suæ Imperialis majestatis & aliis clarè constare possunt:

Notum facimus, quod nos summoperè cupientes, tum pro honore sacri Imperij, tum pro conservatione juris nostri clarissimi, in hac parte talem aliquando dare operam ordinemque, quo literæ & mandata Imperialia prelibata effectum debitum sortiantur, rebellio quoque & pertinacia, & omnis via facti qua iisdem Gelrienses & Zutphanienfes adversus Romanum Imperium & nos huc usque obstinatis animis perstiterunt,

† Error in calculo. Reinaldus enim anno Domini 1402. regnare cepit & 1423. desit.

refraentur penitus & de medio tollantur : Considerantesque, id facilis factu nemini fore, quàm illustrissimo Principi, Domino & consanguineo nostro, clarissimo Domino CAROLO, Duci Burgundiæ & Brabantiaë &c. Ex his causis & aliis, nostram ac heredum & successorum nostrorum evidentem utilitatem tangentibus, eidem Domino CAROLO Duci Burgundiæ & Brabantiaë, pro se suisque heredibus & successoribus, Brabantiaë Ducibus, dedimus, cessimus, transportavimus, ac omni meliori modo, via & forma quibus id facere de jure possimus, damus, cedimus & transportamus per presentes, prædictos Ducatum Gelriaë & Comitatum Zutphaniaë, cum suis juribus & pertinentiis universis; ac omne jus, causam, actionem & querelam, quæ in eisdem Ducatu & Comitatu, & ratione eorum nobis quovis modo competere & pertinere possunt & debent, nihil inde dempto aut excepto. Et hoc pro & mediante octuaginta millium florenorum Rhenensium summâ, monetæ Electorum Imperij, nobis per dictum Dominum CAROLUM legitimè exoluta, & de qua nos tenemus pro contentis & satisfactis. Et hanc eandem cessionem nos iteratò facere convenimus & promittimus coram Imperiali majestate, nostris quidem sumptibus & expensis, & ad id mittere & destinare procuratores nostros & nuntios speciales, quam primum per præfatum nostrum consanguineum fuerimus super hoc requisiti. Ipse vero Dominus CAROLUS, consensu dictæ Imperialis majestatis, investituram & infeudationem de Ducatu & Comitatu prædictis sibi sciendam impetrabit, suis sumptibus & expensis. Nos quoque omnes & singulas literas & jura quæ habemus, dictos Ducatum & Comitatum quomodolibet concernentes, ad manus dicti Domini CAROLI ex nunc trademus & deliberabimus realiter. Quas quidem cessionem, divisionem, transportum & omnia prædicta, nos pro nobis & heredibus ac successoribus nostris convenimus & promittimus bona fide & in verbo Principis, ac per juramentum nostrum, tenere & observare, ac cum effectu adimplere, absque difficultate quacunque, ac ipsis nunquam contravenire quovis quæsito colore. Renuntiantes in hoc facto omnibus juribus, exceptionibus ac coloribus quibuscunque, per quos quas vel quæ præmissis aut alicui eorum quolibet contraveniri posset. Et præsertim, si jura prædicta per nos cessa & transportata plenaliter reperientur dictæ summæ octuaginta millium florenorum : Nos omne illud plus (sive sit magnum, mediocre, sive parvum) præfato Domino & consanguineo nostro, Duci Burgundiæ, pro se & suis prædictis (ut nobis nostrisque heredibus & successoribus reciprocos favores & amicitias sincerè semper exhibeant) donavimus & donamus irrevocabiliter, per presentes. In quorum etiam omnium & singulorum præmissorum majorem firmitatem & corroboracionem, prædilectissimos filios nostros WILHELMUM & ADOLPHUM paternè requisivimus, ut prædictam cessionem & transportationem juris præfati, per eorum figilla approbare & ratificare velint. In cujus rei testimonium nostrum sigillum præsentibus duximus apponendum. Et nos WILHELMUS, primogenitus Iuliacensis, Dominus de Heynsborch, de Dyest & de Sechen &c. atque ADOLPHUS, secundogenitus Iuliacensis, confratres prædicti, ad requisitionem præcharissimi

Domini & genitoris nostri præmemorati, sponte & libera voluntate, contemplatione & intuitu præfati illustrissimi Principis, Domini nostri, Ducis Burgundiæ &c. ut nobis benignos favores impendere dignetur, omnia præmissa approbantes & ratificantes, nostra sigilla præsentibus appendi jussimus. Datum in Castro nostro Nydecken. Anno à nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio, vicesima die mensis Junij.

Sic sub plica scriptum & signatum. Van beveele mijnre geneedigher Heeren ende Frauwen, Hertoghen ende Hertouginneri &c. vnd ons Heeren, Iohan Heer zu Merode vnd zo Petterssom, Land-droft; Heern Engelbert Nijc van Bugel, Erf-maerschalck, vnd Heern Godart van der Bogarden, Erkemerer 'slands van Gulijke, Ritteren.

Literæ Frederici Imperatoris.

FREDERICUS, divina favente clementia Romanorum Imperator semper augustus; Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiaë &c. Rex, ac Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ & Carniolæ Dux; Dominus Marchiæ Slavonicæ ac * Porruſianis, Comes in Habsburg, Tyrolis, Ferretis, & in Kyburgh; Marchio Burgundiæ & Landgravius Alſatiæ. Imperatoriæ majestatis auctoritas etfi singulis in rebus tutanda, tunc verò maximè firmè custodienda venit, ubi justè sancteque diffiniis causis majorumque vestigiis accessit, ne quibus robur contulit, ea possint quavis contumacia subverti. Nuper sane Illustris GERARDUS, Iuliacensis, Montensis ac Gelriaë Dux, Comesque Zutphaniaë, nobis exponi fecit; Quod licet olim anno Domini M ccccxxxiii REINALDUS Iuliacensis & Gelriaë Dux ac Comes Zutphaniaë sine liberis vita sanctus, quondam ADOLPHUM heredem & in Ducatu Gelriaë ac Comitatu prædictis legitimum successorem reliquisset, isque ADOLPHUS heres & successor de Ducatu Gelriaë & Com. Zutph. veluti Feodis ad se legitimè devolutis, à divæ memoriæ SIGISMUNDO Romanorum Rege, prædecessore nostro, rite fuerit investitus & infeudatus, Nihil tamen minus ARNOLDUS de Egmont petulanti ausu & de facto se in Ducatum Gelriaë & Com. Zutph. intruserit, subditique Ducatus & Comitatus jam dicti à subjectione debita præfato ADOLPHO exhibenda injustè abstinentes, ARNOLDO intruso adhæserint, ac eidem, in præjudicium ADOLPHI præfati, paruerint. Cujus quidem ARNOLDI intrusi convincendæ injuriæ, prædecessor noster præfatus, monitionibus, citationibus, ac legitimo processu præcedente, pro tribunali sedens, assidentibusque sacri Imperij Electoribus aliisque Principibus, Comitibus & proceribus, ac eorum communicato consilio, per suam diffinitivam sententiam Ducatum Gelriaë ac Comitatum Zutphaniaë ADOLPHO præfato adjudicavit, ac deinceps contra ARNOLDUM intrusum, subditosque & incolas Ducatus & Comitatus prædicti in * terneſtate & rebellionem persistentes, usque ad censuras banni & foribanni inclusivè processerit; Denique ADOLPHO sine liberis decedente, præfatus GERARDUS, Iuliacensis Montensis ac Gelriaë Dux, Comesque Zutphaniaë, eidem in Ducatu

* Ita in exemplo meo.

* mendoſa leſio. Forte, pertinencia.

Ducatu Gelriæ & Com. Zutph. legitimè successerit; prædecessorque noster præfatus eundem de hujusmodi Ducatu & Comitatu rite infeodaverit, confirmando in personam ejus omnia & singula jura, sententias & mandata, per *Adolphum* præfatum contra *Gelrenses* obtenta; Quem *Gerardum* & nos alias de Ducatu Gelriæ & Com. Zutph. investivimus, infeodavimus, præfataque jura, processus, sententias, censuras & decreta, contra quondam *Arnoldum de Egmont* & subditos Ducatus Gelriæ & Comitatus Zutphanæ obtenta, confirmavimus. Verum cum *Gerardo* Duci præfato ne * congrua occasio possessionem nanciscendi videretur, omne jus suum, sibi ad Ducatum Gelriæ & Comit. Zutphan. quovis modo competens aut competere potens, nullo penitus dempto, Illustrissimo *Carolo*, Burgundiæ &c. Duci, consanguineo nostro carissimo, dederit, cesserit & transportaverit, uti de hujusmodi per solennia documenta Ducis *Gerardi* præfati, ac *Wilhelmi* & *Adolphi* ejus filiorum sigillis impendentibus munita, coram nobis producta, evidentissimè cavetur; Et cum Ducatus & Comitatus præfati à nobis sacroque Romano Imperio ad feudum dependeant, nobis fuit per consanguineum nostrum *Carolus* viva voce, ac per *Gerardum* &c. Duces præfatos, patentibus suis literis ac oratoribus interventibus, instantè supplicatum, Ut eisdem gratificando, cessionem, transportationem & dispositionem prænaratam ratificare, approbare, & *Carolus* consanguineum nostrum præfatum de Ducatu Gelriæ & Com. Zutph. jure cessionis præfati *Gerardi* Iuliacensis Ducis, nec non de omni alio jure sibi in eisdem Ducatu & Comitatu antea competente seu quod nunc sibi competit, & absque ipsius juris præjudicio, investire & infeodare dignaremur. Nos verò, precibus præfatorum consanguineorum nostro-

* Forte incongrua.

rum plurimum inclinati, nostri censentes officij justis favere remediis, quibus contumaces nostreque dirioni rebelles resipiscant, communicato prius desuper venerabilium & Illustrum Electorum, aliorumque sacri Romani Imperij nostri Principum, Comitum & nobilium maturo consilio, præfatum donationem, cessionem & transportationem Cæsarea potestate nostra ratificamus, confirmamus & roboramus, easque firmas & ratas esse volumus & declaramus. Et præterea illustrem *Carolus* &c. consanguineum nostrum præfatum de Ducatu Gelriæ & Comitatu Zutphanæ, cum omnibus & singulis jurebus, honoribus, prærogativis, pertinentiis & appendentiis quibuscunque, Necnon de omni alio jure, quod antea in eisdem sibi competebar, seu quod nunc competit, & absque ipsius juris præjudicio (recepto tamen prius ab eo corporali obedientiæ & fidelitatis solito juramento) pro se sui que heredibus & successoribus, Brabantia Ducibus, solenniter investivimus, infeodavimus, investimus & infeodamus per præfatos; Volentes ut his uti frui & gaudere possit, debeat & valeat, sine contradictione & molestia cujuscunque, & quod successores, in hujusmodi feodis pro tempore à nobis Romanorum Imperatoribus & Regibus, successoribus nostris, investituram more solito recipient & recognoscant. Salvo per omnia jure Imperij & cujuslibet; dictis tamen investitura & jurebus semper salvis mantibus. In quorum testimonium sigillum majestatis nostræ præsentibus est appensum. Datum Treveri sexta Novembris Anno Domini Mcccc lxxiii, Regnorum nostrorum, Romani tricesimo quarto, imperij viceesimo secundo, Hungariæ verò quinto decimo.

In plica verò: Ad mandatum proprium Imperatoris, ac in dorso,

Lucas Smitzert.

Wy en moeghen niet after laeten om hier by te voeghen het 129. en volgende hoofd-stuck, getrocken wt de schriften van den drollighen IAN MARTYN, ende spreekende van de wijd-beroemde belegeringh en daer na veroveringh van 't Huys te POUROYEN in Bommeler-weerd.

Van de kranke resistentie die den Gelderssen van den Bourgoenssen geschiede; ende hoe die van Brabant ende Hollandt voor het Huys van Pourroyen vielen, daer de Geldersche grooten roof uyt deden, ende hoe 't telve van Hertogh Kaerle ontset werde in 't iaer 1507.

Des oorloeghe van Gelderen / soo dick geseyt hebbe / en is niet soe eerlyck noch soe recht uyt niet gheveest als sy wel hadde gehoozdt / als ick voeren ver-

haelt hebbe; want alle boeven soe wel uyt deesen lande als vzeemde natien vielen al by den Hertoghe van Gelderen / om den grooten roof die sy in Brabant ende in Hollandt haelden. Ick laet mijn duncken / dat hy meer rupteren en knechten vergaerde om eenen Horens gulden / dan men over de Bourgoensche zyde dede om vier Philips gulden; / en niet dan om dat principael rooven en gevanghenen haelen; ende dan de groote couragie van den Gelderschen / die soe geherdt waren aen Kaerlen, als dat sy seyden: als sy dry koeyen hadden, sy wilden de twee veroorloeghen om synent wille, ende en was in Gelderen niet te haelen dan phl en loodt; die gevanghenen djiemer kreech waeren maegher / ende die rijke Hollanders / die doch van geender oorloeghen wisten /

wiſten / worden al te ellendelijcken getoz-
 menteert uyt dien Hupſe van Pourroyen ;
 daer een al te conſcientieuſen Cappiteyn op
 lach / die men hiedt Sneeuw-windt, een oude
 griſaert / en een al te ſtraffen tyran. Ende
 deſe hadde een geſelſchap vergadert / die niet
 een hupz beter dan haeren Meester en waer-
 ren ; bat Oupvelen dan menſchen / naer der
 ſien ſeggen ; ende was al het klaegen / ſoe
 wel in Hollandt als in Zabandt / van dat
 Oupvels Pourroyen, d'welck de Hollanderz
 niet langer lijden en wilden. Sommamen
 eſſer boere geballen / ende daer en wilde men
 niet aff ſcheyden / men ſoudſe te wille heb-
 ben / en al hanghen en villen dier binnen
 waren. Die van binnen maechtender luttel
 mentien aff / ſoe langhe alſer wel te eeten
 was ; maer laeſſen doen dat failleerde / ſoe
 koelde al te ſeere de moedt. Kaerle van Geldre
 en liet oock niet ſijn ſijn vercken vergaen
 van honghere / en hy 't koſt gekeeren : maer
 hy toefde ſoe langhe / alſt hem moeghelijck
 was / op dat die Hollanderz heur geldeken
 mochten verſennen. De Stadt-houder
 meynen ſijn dinghen vaſt te hebben / en dat
 ſp hem koztz ſouden op-gheben moeten.
 Maer Kaerle van Geldre, die al in 't ſeceete
 ſijne tocht reedt gemaecht hadde / is mede
 gekomen met ſulcker diligentie by nachte
 ober rebieren en ſtroomen / dat die gheene
 die vooz Pourroyen waeren haestelijck moe-
 ſten verhuſen / ofte ſp ſouden hebben ge-
 ſmeeten geweest / 't welck ſp niet en ſochten.
 Sus hebben ſp opgepacht het beſte / en dat
 ſp niet en koſten wech gekryghen / daer ge-
 laeten ; ende daer zijn die Gelderſche ver-
 ſaemt by heuren goeden Officier Sneeuw-
 windt, en opgepacht al dat ſp 'er vonden ;
 het Hupz verſien van alles / bat dan te voe-
 ren ; de krancke en gequetſte mee geboert ;
 ende den goeden Sneeuw-windt es Capiteyn
 bleeben als voozen ; ende zijn de Gelderſche
 wederomme gekeert ſonder ſlagh en ſtoot.
 Deſer weergaep oft vromder gebeurder ſoe
 vels / als dat ich 't al ſchryben ſoude / ich en
 dozfde geen andere materie mijn leef dagen
 by bzinghen / ende de ghenen die ich geerne
 bzeeder uytleggen ſoude / zijnde van meerder
 ſubſtantiendandese / &c.

Alnoch van de ſelve ſaecke uyt
 het volgende hoofd-ſtuck.

Hier mede willen wy Italien een poof-
 ken laeten / ende verhaelen / hoe dat
 hinderlijck Hupz van Pourroyen ſoo

laſtigghen quaedt dede / ſoo ghy verſtaen
 moecht / in Hollandt ende Zabandt / dat de
 klachten te ober-groot waeren ; ende men
 koſtz niet geexcuseren. Soo heeft de Keyſer
 Maximiliaen affgeſonden den Graue van Ha-
 nouw ; ende deſe aenbeerde dit quellijck
 Hupz te neder te bzingen / by alſoodatmen
 de Gelderſche weerde / ende hy met den Hupſe
 mochte betyen ende die 'er binnen waeren.
 Soo heeft hy met alder neerſtighepdt d'Ar-
 tillerpe geſtelt daer het hem meest dochte te
 behoeben / ende andere ongewoonlycke in-
 ſtrumenten / noyt gehoozt ofte geſien ; ende
 heeft die van binnen ſaftelijcken wacker
 gehouden / die wel ſaegen dat 't hem ernſte
 zijn wilde ; ende deden oock alle hare crachte
 ende machte omme haer byanden te beſcha-
 digen / der lieden doodt niet achtende dan
 vlopen. Maer alſt Godt verdziet / ſoo ver-
 dziet het oock mede alle ſijn Hepligen. Daer
 quamp eenen ſchamy-ſcheut op een deel
 muers / daer eenen grooten balck in ge-
 anchert was ; de welke met eender kline-
 ken Sneeuw-windt alſulcken oozbandt gaff /
 dat hem meer dan de tanden klaterden / ende
 mochter een poofſe met liggen / in ſulcker
 buegen dat hy ſijn ziele ſpouwde ; daer al-
 ſulcken rouwe ende alſulcken beklachomme
 gedaen werde / al oft ſp vader ende moeder
 ende al haer vzienden op eenen dagh ver-
 loozen hadden / ende begonſte heur alſdoen
 den moedt te faillieren ; te meer ſp hoorzen /
 dat alle paſſagien bezet waren / ende egheen
 ſecours en hadden te verwachten ; ſulckz
 dat ſp haer ten leſten opgaven ; te weten
 de Gelderſche Stichtſſe ende andere vzeem-
 de knechten te gaen daer uyt / behouwenz
 lijffz ; ende de andere werden ge-erexcuteert
 met den baſte ofte met den zweerde. Dit
 gebeurde in 't jaer ons Heeren dupsent vijf
 hondert ende acht : waer affeene groote blij-
 ſchappe in Hollandt ende in Zabandt ge-
 maecht was. Doen ginck men vooztz een
 deel van den mieren werpen in den grondt /
 ende men maecte dat mer de Maefe dooz
 lepde / ende niet meer op-gemaecht te wor-
 den / &c.

Vermits de schoone en menighvoudighe vryheeden, welke de burgers van HARDERWYCK by etlijke Koninghen van Denemarken hebben bedonghen, ende voor eenighe jaeren laeten wtgaen, ons wat laet zijn behandighd, hebben wy die hier op een ongeleeghen plaetz moeten in voeghen, na dat wy ze eerst met de Zutveense brieven hadden vergeleeken, ende doorgaens niet alleen van duysterheyd en quaede spellinge, maer ook elders van tastelijke ingesloopenen gebreeken gesuyvert; gelijk een yder wel zal verneemen, die den voorigen druck (in 't jaer 1646. daer van by Niclaes van Wieringen tot Harderwijk gedaen) met desen zal willen t'zaemen stellen. Ook is'er by ons aendaghtighe sorgh gedraeghen (ten eynde wy twee wanden met eenen kruyk souden overwitten) om de verscheyde lessen lanx de kant aen te teykenen, ende alsoo de Zutveense en Harderwijxe hand-vesten teffens te vertoonē. Niet te min en hebben wy zoo in de verduytssinghe van de latijnsse brieven als anders geene veranderingh hier gemackt, wtge- noomen alleen op twee ofte drie plaetzen.

C O P I A

Vande Privilegien, de Ingesetenen vande vrye Hanzee-stadt HARDERWYCK by olde Coningen van Deenmercken loslijcker memorien verleent.
Ende door Coninck Christiaen den III.
by het Tractaet met die Ho. Mo. Heeren Staten Generael op den 13. Augusti 1645. geconfirmeert.

ERICVS Dei gratia Danorum Sclavorumque Rex, omnibus praesens scriptum cernentibus salutem in Domino sempiternam, notum facimus universis, quod nos exhibitoribus praesentium viris providis & discretis, dilectis nobis Oppidanis de HARDERWYCK unum locum, qui *Fijt* dicitur, in nundinis nostris *Skonor*, in latitudine & longitudine prout per Dominum *Iohannem Kanne* dilectum fidelem nostrum, praesentibus civibus nostris *Lundensibus* & *Thraeloborgh*, mensuratus est, damus perpetuis temporibus inhabitandum, & ordinandum tempore nundinarum ibidem, pro ipsorum & suorum successorum libitu voluntatis. Per gratiam nostram districtius inhibentes, ne quis advocatorum nostrorum vel

eorundem officialium, seu quisquam alius cuiuscunque conditionis aut status existat, praedictos Oppidanos vel eorum successores, contra tenorem praesentis praesumat aliquo modo molestare, prout indignationem nostram & ultionem regiam voluerit evitare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Castro nostro *Helsenburgh* Anno Domini M. CCC. XVI. Dominica proxima ante festum *Michaëlis Archangeli* in praesentia nostra. †

† Diergelijk een brief is op den zelve daghen plaets ook gegeven aen den burgheren van *Zurphen*.

Translaet.

Translaet.

ERICK by der gratien Gods der Denen en Wenden Coninck: Allen die desen sullen sien saluyt: Doen kondt eenen pegelijcken / dat wy toneren deser den boozsichtigen ende discreten luyden onsen lieben vzienden den ingesetenen van HARDEWYCK op onse merckt tho Skanor een plaetse geben / die genoempt woꝝdt Fijt, soo lanck ende breedt / als d'selbe dooz onsen lieben getrouwen D. Heer Iohan Kanne, in tegenwoꝝdicheyt van onse burgeren van Lunden ende Threlorborgh gemeten is; om die plaetse teneuwighen daghen booz haer ende haren naekomelighen / ten tijde van de merckten te bewoonen / ende aldaer alles te doen ende ordineren nae haer wil ende belieben. Wy onse ongenaede op 't hoochste verbiედende / dat sich gene van onse Boochden / der selver bebel-hebberien ofte pemaꝝdt anderz / van wat staet off conditie hy solde moghen zyn / onderstaen sal de booznoemde Stede-luyden off haeren nakomelingen tegen den teneur van desen eenichsins te bemoeypen / soo geerne hy onse onghenade ende Conincklyche straffe sal willen ontgaen. In kennisse der waerheyt is onsen zegel aen desen brieff gehanghen. Gegeben in onsen Casteel tho Helsenburgh / in 't jaer ons Heeren MCCCXXI / op den naesten Sondagh booz 't feest van sinte Michael Archangel / in onse teghenwoꝝdigheyt. Ende was bezegelt met een groot wit wasschen zeghel / hangende aen een root ende blauw zyden snoerken.

OMnibus praesens scriptum cernentibus ERICUS Dei gratia Danorum Slavonumque Rex, Dux Esthoniae, salutem in Domino sempiternam; notum facimus universis, quod ob reverentiam & honorem viri nobilis & illustris, Domini Reinoldi Comitis de Geldria nostri dilecti consanguinei & amici, & ob sincerum affectum quem ad ipsum gerimus & habemus, nos ipsius burgenses de HARDEWYCK, ad regnum nostrum cum ipsorum navibus & mercibus accedere cupientes, sub nostra pace & protectione recipientes specialiter defendendos, concedimus eisdem libertates & gratias infra scriptas: Primo videlicet, quod si dicti burgenses de HARDEWYCK in nundinis nostris Skanor aliqua forte delicta perpetraverint, pro eisdem delictis iuste, legaliter & gratiose debeant judicari, secundum earundem iura & consuetudines nundinarum. Item quod, cum dicti burgenses pro causis eis forsitan imponendis suis se purgare debeant iuramentis, idiomate theutonico vel alio quod sciverint, & liberè uti possint, nec pro eo, quod librum in manibus suis, in quo jurare tenebuntur, qualitercunque velint tenuerint, rei vel convicti aliquatenus habeantur, dummodò alias legaliter se excusent. Item quod pro quolibet Coggone, quem ad praedictas nundinas Skanor adduxerint, † &

† In literis Zutphan. hoc loco ista interseruntur: qui ad partem Australem, quod vulgariè Ummelandt dicitur, abinde abire proponit.

pro omnibus rebus quas ibidem posuerint, in eandem triginta duos solidos sterlingorum de Anglia ad telonium solvere tenebuntur. Item quod pro alecibus & aliis rebus, quas forte portare & deducere voluerint in aliis navibus alibi in a Daniam vel Alemaniā, telonium solvere tenebuntur sicut ceteri mercatores. Item quod in Nyborgh pro quolibet packet panni non nisi dimidiam marcā den^o cupreorum, & pro quolibet * Termynng panni duas orbe den^o cupreorum ad thelonium solvere tenebuntur. Item quod in Thomborch consimile thelonium dare debent. Item quod Slanslovia & Roskildis, si aliqua ibidem vendiderint, pro illis debent solvere unum solidum den^o cupreorum qui Torgborogh † vocatur, pro quo, si nil ibidem vendiderint, erint b convicti; pro quolibet tamen curru quem ibidem habuerint, cum rebus in regnum vectis unum solidum † cupreum dare debent. Item quod si Burgenses praedicti naufragium forte (quod absit) passi fuerint infra limites regni nostri, bona & res ipsorum & vivi per se & alios, quos ad hoc prece vel precio obtinuerint, possint liberè salvare, nec antea nobis cedant, quam ab huiusmodi iuvaminibus fuerint derelicta. Unde per gratiam nostram districtius inhibemus, ne quis Advocatorum nostrorum eorundemque Officialium, seu quisquam alius cuiuscunque conditionis aut status existat, memoratos burgenses de HARDEWYCK, contra has libertates & gratias eis a nobis indultas, in personis aut rebus audeat aliquatenus molestare, prout indignationem nostram & regiam effugere voluerit ultionem. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum d Wordingborgh Anno Domini millesimo trecentesimo sexto decimo, die beatorum Apostolorum Petri & Pauli, in praesentia nostra.

a Dictae literae habent, *Daciam.*

b In Zutph. legitur melius, *erunt quatuor i. e. absoluti & indemnes.*

c *ome persone & alij. mendose.*

d In instrumento Zutph. est: *Datum Wordingborgh anno D. Mccc xvi. in die beati Laurentij Martyris in praesentia nostra.*

Translaet.

ERICK by der gratien Gods der Denen ende Wenden Coninck / Hertoch van Esthonien: Allen die desen sullen sien saluyt: Doen kondt eenen pegelijck dat wy (om d'eere ende waerdigheyt van den edelen ende doozluchtighen Heer Reynald Grave van Gelderlandt / onsen seer lieben neef ende vziendt / ende om die oprèchte negentheyt die wy hem toe dzagen) sonderlinge in onse vrede ende bescherminghe nemen alle syne Burgers van HARDEWYCK, welke met hare schepen ende waeren in onse Rijk begeeren te komen / d'selbe geben nae beschreiben vzheden ende gratien: Namelijck ten eersten / soo 't gebeurde dat de booznaemde Burgers van HARDEWYCK op onse merckt tho Skanor eenich misbaedt begingen / dat sy daer boozrecht:

rechtvaerdelijck / wettelijck ende gratieuselijck sullen geoordeelt worden / nae rechte ende gewoenten vande mercht. Desgelijcx soo de selve Burgerz pet mochte opgelepdt worden / daer van sy haer met eede moeten purgeeren / dat sy sulcx bypelijck mogen doen in duptsche off andere tael / die sy verstaen / ende dat sy geensintz als schuldich of verwonnen geacht sullen worden / omdat sy een boeck in de handen hebben gehouden / daer in sy zweeren moeten / soo sy haer maer anderz wettelijck by spreekken. Doozts dat sy van elck Cogghe-schip / daer mede sy aen de voozmoemde mercht tho Skanor komen / ende vooz alle waeren daer mede sy d' selve aldaer wederom beladen / sullen tho thol betalen twee ende dertich schillingen starlingh Engghels : Van vooz haer inck ende andere waeren / soo sy voeren ende verbzengen willen met andere schepen / elders in Denemarchen of in Duptslandt / sullen sy den thol moeten betalen als andere koop-luyden. Dat sy tho Nyborch vooz elck pack Laken niet meer als een half merck copere t den / ende vooz elck termingh laken twee ozhe copere den / tho tol betalen sullen. Ende oock gelijcken tol in Thomberch. Doozts dat sy tho Slandoo ende Roskeld petwes verkoopende / daer vooz betalen sullen een schillingh copere den / die genoemt wordt Torghortogh, daer van sy by sullen wesen / soo sy daer niet verkost sullen hebben. Doch sullen evenwel van peder wagen / die sy daer gehadt ende in t Rijck gebzacht hebben / een coperen schillingh geben moeten. Eyntlijck soo t gebeurde dat gemelte burgerz (welck Godt verhoede) schip-bzoek quamen te liden binnen de limiten van onse Rijck / dat als dan / die noch in t leven zyn / selfs / of vooz anderen / die sy daer toe ter bede of vooz loon aennemen / de goederen ende waeren bypelijck sullen salveren moghen / ende dat de selve ons niet verballen sullen zyn / vooz dat sy van haer verlaten ende geheel buyten all sulcke hulpe zyn. Verbiende op t haechste ende by onse ongenaede / dat sich gene van onsen Doochden / der selver Bevelhebbers of pemant anderz / van wat staet ofte conditie sy mochte zyn / onderstaen sal den voozgemelte Burgerz van HARDEWYCK, tegens dese vryheden ende gratien hun van ons verleent / aen persoonen ofte goederen op eenigerley wyse moepelijck te vallen / gelijck sy onse ongenaede ende Canincklyche straffe sullen willen ontgaen. In kennisse der waerheyt is onse zegel aen desen briez gehangen. Gegeven tho Wozdinburgh / in t jaer onses Heeren MCCC. festhien / op den dagh der heplighe Apostelen Petri & Pauli. In onse tegenwoozdighepdt. Ende was met een wit wasschen zegel hangende aen een rood ende groen zjden snoerken bezegeld.

WALDEMARUS Dei gratia Danorum Sciavorumque Rex, Dux Esthoniae, Omnibus praesens scriptum cernentibus salutem in Domino sempiternam: Constare volumus universis tam praesentibus quam futuris, quod nos

discretos viros praesentium exhibitores burgen- ses de HARDEWYCK, regnum nostrum cum suis mercimoniis visitantes, sub nostra pace suscipimus & protectione specialiter defendendos, eos volentes favoris & gratiae prerogativa prosequi speciali, ipsisque cupimus & a denunciamus omnes gratias & libertates quas, temporibus Domini Waldemari quondam Regis Danorum progenitoris nostri clarae memoriae, dignoscuntur liberius habuisse; videlicet b quandocunque & quotiescunque alicubi in regno nostro, in Skanor vel alibi, cum navibus suis applicuerint, naves suas possint secure exhonerare, & bona sua (sive in sale, seu in pannis laneis vel lineis, aut in cera vel in vario opere fuerint, seu in aliis mercimoniis quibuscunque, quocunque nomine censeantur) ad terram & suas bodas vel hospitium pro suo libitu voluntatis libere deducere, & non debeant per Advocatos nostros super hoc, nec per aurigas, qui dicuntur * Wagonerle, nec per nautas, qui Zoekarle Pramerkerle vel Schutoman nuncupantur, nec per aliquos alios quomodolibet impediri. † Et dicti nautae & aurigae, prout cum ipsis convenerint, bona eorum ducant, impedimento quo libet procul moto. Item si aliquis auriga vel nauta bona ipsorum per suam incuriam destruxerit vel madefecerit, ipse debet ea, prout rationi consonum est, emendare. Item omnia quae sub pondere vendi solent, possint in ipsorum bodis sive vicen vendere & alienare, & cum statera Coloniensi & pondere debito trutinare. Item vinum quod personaliter apportaverint, d possunt in suis vicen ad clepsedras vendere & alienare. Item nullus † forpugh emat apud littus maris ultra dimidium plaustrum alecium, sicut amissionem omnium, quae sic emerit, duxerit aut evitandam. Item nullus emat alecia in aquis, sed si aliquis incausatus fuerit quod alecia in aquis emerit, ipse tertia manu se purgabit, & hac de causa convictus Advocato nostro tantum tres e murelden tamen emendabit. Item de omnibus & singulis querimoniis & controversiis ac laesionibus, quas * inter ipsos Burgen- ses de HARDEWYCK mutuo commiserint, Advocatus † proprius in Skanor habeat discutere & iudicare, nisi huiusmodi laesionis emenda ad vitam vel manus amissionem se extendat. Item si ita contigerit, videlicet si aliquis alium interfecerit, aut gladio, securi, lancea seu cultello sive aliquo alio armorum instrumento secando vel trudendo vulneraverit, seu hasta, baculo sive lapide percutiendo, membrum fregerit aut ad effusionem sanguinis vulnus inflixerit, de huiusmodi † Advocatus noster, qui est & qui pro tempore fuerit, habeat iudicare. Item si aliquis ex ipsis aliquem † Danum pro debitis novis vel de aliquibus annis praeteritis in-

a In Zurph. est: dimittimus i. e. habere concedimus.

b Lit. Zurph. habent: quod quicumque & quotiescunque alicubi in regno nostro portus seu seu ripas cum navibus suis applicuerint.

c Vnten vel sitten. Scribendum vitten, ut patet ex literis Regis Alberti.

d Possint libere ad terram ducere & in suis vnten &c.

e Tres marcas denariorum Shanensium emendabit,

causa-

† Penninghen ofte duygen.

* Wagonerle.

† Sed.

† voren

† prangen

† voren

† prenger.

* que emiserint.

† ipsorum proprius.

† huiusmodi causis.

† Дачина.

* deno-
minatio.† noſtro
diſtrictu.
† Torg-
berugb.* in tuto
loco.† vitten
in ipſis
bodas ſ. e.
v. con-
ſtruendo.
† Sylæ-
kyengare,
ſylakran-
gara.

* ſit.

cauſaverit, Advocatus noſter ipſi de HARDER-
WYCK dicta debita ſua vel leges terræ, ſine
aliqua multa aut aliquo ejus damno, adjudi-
cabit. Item nulli de HARDERWYCK * da-
mnatio aliqua aſcribatur, niſi pro cauſa, quæ
ad amiſſionem vitæ vel manus ſe extendat. Item
ſi ita contigerit, quod abſit, quod alicia non
capiantur nec in † Shanor falſentur, quilibet
dato ſuo † thorghorebogh auctoritatem habeat,
bona quæ adduxerit abſque theloneo libere de-
ducendi. a Item ſi alicubi infra regni noſtri
terminos naufragium paſſi fuerint, Advocatus
noſter, ſeu aliquis alius cujuſcunque condi-
tionis aut ſtatus exiſtat, ipſorum bona nullatenus
impediat, vel ſe de ipſis nullatenus immiſceat,
quamdiu ipſa bona perſonaliter per ſe vel per
alios, quos ad hoc conceſſivè vel conductivè
habere poterint, valeant de naufragio delibe-
rare. Item ſi aliquis ipſorum ligna ſive car-
penta ſua in Shanor vel alicubi alibi in regno
noſtro depoſuerit, navemque ſuam cum aliis
mercimoniis onuſtando abceſſerit, ipſe cum
redierit dicta ligna ſua abſque impedimento re-
cipiat, & ea, ſoluto ſuo thorghorebogh, abſque
omni alio theloneo libere deducat. Item ſi
aliquem ex ipſis infra regni noſtri terminos de-
cedere contigerit, conſanguineis ſuis & hære-
dibus ſuis non præſentibus, bona ſua apud unum
fidelem & discretum illius Civitatis vel loci,
ubi deceſſerit, ſub bonorum teſtimonio * ſe-
queſtrentur uſque ad diem & annum. Si aliqua
ex illis bonis tam diu durare non proterunt ſine
damno, in alia bona durabilia convertantur, &
ſimili modo ſequeſtrentur. & ſi veri hæredes
ipſius aut ipſorum tutor, ſi minoris ætatis fuerit,
pro hujusmodi bonis repetendis infra prædictum
terminum venerint cum bonorum ſufficienti te-
ſtimonio, ipſis præſata bona reſtorentur & li-
bere aſſignentur abſque ulla difficultate. Si
verò præſati hæredes aut ipſorum tutor infra
præſatum terminum non venerint, sæpè dicta
bona nobis cedere debeant liberè poſſidenda,
prout exigunt leges terræ. Item nullus ipſos,
ſuper eorundem † vicæ in ipſis bodis ſine eo-
rum voluntate deſtruendo aut ab ipſis aliquid
abſtrahendo, impediatur aliquo modo vel moleſter.
Item exactores, qui † Silakreuer dicuntur, non
debent propter opus diei feſtivi ephippia alicujus
aurigæ bona ipſorum ducentis auferre vel deſu-
mere quoquo modo. Item nullus bona ſua
amittere debeat propter alterius pugnam vel
delictum. Item theloneum equorum maneat
pro ut fuerat ab antiquo, niſi quiſequum emerit
pro ſua propria ſella, cum quo intendit per
terras ad propria remeare, & tunc pro tali equo
dato ſuo thorghorebogh liber * eſt & excu-
ſatus. Item liceat ipſis laſtadia ſumere in flucti-
bus maris ubi volunt. Item thelonea Coggonum
maneat prout fuerant ab antiquo. b Ut autem

a Item ſi dictos Burgenſes de Suthſelt vel aliquem
ipſorum naufragium (quod Deus avertat)
in noſtro regno pari contigerit, jus naufragij
quod ab antiquo habere conſueverant eis vo-
lumus eſſe ſalvum, & illeſum omnimodò
conſervare.

b In diplomate Zurph. hæc in ſuper habentur:
Ius etiam ligna ſcindendi cremalia in no-
ſtris ſylvis ſeu nemoribus juxta ripas maris,
ſicut ab antiquo habere conſueverant, ipſis
volumus integraliter obſervari.

hæc omnia per nos, noſtros Advocatos & Offi-
ciales in perpetuum firmiter obſerventur, præ-
ſentes caſdem liberaſ ſigilli noſtri munimine ro-
boratas contulimus in teſtimonium & eviden-
tiam firmiorem. Datum Wordingburgh anno
incarnationis Dominicæ milleſimo trecentefimo
vigefimo ſexto, quinta feria proxima ante diem
nativitatis beatæ virginis. Teſte Domino Ger-
ardo, Comite Holſatiæ & Stormariæ, illuſtri
avunculo noſtro prædilecto. †

† Habent geminas ejuſdem cum prioribus
argumenti literas oppidani Zurphaniensſes,
quarum varias lectiones ad marginem
jam exhibuimus. Priores datæ erant
Troeleburgh anno 1344. per Magnum,
Sueciæ Norvegiæ & terræ Slavicæ Re-
gem; poſteriores autem, quæ auctiores
aliquanto, Roſkildis anno 1346. die
beatorum Gereonis & Caſſij martyrum
per Waldemarum Danorum Slavorumque
Regem; qui eo ipſo tempore Zurpha-
niensibus etiam ſequens diploma in-
dulſit:

Omnibus præſens ſcriptum cernentibus Walde-
marus, Dei gratia Danorum Sclavorumque
Rex & Dominus Eſtoniæ, ſalutem in Domino
ſempiternam: Tenore præſentium conſtare
volumus univerſis, quod viris discretis burgen-
ſibus de Zurphene ſpacium quoddam terræ,
quod vulgariſter dicitur vate, in inſula noſtra
Ameke aſſignavimus, ſub propriis diſtinctio-
nibus crucibus ſive palis, cum omnibus juri-
bus, privilegiis & legibus, ſicut in Shanor
& noſtris progenitoribus conſimile terræ ſpa-
cium retroactis temporibus habuerunt. Inhi-
bentes diſtictè omnibus Officialibus & Advoca-
tis noſtris, ne ipſos contra tenorem privile-
giorum noſtrorum impedire quoquo modo præ-
ſumant; prout indignationem noſtram & ul-
tioneſ regiam voluerint evitare. In cujuſ rei
teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus dux-
imus apponendum. Datum Roſkildis &c.

Exat etiam aliud hujus argumenti:

Waldemarus, Dei gratia Danorum, Slavorum
Gothorumque Rex, omnibus & ſingulis Ad-
vocatis noſtris ſeu Officialibus in nundinis
noſtris Hålfnes, Drakoer & Shanoer exi-
ſtentibus ſalutem & gratiam. Mandamus
vobis omnibus & ſingulis, ut exhibitores præ-
ſentium omnes & ſingulos de Zurphen pro-
moveatis benevolè cauſa noſtri, non ſinentes
ipſos aut ipſorum aliquem indebitè ſive injuſtè
ab aliquibus aggravari. Inſuper volumus, quod
prædicti de Zurphen ſuis juribus antiquis &
libertatibus uti debeant & gaudere. Datum
Woremborch anno Domini M ccc lxxv. quarta
feria poſt decollationem ſancti Iohannis Ba-
ptiſtæ, noſtro ſub ſecreto tergo aſſixo.

Translaect.

WALDEMARUS by der gratien Godts der Deenen ende Wenden Coninck / Hertogh van Esthonien. Allen die desen sullen sien saluyt. Doen kondt eenen pegelijcken / dat wy den discrete luyden / thoneren deser de burgeren van HARDERWYCK, die met hare waeren off koopmanschap in onsen Rijk komen / onder onse vrede ende bescherminghe nemen. Ende dat wy wilken de selve sonderlinghe boven anderen onse gunst ende fauor bewijzen / haer toegengen alle genaeden ende vryheden / die sy ten tijde van Heer Waldemar vooz desen der Deenen Coninck / onsen groot-vader loffelijcker memozen / liberalijck gehadt hebben: Te weten / soo wanneer ende soo dickwilck als sy in onse Rijk in Skanor off elders anders met haere schepen aengekomen zijn / dat sy dan onbescheymt haere schepen sullen lossen moghen / ende dat sy hare goederen (bestaende in zout / laeckenen / wullen off linnen / in wasch of eenighe andere waere / kremerie of koopmanschap / wat ende hoe die genaempt mogen worden) vryelijck als 't haer beliest / sullen mogen brengen aen landt aen haer boden ende Logien: sonder dat haer daer ober eenighe veranderinghe sal mogen aenghedaden worden / noch dooz onse Doochden / wagen-lieden / die daer heten Wounckarle, Schippers die men noemt Zoekarle, Pramekarle off Schuytemans, noch dooz pemaent anders / op wat manier 't solde mogen zijn. Ende de vooznoemde schippers ende wagen-lieden sullen sonder eenighe veranderinghe de goederen voeren ende brengen / gelijk sy aengenomen hebben. Dooz so eenigh voerman ofte schipper dooz sozighloosheyt hare goederen verwaerloosde of nat maecte / die sal sulck / als reden is / wederom beteren. Alle waeren die by gewichte verkost worden / sullen sy in haere hupfen of logien veralieneren / verbuyten ende verkoopen moghen / ende de selve moghen wegen met Ceulsche schael ende behoorlijck gewicht: Desghelijck wiyn die sy selfs mede brengen / mogen sy in haere kraeghen by de kannen of logijs maten verkoopen ende slijten. Wyders gene Forpugh sal boven een wagen vol haringh moghen koopen aen de zee-strant / by verbeurte van al 't gene sy daer gekost heeft. Ende niemant sal in 't water harinck moghen koopen / ende die beschuldicht wordt harinck in 't water gekost te hebben / sal sich met getuyghen moeten purgeeren / ende die daer aen schuldigh gekent wordt / die sal sulck beteren aen onse Doeghet met drie murelden. Alle questien ende verschillen die de burger van HARDERWYCK onder malkanderen hebben / sal haeren eygen Doocht of Scholtus in Skanor ordeelen ende decideren: ten waren saecken daer men hals of handt aen verbeurde / waer van / als doock soo 't gebeurde dat d'een den anderen doodt sloegh / of met een degen / byl of lancie / mes oft ander geweer / met houwen of stooten / ver-

wondeden / ofte met een spieffe / steen of stock / een lidtmaet byack / of den anderen bloedwonde / alsdan sal ordeelen onsen Doget / die daer is ende in der tijdt zyn sal. Soo pemaent van haer een Deen vooz schuldt / die nieuw of in eenighe voozgaende jaeren gemaect is / aenspreect / soo sal onsen Doocht den Harderwijcker die schuldt nae landts wetten sonder eenighe boete ofte schade toe-kennen; ende men sal geen Harderwijcker condemneren / als ober saecken daer hals ende handt aen hangen. Soo 't gebeurde ('t welck Godt verhoede) dat geen haerenck gebangen noch in Skanor gezouten wierde / soo mach een pegelijck syn goederen / die hy mede gebracht heeft / vryelijck / sonder toll te betalen / verboeren / mitgebende syn thorkerehugh.

Dooz so sy ergens binnen de limiten van onse Rijk schip-breuck liden / soo sal onse Doget of pemaent anders / van wat staet of conditie hy mochte zyn / gants geen veranderinghe aen haere goederen mogen doen / noch die vooz hem aentasten / soo langhe sy de selve persoenelijck selfs of dooz anderen / die sy daer toe te hupz of bede kunnen bekomen bezijden kunnen van schipbreuck. Dooz so pemaent syn hout of rol-wagens in Skanor of elders anders in onsen Rijk op-gelecht heeft / ende syn schip met andere waeren ende koopmanschap beladen hebbende / veretrocken ware / die sal als hy weder koemt / 't vooznoemde hout / sonder veranderinghe / wederom krijghen / ende byp weder verboeren moghen / gebende alleenlijck syn thorkerehugh, sonder eenighen anderen tol te betalen. Wyders so 't gebeurde / dat pemaent van humluyden binnen de limiten van onsen Rijk quam te overliden / ende syn vzienden of erfghenamen niet present waren / soo sullen desselfs goederen by een getrouw discreet man van die Stadt daer hy over-leden is / met getuygenisse van goede luyden / jaer ende dagh gesequestreert blijven; soo eenighe van die goederen soo langhe niet konden goet blijven / soo sal men daer vooz sonder schade ander goet dat duypen kan sien te krijghen / ende 't selve gelijckerwijse sequestreren. Ende so desselfs rechte erfghenamen of mombereen (soo hy minder-jaerich waer geweest) om de selve goederen wederom te krijghen / binnen den gestelden tijdt komen / met genoeghsame attestatie van goede luyden / sal men hen de selve goederen vryelijck ende sonder eenighe zwaerigheyt ober-gheben ende ter handen stellen; Dan soo de vooznoemde erfghenamen of der selver mombereen binnen den gestelden tijdt niet en komen / sullen de meer-gemelte goederen ons toe komen / ende wy sullen de selve dan rustelijck besitten / nae de wetten van 't landt. Item niemant sal haer ober haer logien / teghen haer wil / met om-stooten / wech nemen of anders / hinderlijck of moepelijck moghen vallen. Ende de Maners / die genoempt worden Silekreuer, sullen een wagen-mari die op den vier-dagh haer goet voert / den zadel of ander decksel van de paerden niet nemen moghen. Niemandt en sal syn goet verliesen

verlieſen vooz een anderz gebecht of miſdaedt. De paerde tol ſal blijven als van alts / ten ware pemandt een paerdt koſte / om daer mede ſelfs wederom nae ſijn landt te rijden / dat paerdt ſal hy vyz hebben / mitz betalende ſijn Thorghorebugh. In de zee maghen ſy haer laſt en ladinghe in-nemen waer ſy willen. Den tol van de Kogge ſchepen ſal blijven als die geweeſt is van alts. Ende op dat alles dooz onſe Doochden ende Amptluyden ten eeuwigen daghen vaſtelijck geobſerveert ende onderhouden moge werden / ſoo hebben wy / tho waren doorkonde ende vaſter ſtedighepdt / daer van gepaſſeert deſe onſe bzieben / ende de ſelbe met onſen zeghel bebeſticht. Gegeven tho Worthingburgh / in 't jaer nae de menſchwerdinghe onſes Heeren M. C. C. C. LXXV. de vyfde ferie vooz de geboozte vande heylighe Maget; tho getupghe van Heer Gerit Grave van Holſteyn ende Stiermarck / onſen ſeer lieben ende doozluchtighen Oehm.

Ende was bezegelt met een groot uyt-hangend groen zegel / aen een rooden ende groenen zyden ſtaert.

W ALBERT, van Gods genaden der Sweden vnder Gothen Koninck / und Heere deſz landes toe Schonen: Bekennen ende betuygen openbaerlijck in deſen bziebe / dat wy / nae raede ende mit volboert onſer Biſſchoppe / ende onſes Raedes / vooz ons ende vooz alle onſe erven ende naekoemelingen / ende wel voozdaghten berade / moede / deſſen naebeschreben beſcheydenen luyden / als den Schepenen vnd Raedt mannen / burgheren ende der gantſcher meenhepdt der Stadt van HARDERWYCK vnd all oeren hulperen / die in deſſen krijge ende behulpen ſint /gegeven ende gelaten hebben / vnd geven ende laten hen in deſſen bziebe / deſſen naebeschrebenen vyzhepdt / eeuwighlijcken ende vyzpckelijcken toe beſittende ende toe hebbende. Coedem perſten / dat oiren burgeren / koopluyden ende geſinden moeghen ſoecken dat Rijke toe Denemarcken, ende dat landt toe Schoonen (waer wy / der die onſe deſz vooznoemde Rijkens ende landes / binnen der tijdt als wy metten voozbeſt. Steden in der vyzbindinghen ſitten / die wy nu niet en hebben / mechtich werden) ende dat ſe maghen toe water ende toe lande varen ende keeren in allen den Zeghenen mit oire goede ende koopſchop / ane * jengerley hinder to vyzucken deſz ſe hebben / ende ere koopſchop toe oebenen. Oick ſolen ſy den zee-ſtrandt meenliche vyz hebben in dem Rijke toe Denemarcken ende in allen den lande toe Schonen / toe eeuwighen tijden / van alle ſchipvzoekighen goede / idt hete wrack, oder zevondt, edder woe idt hete in deſſer wijs. Ware dat jenighe luyden van deſſen voozbenoemde Stede / oder ozen hulperen / ſchip-vzoekich worden in jenighen enden deſz voozbenoemde Rijkens oder landes / oder ozen ſchipvzoekighen goet wrack / oder woe idt genoemt worde / toedem Rijke

* Dat is, ſonder eenigerley hinder.

ende lande voozbenoemde in jenighen ende der lande gueme / oder dzebe; dat goedt moghen ſy by ſich oder met hulpe ander luyden berghen oder berghen laten / ende vyzpcken deſz nae oiren wille / ſonder hinder. Ware nock dat ſy arbeypdens lude behoeff hadden / die maghen ſy winnen om ere penninghen / waer ſy die hebben moghen / ſonder vzeucke ende hinder / vnd en ſcall oick nicht wesen teghen ons ende onſe Ampt-luyden. Ware oick dat ſoodanigh ſchipvzoekich goedt to deſe voozbenoemde Rijke ende lande toeſloege oder dzebe / ende die luyden verzoeken oder vyzgain waren / dat guedt ſal de negeste Voget oder die daer weldich is / berghen laten / ende wat deſz geberget werdt / dat ſal he mit wiſſchoppe bedener luyden in den negesten kercken vzeughen laten / ende laten dat beſchryven wat deſz guides ſy / ende waren dat trouwelick to der handt der erven / oder der jenen die dat guet met rechte vyzderen maghen. Woe ſy binnen jare ende vinnen dage bewyſinge vzeughen mit oerer Stadt vzebe daer ſy burghers inne ſint / dat ſy rechte erven ſint toe dem guide / oder dat ſy dat met rechte vyzderen moghen / den ſal men dat goet antwerden onſvwozen / ende gheben den arbeypdens luyden redelijck loon. Ware pemandt in deſen voozbenoemde Rijke oder lande / die ſich alſoodanichs goeds onderwonde met onrechte / daer ſal men ober richten aen ſijn hogesten / ende gheben dat guet weder den die daer recht toe heeft. Doozt meer moghen die voozsz. Stede oires ſelves Vogede ſetten op ozen vitten toe Schoenvre ende toe Valſterboden, ende woer idt ein ebene kompt in all dem lande toe Schonen / ende die Vogede moghen richten ober all die jene / die mit hen op ozen vitten liggen / ende voozt ober all oze burgere ende oze geſinnen / ſy liggen woz ſy liggen / ende alle ſaecke ende vzoek toe richtende / ane ſaecke ende vzeucke die nae Lubischen rechte gaen in hand ende in hals. Doozt meer mach op oiren vitten ligghen mit hen wien ſe deſz gunnen / vanden die van oeldiges mit en gelegen hebben. Doozt meer ſal men niemandt laden (dat kallen in Duptſchen rechte heſt) vooz dat Duytſche recht, maer wilmien pemandt ſchuldighen / den ſal men ſchuldighen vooz ſpnen Duytſchen Vogede, die ſal em richten nae ſpner Stadt rechte. Oick we den anderen ſchuldiget ombeticht / dat ſal de Duptſche Voget richten nae ſpner Stadt rechte. Doozt meer moghen ſe hebben op ozen vitten vyzghene kroege / vnd moegen daer op tappen mede wijn ende bier / ende zyn daer niet aff plichtich. Ware dat jenegher Stadt vritte verboumet weer (dat die Stadt bewyſen magh mit vzebe odere mit ozen oldeſten burgheren / die op dat landt komen) dat bouw ſal men aff-vzeucken; ware datmen dat mit willen nicht aff en vzecke / ſoo mach die Voget / op deſz vritte idt is / oder ſpne burgeren dat aff-vzeucken ſonder vzoekche. Oick ſcholen oze vitten blijven ende wesen in oiren Steden alſe pe geweeſt hebben / dat ſy bewyſen moghen mit vzebe oder met oiren oldeſten burgeren / die op dat landt komen. Doozt meer moghen ſe gemeen-

gemeenlijcken op oeren bitten verkoopen/
wandt vnd lijnwandt by laeckenen oder by
repen / oder by sinuenen / sonder bzoecke.
Doozt meer moghen sy inden want boden
sijnden wandt vnd lijnwandt by der ellen/
vnd en sint daer niet aff plichtich. Doozt
meer moeghen se schoemaecken / kremere ende
knoochen houwen / ende allerley amptlyp-
den bypucken / oere veylinghe ende oirs
ampts / ende en sint daer niet af plichtich.
Doozt meer moghen hebben gemeenlijcke de
voorzbenoemde Cooplypden eyghene schup-
ten ende visschere daer toe Schonen / ende
moghen der byuicken ende visschen nae oiren
willen / ende geven daer van een pewelicker
schuyten eene halve merck Schones / ende
nicht meer / dewyle dat se daer wesen willen.
Doozt meer moghen se hebben gemeenlijcke
eygene wagenen die Coopman / ende geven
van pewelicken waghene een halff merck
Schones / ende nicht meer / dewyle dat se toe
Schoone ende toe Valsterbode zint / ende
oires voerwerkes te bypucken in vreden.
Doozt meer / ware dat penich waghene bin-
nen sturckte ende schaden dede / den waghene
mitten peerden machmen beholden by den
goede / alsoo langhe went den Coopmanne
voorzden schaden valscheen is. Doozt meer /
want ende wije dat vier peerde teen moeten /
daer sal men van gheben een halve merck
Schones / den jegen die daer toe geset werdt.
Ware dat hy schade daer aen dede / die dat
goedt opvoert / den schaden sal hy den Coop-
manne wederleggen. Wat twee peerde op
teen moghen / dat mach een peghelich op-
voeren laten / alsoo he sachtst mach. Doozt
meer mach een peghelich Coopman op vnd
wt scheyen / wan he wil / * des idt by da-
ghe zy. Oick mach een pewelick Coopman
sine wapene dzagen / wan he op dat laidt
komt tot in sin herberghe / desgelijc wan
hy weder toe scheye geet / sonder bzoecke ;
bzeucke he oock daer an / dat hy daer boden
sine wapenen dzoghe / dat sal he beteren
mit eener merck Schoensch. Doozt meer
mach een pewelick Coopman scheyen boozt
over boozt / upt eenen scheye in dat ander /
in den havenen des voorzbenoemde Rijckes
ende landes / sonder dzoecke. Doozt meer
moghen se hebben eygene pzame ende lich-
tet-schuyten / ende geven van den pzamen
eene halve merck Schoens / ende van der
schuyten twee ozhe / daer mede moghen se op
ende upt voeren / wan idt en ebene kompt.
Doozt meer sal niemandt vooz den anderen
beteren ; men we se bzeckt / die sal vooz sich
selven beteren ; daer en sal oick niemant des
anderen ontgelden. Oick en sal men nyenen
rorga rich gheben ; oick sal neen knecht sines
Heeren goedt vozslaen oder vozbzeucken.
Doozt meer / voerde de Coopman eenich
goedt binnen landes vanden eenen merckede
in den anderen / daer sal men nyenen tol aff
gheben. Doozt meer en sal des Koeninghes
nywe munte nicht eer gaen eer acht daghe
vooz sinte Michiele. Een pewelick Coop-
man sal kooppen mittes Coninckes munte ;
bzeucke daer we aen / den men daer mede
openbaer begrepe / die sal dat beteren mit
byff march Schoons. Oick sal den binnen

marcket die toe Valster-boden is / wesen op
den Zundischen viren , daer het pe geweest
heeft / ende anders nerghe. Doozt meer
is dit die tolne / den allerleye gupt gheben
sal : Toe dem eerste / van heringe binnen
landes van den last twintich Schoonsche
pennongen ; den herinck die men schepet
ongelandt doozden Ozijfont / die en is nyne
tolnes plichtich / mer dat schip daer men
den herinck in schepet dat giff toe tolne elden
schillinck grote / vier grote min / daer mede
is de herinck byp ; van eener last folkes inne
lande twintich pennonghen Schones toe
tolne ; een deker offen huide oder koe huide
thien Schoonsche penninghen ; een pondt
speckes to tolne thien Schoonsche pennin-
ghen ; een tonne koe vleysches twee pennin-
ghen to tolne ; een tonne boeteren toe talne
thien Schoonsche penninghen ; vooz een
levendich runt , dat men ober die zee bueren
wil / thien Schoonsche penninghen ; een
schijmmeze twintich Schoonsche pennin-
ghen toe tolne ; een peert toe tolne dat bo-
ven twintich march gekoft is / twee ozhe ;
dat peert dat beneden twintich march ge-
kofft is / twee artich ; een stucke wandes van
twintich lakenen oder daer boden / sal geben
tho tolne twee ozhe ; een stucke wandes be-
neden twintich lakenen eenen ozhe to tolne.
Doozt meer alle Duypsche kooplypden / die
daer toe Schoonvrede ende toe Valkerbode
op hene erde hebben / die scolen der byucken
byp ende onbewozen. Doozt meer / weert
dat pemandt stozbe in den voorzbenoemden
Rijcke ende lande / soo mach oer Duypsche
Doeghet / oder wie mogen se van en is / des
doodes mannes goet antwoozden den rech-
ten erfnamen ; oder weeren daer neine erf-
namen tegenwoozdigh / soo mach he dat
voeren te lande / ende antwoozden dat den
de daer recht toe hebben. Doozt meer sal
dese bzieff niet hinderlijc wesen all oeren
anderen bzieven ende bypheydt / die sy van
Coningen hebben / ende der scolen se byuc-
ken / ende alle dessen voozschreiben bypheydt
scall wesen toe eeuwighen tyden. Vnd toe
tupge aller voozschrevene stucke / hebben wy
Coninck Albert voorzbenoemde / mit vol-
boozt onses Rijckes Rade / onse ingesegele /
mit onser naeschreben Rade-geberen ingese-
gele / gehenget an dessen bzieff. Doozt meer
wy Karle Uleffsz van Tuffuan , Timo Callen,
Kaerle Wolfson van Wolffsum , Andrees Ie-
copsen , Erick Kaerlessen Ridder / Erwijder
Gustavesz , Halse Tunissen vnd Winne-wijder
Findissen knapen / betuygen / dat wy ober
dessen voozschreben dadingen zyn gewesen /
ende dat ons desse dadinghe voorzbenoemde
wittelijc zyn ; ende des toe tupge hebben
wy onse ingesegele mit onses voorzbenoemde
Heeren Koningh Alberts ingesegele / ge-
henget an dessen bzieff / die gegeven is toe
Valsterboden , nae Godes buert dzutten
hondert jare / in den acht en tsestegeste jare /
in sante Jacobsdage des heplige Apostels.
Was volzegelt mit negen zegelen upthan-
gende aen dubbelden franchynen sterten in
witten wassche / volkomen weseude ende
angeviciert.

* Aliquid
hic de-
esse vi-
detur.

Extract

Extract uyt het Privilegie-boeck
der Stadt HARDERWYCK.

Voor Gerrit ende Dirck Voeth tuchde
Ian Willemsz van de Wall, olt omtrent
Lix. jaren / ter instantie van den
Gerichte / dat omtrent vyff off ses endartich
jaren geleden / hy getuyghe als diender ge-
woont heeft inde Zont by den Collener des
Coninck van Denemarcken omtrent vyff
jaren langh / ende dat hy upt monde van den
Collener sijnen meyster selffs gehoozt ende
verstaen heeft / oock selffs gesien / dat doen
ter tijdt aldaer ses HARDERWYCKER
schepen / soo van hier dooz den Zont naer
Gosten / als oock weder-komende ende ver-
tolt wesende / buyten allen anderen schepen
(die daer upt verschepden Provincien lagen
ende vast gehouden worden) vyz sonder ee-
nigh hinder oder ophaldinghe gepasseert
ende oere reysen vervolcht hebben: Sulcx
dat sijn Heer den Collenaer tegens hem de-
posant had gesproocken; Geldersche quack,
u Hertogh Karel van Gelder heeft een grooten
steern by mijn Heer die Coninck, dat die HAR-
DERWYCKER alsoovry buyten allen anderen
schepen varen mogen. Dat oock daer nae hy
getuyghe / als sijn eyggen koopmanschap
dijvende / verschepdentlijck soo toe Valter-
bode, toe Schoonen, Nellebog ende elders
daert hem believde / mit waeren ende koop-
manschap gehanteert heeft / ende dat hem
van niemant aldaer eenighe beswaringhe/
letsel oder hinder is voorgekomen. Actum
ouder behooylijcken eedt / den 2. May 1594.

Gerrit Ribbe olt omtrent Lxxvij. jaren/
tuchde / dat hy deposant omtrent Lix.
jaer geleden / heeft beginnen te varen by ee-
nen schipper Claeskuyse burger alhier / naer
Gosten dooz de Zont / als op Coninckber-
ghen / Danswijck / Riga ende elders / ende
dat selve gecontinueert ende gepleecht by den
selven schipper dentijdt van seven jaren / ende
altijdt dooz de Zont buyten andere schepen/
midts betalende oeren tall / vyz ende sonder
eenigh letsel gepasseert. Wyders verklar-
rende / dat hy aldaer in 't landt zijnde van
verschepden wel gehoozt heeft / dat die bur-
geren van HARDERWYCK aldaer inde Zont
zoo toe Schoonen, Valterbode ende elders,
buyten anderen seer geprivilegieert zijn ge-
weest. Actum onder eedt als vozen / op den
2. May 1594.

Extract uyt die Archiven van Hol-
landt, van Privilegien der Nederlandsche
Steden in Deenemarcken.

Gelderlandt.

Vidimus van Coninck Erichs brief vooz
die Stadt Harderwijck / van Anno
1316.

Van den selven Coninck oock Anno 1316.

Item van Coninck Woldemar 1326.

Item Coninck Aelbrecht 1368.

Extract uyt het Register der Resolu-
tien van de Ho: ende Mo: Heeren Staten Ge-
nerael der vereenichde Nederlanden.

Dominica den 2. April 1645.

Ontfanghen een missive van de Heeren
Burgemeesteren / Schepenen ende
Raedt der Stadt HARDERWYCK,
geschreven aldaer den 17. Martij lesteleden/
ende daer neffens Copie van secker pzi-
legie by den voorszaten hoochloffelycker me-
mozie van den Coninck van Denemarcken/
vooz hondert ende meer jaren / aenden Bur-
geren ende Ingesetenen der Stadt HAR-
DERWYCK verleent: Versoekende die ge-
melte Heeren Burgemeesteren ende Raedt/
in effect / dat aen de voorszreven Stadt de
voornoemde Privilegien / op occasie van de
aenstaende handelinghe met Denemarcken/
dooz haer Ho: Mo: directie mochten wo-
den geconfirmeert / ende de jousiance van
dien geaccoordeert. Waer op gedelibereert
ende in goede achttinge genomen wesende de
mondelinghe recommandatie van den Heer
Otto Schraffer, op dat subject in haer Ho:
Mo: Vergaderinghe gedaen; Is goet ge-
vonden ende verstaen / dat dese saecke gespo-
neert sal werden ter Gziffie van haer Ho:
Mo: ter tijdt ende wyle toe / dat op het
concept van de ampliatie ende veranderinge
op d' instructie van de Heeren extraordina-
re Ambassadeurs na Sweden ende Denemar-
cken / den 16. Martij lesteleden ter vergade-
ringhe van haer Ho: Mo: gelesen / finalijck
sal worden geresolveert / om alsdan de Hee-
ren haer Ho: Mo: Ambassadeurs in Dene-
marcken te lasten / die gebestreeerde confir-
matie te bevoorden / ten eynde de gemelte
Stadt ende burgeren van dien het effect daer
van mogen genieten.

D. van Hogendorp. vt.

Accord. met 't voorszreven register

Corn. Musch. 1645.

Extract.

Sal Acte van non prajudicium vooz de Heeren
Ambassadeurs in generale terme worden
gefoymeert by 't besluyt van 't Tractaet met
Denemarcken / dat de Privilegien en ge-
rechtigheden der respectieve Steden van des-
sen staet int voorszreven Crff-tractaet ver-
melt; En ander sints van de oude Coningen
van Denemarcken ende Poozwegen verkre-
gen / dooz de voorszreven handelinghe niet
sullen verstaen worden te zyn verhozt ofte
eenichsints geprejudiceert / maer te blijven
in haer geheel / Ende insonderheyt dat van
de Stadt HARDERWYCK, hier neffens
gaende / onder no. 10.

Geextraheert uyt d' Instructie vande Ho: Mo:
Heeren Staten Generael der vereenichde
Nederlanden, hier bevoorens gegeven aen
de Heeren der selver extraordinaris Am-
bassadeurs, tot het uytvoeren vande twee-
voudighe Ambassade aen de Croonen van
Sweden ende Denemarcken respectieve.

CORN. MUSCH 1645.

Extract

Extract uyt het Tractaet tusschen Christiani 4. Conincklicher May. van Denemarcken en Noorweghen &c. Rijcks. raden ende Commissarien ter eene, Ende die Ambassadeurs vande Hog. Mog. Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden, over die Tollen ende Commerciën door den Sondt ende in Denemarcken ende Noorwegen, Besloten in Christianopolien den 13. Aug. 1645.

Die Privilegien vnd gerechtighepten der respectiue Stadte der Vereenigten Nederlanden/in Tractaet van Spj; vermeldet/ vnd sonst von den alten Conighen von Denemarck vnd Nozwegen aus gegeben/ sollen nicht verstanden werden / dass sie durch diese handelungh verkurtzet sein noch einigerley wise prejudicirt / sondern zu bleiben in ihren geheyl / als vor diesem / Vnd vnter andern die von der Statt H A R D E R W Y C K.

Door ordre van Burgemeesteren, Schepenen ende Raedt der Stadt H A R D E R W Y C K, alle de voorschreven Brieven ende Extracten gecollationeert ende accorderende bevonden met haere originalen.

I. SCHRASSERT Sec.

Dese brief van Paus Martijn, spreekende van de voorbaeten van de hoofd-kerk tot A R N H E M, is te vooren op syne plaetz vergeeten.

MA R T I N U S Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Abbati Monasterij Sancti Pauli, Salutem & Apostolicam bened. Querelam dilectorum filiorum, Abbatis & Conventus Monasterij Prumiensis, ordinis sancti Benedicti, Treverensis Dioceseos, patronorum, nec non *Wilhelmi de Meerbach*, perpetui vicarij parochialis Ecclesiae Oppidi in A R N H E M Traiectensis dioc. recepimus, continentem, quod licet ipse vicarius parochianis dictae Ecclesiae missas & alia divina officia celebret, ac sacramenta ecclesiastica administret, ac verbum Dei proponat seu proponi faciat diebus & horis congruis & etiam oportunis; tamen nonnulli ex parochianis eisdem, contempta dicta Ecclesia, ad alias Ecclesias ejusdem oppidi, pro missis inibi & aliis divinis officiis dominicis & festivis & aliis diebus audiendis, & percipiendis ecclesiasticis sacramentis ab alienis presbyteris, discurrant pro libitu voluntatis, dispositionem Concilij generalis temere infringentes, ac facientes quominus idem vicarius ab eis oblationes consuetas percipiat, in patronorum, vicarij & parochialis Ecclesiae praedictorum praedictum non modicum & gravamen. Quocirca discretionari tuae per Apostolica scripta mandamus, quatenus (si est ita) dictos parro-

chianos, ut relictis Ecclesiis & presbyteris alienis, ad eorum Ecclesiam antedictam missas & alia divina officia ac verbum Dei dominicis festivis & aliis diebus audituri, nec non sacramenta huiusmodi percepturi, redeant, ac inibi oblationes consuetas faciant, ut tenentur, monitione praemissa per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, praevia ratione, compellas. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia odio vel timore subtraxerint, de censura simili, appellatione cessante, compellas veritati testimonium perhibere. Non obstante, si aliquibus à sede Apostolica indultum existat, quod interdum suspendi vel excommunicari non possint per literas Apostolicas, non facientes plenam & expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Romae apud sanctam Mariam maiorem, xvii. Kal. Ianuar. Pontificatus nostri anno sexto.

Onder aen hingh aen twee strenghen een loode zegel op de wijse van een penningh, op de rechte zijd van den welken gedruckt stond *Martinus PP. V.* ende aen de kranche zijd twee beeltenissen, ende boven de zelve *S. P. A. S. P. E.*

B L A D - W Y S E R

O V E R

Het tweede ende alle de volgende Boeken van de Gelderſſe Geſchiedeniffen.

A.

A *Delbold* Biſſchop t'Utrecht in een ſlagh gevangen van de Hollan- ders, 53.

Adolf van den Bergh man van Marie van Gelre, ende wie hy is ge- weefd, 98.

Adolf Grave van Cleve gevanghen, 162. bevecht een heerlijken zeegen, 170.

Adolf van Naffouw, te Woeringen gevan- ghen, en ſijne kloek-moedigheyd, 106. vword Keyſer, 107. blijft tegen Albert van Ooſtenrijk in een ſlagh, 109. Deer- lijk eynd van ſijne vyanden, 109.

Adolf van Naffouw Stadhouder van Gel- derland onder Maxmiliaen, 293. 294. afgeweefen, 301.

Adolf Hertogh van den Bergh, door Keyſer Sigifmond beleend met Gelderland. 212. onzegt Hertogh Arnold, 217. 223. zoekt de landſchap door dreygementen te vervaerden, 223. 225. laet door de dood ſijne landen over aen ſijns broeders zoon Geeraert, 231.

Adolf van Gelder gebooren, 232. kant ſich tegen ſijn vader, 247. 250. doet de broeders van Prangen onthoofden in ſpiet ſijns vaders, 253. trouwt met Ca- tharine van Borbon, 255. zet ſijn vader met ſijn neef van Egmond gevanghen, 256. vverd door ſijn oom van Cleve be- keeven en ontſeyd, 257. ſmaedet en ver- kort ſijn oom Willem van Egmond, 257. 262. ſijn volk by Kuylenburgh geklopt, ende, om hare ſtroopery, in Holland gericht, 258. blaekt in't Cleefs- land, verwerpt alle voorſlaghen, bele- gert Arnhem, 259. verbint zich met den Biſſchop van Colen, 260. vvint de Cleeffſſe by Wachtendonk. Sijn gebed voor den ſlagh, 261. vvil ſijn vader ont- binden, 't welk die van Nymegen wee- ren, 261. 262. loſt ſijn vader op de be- geerte van Karel van Burgondien, 263. ſijn bedrijf verdedicht en verſchoond by de Gelderſſe landſchap, 264. ſijn godde- loos antwoord, 265. werd in de vlucht onderschept en gehecht, 265. door de Gentenaers verloſt en tot Veld-

heer gemaekt, ſtruykelt voor Doornick: Sijne hoogh-hertigheyd en vryagie na Marie van Burgondien, 274.

Adriaen van Rede in haet van Vorſt Karel, 379.

Alard Grave van Nymegen, 86.

Alard van Bueren geeft Reynald ſijn Burgt in handen, 108. beloofte ſijne kinderen buyten wil van den Hertogh niet te be- ſtaeden, 129.

Alba, ſiet *Ferdinand*.

Albero van Gelder, Biſſchop te Luyk, 76. 77.

Albert van Beyeren in krackeel, 146. ende daer na in oorlogh met den Biſſchop, 156. 157.

H. Aleyd, dochter van Vooghd Mengoos, 52.

Alfrid Schimmelpennink een groote hoofd- ſchuld ten afteren aen de Vorſten, 289. 430.

Alkmaer met Beverwijk door de Gel- derſſe geplonderd. 349.

Ameland op de Velouw en omtrent de grenſen van Over-Yffel geſchonken aen de kerk van Utrecht, 56.

Amersfoord veroverd door Otho den drie- den. 99. ſijne vryheyd uytgeroofd, 102. de Stad vermeerſterd, 108. verkrijght eene vrede van Hertogh Reynald, 182. door eenighe Gelderſſe geplonderd en verbrand, 182. de Stad ſtaet in een quaed blad by Reynald, 189. ende word van hem beloerd, 190. kortſ after een tweemaal verrast, 213. hard, doch te vergeefs, belegerd door de Picarden en Gelderſſe, 215. door Maxmiliaen over- ijld, 288. belaeghd door Wittenhorſt, 304. te vergeefs beſprongen door Her- togh Karel, 306. klaeght over 't plon- deren van die van Eemnes en Hamerſ- velt, 390. vverd van den Biſſchop en Karel gevrijd, 396. van Karel beloerd, 404. 425. die van de Stad neemen vele Gelderſſe gevanghen, ende Utrecht in, 405. 406. verjaegen de Gelderſſe ſtroo- pers, 408. de Stad door Roſſem ver- meerſterd en geplonderd, 461. gedwon- ghen 't verdragh van Utrecht te onder- teykenen, 544.

Amſterdamers neemen de Gelderſſe
Eee tRoode

B L A D - W Y S E R.

- 't Roode Block huys weder af, 326. de Gelderſſe verbranden eenighe ſchepen voor de haven, 331. vvorden geliefkoofd van den Hertogh van Alve, 521. 526. komen onder de Staeten, 538.
- Amudens hoeve*, 50.
- Angerloe* aen de Cleeffſſe geſchonken, 270. daer die van Doesburgh over klaeghen, 271. 324. 477.
- Anholt* door Karel ingeruynd aen Diderick van Bronkhorſt, 427. door den Overſten Hegeman uytgeroofd, 550.
- Anna van Cleve*, van haer man den Koningh van Engeland verworpen, 450.
- Anna van Vlodorp* verzoent met den Vorſt, 316.
- Anſfrid* Grave van Teyſterband, vverd Biſſchop t'Utrecht, 51. ſticht den H. bergh by Amersfoort, 52.
- Anſbariers* over al verſtooten en geſlaeghen, 9.
- Anthonis* Hertogh van Lotringen verſoekt de erffenis van Gelderland, 447. antwoord van de landſchap op ſijn verſoek, 448. laet in druck uytgaen ſijn recht op Gelderland, 452.
- Antwerpen* ſchrickt voor Roſſem en de Gelderſſe, 456. vvord opgeeyſt, 457. dan blijft ſtandvaſtig, 458. vol van Calviniſten, 507. door de Spaniards geplonderd, 529. en met vuyr geſchonden, 534.
- Anzee-vennooſſchap* vvanneer begonnen, 144. de Gelderſſe tot de zelve vergaderingh genoodighd, 486. 494. 536.
- Arbogast* een Vrank beoorloght ſyne landſluyden, 24. valt in ſijn eygen ſwaerd, 25.
- ARKEL.** *Joh. van Arkel* vvord Biſſchop van Utrecht, ende loſt Over-Yſſel uyt de Gelderſſe pandſchap, 129. 137. Plaeght vvederom den Hollander, en Heeren van Bronkhorſt, 137. temt ſyne Ampt-luyden, 138. verdraeght met den Hollander, 140. bouwt Arkelſteyn, 142. vverd Biſſchop tot Luyk, 144. *Otho van Arkel* ſtaet na de erffenis van Cleve, 146. 199. zet Wevelinkhoven in den ſtoel van Utrecht, 161. ſterft, 170. Beſchrijvingh des lands en Heeren van Arkel, 194. ende veele bladen vervolgens. *Folpert van Arkel* vverd van den Boofen vvegh gevoerd, 196. rampzaeligh eynd van ſijn zoon *Pelgrom*. 196. *Ian de 11.* vvonderlijken verloſt. Sijne dapperheyd teghen de Franſſe in den ſlagh by Kortrijk, 197. ontzet den Grave van Holland, ende ſtraft die van Lienden in de Betouw, 198. *Otho*, een ſcherp voor-ſtander van ſijn eer en recht, ontzegt den Heer van Vyanen, 199. *Ian de 14.* Voogd van Holland, 172. ſijne Sloten Everſteyn en Hageſteyn verwoeft, 176. 202. oneenigh met ſijn zoon en onderzaeten, 178. beoorloght den Biſſchop, 181. Dood van ſijn huysvrouw en dochter, 186. werd verraedelijken gevanghen, 186. 204. brengt een groote maght op voor Hertogh Albert, tegen wien hy in oorlogh raekt, 200. beledight het Hollandſſe heyr voor Gorichem, en verrast Worum, 201. werd van den ſijnen verraeden, 178. 202. ende te Gorichem en Leerdam buyten geſlooten, verſoent met ſijn zoon *Willem*, 203. De verraeders verkoopen Gorichem aen den Grave van Holland, 203. 't welk van wegen Jonkheer *Willem* vvord weder gewonnen, die daer na met den Hollander verdraeght, en hoop krijght om te trouwen met Vrouw *Jacoba*, 204. verrast Gorichem op nieuws, ende vvord door *Jacoba* daer binnen verſlagen. 187. 205. Ongemeene rijkdom en edelheyd der Heeren van Arkel. Dood van Heer *Johan*, 205. 211.
- Arkermeenſſe Dijk*, 140.
- Arminius* verdelght de legioenen van Varus, 5. ſijn bedrijf tegen Germanicus, 6. Sijn omkomen en lof, 7.
- Arnhem* bevochten door Civilis, 15. de tol van daer verleggd te Lobed, 88. Arnhemſſe tollen en merkten gekoft door Otho den drienden, 95. de Stad vry van den tol te Lobeek, 100. Munte aen die van Arnhem geſchonken, 101. en andere vryheyden, 111. 112. 113. 155. de Stad gewonnen en weder verlooren, 154. 155. de Sebiskerk aldaer geſticht, 245. Lucas vee-merkt haer verleend, 251. 579. door Will. van Egmond verſekerd, 259. 278. onruſt aldaer vvegen de gilden, 290. over-gegeeven aen Philips den eerſten, 321. met goedwilligheyd, 322. door Hertogh Karel behendelijken veroverd, 332. verſterkt en verciert 415. 420. 456. krakeel tuſſchen die van de oude en nieuwe markt, 457. de Cancellij aldaer ingeſteld, 480. een wanschaepen kind in de Stad gebooren, 532. Een hand-veſt dat de burgers in de Betouw vry zijn van beſaet, 578. Vryheeden van de hoofd-kerk, 596.
- Arnold van Gelder* Biſſchop te Colen, 77.
- Arnold van Egmond* word Hertogh, ende ſijn vader Jan op ſekere voor-waerden Ruwaerd

B L A D - W Y S E R.

Ruwaerd der Landen, 209. trouwt met Catharine van Cleve, 210. word be- leend van den Keyser, 211. verbint sich met den uytgeslooten Bisschop Sweer van Kuylenburgh, 213. ook met Phil. van Borgondien, 215. beklæght, dan verdraeght naderhand met Jan van Loon Heer van Gulich, 214. rooft in 't Over- en Neder-Sticht tegen Bisschop Diep- hold, 216. maect een bestand met Diep- hold, 217. met Philips van Burgon- dien, 218. ende met Rob. van den Ber- ghe, 219. 220. insgelijx eene vaste vrede met Diephold, 218. 219. Onlusten tus- schen hem ende die van Kolen, 217. 280. Arnold gerechtigd tot het land van Gulich, 223. 231. betoont sijn wette- lijke aenkomst aen 't Vorstendom Gel- der, 224. 226. belegert Bruggen in Gu- licher-land, 224. Twist met Wesemael over Mechelen, 225. 230. 233. 238. 239. trest een verbond met Hertogh Philips, en daeght Adolf van den Bergh uyt, met de Gulichers, 226. vernieuwt het Cleefs verdragh met sijn schoon- vader, ende andere Heeren, 227. vverd van den Engelande opgehift, 228. sijn antwoord op het verbond van de Land- schap, 230. 234. klaeght over de wif- peltuerigheyd van de Heeren van Hen- bergh, 226. 230. 237. te gast by den Raed van Arnhem, 231. erkent Euge- nius voor wettelijken Paus, 235. wisselt brieven met Paus Amadis over een hou- welijk tusschen de dochter van Savoyen ende sijn zoon. 236. 239. Verdraeght met die van Ruermond, 237. doet een tweeden ongeluckighen aenval op Gu- licher land, 239. haelt sijne breuken op die van Driel, 241. behoestigh, verzet sijn huys-raed, en betijght die van Ny- megen, 242. laet de zaak van Driel ver- eenighen, 243. treckt om bede-vaert naer Italien, 244. bestraft en straft Vin- cent van Meurs, 247. sijn antwoord op de lasterlijke beschuldighen van die van Nymegen, 249. belegert Venlo, ende daer binnen sijn zoon, dien hy bege- nadicht, 250. handelt met Karel Ko- ningh van Vrankrijk, 251. 252. vvil geene geestelijke bannen toestaen. 255. word door sijn wijf, zoon en die van Nymegen belaeghd, 255. verraeden en vast gezet, 256. na zes iaeren vveder verlost, treckt na Karel van Burgondien, 263. de beschuldighen hem aenge- wreeven, 248. 264. bepleyt sijne zaak voor den Burgondier, 264. word alleen

by die van de Grave, Ruermond en Gelder aengenoomen, 265. vermaent de andere te vergeefs tot onderdaenig- heyd; 266. verpandschapt Gelderland aen den Burgondier voor 90000. goud- guldens; dreyght Nymegen, Venloe, en eenighe edele, 267. Sijn dood en lof, 268. Siet mede in 't woord *Verdragh* *Arteveld*, oproerder van Vlaenderen, in een oproer gedood, 133. *Afsarick* en *Kadaigis*, Frankse Koningen, door Keyser Constantin den beesten voorgeworpen, 21. *Afsperen* door de Borgoensse gewonnen, 283. door de Geldersse lelijken mis- handeld, 349.

B.

B *Aer* en *Lathum* gegeven aen Willem van Egmond tot Zutvensse rechten, 266. het Slot belegerd, ingenoomen en vernield, 307. de meulen aldaer door de Geldersse om ver geworpen, 353. *Baer* weder ontledighd aen Lamorael van Egmond, 492. *Balduin* Bisschop met sijn Stadhouder te Koeverden ende den Grave van Gelder in oorlogh, 83. 84. *Balthasar van Esens* verbint sich met Vorst Karel tegen Enno Grave van Embden, 413. verrast Reyderland, 416. stroyt blauwe boekjens, rooft door Embden land, en belegert Greet, 417. 't welk, door flauwhertigheyd van den Slot- waerder, zich overgeeft, 418. twist met die van Bremen. 427. *Bataviens* dienen Julius Caesar, 3. daer na den Keyser Augustus, 4. hun groote maght, 4. lijf-knaepen en hellebardiers der Roomsser Keyseren, 5. uytfinnigh over de dood van Caligula en Julianus, 8. 23. helpen de Romeynen in groot- Britannien, verwerpen Galba ende werpen Vitellius op tot Keyser, 9. acht Bataviersse benden oproerigh, 9. daer na bevreedighd, ontzetten de Vitelliaen- nen in Italien, 10. Verslaen onder Agri- cola die van Britannien, 16. broeders van 't Roomse Rijk geheeten, 17. klop- pen de Vranken, 23. *Batenburgh* verkost ofte bepand, 180. ver- kost door Karel aen Herman van Bronk- horst, 420. 't Slot gewonnen door Alba van Saxen, 309. *Diderick* van Batenburgh hoofd-vriend van den Grave van Gel- der, 79. Een ander *Diderick*, stee-hou- der van den Grave van Bueren, slaet de

B L A D - W Y S E R .

- Gelderſſe, 402. de broeders van Batenburgh onthoofd, 515. de Heer van Batenburgh Spaens, 543.
- Beelden-ſtorm* door Nederland, 508.
- Beefde* belegerd, 238. na een hard beleg van Hertogh Karel gewonnen, 303. 304. 328.
- Belin* Koningh der Batavieren, met ſijn zoon *Admimocinus*, 8.
- Bergen* in Henegouw gewonnen en weder verlooren, 523. 524.
- Berge*. Stam-boom der Vorſten van den Bergh, 221. dat de ſelve tot Gelderland niet en zijn gerechtighd, 223. 584. 585.
- Bernulf* Paep tot Ooſterbeek word Biſchop van Utrecht, 54.
- de *Berhonten* vechten drie daghen vreeſlijken met de Brabanders, 77. de maght en oudheyd van hun geſlacht, 119.
- Beſtand*, ſiet *Verdragh*.
- Betuwe* geplonderd, 391.
- Beelhem* ofte *Betlem*, Clooſter, geſticht, 79. begiftighd, 86. 93. 95. 96. 100. 101. 114. de klooſterlingen hebben gelijke vryheyd als die van Dotechem, 102.
- Bemmel*. *Otho* van Bemmel begifticht het Clooſter Bielhem, 100.
- Bethanien*, Clooſter by Arnhem, 192.
- Bijdommen* in Nederland opgericht, 502.
- Blyden* ofte ſteen-ſtucken in oude tijden, 158.
- Blyenbeek* door de Gelderſſe te vergeefs belegerd, 547.
- Bolſward* door de Gelderſſe den vyand weder ontweldighd, 344. verraedelijken aen hem over-gegeeven, 346. daer na ook aen Waſſenaer, 372. 373.
- Bommel* geſchonken aen de kerk van Utrecht, 51. 52. neemt den Hertogh van Braband binnen, 103. de groote kerk ingewyded, 110. de Stad overweldighd door de Heeren van Bueren en Arkel, 114. door Goſuin van Varick, ende wederom door Vorſt Eduard, 145. door den Grave van Blois, 155. een Schepen van Bommel t'onrecht verweeſen, 170. de Bommelſſe verſlaen 't volk van Maxmiliaen, 285. werden van Yſſelſteyn geſlaghen, 309. belegerd van Philips, 321. diens ſy, door ſmeeken van Vorſt Karel, aenneemen, 322. de Stad door Haefſten voor den Vorſt weder verrast, 330. daer na wederom door een anderen Haefſten, 523. te vergeefs door de Spaenſſe belegerd, 530.
- Bommené* door de Spaniards overweldigd, 533.
- Bonhommes*, wreede ſtruyk-roovers, verdelghd, 145.
- Born*, *Sittart* en *Suſteren* verpand aen den Grave van Meurs, 191. 247. 477.
- Bosſu* door de Waterlanders op zee verſlagen, 527.
- Brabandſſe* Hertogen, ende der ſelver Stamboom, 555. &c.
- Breda* door Hautepenne verrast, 553.
- Bredenbach*, een zee-ſchuymmer, van de Gelderſſe opgehangen, 355.
- Brederoo's* verloek aen Mevrouw van Parma, 506. 509. vlucht, 511.
- Bredevoortſſe* Slot aen Gr. Otho verkoft, 94. beſeeten by Everhard van der Mark, 110. by Gr. Reynald, 115. verpand aen Henr. van Gemen, 167.
- Bredevoort* belegerd, 101. ingenoomen by Reinald, 120.
- den *Briel* door Lumé ingenoomen, 521.
- Brinio*, een Kennemer, 8. word van ſijne landzaeten tot Veld-heer tegen de Romeynen opgeworpen, 11.
- Brock* of *Brocker-hof*, een erf op de Velouw, 73. 583.
- Bronkhorſt*. Heeren van Bronkhorſt in oorlogh met Biſſchop Arkel, 137. de Heer van Bronkhorſt vecht tegen het Vrye volk, 139. aen *Diderick*, Anholt ingeruymd, 427. *Herman* kraekeelt met die van Nymegen, 454. krijghen haer Velouwſſe goederen wederom, 492. *Willem* in 't beleg van Haerlem, 527.
- Bronkhorſter* en *Hekerſſe* ſcheuringen, 135. 137. 138.
- Brugman*, een yverigh en welsprekend Leeraer, 254.
- Bunſchoten* ontveſt, 218.
- Bueren*. Stam-vertooningh der Graven van Buyren. 130. Siet van *Alard*, *Otho*, *Maxmiliaen*, *Villem*, &c. op haer letters. 't Gebied van Buyren verwoeſt, 216. de Stad door Hert. Arnold veroverd ende aen ſijn broeder geſchonken, 223. daer na noch eens gewonnen, 228. te leen gegeeven aen Geeraert van Kuylenburgh, 237. verjaegen haer Droſt Haefſten, 242. Buren word een Graeffſchap, 303. door Hyer- ges gewonnen, 532.
- Burgh* door Karel ingenoomen, 414.
- Buſſen* en *bus-kruyd* wanneer op-gekomen, 148.

B L A D - W Y S E R

C.

Calais door de Engelfse, 135. ende daer na door Guyse gewonnen, 492.

Caligula ende sijne gecke kuere in Batavien. Sijn dood door sijne Batavierse lijf-knechten gewrooken, 8.

Calvinisten wreedelijken vervolghd, 483. ook in Vrankrijk, 500. 501. en Spanien, 502.

Cancelli-westen van Keyzer Karel, 480. by de landschap weder-sprooken, 490. 503.

Cancelaor en Raeden afgesteld, 542.

Capelle. Gerlaek van der Capellen beleend met het Richter-ampt van Veluwen, 216.

Carau, een Menapier, Vooghd over Nederland, 20.

Cariovalaa, Overst der Batavieren, verslagen, 7.

Casimir Paltsgrave komt met een heyr in Nederland, 541. vertreckt, 543.

Caspar van Merwijk. liet, *Jaspar*.

Catharine, Arnolds dochter, gebooren, 233. Vooghdesse van Gelderland, werft troost van den Franssen Koningh, ende hulp van Lodew. van Bourbon Bisschop te Luyk, 277. 281. bekoemt de lijftocht van de Vooghd van Gelder, 282. 303. sterft, 308.

Catharinen Gast-huys t'Arnhem, ofte Godsweerd, ende des zelfs groote inkomsten, 110. 111. 112.

Catharine van Borbon, wijf van Adolf, 255. sterft, 262. haer stam-boom, 444.

Catharine van Beyeren, eerst verloofd aen Hertogh Eduard, 146. trouwt, na sijn dood, aen Willem van Gulich, 148. 161. sterft en maekt haer uysterste wille, 172.

Catharine van Cleve trouwt aen Hertogh Arnold, 209. erlanght het Slot en den tol te Lobeek, 252. veracht haers mans geslacht, 254. Verraedt en vanght haer man, 256. sterft, 281.

Cerealis slaet de Batavieren, 14. staet in gevaer van gegreepen te werden: hout een scheeps-gevecht met Civilis; noodicht de Betouwers tot vrede, 15. ende verdracghet met Civilis, 16.

Chamavers ofte Kampenaers door Keyser Juliaen getemd, 22.

Christelyk geloof wanneer eerst geplant in dese landen, 30.

Christoffel van Meurs Stad-houder over

Groningen en de Geldersse Vriefsen, 354. sijne strengheyd, 356.

Claudius Civilis, Batavier, geboeyd naer Romen gevoerd, dan daer na weder geslaekt, 9. rockent de sijne en Fransse op tegens de Romeynen, krijght de Tongersse bende ende een Vloot schepen aen sijne zijd, 11. Verslaet Hordeonius Flaccus met sijne Romeynen, belegert de zelve op den Vorstenbergh, 12. en dwinght ze te vertrecken, 13. lijd aenstoot van Cerealis, ende verliest den slag door verraed, 14. Vlucht en doet niet te min den vyand af-breuk, 15. Ver-eenight met Cerealis, 16.

Claudius Labeo Batavier, wan-gunstigh tegen Cl. Civilis, beoorloght sijne landzaeten, 12. ontvlucht, 13.

Claudius Victor, susters zoon van Civilis, 12. Cleefs-land uytgeroofd door de Geldersse, 257. 258. &c. 281. 313.

Cleeffse Graven en hun eerste beginffel, 37. Besteck tusschen de Vorsten van Gelder en Cleve, 98. 102. Cleeffse erffenis verschilligh tusschen Parwijs, Arkel en Adolf van der Mark, die de twee andere met wapenen verwint, 146. Klaghten van en tegen de Cleeffse, 182. 183. 210. 225. 285. 286. 315. 358. Stamboom der Graven en Vorsten van Cleve, 469.

Clodius Koningh der Vranken wint Kamerick, 26.

Clodové ofte *Clouys* Koningh der Vranken werd *Sicamber* genoemd, vermits sijn af-komst, 27. Sijn meyned en stactucht, 27.

Corbulo Overst der Romeynen doet een grift graeven in Batavien, 8.

Cornelis van Veer, zee-overst van Hertogh Karel, 368. te Embden op gehanghen, 376.

Crevecœur bedrieght de Borgoensse tweemacl, 290.

D.

Dalem door Walraem van Valkenburg te vergeefs besprongen, 104.

Dam door de Saxisse met stormen veroverd, 334. door de Geldersse beloerd, 342. vast gemaekt, 423. 424. aen Schenk overgegeeven, 425.

David van Burgondien, in plaets van Bredode, Bisschop, 246.

Delfzyl den Gelderssen afgenoomen, 424.

Deventer door Grave Geeraert beleerd, 81. daer na door Otho den tweeden,

B L A D - W Y S E R .

83. 84. door Hertogh Philips van Burgondien, 246. Vorst Karel beschuldicht die van Deventer, 326. belegert de Stad, 327. vint den tooren by de Stad, en verbernt de brugh, 361. die van den Raed klagen over de Harderwijkers, 377. over die van Arnhem, 413. hunne troppen uyt de Velouw gejaeghd, 394. belegeren Diepenheim te vergeefs, 397. beschuldighen de Geldersse, 401. vernielen de Geldersse Block-huysen, 404. de Stad, na veel tegenweers, door Rennenbergh gewonnen, 539. 540.
- Dirk d'eerste* Grave van Holland, uyt de Graven van Teysterband, 69.
- Dirk* de vijfde, eerst verjaeghd, 72. vint Holland vvederom ende verslaet de Bisschoppe. 73.
- Dockum* van de Geldersse veroverd, 339. daer na verlaeten, 344. vvederom gewonnen, 348. door Waffenaer belegerd en ingenoomen, 372. aen Hohenloe overgegeven, 549.
- Doesburgh* door de Noord-mannen bemaghtighd, 44. veruvert eenighe vryheden van Willem van Gulich den ouden, 155. 156. 574. 575. Een oude School aldaer, 258. de Stad aen de Cleeffse verraden, 260. door verdragh vveder geopend aen Adolf, 261. de hoofd-kerk af-gebrand, en eenighe voorbaeten haer vergund, 287. 288. 481. onthaelen Hertogh Karel, 302. die den Raed verbied manschap te doen aen de Heeren van Baer, 307. overgegeven aen Philips den eersten, 321. vvederom aen Karel, 325. die daer na een nieuw Block-huys en volk in de Stad leght, 389. 390. die van de Stad leyden den Yssel voor by de vesten, 485. verdrijven de Calvinisse leeraers, 516. de Stad door Grave Willem van den Bergh veruonnen, 522. vveder verlooren, 524. hand-vest door Reynald van Gelder aen die van Doesburgh gegeven, 574. 575.
- Dortse waerd* verdronken, 191.
- Dotchem* door de Cleeffse belegerd en verlaten, 313. gewonnen door Willem van den Bergh, 522.
- de Drentenaers* zweeren Vorst Karel, 370.
- Drielfse saek* en verschillen tusschen Arnold en de landschap, 233. 238. die van Driel steeken den dijk door, vverden daer over by 't Gericht en den Vorst verdoemd, 240. doch gestijfd door die van Nymegen, 241. Dit verschil gesleeten, 243.
- Druckery* vvanneer en vvaer eerst gevonden, 233.
- Drusus* sticht Blockhuysen lanx den Rhijn en elders, ende sterft in Duytsland, 5.
- Druyten*. *Emerick van Druyten* in de kerk vermoord, 139. *VWillem* begeeft den Jonkheer van Arkel in den strijd, 187. 205. 212.
- Duyren* dapper bestormd, ingenoomen en veruvoest door den Keyser, 462. 463.
- de Duyffel* verpand aenden Vorst van Cleve, 239. 243. 315.
- Duytse Overste* binnen Romen ten toon omgevoerd, 7. de Duytssers in oorlogh met Keyser Vespasiaen, 16. 17. vworden om hunne strijdbaarheyd scherm-meesters genaemd, 17. De Duytse Vorsten, vvaer onder de Gelders-man, stooten tveemaal het hoofd in Holland, 56. 57. daer na noch eens, 70.
- Duyvenvoorde*, met den voornaem *VWillem*, trotst en beoorloght den Bisschop, 122.

E.

- E***cht* tveemaal gewonnen, 312.
- Edsard* Grave van Embden oorloght tegen Jurien van Saxen, en vwordt door Maxmiliaen in den acht gedaen, 332. (siet *Vrieffse oorlogh*) zoekt hulp en maekt sich een leenman van Karel van Gelder, 333. jaeght de zvarthe bende uyt Vrieffland, 340. verdraeght met de Spaensse, 345. 357.
- Eduard* Koningh van Engeland drijft naerder te zijn aen de Fransse kroon, dan Philips de Valoys, 124. verdelght de Fransse vloot by Sluys, 128. vint den slag van Cressy, 134. van Bordeaux, 140. de Stad Calis, 135. verbluft en verschrickt de Fransse, 141. sijne dood, ende stam-vvapens om het graf, 159.
- Eduard*, naderhand Hertogh van Gelder, gebooren, 125. stelt sich teghen sijn broeder Reynald, 135. 137. &c. Wint en slecht eenighe Jonkeren huysen omtrent Nymegen, 140. 143. verslaet en gijfelt sijn broeder, 142. daeght Alba van Beyerens uyt, en drijft den Brabander uyt Bommeler-vveerd, 143. Wird binnen Nymegen gedreyghd met een groot verraed, 144. ende daer na noch binnen Goch, 145. bespreekt tot een vijf Catharine van Beyerens, Alberts dochter, 146. helpt sijn schoonbroeder den Hertogh van Gulich in den

B L A D - W Y S E R.

- den slag van Baesvijler, 147. daer hy struykelt, 148.
- Eduard van Gulich*, bastaerd van Reynald, 188.
- 't *Huys ter Eem* door Rossen ingenoomen, 396. door Floris van Egmond, 403.
- Eemland* aen Grave Wichman van Zutph. geschonken, 51. door d'Abdisse van Elten aen Grave Reynald vercoft met Goyland, 101. door de Geldersse geplonderd, 409.
- Eerden*, een Slot van *Everhard van Essen*, door Arkel veroverd en verbrand, 200.
- Egmond* tot een Graeffschap verhooghd, 290. Stam-boom der Graven, 439. edelheyd van dit huys, 515.
- Elburgh* tot een Stad gemaekt door Arend van Boekop, 169. haer visseryen in Denemarken, 238. door die van Zutven verrast, 283. over-gegeeven aen de Keyserse, 404. aen Willem van den Bergh, 522.
- Eleonore* zuuyvert zich voor haer man Hertogh Reynald van de opspraak van lasey, 130. sterft binnen Deventer, 140.
- Elizabeth van Lunenburgh* trouwt met Vorst Karel, 352. vword in Gelderland ingehaeld, 354. sterft onvruchtbaer, 526.
- Elst* in de Betouw gesteld onder 't Bisdum van Utrecht, 31.
- Elter-Clooster* gesticht door Wichman Grave van Zutven, 49. vvaer over daer na twist valt, 51. Vryheden van 't Clooster, 56. het Droft-ampt van Elten geschonken aende Cleeffse, 270.
- Emmerick Gelders*, 82. 88. 92. 94. 145. De Bisschop vercoopt sijn overigh recht aen Otho den drieden, 97. Word Cleefs, 170. bepaelinghe van des Stads vryheyd, 187. de Stad door Hertogh Karel beloerd, 356. gescheyd tusschen Emmerick en 's Heerenbergh, 420.
- Engelbert van den Bergh* Bisschop tot Colen vermoord door sijn neve Isenburgh, 89.
- Engelbert van Nassouw* klaeght aen Reynald over Alard van Lienden, 193.
- Een ander *Engelbert* sterft. Sijne vrymoedigheyd, 320.
- Enkhuysen* door Hertogh Karel beloerd, 428. valt den Spaniard af, 521. ende veracht sijne dreygementen, 525.
- Enno* Grave van Embden maekt met Vorst Karel een schandelijk verbond, 419.
- Ermensal*, Afgod der Saxenaers, 34.
- Ermgard van Limburgh*, Vrouw van Reynald den eersten, 100. wanneer gestorven, 102.

F.

- F**erdinand Hertogh van *Alve*, komt met een geweldigh heyr naer Nederland, 511. kiest den Bloed-raed, 512. doet Oranje en Hoogstraten in den ban, 513. wint den slag van Jemingen, 516. word daghelijx trotser, vordert den tienden penningh, ende het geld, in Engeland beslaghen, 518. doet Vriesland bedijken, en eene gemeyne vergiffenis uytroepen, 519. last den gevangenen de tongh af te branden om niet te kunnen spreken, 520. verovert wederom Bergen in Henegouw, 523. en de verlorene Steden in Gelderland en Over-Yssel, 525. vertreckt uyt de landen, 527.
- Floris* Gr. van Holland door Herman van Kuyk verslaghen, 70.
- Floris de Bruyne* nedergeslaghen door Herman van Kuyk, ende de onheylen daer uyt gesprooten, 75.
- François* Koningh van Vrankrijk voor Pavie gevangen, 381. ontbonden, mits dat hy den Hertogh van Gelder zoude verlaten, 385. treckt Willem van Cleve in sijn verbond, 452. 454. beoorloght den Keyser allenthalven, 455. 459. 460. ontzet en versorgt Landrechy, 468. wint den slag van Carignan, 477. staet sijn recht af op Gelderland, 479. sterft, 480.
- François* Hertogh van Anjou tot een beschermmer van Nederland ontboden, 547.
- Franken* woonachtigh in ende omtrent Gelderland, door Keyser Aureliaen verslaghen, doen met roof-schepen groote schade; ende stormen steeds op den Franssen bodem, 20. Werden wreedelijken gehandeld van Keyser Constantin, maer zachter van Constant, 21. van Keyser Julianus vervolghd, ende weder uyt Colen gedreeven, 22. Verdelghen op 't onvoorsiens het Roomse heyr, 24. verstaen een grooten hoop Wandelen, 25. hun Koninghen bemaghtighen alenzkens Vrankrijk, 26. 27. 33. met de Deenen oneenigh, 37.
- Franse* door Caesar getemd, 3.
- Frederick* Grave van *Ysenburg* gerabraekt, 91. vermits den moord begaen aen den Bisschop van Colen, 89.
- Frederick* Grave van *Meurs* te Bruyffel in gevaer, 191.

B L A D - W Y S E R.

Frederick van Brunswijk staet in handel-
lingh van trouw met Catharine van
Gelder, dan werd daer na krank-sin-
nigh, 281.

G.

G *Angelt, Vucht en Millen* door Rey-
nald verpand aen den Hertogh van
Braband, 140. 477.

Geelmuyden door de Geldersse ontset, 365.

Gelderland van den Noord-mannen be-
zeeten, 44. wanneer een Vooghd, 43.
ende wanneer een Graeffschap gewor-
den, 71. 73. Sijn voorigh vwapen,
drie mispel-bloemen, veranderd in een
Nassouwssen Leeuw, 73. Sijne vvel-
geleegentheyd, 329. 't gescheyd tuf-
schen dese landschap en 't Graeffschap
Hoern, 381.

Geldersse aen 't Hof van Spier en uyt-
heymssse Gerichten ongehouden, 111.

185. Geldersse Graven en Hertoghen
uyt het huys van Nassouw, 436. 437.
438. Hertoghen uyt het huys van
Egmond, 439. Vryheeden van de Gel-
dersse, 466. 475. 476. 479. de land-
schap klaeght over verscheide beswaer-
nissen aen Requesens, 530. 531.

Gellekum ingenoomen, ende de Geldersse
opgehanghen, 395.

Genebon, Koningh der Vranken, 20.

Gennascus de Kennemer, een over-looper
van de Romeynen, 8.

Gennep, een Gelders leen, 185. 210. 231.

de *Gentenaers* onthoofden eenighe Groo-
ten, 273. bedrijven grooten moedwil
tegen Maxmiliaen, sijne kinderen en
Ampiluyden, 286. 288. 291. Werden
door Keyser Karel gestraft, 451.

Gerard van Nassouw, tweede Grave van
Gelder, 74. sijne vrouwen en kinde-
ren, 76.

Geeraert, vierde Grave, 80. &c.

Geeraert, seste Grave, 87. draeght veele
sijner landen op aen den Bisschop van
Luyk, ende verwoest met den Bra-
bander Luyk, 88. Oorlogh tusschen
hem en Bisschop Otho beslicht, 89.
vverd voor Koeverden gequetst, 90.
geeft aen den uytheymssen in Veluwen
eenighe vryheyden, 91.

Gerard van Gulich verkoopt sijn recht op
Gelderland aen den Burgondier, 270.

584. 585.

Gerbergh, Vrouw van Vooghd Mengoos,
van wat geslacht, 52.

Gerlaek, tweede Voogd van Gelder, 46. 47.

Gerlaek Grave van Zutphen blijft voor
Yffelmond, 73.

Germanicus, zoon van Drusus, verwoest
en slaet die van Oethmarssen, ende de
Westfaelen, kampt ook teghen Armi-
nius. Sijn heyr lijdt daer na tweemaal
schip-breuk. 6. 7. Zeylt met de Bata-
viers door de Yffel naer Embderland,
ende treckende naer Romen, viert aldaer
over de Duytssers, 7.

Gero Bisschop van Colen levendigh be-
graeven, 50.

Geusen en oorsprongh van dien naem,
506.

Goch, een Geldersse Stad, klaeght over
beswaernis aen Hertogh Eduard, 144.
't Vorsten-hof aldaer, 145. de gruyt-
tol, 225. door de Cleeffse belegerd, 257.
aen de Cleeffse geschonken, 270.

Godefroy, driede Vooghd van Gelder, 48.

Godefroy Hertogh van Braband vecht in
de wiegh tegen de Berthouten, 77.

Goyland aen Grave Wichman van Zut-
phen geschonken, 51. vverd een erf-
leen gemaekt van Munster, 96. door de
Geldersse geplonderd, 320. 409.

Gorichem ontzet door Hertogh Reynald,
179. aen hem verkoft, ende de vry-
heeden der Stad bezwooren, 181. aen
den Hollander opgedraghen, 183. door
Arkel weder gewonnen, 186. ende door
Jacoba hem ontweldighd, 187. die
van Gorichem geslaeghen, 199. De
Stad verbrand, 200. mannelijken tegen
gehouden, 201. aen den Hollander ver-
raeden, 203. vverder gewonnen, 204.

Gotryk der Deenen Koningh krijght Gel-
derland met verdragh, 44. dan verraed
den Keyser toedenkende, vverd by
's Graven-weerd verrasselijken om-ge-
braght, 45.

Granvelle, Cardinael, in haet van de Ne-
derlanders, 501. vertreckt, 504.

de *Grave*, een Stad op de Maes, aen den
Brabander verkoft, 114. oorzaak van
oorlogh tusschen Willem van Gulich
en de Hertogin Johanne, 163. Verlost
van 't beleggh der Brabanders, 165.
Reynald verheft het leen daer van by de
Brabander, 178. daer na Arnold, 227.
de Stad ingenoomen by Maxmiliaen,
280. en vverderom by de Geldersse, 282.
by Koningh Philips, 321. by den Her-
togh van Alve, 514.

's *Graven-dael* of 't *Ny-Clooster* by Goch
gesticht, 95. begiftighd, 96. daer
Otho de driede is begraven, 99. ook
Reynald d'eerste, 116. Sophie van
Berthout,

B L A D - W Y S E R.

Berthout, 121. Reynald en Eduard broeders, 148.
Gregoris, naderhand Paus, opgequeekt tot Nymegen, 51.
Groothertigheyd van de tegenwoordighe eeuw om den naem van eenighe Heerlijkheden, 50.
Grol door Grave Otho gekoft van Henrick van Borkuloe, 94. die van Grol kraeckeligh met den Heer van Mahuysen, 101.
Groninger oorlogh met den Biffchop over 't bewind der Stad, 78. 79. met Alb. van Saxen, 314. 315.
 de *Groningers* verdinghen met de Gelderffe vveghen den handel, 317. bezweeren Karel van Gelder als Erf heer, 336. 351. 380. flechten het Slot binnen de vesten, 337. beschenken Karel's bruyd, 354. morren teghen de Gelderffe, enmaecken met de Keyserffe een jaerighe stillezaet, 375. schicken gezanten aen den Vorst en vernieuwen het verbond, 380. onstuymigheyd van de gemeente tegen den Raed over 't afstellen der ongelden en 't doen van rekeningh, 382. 383. hoe verre de Stad en 't land staen onder den Biffchop van Munster, 412. de Groningers weygeren den Vorst bystand tegen Emboen, 421. vveyselen, 422. vvorden van den Vorst geplaeghd met krijghs-volk 423. begeeven de Gelderffe en zweeren den Keyser, 424. vvorden benauwd van Grave Lodewijk, 515. verheerd van Rennenbergh, 538. belegerd van de Staeten, en ontzet door Schenk, 548. 549.
Gulich gebrandschat door den Grave van S. Paul, 171. Stam-boom der Vorsten van Gulich, 221.

H.

H *Aegh* geplonderd door de Gelderffe, daer na door Rossen, 399.
Haeps in 't land van Kuyk een Zutphens leen, 188.
Haerlemer beleggh vergeleeken met dat van Sancerre, 526.
Harderwijkers handelen sterk in 't Oosten, 101. in Holland, 109. in Vriesland, en Denemarken, 113. 114. 119. te Colen, 132. Reynald geeft haer over sijn recht van den tel-vis, 110. Hunne vryheden bestaedighd, 114. 137. het Ooster Block-huys gebouwd, 129. veele schepen door storm vergaen, 145. de

Stad veroverd door den Gr. van Blois, 155. helpt Arnold in 't beleggh van Buyren, 228. bekoemt den af-slaggh van de visch, 236. haer Schependom afgepaeld, 246. in oorlogh met Amsterdam, 281. de Stad heel afgebrand, 318. door Hertogh Karel verkloekt, 330. de toorens aen de Luttike poort gebouwd, 363. de Stad over-gegeeven aen de Keyserffe, 404. aen Willem van den Bergh, 522. de aensienlijxte hoofden der Stad in den ban gedaen door Alba, 516. daer na hersteld, 542. de Schants en 't nieuwe Block-huys geslecht, 542. groote vryheyden door de Koninghen van Denemarken aen de burghers geschonken, 588. tot het eynde van 't boek.

Harman van der Hel, Stad-vvaerder van Hattem, 403.

Harman Kruser van Kampen, Raed van Vorst Karel, 433. van Willem, 452. sterft, 530.

Harman Moerbeek en sijne dapperheyd, 166.

Harman de Ruyter, en sijne heldachtighe vroomigheyd in 't verdedighen van Lovesteyn, 520.

Hasselt door Hertogh Karel belegerd, 360. naderhand door een schip met planken ingenoomen, 389. door Schenk sterk aengevochten, 400. 401. aen hem overgegeeven, 402.

Hattum. 't Gast-huys aldaer, gesteld onder Gods-weert t'Arnhem, 111. de Slot-tooren gebouwd, 176. de Stad geschonken aen Jan van Hattem, bastaerd van Reynald, 191. 253. de burghers vry van 't Kotemer-veer, 236. de Stad half afgebrand, 318. na veel vvederstands over-gegeeven aen Philips den eersten, 321. 't Slot aen Hertogh Karel overgedaen, 328. bepand aen den Drost Bambergen, 351. na een hard beleggh van de Keyserffe gewonnen, 403. overijld door Willem Grave van den Bergh, 522. door den Slot-vvaerder Montfort verraeden, en door de burghers vveder gewonnen, 549.

Heerloose knechten verslaeghen, 351.

Heydenen uyt Gelderland gebannen, 504.

Heylige land aen de Elve aen Hertogh Karel geschonken, 413.

Hekerffe en Bronkhorster scheuringhen in Gelderland, 135. 137. 138.

Henrick van Beyerens vvord Biffchop van Utrecht, 378. vertoornt eerst en vleyt daer na *Brederode* Heer van Vyanen, 385. hout

B L A D - W Y S E R.

- hout heymelijk verspreck met de Keyserfche, ende vword t'Utrecht buyten geslooten, 387. 't welke hy opentlijken oorlogh aendoet, 389. De sijne uyt Wijk gelockt en gevanghen, 392. 402. bepleyt sijn zaek teghen die van Utrecht, 393. vvil geen By-bisschop lijdē, 394. draeght het Over- en Neder-Sticht op aen den Keyser, 395. bedrijft groote vvreedheyd binnen Utrecht, laet veele Edele af-houwen, en zommighe in een zack verdrenken, 406. 407.
- Henrick de tweede, Frans Koningh*, vuint eenighe plaetsen in Nederland, 485. breekt de Spaensse vrede, 491. sterft in een ridder-gevecht, 500.
- Henrick Bisschop van Munster*, bepandet Zutven, 272. en 't Graeffschap, 279. vword ook, hoewel niet zonder zwacrigheyd, te Doesburgh ingelaeten, 280. van de Geldersse tot Schuts-heer aengenoomen, 281.
- Henrick van Holt* ofte *Meholt*, Drossaet van Harderwijk, 481.
- Henrick van Brunswijk* uyt sijne meeste landen verstootten, 82.
- Henrick van Essen* aen den Vorst ten afteren, 234.
- Henrick van Gelder Bisschop* tot Luyk, 94. stuyrs tegen de onderdaenen, 95. 97. afgesteld door den Paus, 100. daer na om-gebraght, 101. sijne euvel-daedē, en menigthe van speel-kinderen, 102.
- Henrick Hertogh van Lutzenburgh*, Reynalds hulper, by Woeringen verslaghen, 106.
- Henrick van Nassouw*, driede Grave van Gelre, 76. verzelschapt den Keyser naer Italien, 78. helpt de Groningers tegen hun Bisschop, 78. Sijne dood en kinderen, 79.
- 's Hertogen-bos* gesticht tegen de Geldersse uytloopers, 81. ingenoomen door Ridder Willem van Gent, 184. de burgers tol-vry in Gelderland. 240. veele burghers door de Geldersse gevangen, 330. Oproer daer binnen, 310.
- Herwerden*, haer vryheyden bevestighd by den Hertogh van Braband, 111.
- Heusden*. Stam-rolle der Heeren van Heusden, 61. De beleeningh van Heusden aen Grave Floris geschonken, 107. Heusden tegen Tiel gewisseld, 123.
- Hyergos*, Stadhouder van Gelderland, 522. sweert de Spaniards mede te zullen uyt-drijven, 535. die hy daer na mede valt, 538. doodgefchooten voor Maestricht, 545.
- Hoevelaeker Vestinghe*, 182.
- Holland* eertijds zoo groot niet als nu, 70.
- Hollanders* te Heusden verslaeghen door den Brabander, 85. veronghelijken de Geldersse op de tollē. 245. behaelen groote schand voor Puderoy, 325. 587. recht-strijdigh tegen de Geldersse over het vissen, 487.
- Hollandse Graven* vervolghens opgeteld, 149. 150. Hollandse Grayen uyt het huys van Gelder, 440.
- Honneper Clooster*, by Deventer, in Gelderland, 99.
- 't Slot van *Hooghstraten* door Rossen ingenoomen, 456.
- die van *Hoorn* vallen Jacoba af en vesten de plaets, 215. werden door de Geldersse verrast en geplonderd, 353.
- Horst* ingenoomen en geslecht, 396.
- Hubert van Rossen* Cancellaeur van Gelderland, verweesen tot eene eeuwighē gevangenis, 374.
- Hubert Heer van Kylenburgh* handelt met Grave Reynald over sijn Slot, 101.
- Huessen* eertijds Gelders, 113. 146. 159. 160. 162. door Karel belegerd en met schade verlaeten, 316. 317.
- Hugenoten*, siet *Calvinisten*.
- Hulkesteyn* by Nykerk verbrand, 346. door de Geldersse vveder opgemaakt, 347.
- Hulsbergh*, een Clooster by Hattem, 192. 381.
- Hunnen*, vvreede knevelaers, geklopt, 47. hun overblijfzelen in Gelderland, 48.

I.

- I**acob Heer van Gaesbeek sterft, 252.
- I**acob Koningh van Schotland blijft tegen de Engelsse, 331.
- Jacoba van Beyerē* word Gravin van Holland', 186. trouwt met Hertogh Jan van Braband, 188. ende, by des zelfs leven wederom met den Hertogh van Glocester, 191. vlucht uyt haer gevangenis van Gent, 211. haer vvreedheyd teghen een burgher van Hoorn, 215. kent Philips tot haer erfgenaem, 217. trouwt met Borssel, 226. sterft, 231.
- Ian van Beyerē* quelt Holland en sijne nicht Jacoba, 188. vword Ruwaerd van Holland en Zeeland, 189. vuint Leyden. door hulp van onsen Reynald, 190. werd vergeeven, 210.

Ian

B L A D - W Y S E R .

Ian Grave van Blois verlaet Gelderland en den oorlogh, 161. sijne af-komst, en trouwe met Mechteld van Gelder, 154.

Ian Hertogh van Brabant met Gr. Reynald strijdigh om 't Vorstendom Limburgh, 102. bestormt Tiel, ende word te Bommel ingehaeld, 103. ontkomt de laeghen van den Bisschop van Colen, 104. slaet sijn leger voor Woeringen, 105.

Ian Grave van Nassouw Stadhouder van Gelderland, 542. vertreckt, 553.

Ian van Egmond belaeght den Grave van Holland, 184. 185. quelt Vrouw Jacoba met oorlogh, 189. verrast Gorichem, 205. vword Ruwaerd der landen van Gelder, 209. ende voor een Grave verklaerd van den Keyser, 211. helpt den Burgondier in den slag van Brouwers-haven, 212. sterft, 244.

Ian Golsfeyn, over 't inneemen van Dokum, van versuym beschuldighd, 371.

Ian van Broekhuysen twistigh met Vorst Arnold, 232.

Ian van Hemert zoent met den Vorst, 309.

Ian van Homoet hand-daedigh aen Jordan van der Lauwick, 239.

Ian van Rossen in dinghtael met den Bisschop van Munster, 234. 237.

Ian Hertogh van Cleve beoorloght Adolf van Gelder, ende vanght vele burghers van Nymegen, 257. vvint Wachten-donk, 259. vvaer omtrent de sijne werden verslaeghen, 261. bestraft over sijn Gelderssen oorlogh, 281. en sijne aentreckendheyd, 285. 286. 315. 358. soekt sijne dochter aen Karel van Gelder te koppelen, 333.

Ian van Oostenrijk bezweert de vrede van Gent, 535. 536. sijn voorder verloek, 536. vvint den slag van Gemblours en eenighe Steden, 538. weygert het bod van de Staeten aen te neemen, 541. sterft, 542.

Ian Mom van Kel gezet uyt het Droft-ampt van Zutven, 284.

Ian van Wees, Bisschop te Lunden in Denemarken, 449.

Ian Willemsz. Weder-dooper verbrand; sijne grouwelijke leere en leven, 551.

Jaspar van Marwijk, Stadhouder van Groningen, in dinghtal met Randwijk, 370. 374. ontkomt met sijn volk door behendigheyd, 372. maekt onrust binnen Groningen, 379. ende de Gemeente gaende tegen den Raed, 382. 383. 384. word naer huys ontbooden, 412.

Jenke Douwens of *Douma* ende *Galama* stookten de Vriesen op om de Geldersse aen en in tenemen, 337. brenghet, door ontijdighen yver, sijne verwanten om hals, 345. valt onsen Hertogh af, 354. vlied, uyt vrees van hem, uyt verscheide plaetsen, 357. 358. groet den Keyser, en raekt door sijn vryspreeken in haet, 363. sterft in de boeyen, 371.

Iesuiten uyt Nymegen verbannen, 487.

Jochem Vijgh Burgh-grave tot Nymegen, 379.

Yssel door Drusus doen delven, 4. de hoofden en kribben door de Geldersse en die van Over-Yssel beschouwd, 381.

Ysselsteyn aen den Hollander overgegeven, 186. uytgeroofd door Adolf van Gelder, 258. door de Geldersse en Stichtenaers belegerd, 328.

Julius Briganticus Ritmeester, zusters zoon van Civilis, 9.

Julius Paulus een Batavier, van Koninglijken stam, omgebracht, 9.

K.

K *Aes en broodffe* werven in Gelderland, 302. werden in Holland verdelghd, 303.

Kamp, een Clooster by Rijnberk, 79. vergroot door Geeraert den drieden, 87. die van *Kampen* beroofd door de Geldersse, 290. slaen de Deenen in Karels dienst komende, 327. twisten met de Zwolffe, 356. belegerd, 522. en verwonnen door Grave Willem van den Bergh, 523. geeven zich van zelfs aen den Spaniard, 525. werden, na een belegh, over-wonnen van Rennenbergh, 539.

Kannemaeker over sijne trouwloose vrya-gien gestraft, 144.

Karel van Bremen Grave van Megen Stadhouder van Gelderland, 500. Vriesland en Over-Yssel, 516. Sijn dood en lof, 522.

Karel van Burgondien vermaent (uyt kragt van sijne pand-brieven, 267.) de Geldersse, en brenghet daer na alle Steden, ook Nymegen, na een belegh, tot onderdaenigheyd, 267. 270. werd van den Keyzer beleend, ende van de Geldersse geholpen in 't belegh van Nuys, 271. vword tweemaal van de Switzers afgeroft, 272. ende eyndelijken voor Nancy zelf verslaeghen, 't welk in Gelderland en elders veranderingh en moed maekt, 273.

Karel

B L A D - W Y S E R.

Karel Prins van Spanien wil den Hertogh van Alve ombrengken, 511.

KAREL *van Gelders* geboorte, 259. vverd uyt Nymegen in bewaer gezonden naer 't Hof van Burgondien, 270. onder Maxmiliaen in den oorlogh opgequeekt, 288. by Bethune van de Fransse gevanghen, 290. vermaent de Geldersse Staeten om met sijne verlofsingh te haesten, 293. vvord door de Fransse en Lotringers geleyd naer Gelderland, 294. over al, en ook te Doesburgh, wel onthaeld, 301. beweert sijn recht op Gelderland, 302. 355. vvint Buyren, en, na een belegh. Beesd, 303. 304. begroet den Keyzer, stellende het verskil aen vier Keur-Vorstten, 305. die den Keyser Gelderland toewijlen, 306. verstaet met den Bisschop eenighe heerloofse knechten, 310. drijft den vyand uyt met sijne Fransse, 312. de sijne door Yffelsteyn geslaeghen, 313. maekt een bestand met den Clevenaer en Gulicher, 313. sijn geschil met den Guliker in Vrankrijk ver-effend, 314. betijght den Clevenaer van onghelijk, 317. moet het belegh van Hueffen met verlos en gevaer staeken, 316. 317. raekt in oorlogh met Bisschop Fred. van Baden, 317. met Philips van Oostenrijk, 318. besoekt Holland, te land en water, 319. koemt by den Koningh te Rosendael ende verdraeght met hem, 322. ontvliet stilswijghens uyt Antwerpen naer Gelderland. 323. begenaedight eenighe Edele en Steden, ende verwoest Braband met sijne Fransse, 324. die van den vyand vverden verrast, 325. maekt de zee over al onveyl, en jaeght de Hollanders vvegh voor Puderoy, 325. verovert verscheyde plaetsen in Over-Yffel, 327. ende in Gelderland Hattem, 328. Harderwijk, Bommel, Tiel, Workum in Holland, ende slaet den vyand in Bommeler-weerd, 330. vvint Tuyl, Anholt en andere plaetsen, 331. ook Arnhem, ende maekt een vier-jaerigh bestand met den vyand, 332. word een Leenheer en hulper van Edzard Grave van Embden, 333. schickt hem volk toe, doch langhsaem, 334. ende sijn Maerschalk Willem van Gent met meerder maght, 335. vvord van de Groningers als Erf-heer bezwooren, 336. 339. insgelijx van de Omlanden, 358. de sijne te Sloten, Bolswaerd, Sneek en elders ingelaeten, 337. daer na ook te

Dockum, 339. reyft tweemaal vermomd naer Vrankrijk tot sijne leenmannen de Koninghen Lodewijk en François, 338. 353. ende met desen naer Lombardyen, 339. 341. geeft den Vriesen moed, 343. vverd gelasterd over 't inneemen van Nieupoort, ver-soent met Henrick van Brunswijk, 345. schickt volk op Vriessland, 348. vvil de Fransse uytspreek over Vriessland niet aetervolghen, 350. trouwt Lijsbet van Lunenburgh, 352. zoekt zich Heer te maeken van de Vriesen, die aen dien angel niet willen bijtten, 354. zoekt van den Keyser beleend en voor een Rijx Vorst gehouden te worden, 358. verbint zich met die van Zwol, 359. vveshalven hy van Paus Adriaen vverd bekeeven, 370. stoort de vergaderingh van d'Over-Yffelsse Ridderchap, en belegert Hasselt, 360. slaet het gantsse heyr by Apperloe, brandschat de Twent en Drent, ende vvint den toorn by Deventer, 361. doet hopman Bruyn ophanghen om sijne blooheyd, 364. slaet den vyand op voor Geelmuyden, 365. verovert tien schepen, 367. treckt naer Groningen, en vverd op nieuws bezwooren, 370. heeft hoop tot de Kroon van Denemarken, 371. valt in Holland, en plondert zelfs den Haegh, 373. daer na in Braband en Vriessland, 376. vvord door die van Zwol tusschen twee poorten beklemd, 376. bezet de vveghen om Utrecht en zoekt een Bisschop van sijne gesindheyd op te vverpen, 377. maekt een besteck met eenighe Over-Yffelsse, 378. besnauwt de volmachtigers van Groningen, 380. is verbolghen op die van Zwol om eenighe scheld-woorden; zoekt sijne landen te brengken aen 't Huys van Lotringen en Cleve, 386. stuyrt volk van oorlogh binnen Utrecht, teghen den Bisschop, 388. verjaeght de Bisschoppsse met een blooten brief, 391. wint Rhenen, Horst, 't Huys ter Eem en andere plaetsen, 396. maekt den Grave van Bichlingen tot Bisschop, 400. verbijstert en slaet de Bisschoppsse, 402. verdraeght met den Keyser, stellende hem tot sijn erfgenaem, zoo hy kinderloos sterft, 409. 410. 426. Sijne Volmaghtighers bezweeren de vrede, 411. sijne strengheyd tegen de Lutheraenen, 412. helpt Balthasar van Esens teghen den Grave van Embden, 413. 414. 416. die uyt nood eene schandighe vrede met

B L A D - W Y S E R.

- met hem maekt, 419. ijvert voor de Roomſſe geſindheyd, 419. draecht ſijne landen heymelijken op aen Koningh François, 420. ſchickt volk tot het beleg van Munſter tegen de Weder-doopers, 421. verbindt ſich met den Deenſſen Koningh, 423. die hem 2000. mannen overſchickt, 424. wil de Franſſe met geweld meesters van ſijne landen maeken, waer over de Steden volk werven en ſijne Block-huysen afbrecken, 428. maekt Willem van Cleve, tegen dank, tot ſijn erfgenaem, 430. werd ziek van hart-zeer. Sijn lof, 433. voor-boode van ſijn dood. Sijne zeeden, ſtrijdbaerheyd, en uytvaert, 434. ſijne uysterſte wil en gereede goederen, 435. Siet hier na 't woord *Verdrag*.
- Karel van Gelder* baſtaerd, Stad-houder van Groningen, 412. by ſijn vader verdacht, 422. dien hy verbijſtert, ende uyt Groningen wegh vlucht, 423.
- Karel van Ooſtenryk* gebooren, 315. Vriefland door Juriaen van Saxen aen hem verkoft, 341. word Keyſer, 355. wint den ſlag van Pavie, 381. ſijn verſoek op de erffenis van Gelderland, ende des landschaps antwoord, 448. laet ſijn recht in druck uytgaen, 453. vvil na geen verdrag luysteren, 460. lijdt ſchip-breuk in Afriken, 455. veylight die van Wageninghen, ende de Jans Heeren, 461. belegert met een maghtigh heyr, beſtormt en verwoeft Duren, 462. 463. vvord erf-heer van Gelderland, 464. &c. hem vvord raed gegeven, hoe hy Gelderland beſt ſal beſtuyren, 467. wint Kamerick, 468. 478. geeft aen de Gelderſſe eenighe vryheeden en nieuwe rechten, 475. 476. vvint Lutzenburgh, Ligny en S. Desir, 478. maekt vrede met Koningh François, en lief-kooft de Gelderſſe, 479. verbint de Nederlanden met het Rijk, 480. 482. ſijne wreedheyd tegen de Calviniſten, 483. belegert te vergeefs Mets, wint en vernielt Teroane, met Heſdin, 485. de Gelderſſe ſtaen hem toe eene geld-beede, 487. draecht ſijne landen op aen ſijn zoon ende treckt naer Spanien in een Clooſter, 489. Sijn dood en lof, 493.
- Karel de Groot*, Keyſer en Koningh van Vrankrijk en ſijn bedrijf, zoo teghen de Saxenaers als andere, 34. 35. 36.
- de *Kennemers*, onder Gijsbert van Amſtel, verraffen Utrecht, werpen den Raed en Edele uyt, 98.
- Keppelſſe* Huys door de Cleeffſſe belegerd, 317. verbrand door de Biſſchopſſe, 327.
- Robert van Keppel* Veld-heer van den Grave van Embden, 336. 339. *Dirk*, Droſt tot Harderwijk, 337. *Lubbert* zoent met Vorſt Karel, 355. *Johan*, Land-droſt van Zutven, 468.
- Kernhem* opgedraghen aen Udo de Boeſe, 214.
- Keſſel* aen de Maes door Keyſer Juliaen gewonnen, 22.
- Klaer-water*, een Clooſter, 192.
- Kluchten* van 't ongenaedigh woud, 8. Kluchtighe ſtraffe van een bode, 99. Kluchtighe dol-siekte, 157.
- Kock*, *Rudolf Kock* wiſſelt eenighe goederen met den Grave, 98. *Ian Kock* maekt den Brabander ſijn Leen-heer, 101.
- Koeburgh* by Kampen door de Gelderſſe vaſt gemackt, 397. door de Keyſerſſe gewonnen en alles daer binnen vermoord, 400.
- Koeverden* door de Gelderſſe verkloekt en gewonnen, 367. door de Keyſerſſe beloerd, 422. na een beleg gewonnen, 425.
- Kolen* gedreyghd met plonderingh, 13. Kolenaers geeven de Gelderſſe eenighe vryheyd, 101. Koleniſſe vrede-handel tuſſchen den Spaniard en de Staeten loopt te niet, 546.
- Korn-put*, werk-baes ende ſijne weetenſchap, 552.
- Krijghs-wetten* van Vorſt Karel, 363. 425.
- Kuylenburgh*, een leen van Gelderland, 127. Die van den Raed gaen t'Arnhem ten Hoffaert, 129. Heer *Geeraert* bid oorlof aen Hertogh Willem om ſijne Stad te moghen uytlegghen, 167. de Stad door Jan van Buyren beloerd, 217. de Jaer-markt aldaer verzet, 254. Siet van *Hubert*, *Gerard*, en *Sweer* op haere letteren.

L.

L *Amorael van Egmond* onthoofd, 515.

Lange Pier een Vries, Zee-overſt van Hertogh Karel, quelt de Borgoeniſſe Vrieſen en Hollanders, 338. 343. 344. neemt 18. gelaedene ſchepen, 340. wint en brandſchat Medemblick, Alkmaer, Beverwijk, Nieupoort &c. 349. geeft zich zelf drollighe eeren-naemen, 350. bevecht verſcheyde ſchepen en plondert Hoorn, 353. ſterft, 357.

F f f

Leck-

B L A D - W Y S E R.

Leck-stroom, wanneer begonnen, 40.
Leen. Etljke Groote, leen-mannen van Gelderland, 92. 94. 96. 113. 237. 247. de Grave van Tecklenburgh, 384. 482. Geldersse leen-luyden in 't Sticht van Utrecht, 110.
Leerdam, leen-roerigh aen Gelderland, 232. door de Geldersse gewonnen, 282. 308. ende wederom door de Bor-goensse, 309.
Leeuwaerd van de Geldersse belegerd en verlaeten, 34+.
Leyden ontzet, 529.
 't Huys *Lichtenbergh* door Hertogh Karel gewonnen, 302.
Lijfstanders zoeken hulp in Gelderland en elders, 494.
 de *Lijmers* Gelders, 176.
Lingen, de Stad en 't Ampt een leen van Gelderland, 384. geschonken aen Max-miliaen van Egmond, 482.
Lobed met den tol door de Cleeffse aen-gemaetighd, 282.
Lochem krijght markt-rechten, 112.
Lockhorst, Herman en Jacob ballingen van Utrecht, 184.
Lodewijk Gr. van Vlaenderen vermeestert schier heel Braband, 139.
Lodewijk Hertogh van Orleans, maekt Willem en Reynald van Gulich tot sijne leen-mannen en hulpers, 173. 174. vverd vermoord, 179.
Lodewijk van Nassouw verslaet Arenbergh en sijn heyr, 514. 515. vvinde Bergen in Henegouw, 523. word met al sijn heyr te Mook overvallen, 528.
Lodewijk Keyser, ende sijn bedrijf, 37. 38. deylt sijne Rijken onder sijne zoons en sterft, 39.
Lodewijk Koningh van Aufrasiën split de Rijken onder sijne kinderen, 41. geevende de Vooghdy van Gelder aen de Heeren van Pont, 43.
Lodewijk van Borbon Bisschop te Luyk, en oom van Karel van Gelder, vermoord, 286.
Loeven door de letter-jeughd tegen Rossem ingehouden, 458.
Lothaer Koningh van Aufrasiën heeft teffens twee vrouwen, in vveder-wil van den Paus, 40.
Lotringhse Hertoghen uyt het huys van Gelder, 443.
Luyk door den Brabander en Geeraert van Gelder vermeesterd en mis-handeld, 88.
Luyker-waelen door Reynald den tweeden dapper geslaeghen, 120. daer na

door Reynald den drieden, 132. 136.
 door Jan van Beyeren, 180.

M.

M *Aestrict*, na een kommerlijk be-legh, door Parma gewonnen, 545. 546.
Margriet van Parma Stad-houdersse over Nederland, 500. neemt, mits de over-komst van Alve, haer afgescheyd, 512. wederkomst en vertreck, 550.
Margriet, Arnolds dochter, trouwt aen Fred. Paltsgrave, 245.
Marie van Braband vveduwe van Reynald den drieden sterft, 171.
Marie van Harcourt trouwt met Reynald van Gulich, 176. daer na met Robert van den Bergh, 214.
Marie, dochter van Arnold, trouwt aen den Koningh van Schotland Jacob, 244. vertroost de Schotten na en over de dood van den Koningh, 251. staet na de vooghdy des Rijx, 253. sterft, 254.
Mariendael by Arnhem gesticht, 168.
Marienweerd gesticht door Herman van Kuyk, 75. verbrand door Bisschop Diephold, 216.
Marten van Rossen Siet *Rossem*.
Marten Schenk by de Spaensse, 543. 547. vvinde den slag van Hardenbergh, en ontzet Groningen, 548. 549.
Mathijs Eertzhertogh vword Stadhouder van Nederland, 537. gunt de vrye oef-feningh van den gezuyverden Gods-dienst, 540. vertreckt, 548.
Maurits van Saxon helpt de Duytse ge-loofs-verwanten, en jaeght den Keyser uyt Ynsbrugh, 484.
Maxmiliaen verbint sich met den Cleve-naer en Egmonden tegen Gelderland, 280. daer over van onrechtvaerdigheyd beschuldighd, 281. neemt eenighe V-elouwsse Steden in sijn eed, 282. ende Wageningen, na een beleg, 283. vword, na eenighe geleedene aenstooten, van de Geldersse bezwooren, 285. 288. dood van sijne vrouw Marie, 286. sijn be-steek met Jan den tweeden Hertogh van Cleve, 286. maekt zich met ge-vveld Vooghd van de Stichten van Luyk en Utrecht, 287. vword Rooms Ko-ningh gekroond, ende ontzet Teroane, 289. binnen Bruggen gegijzeld en in gevaer sijns levens, 291. dreyght het vveyffelende Gelderland, 291. 292. 301. verdraeght met Vrankrijk en Vlaen-deren,

B L A D - W Y S E R.

deren, 292. verbint sich met de Cleve-
naer en Gulicher tegen Vorst Karel,
311. neemt eenighe Geldersse plaetsen
in, 312. sterft, 353.
Maximiliaen van Egmond sterft, 481.
Maximin Keyser verwoest wijd en breed
Duytsland, 18.
Mechelen by Gr. Reynald vercoft aen den
Vlamingh, 122. tusschen den Braban-
der en Vlamingh verdeyld, 125. Her-
togh Arnold toegekend, 233.
Mechtelt van Gelder trouwt met den Gra-
ve van Blois, voorwendende de naeste
erve te zijn tot Gelderland, 154. neemt
met haer aenhangh eenighe plaetsen in,
154. maekt een zoen met eenighe edele,
158. ende een verbond met zes Steden
en de meeste Ridderfchap, 159. 160.
sterft binnen Huysen, 162.
Medenblick door de Geldersse uytgeroofd,
349.
Megen, Gelders, 123.
Meynard Ham verrast met sijne Geldersse
Keyderland voor Balthasar van Esens,
ende verlaet de Oostvriessen 416. plaegt
die van Groeningen, en bewalt Dam,
423.
Meynwerk Abt van Paderborn schenkt
veele inkomsten van Veluwen aen sijne
Abdye van Abdinkhoven, 55.
Menapiers vvorden van Cæsar beroofd,
ende van de Uspiers verclœkt, 2.
Mengoos, vijfde Vooghd van Gelder, 50.
51. Sijn lof en kinderen, 52.
die *Menhoevens* in oorlogh met den Bis-
schop van Munster, 97.
Michiel van Pomerén, Drost te Hattem,
struykelt voor Steenwijk, 364.
Milanen uytgeroyd door Keyser Frede-
rick, 78.
Monickhuysen gesticht by Reynald den
tweeden, 120. Catharine van Beyeren
aldaer begraeven, 172. met haer man
Hertogh Willem, 175.
Moord van den Hertogh van Orleans, 179.
van Jan Moor, 179. van den Bisschop
te Luyk Lodewijk van Borbon, 286.
Muyden verkloekt door de Geldersse, 326.
door verdragh vveder geruynd, 327.
Munster door de dollen Weder-doopers,
421. ende daer na door den Bisschop
vveder ingenoomen, 422.
Munte door Keyser Rudolf aen Grave
Reynald verleend. 101. Plackaet van
de Munt uitgegeeven by Willem van
Gulich, 167. by sijn broeder Reynald,
177. by Maxmilraen, 293. by Keyser
Karel, 486.

N.

N*Aerden* door de Spaniards uytge-
roofd, 526.
Nassouw, en oudheyd van 't selve Huys 69.
Stam-boom van eenighe Graven, 440.
Nyenbeek aen de Yssel, 162.
te *Nykerk* een Burght gebouwd, 248.
van daer een grift naer Wageninghen
aengevangen te maeken, 310. 311.
de zelve Veste door Hertogh Karel na
een belegh gewonnen, 307. door de
Bisschopsse geplonderd (siet hier na
mede 't vvoord *Velouw*) 327. verjaeght
Deuverden van Voort met sijne Amers-
foorders, 461. brief, vvaer by Ny-
kerk tot eene Stad vvord gemackt,
582.
Nymegen verwoest van den Noord-man-
nen, 38. verbernd en uytgeroofd, 44.
van Keyser Otho besocht, 48. (wiens
moeder daer sterft) 51. daer na van
Keyser Henrick, 54. 72. 't Valk-hof
aldaer belegerd door Balduin van Vlaen-
deren, 56. ende de Keyser daer binnen,
56. door Keyser Freder. vveder op ge-
timmerd, 78. het Burg-graeffschap op-
gedraeghen aen Dirk van Cleve, 56.
Premonstraeten Clooster aldaer ge-
bouwd, 74. Otho van Nassouw, met
den Tol en Burght beleend, 82. Jans
Gasthuys tot Nymegen gebouwd. 86.
Nym. heeft gelijke vryheyd als Aken,
92. 235. Otho de driede met de Stad
en 't Rijk beleend, 94. Stevenskerk ge-
timmerd, 96. ende een Clooster, van
Stilmanskercken, 108. De Bisschop van
Colen geeft den burgeren eenighe vry-
heyd, 108. haer voor-rechten beeedigd
by Reynald den drieden, 132. by Ar-
nold, 210. de Stad gedreyghd met een
groot verraed, 144. over-gegeeven aen
Karel van Burgondien, 270. Karel be-
veelt een grift te maeken tusschen Nym-
en Arnhem, 420. brand in de Stad,
427. eene van de voornaemste hoofd-
steden van Nederland, 482. Anne, des
Keyfers dochter, en bruyd van Philips,
tot Nymegen, 519. Handvest, gebie-
dende de vveder-sprookene vonnissen
niet wijder dan naer Aken te brengen,
561. van de onkosten van 't klaeringhs-
gericht, 562.
die van *Nymegen* ontslaen sich van den
eed van Reynald den eersten, 113.
haer vvord een stille-zaet gegund van
die van Cobelens, 113. sijn tol en
schot-vry door 't geheele Rijk, 141.

B L A D - W Y S E R.

- mede tol vry door Braband, 182. leenen geld aen Arnold, 212. helpen en verharden die van Driel tegen den Vorst, vermeersteren Bueren en Lobeek, 241. leggen Arnold verscheyde gebreeken te last, 248. hiffen sijn zoon, wijf ende de landschap tegen hem op, 250. vvorden in den Keyserl. Acht gedaen, 251. giffelen Fred. en Willem van Egmond, 279. dwinghen Maxmiliaen tot het opbreeken, 306. verdraeghen met die van Venloe, 379. bannen de Jesuijten uyt hunne Stad, 487.
- Nieuwoort* door de Geldersse, onder 't bestand, ingenoomen, 345. geplonderd, 349. verbrand, 357.
- Nieuw-stad* door Hertogh Willem in brand gesteecken, 171. over-gegeeven aen Maxmiliaen, 312.
- Noordmannen* stroopen op de Fransse en Nederlandssse oevers, 36. verwoesten Wijk, Utrecht, Nymegen en andere plaetsen, 38. verbernen Wijk, 38. schenden Nymegen en de Betouw, 44. bekoemen Normandyen in Vrankrijk, 45. vverden by Loeven afgerost, 46.
- Norits* bedenkt een nieuwen vond om brieven te bestellen, 552.
- Nuys*. Graven van Gelder Vooghden van Nuys, 82.
- O.
- O** *Ten en Dieghden Gelders*, 232. 233. 238. 239.
- Onderzoek* na 't geloof, by de Nederlanders vervloekt, 505.
- Oostergoo* en *Westergoo* in Vriefland, twee twist-ballen tusschen den Hollander en Bisschop van Utrecht, 77. 79. 80.
- Orleans* ontzet door eene maeghd, 220.
- Osuald van den Bergh* soent met Hertogh Karel, 328. 339. twist met den Vryheer van Wisch, 413.
- Otho Heer van Bueren*, Burght-waerder van Gelder, 162.
- Otho van der Lip* Bisschop zelf en met sijn heyr verongeluckt by Koeverden, 90.
- Otho van Nassouw*, Veld-heer tegen de Hongeren, 49.
- Otho van Nassouw*, eerste Grave van Gelder, 69. Of hy eerst getrouwd is aen Adelheyd van Pont, of aen Sophie van Zutven? 70. sterft, 74.
- Otho van Nassouw*, de tweede, 82. treckt met den Keyser tegens de Turken, 83. helpt den Stad-houder van Koeverden tegen sijn Bisschop, 84. vecht aen de Grebbe met den Grave van Holland, 84. dwinght Over-Yffel; vvord door list gevangen, 85. ende voor groot geld gelost, 86.
- Otho van Gelder* vvord 33^e. Bisschop van Utrecht, dan onlanx daer na af-lijvigh, 88.
- Otho* de driede, 92. bemuyrt eenighe vleecken, 92. vveygert de Keyserl. kroon, 95. lijdt aenstoot van Bisschop Henrick van Vyanden, 95. vvint de Momberschap over den jonghen Grave Floris met de vvapenen, 97. staet mede na de Vooghdy van Braband, 97. vvord genoemd de edelste onder de Duytssse Vorsten, 99.
- Oudewater* door de Spaniards uytge-moord, 532.
- d'Over-Yffelsse Steden* door de Geldersse aengeklaeghd, 185. de inzaeten stee-kende in groote ellenden maeken een schandigh verbond met Vorst Karel, 369. af-keerigh van de Geldersse, 394. van de welke sy zeer benauwd worden, 396. maeken een besteck met den Keyser, 397. de Geldersse Vestingen aldaer door Schenk ingenoomen, 400. ende door Floris van Egmond, 404. d'Over-Yffelsse vvillen geene Cancellij lijden. noch haer geld hebben afgesteld, 486. 510. hulden met grooten pracht hun Stad-houder den Grave van Arenbergh, 490.
- P.
- P** *Alts-graven* aen den Rhijn uyt het Huys van Gelder, 442.
- Persinger Slot*, 318. 321.
- Pest-vuyr* door 't Christenrijk verspreyd, 136. 137. 172. 228. 333. 244.
- Peter van Gelder* bastaerd, komt met list uyt de boeyen, 422.
- Peters-poel* een Clooster by Bommel, 178.
- Philips van Burgondien* vvord Bisschop, 350. vvapent sich langhsaem tegens de Geldersse, 362.
- Philips van Oostenrijk* ontzegt de Geldersse door een Herout, 318. neemt etlijke Sloten in, 319. ende schier half Gelderland, 321. verdraecht met Karel van Gelder, 322. lijdt gevaer op zee, 323. bestraft Karels af-valligheyd en sterft in Spanien, 324.
- Philips* de tweede komt naer Nederland, 481. vvord over al ingehuld, 482. trouwt met Marie van Engeland, 486. met Elizabeth van Vrankrijk, 500. vvord

B L A D - W Y S E R.

vword by sijns vaders leven erfheer, 489.
 de Geldersse geeven hem eene geld-bee-
 de, 491. wint den slag voor S. Quintin,
 492. voor Grevelingen, 493. maekt
 vrede met Vrankrijk, 499. is fel op de
 Calvinisten, 504. heeft voor Nederland
 tot een Rijk te maeken, 510. doet aen
 de Hollanders een bod van vrede, 532.
 vword afgezwooren by de Staeten, 553.
Philips van Momorancy, Grave van Hoorn
 onthald, 515.
Philippe van Gelder trouwt aen René van
 Lotringen, 289.
Pondschattingh wyt-geset, 307. 354. 414.
 415. 427. 451. 491. 518. 537.
Pont, een dorp by Gelder, het stam huys
 der Heeren van Pont, eerste Vooghden
 van Gelder, 43.
Puderoy gesticht of vernieuwd door Mo-
 liard, 141. met Block-huyfen door de
 Borgoensse benauwd, 320. de Hollan-
 ders daer voor wegh gedreeven, 325.
 587. daer na door de zelve veroverd,
 326. 587.
Putten en Puttensteyn by Elburgh. *Her-
 bern van Puttens* hoogmoed, ende sijn
 verschil met den Bisschop van Utrecht,
 156. ontfeght die van Kampen, 157.
 Puttensteyn door den Bisschop bevocht-
 ten, veroverd ende geslecht, 158.

Q

de **Q** *Vaeden*, een volk in Gelderland,
 23.

R

de **R** *Aesfelden* handelen met Vorst
 Karel, 357.
Randeraed en *Linnich* by de Vorst van
 Gelder aengekocht, 231.
Randwyk. De Randwicks leen-plichtigh
 aen Holland, 110. *Gysb. van Randwyk*,
 188. 286. *Rutger* 278. *Ioost*, Burgh-
 grave, 426.
Ravensteynse tol ende de Geldersse klagh-
 ten daer over, 235. *Ravesteyn* door
 Will. van Cleve aen Koningh François
 opgedraeghen, 454. ende te leen aen
 den Keyser, 464. 477.
Ravenswaeyse Slot ingenoomen door de
 Borgoensse, 324.
Reynald de eerste, achtste Grave, meynt
 gerechtigd te zijn tot het Hertoghdom
 van Limburgh, 100. 102. steeuwicht
 sich met bondgenooten, vvaer onder
 sijn swagher Walraem van Valkenburg,
 tegen sijn vyand den Brabander, 102.
 vverd in den slag van Woeringen ge-

wond en gegreepen, 106. geeft vier
 Steden tot sijn los-loon, Duysburgh,
 Wassenburgh, Hervy en Spremont, 107.
 vword van den Keyser beschonken met
 Vrieland, 107. helpt sijn schoon-vader
 Guido van Vlaenderen tegen de Fransse,
 110. vverd door sijn zoon op 't Slot van
 Montfoort verseeckerd, 114. Sijne dood,
 wijven en kinderen, 116.

Reynald de ionghe neemt sijn vader gevan-
 ghen, ende by des selfs leven 't bewind
 aen, 113. 114. is in oorlogh en twist
 met Lodewijk Bisschop te Munster, 115.
 die daer na word gemiddeld, 121. trouwt
 met Sophie van Berthout, 118. treckt
 met den Keyser naer Italien, 119. verslaet
 een grooten hoop Luyker-waelen, 120.
 maekt, neffens andere Vorsten, met
 Vrankrijk een verbond tegens Braband,
 121. hertrouwt met Eleonore van En-
 geland, 122. spant met den Vlaming op
 nieuws in tegen Braband, vuint 't Hertog-
 genraed en Tiel, 122. in Schotland ge-
 vanghen en vveder ontbonden, 124. helpt
 den Clevener tegen den Biss. van Colen,
 en slaet de Vriessen by Vullenhoe, 125.
 Verselschapt sijn swagher Koningh E-
 duard in den Franssen oorlogh, 126.
 van vvien hy 1000. jaerlijxe ponden
 sterlinx, ende van Keyser Lodewijk den
 naem van Hertogh ontfanght, 127. ver-
 slaet over de 200. Fransse, 128. valt
 schielijken dood uyt sijn stoel, 130.

Reynald van Nassouw de driede, tweede
 Hertogh, 132. Verselschapt sijn oom
 Eduard in den Franssen oorlogh, 134.
 trouwt Marie van Braband, 135. vverd
 by Tiel in een slag door sijn broeder
 Eduard gegreepen, 142. ende, na een
 tienjaerighe giselingh, vveder in sijn
 stoel g zet, stervende onlanx daer na,
 148.

Reynald de vierde, van Gulich, geeft Em-
 merick tot sijn los-loon, 170. maekt een
 verbond met den Hertogh van Orleans,
 174. vword gehuld, 175. klaeght over
 de heb-siekte van den Clevener, 176.
 vverd ontfeyd van sommige vreemde
 luyden, 177. Ontzet Gorichem, welke
 Stad hem door sijn swagher Arkel vverd
 opgedraeghen, 179. maekt een verbond
 met Hertogh Anthonis van Braband,
 180. 181. besweert de Vryheeden van
 Gorichem, 180. maekt een besteck met
 de Arkels, 183. onthaelt en vvaerschout
 den Grave van Holland, 184. treckt
 naer Vrankrijk op de begraffenis van den
 Hertogh van Orleans, 185. beoorloght

B L A D - W Y S E R .

- die van Utrecht en Amersfoort, 189. hengelt om Amersfoort, 190. moeskopt in 't Sticht, 192. Syn dood, en lof, 193.
- Reynald van Valkenburgh*, by den Brabander gegijfeld, vword van Grave Reynald verborghd, 115. syne Stad van den Brabander ingenoomen, 121.
- Reyner van Gelder* bastaerd, een dapper Krijghsman, 321. 332.
- Renes. Jan van Renes* vverft bystand van den Keyser tegen den Grave van Holland, 110.
- René van Chalon* Prins van Oranie trouwt eene dochter van Lotringen, 452. sijn heyr verslaeghen door Rossen, 457. vvint en verwoest etlyke Steden in Gulicherland, 459. ontzet Hensbergh, wint Montioye, 461. vvord Stadhouder van Gelderland, 468. blijft voor S. Desir, en maekt Willem van Nassouw syn erfgenaem, 478. Sijn graf-schrift, 479.
- Renkumse* Graven, en haer Stam-boom, 59.
- Rennenbergh* verovert, voor de Staeten, Leeuwarden, Groningen, 538. ende Kampen, na een beleg, 539. valt af, en levert Groningen aen den Koning, 548. syne dood en deughden, 551. 552.
- Renoy* bemaghtighd, 317.
- Requesens* Spaensse Stadhouder van Nederland, 527. syne vloot door de Zeeuwen geslaeghen, 528. noch eens door de Hollanders, 529.
- Rhienen* door Classicus bevochten, 15. bemuyrd door Bisschop Arkel, 137. door Hertogh Karel verrast, 396.
- Rhijns* over-loop na den Wael-kant, 288. hoe wijd Gelderland lanx den Rhijnstroom is gerechtighd, 422.
- Richard van Gelder* vvord Bisschop tot Luyk, 55.
- Ridder-bende* by Vorst Karel op gericht, 411.
- Ridderschap* uyt de landen van Cleve, Gulich, Bergh, Mark en Ravensburgh, beteykent het verbond van de Vorsten van Gelder en Cleve met de landschap, 432.
- Robert*, zoon van den Bergh, sterft, 221.
- Robert*, eerste Heer van Heusden, trouwt een dochter van Engeland, 39. sterft, 47.
- Robert van Heusden* te Bommel door de Borgoensse t'onrecht gedood, 330.
- Romen* door Borbon voor den Keyser ingenoomen, 387.
- Rosendael* aen Willem van Scherpenzeel vereerd, 426.
- Rossen. Marten van Rossen* Gelders Stadhouder over Vrieland, 352. daer na over Utrecht, speelt den Bisschop een poets, 391. word Maerschalk van Karel, ontsteekt het krijghsvolk door sijn toespraek, 398. plondert den Haegh, 399. voert de syne vveder naer Utrecht, en slaet de Bisschopse in de Betouw, 400. tracht Hasselt te ontfetten, 402. Veldheer van Willem van Cleve, 455. verwoest Braband, verovert het Huys te Hooghstraten, 456. slaet en verstroyt door een nieuwen streek het heyr van den Prins van Oranie, en doet Antwerpen te vergeefs opeyssen, 457. ende daer na Loeven, 't vvelk door de leer-ieughd mannelijken vvord verdedighd, 458. verovert en plondert Eyndhoven, Helmond en Amersfoort, 461. gaet in Keyserlijken dienst, 468. vverft volk tegen de Fransse, 483. vvint Estenay, Heldin, en verschrickt Parijs, 484. vvord Stadhouder van Lutzenburgh, 485. sijne dood en roemruchtigheyd, 488.
- Rothar van Gelder* Bisschop tot Paderborn, 57.
- Rudolf van Diephold* ingedrongen Bisschop 211. rooft in Gelderland, 216. &c.
- Rudolf van Koeverden*, vermits syne wederspannigheyd, aen den hals gestraft, 90.
- Rudolf van Lennep* Ritmeester, 335.
- te *Ruermond* eenighe Cloosters gesticht, 91. de Stad blijft Hertogh Arnold getrouw, 250. haer vryheden beswooren, 301. gewonnen door Maxmilien, 306. vveygert eerst een Bisschop aen te neemen, 504. door den Grave van Hohenlo te vergeefs belegerd, 538.

S.

- S Aliers*, door Keyser Julianus getemd, 22. in de Betouw bevochten, 23.
- Salisse wet*, 26.
- Saxenaers* eerst in oorlogh tegen Karel de Groot, laeten sich daer na doopen en temmen, 34. 35. 36.
- Schaanhoven* door de Geldersse beloerd, 397.
- Schorffe Koningen* uyt het Huys van Gelder, 441.
- Schrassert, Herman en Otho*, Dijkgraeven, 326.
- Seinare van Lotringen*, wijf van Henr. van Gelder, en haer voor-ouders, 80.
- Sicambers* vlieden voor Caesar in de wouden, moeskoppen op die van Ubich en Tongeren, ende verslaen met 500. ruyters 5000. Romeynen, 3. kloppen het volk van Lollius, ende maeken vrede met Augustus. 4. vvorden van Tiberius tot

B L A D - W Y S E R.

- tot 40000. verplaeft, 5. dienen tegen de Thraciers en rinkelroyen in Vrankrijk, 7. helpen de Romeynen in Britanniën, 9. komen tot de fchouw-speelen van Keyfer Titus binnen Romem, 16.
- Sifrid*, Biffchop te Colen, fluyt Adolf van den Bergh in een honigh-kouw, 108.
- Sylvanus* een Vrank tot Keyfer op geworpen, en daer na omgebragt, 21.
- Slagh van Woeringen*, 105. 106. 107. *Cressy*, 134. op de *Maes* tuffchen Keyferin Margriet en haer zoon Willem van Holland, 138. *slagh van Bordeaux*, 140. *Baefwijler*, 147. 148. van de *Grave* tuffchen de Brabanders en Will. van Gulich, 165. 166. tuffchen de Engelfte en Hollanders te *Brouwershaven*, 212. *slagh van Wachvendonk*, 261. van *Apperloe*, 361. van *Geelmuyden*, 365. van *Jengum*, 416. *Hilligerlé*, 514. *Jemingen*, 516. *Gemblours*, 538. *Hardenbergh*, 548. 549.
- Sloten van 't Borgoens* belegh verlaeten, 346. door *Waffenaer* sterk bevochten, 373. met verdragh veroverd, 374.
- Sneek* door de Borgoensse belegerd en verlaeten, 346. de burghery klaeght van gebreck en mort teghen de Gelderffe, 365. 366. begeeft haer tot den Keyfer, 367.
- Sophie van Berthout* getrouwd met *Reynald den tweeden*, 118. sterft, 120.
- Soraen* een Bataviërs Ridder, en fijne fwemkunt, 17.
- Spaniards* gedwonghen Nederland te verlaeten, 501.
- Spookery* op 't Huys ter Leede, 196. binnen *Gorichem*, 204. in Gelderland, 290.
- Staverden* op de *Velouw* vereerd met Stads vryheyd, 107.
- Staveren* door de Keyferffe verrast, 367.
- 't *Slot* door de Staeten gewonnen, 552.
- de *Stedinghers* aen de *Weser* uytgeroyd van verfcheyde Vorften, 93.
- Steenwijk* keert de Gelderffe van de veften, 364. werd daer na door *Marwijk* verrast, 373. 374. en wederom verlaeten, 374. door *Rennenbergh* belegerd, 550. ende door de Staeten ontzet, 552.
- Sterfte* onder de *Grooten*, 494. 517.
- Stert-ferre* ende verfcheyde beduydingen over de zelve, 526.
- Stil-stand*. fiet *Verdragh*.
- Stoutigheyd* verweckt dickwijls bevingh in de leden, 197.
- Strada* *Jesuijt* befchuldighd van vleyery, 550. van onkund van naemen, 553.
- Stralen* verbrand door de Brabanders, 165. gewonnen door *Maxmiliaen*, 312.
- Struykroovers* in Gelderland, 493. 500.
- Swydewind*, bewaerder van *Puderoy*, en fijne vroomheyd, 325. 326. 587.
- Sufteren*, wel eer een Gelderffe Stad, 101.
- Swaenenburgh* aen de *Yffel* belegerd en veroverd, 211.
- Swaenen-tooren* te *Cleve*, ende oorsprongh van die klucht, 37.
- Swartzenburgh* verdedicht *Venlo* zeer manlijken, 329. dient de Gelderffe in *Vrieftland*, 337. &c.
- Swarte bende* eensdeels geflaeghen, 340.
- Sweer van Kaylenburgh* vvord met geweld uyt fijne Biffchops stoel gekeerd, 211. brengt met list Gelderffe binnen *Amersfoort*, 213. sterft van hertzeer, 224.
- Sweer van de Sande*, gefchut-meester van *Vorst Arnold*, 238.

T.

- T** *Anceelin Ketter*, ende fijne vervoerlijke leere, 75.
- Tanfane*, Tempel van de *Oethmarffens*, verwoeft, 6.
- Teysterbandffe Graeffchap* aen de kerk van *Utrecht* gefchonken, 54. Stam-boom der *Graven*, 69.
- Tessel* en *Wieringen* door de Gelderffe gebrandschat, 364.
- Thomas de Kempis* vverd gebooren, 162. vvord *Monick* op den *Agnieten bergh* by *Swol*, 172. sterft, 266. dood van fijne broeder *Ian*, 266.
- Tiberius Nero*, naderhand Keyfer, ende fijne krijghs-pleegingh tegen de *Duytffers*, 5.
- Tiel* gefield onder 't *Bifdom* van *Utrecht*, 31. 46. 48. verbernd door de *Noordmannen*, 52. daer na door ongeval, 76. 163. 212. *Tielsse tol*, 80. *Tiel* ingenoomen door den *Hollander*, 85. oorlogh om *Thiel* tuffchen den *Brabander* en *Otho den drieden*, 99. *Tielerdijk* door gefteeken, 100. *Tiel* door *Grave Reynald* bestormd, 103. door den *Brabander* bemuyrd, 110. door *Heer Otho* van *Buyren* uytgeroofd, 113. de *Domheeren* van *Tiel* naer *Arnhem* verplaeft, 113. 120. 575. 576. de *Duytffe Heeren* in haer plaets komende, 120. *Tiel* door *Reynald* ingenoomen en ontveft, 122. *Tiel* en *Herwarden* tegen *Heufden* verwiffeld, 123. ingenoomen door *Reynalds* aenhangh, ende de *Walburghs tooren* verbrand, 138. daer na gewonnen door *Varick*, doch vveder verlaeten, 155. noch eens veroverd door *Bredode*

B L A D - W Y S E R.

derode voor Blois, 157. en eyndelijken door Hertogh Willem, 162. Een oproer binnen de Stad, 161. een houten tooren gezet op de Martenskerk, 165. 225. 233. de Walburgs kerk herbouwd, 173. Keyser Sigismond te Thiel, 186. oorlogh aldaer af gekondighd tegen de Hussijten, 191. de Stad te vergeefs bestormd door Bisschop Diepholt, 216. ende door den Heer van Buyren beloed, 217. door de Keyserse dapper aengetast ende met groot verlies en schande verlaeten, 408. verschil om den Meurssen tol aldaer, 450. 491. die van Tiel in vyandschap met die van Wageningen, 461. boeken-kasse der Stad, 486.
de *Tongerse* vallen Civilis toe, 13.

V.

V*ariëk*, ofte *Vanderick*, met den voornaem van *Goswin*, beklimt Bommel, 145. en wint daer na Tiel, 155. *Varneburgh* Bisschop t'Utrecht van eenighe ballingen gevangen en geschat, 146. *Varus Quintilius* door Arminius en de Duytssers verslaeghen, 5. *Vckermeer* door de Gelderse belegerd, 320. *Velleda*, Vorstin aen de Lip, 13. *Velouwe* oude plaetsen aen de kerk van Utrecht geschonken, 39. de Velouw aen Grave Otho gegeven tot een onderleen door Boullon, 73. daer na tot een erfelijk houwlijx-goed aen Henr. van Nassouw, 76. Oorsaek van geschil tusschen den Bisschop, die ze inneemt, ende de Graven van Gelder, 81. 83. 't welck daer na werd beslecht, 84. Velouw vvederom uytgeroofd, 86. 95. 190. 192. 216. 308. 310. 349. 361. 364. Eyndlijk besteck, dat de Velouw alleen uyt des Bisschops handen zoude ontfanghen vworden, 111. Land-gericht van Veluwen, 240. *Venlo* tot een Stad gemaekt, 129. 564. ingenoomen door den Grave van Blois, 155. belegerd door Arnold, 250. de Raed aldaer hersteld, 252. de burghery onrustigh, 307. de Stad van de Borgoense driemaal bestormd en met groot verlies verlaeten, 329. 330. eenighe besettelinghen der Stad door Parma verslaeghen, 543. *Veneeslaes* Hertogh van Brabant, gevangen in den slag van Baetwijler, 147. 148. vveder gelaekt, 154. verdraeght met sijne onderzaeten, 157.

Verdragh van de Graven van Vlaenderen en Gelder met den Hertogh van Brabant, 123. tusschen den Grave van Blois en de meeste landschap, 159. 160. tusschen de Hertoghen Anthonis van Brabant ende Reynald van Gulich, 180. 181. tusschen de Ridderfchap en Steden des Vierdeels van Nymeghen, 188. bevestighd by Reynald, 189. tusschen Reynald en Bisschop Diderick van Colen, 193. van Vorst Arnold met de landschap, 209. 210. 228. 229. 234. 243. met Jan van Loon Heer van Gulich, 214. met Bisschop Diephold, 218. 219. met Philips van Burgondien, 226. met Adolf van Cleve, ende andere Heeren, 227. van *Catharine van Gelder* met den Bisschop van Luyk, 277. tusschen Maxmiliaen en eenighe gedeelten van Gelderland, 284. bestand tusschen de Vorsten van Gelder en Oostenrijk, 309. 310. verbintenis tusschen Maxmiliaen ende den Clevenaer en Gulicher, 311. wapen-rust tusschen de Vorsten van Gelder, Gulich en Cleve, 313. 316. 317. verdragh van Vorst *Karel* met de landschap, 314. 316. 414. 415. 427. 429. 430. 431. tusschen de Gelderse en Groningers vvegen den handel, 317. van Karel met Philips den eersten, 322. met den Grave van Benthem en de Groningers, 339. 351. met den Hertogh van Brunswijk, 345. 346. met de Vriesen, 352. met die van Zwol, 359. met die van 't Sticht en Zwol, 381. vredes verdragh met den Keyser, 409. 410. 426. met Enno Grave van Embden, 419. met Koningh François, 420. met den Koningh van Denemarken, 423. met de landschap en Willem van Cleve, 430. tusschen Bisschop Henr. van Beyeren en Keyser Karel, 395. stil stand tusschen die van de Veluw en 't Graefschap ende Over Yffel, 462. Verdragh van Venloe, 466. tusschen de landen van Cleve en Gelder, 476. tusschen de Nederlanden en 't Roomse Rijk, 480. tusschen de Koninghen van Vrankrijk, Spanien en Engeland, 499. vrede-maeking van Gent, 534. Verdragh van Utrecht, 544. voorflagh van de Koelste vrede, 546.

Villich een Clooster by Bon gesticht van Vorst Mengoos, 51.

Vincent Grave van Meurs baldaedigh tegen Vorst Arnold, 235. 236. 239. 247. vverd Stadhouder in 't af wesen van Adolf van Gelder, 265. sterft, 314. sijn

B L A D - W Y S E R.

- zijn zoon Bernaerd door de Geldersse
 uyt de Franse gijfelingh vry gekoft,
 315.
Vlaemse Graven vervolgens op-geteld,
 151.
 die van *Vlissingen* vallen den Spaniard af,
 en hanghen Pacieco op, 521.
Voogden van Gelder en haer Stam.boom,
 58.
Vrankrijx rampfaeliche staet, 192. 220.
Vrede, siet *Verdragh*.
Vriesen door de Romeynen van den Yffel-
 kant afgedreeven, 5.
Vriesland van 't Vlie tot de Eems aen Rey-
 nald van Gelder geschonken, 107. 127.
 door Juriaen van Saxen verkoft aen
 Karel van Oostenrijk, 341. door den
 Keyser de Geldersse af-gewonnen, 374.
Vriese oorlogh tusschen Albert en Jurien
 van Saxen ende Edzard Grave van
 Embden, 314. 315. 332. 333. &c. Een
 goed deel des lands neemt de Geldersse
 binnen, 337. de Geldersse Vriesen doen
 eene bezendingh na Vrankrijk, en
 drijven een vry volk te zijn, 342. 343.
 bepleyten haer zaek voor Koningh
 Francois tegen de Spaense, 347. leg-
 gen Vorst Karel eenighe voor-waerden
 voor, 352.
Urk aen Grave Wijchman van Zutven ge-
 schonken, 51.
Uspiers verkloeken de Menapiers, 2,
 kloppen 't volk van Caesar, dan lijdē
 daer na gelijke beurt, 3. bestaen een
 stout stuck met de Romeynse schepen,
 16.
Urechtse Bisschoppen geeven voor, Leen-
 heeren te zijn van een deel van Gelder-
 land, en andere gewesten, 53. 54.
 't Getal en naemen van alle Bisschop-
 pen, 149. 150. Klaghten van de Gel-
 dersse teghen 't Sticht, 252. van de
 Stichtse tegen de Geldersse, 257.
Urecht door Grave Willem belegerd en
 vveder verlaeten, 133. staet in onge-
 nade by Hertogh Reynald, 189. die
 van de Stad stellen haer goud en zilver
 te pronk, 224. Utrecht door de Gel-
 dersse schier ingenoomen, 320. de
 burghers lief-kooften onsen Vorst, 328.
 stellen sich tegen den Raed, 382. en
 Geestelijckheyd, 383. 384. neemen
 Geldersse hulp-troppen in de Stad, 388.
 bepleyten hun zaek tegen den Bisschop,
 393. de Stad door den Bisschop be-
 loerd, 396. de kerkelijke beelden en
 vaeten gesmolten tot behoef van het
 krijghs-volk, 405. de Stad verraede-
 lijken gewonnen, ende de Geldersse, na
 sellen vveder-stand, uytgedreeven, 405.
 406. de Stad en 't Sticht zweeren den
 Keyser, 411.
Vullenhoe bepand aen Gr. Reynald, 114.

W.

- W**achtendonk een Gelders leen, 168.
 228. verpand aen Otho Schenk,
 351. de zelf-keur van den Raed
 haer benoomen, 413.
Wageningen door Civilis bestreedē, 15.
 vverast door den Bisschop van Utrecht,
 192. tol-vry te vwater door 't Vorsten-
 dom, 258. 581. door de Cleeffse ver-
 overd, 261. door Maxmiliaen belegerd
 en gewonnen, 283. vvalght van 't Bor-
 goense jock, 293. 294. 322. ingenoo-
 men door Hertogh Karel, 302. de Raed
 aldaer van hem gewaerschouwd, 304.
 308. door de Borgoense sterk doch te
 vergeefs belegerd, 323. de burgers ge-
 veylighd van den Bisschop, 407. daer
 na van den Keyser, 461. de landschap
 verbiedt den burgheren het Huys te
 slichten, 449. doen en lijdē vyand-
 schap aen en van de Tielse, 461. gee-
 ven met groote moeyten de sleutels der
 poorten aen den Slotwaerder Salland,
 502. vworden seer gequeld door de
 Spaense bezettelinghen, 524. eenighe
 vryheyd haer toegestaen, 531. schants-
 korven gemaekt op de vvalen, 542. de
 burgers vvinen Groensfort, 551. Vier
 hand-vesten, rackende zekere vryhee-
 den van Wageningen, 580. 581.
Walraem van Valkenburgh met zijn swa-
 ger Reynald van Gelder strijdigh tegen
 den Brabander, 102. 103. 104. gevan-
 gen by Woeringen, 106. breekt los,
 dan vword daer na in sijne Stad bele-
 gerd en verbeeden, 107.
Walse Nederlanden vallen de Staeten af,
 544. 545.
Wassenaer met den voornaem van Jan,
 door de Geldersse gevanghen ende door
 Karel in een yseren kouw geslooten,
 331. 361. Keyserlijk Veld-heer in Vrief-
 land, 't vvelk hy de Geldersse af-han-
 digh maekt, 371. &c. sterft aen sijne
 vvonden, 374.
Wassenburgh, Geldersse Stad, 74. 81. 102.
 vverd beloofd aen den Brabander, 107.
 ende van hem vernield, 108. word daer
 na Cleefs, 477.
Water-vloeden, 81. 129. 145. 158. 175.
 227. 232. 519.

B L A D - W Y S E R.

- Weder-doopers.* Siet *Munster*, en *Jan Willemfz.*
- Weert*, een Gelders leen, 237.
- Wesemael* met Hertogh Arnold twistigh over Mechelen, en anders, 225. 230. 233. 238. 239.
- Wevelickhoven* sterft. Zijne straffigheyd en ontfagh, 168.
- Wesop* verkloekt door de Geldersse, 326. door verdragh vveder geruynd, 327.
- Wiard van Bolswart*, Zee-overste van Karel, 373. van de Borgoenfse onthoofd, 374.
- Wichard* eerste Vooghd van Gelder, 43.
- Wichard*, vierde Vooghd, 49.
- Wichard*, zevende Vooghd, 55. vverd voor Dort gevanghen, 57.
- Widekingh*, Koningh der Saxen, ende zijne hals-sterkheyd in 't ontfangen van den doop, 34. ende vvederspanningheyd tegen Karel de Groot, 35.
- Wyk te Duerstad* bevochten van Civilis, 15. verwoest en verbarnd van den Noord-mannen, 38. bemaghtighd van Erick den Deen, 39. een Gelders leen, 129.
- Wikingh* fefte Vooghd van Gelder, 53.
- Wildenburgh* door den vyand belegerd, 325.
- Willelm van Gelder* vword Biffchop t'Utrecht, 56. van den Keyfer beschonken met Holland, 70. loopt groot gevaer op zijn Jerusalemsse reys, 71. helpt Gouvert met den Bult Holland inneemen, ontfet hem t'Alkmaer, ende verdedight den Keyfer tegen den Paus, 72.
- Willelm van Holland*, Heer der Vriesen, springht uyt de banden, en trouwt daer na Aleyd van Gelder, 84. 85. ontzet zijne nichte Ade met haer man den Grave van Loon uyt Holland, 87.
- Willelm Grave van Holland* vword Keyfer, 94. na een belegh, meester van Aken, ende daer binnen gehuld, 95. verslaet de Vlamingen, 96.
- Willelm* de vierde sneuvelt met al zijn heyr in Vriesland, na de wijchelingh van onsen Reynald, 133.
- Willelm van Gulich*, de vader, verrast ende verlaet vvederom Tiel, 155. sterft, 168.
- Willelm van Gulich*, de jonghe, vword van den Keyfer erkend Hertogh van Gelder, 154. 161. 162. trouwt met Catharijn van Beyeren, 161. vuint Gennep ende slaet den Heer van Voorst, 162. veroverert Tiel, ende treckt naer Pruyffen tegen de ongeloovighe, 162. vuint de Stad Grave, en doet de Hertogin van Braband ontzegghen, 163. breekt de vrede, over ijlt vvederom de Stad, ende maekt zich een leen man van Engeland, 164. tot groot hart-seer sijns vaders. Ontfet de Grave, ende slaet des vyands heyr, 165. 166. Dan moet, vermits d'overkomst van den Franssen Koningh met 100000. mannen, den oorlogh en zijn Engels verbond staeken, 166. 167. te Slage gevangen en weder los gelaeten; slaet goude en zilvere munte, 167. maekt Fred. van Blankenheim Biffchop tot Utrecht, 168. dreyght den Biffchop van Colen te bezoeken, die over 't Ampt Zullich met hem verdraecht. Jaeght den Grave van S. Paul op de vlucht, sticht Elburgh, en vuint het Slot van Schoonvorst, 169. beoorloght de Brabanders op nieuw, die met een geweldigh heyr en veele Luykffe Gelderland bederven, 171. tred in maetschap van oorlogh met Lodewijk Hertogh van Orleans, 173. komende uyt Vrankrijk, maekt zijne uysterste wille, en sterft, 174.
- Willelm Grave van den Bergh* vuint etlijke Steden in Gelderland, 522. en Over-Yffel, 523. zijne goederen door de Spaensse aengeslaeghen, 535. vword Stadhouder van Gelderland, 553.
- Willelm van Buyren* ballingh en uyt zijne Heerlijkheyd verftooten, 223.
- Willelm van Montfort* met zijn vader over 't verraed van Hattem onthoofd, 549.
- Willelm van Egmond* maekt een maeghescheyd met zijn broeder Hertogh Arnold, 232. word in Gulicher-land gevangen, 238. gehoond en verkort door Adolf van Gelder, 257. 262. werd door zijn broeder beschonken met Baer en Lathem, 266. met Bueren ende de tolleren van Yffel-oort en Arnhem, 267. ende door den Burgondier gekoofen tot Stadhouder van Gelderland, 271. overijlt Arnhem en verdrijft Catharine van Gelder, 279. loert ook op andere Steden, 280. Zijn dood en lof, 287.
- Willelm van Lumé*, de vermoorder van Biffchop Borbon, door Maxmiliaen verstroyd, 287. daer na gegreepen en onthoofd, 289.
- Willelm van Gent* Ridder, verrast 's Hertogenbos, 184.
- Willelm van Gent* Maerschalk, komt met veele Geldersse die van Groningen te hulp, 335.

B L A D - W Y S E R.

VWillem van Cleve als Hertogh van Gelder ingehuld, 433. verliest zijn vader, 449. zijne zuster Anne, trouwende met den Engelschen Koningh Henrick, word daer na verworpen, 450. hout met den Keyser een baeteloos verspreck, 452. die hem beschuldicht, ende zijn recht op Gelderland aenwijst, 453. ondertrouwt in Vrankrijk met Johanne van Navarre, en verplicht sich aen Koningh François, 454. ende den Koningh van Denemarken; verft een groot heyr tegen den Keyser, onder Rossen, 455. vvint wederom de verlorene plaetsen in Gulicher-land, 459. vvord van den Keyser beschuldighd, ende verstaet den Hertogh van Arichot met 3000. mannen, 460. doet by Venloe een voet-val voor den Keyser en versweert Gelderland, verliest ook sine bruyd en moeder, 464. 465. maect een nieuw verbond en besteck met den Keyser, 476.

477.

VWillem Prins van Oranie staet na 't Stadhouderschap van Nederland, 500. trouwt met Anne van Saxon, 503. stilt binnen Antwerpen den oproer, 507. vermaent Egmond en Hoorn om te vlieden, ende reyft naer Duytland, 509. en zeght zijn Ampt op, 510. verdedicht zich tegen 't verwijt van d'Alve, ende verft, 513. daeght den Hertogh van Alve uyt, 517. vvint Ruermond, Loeven, Mechelen &c. 523. tracht Bergen te vergeefs t'ontletten, 524. zijne voorflaghen om Nederland vveder te redderen, 547. zijne verdedighingh teghen den ban- en smaed-brief van Koningh Philips, 550. Oranie vergeleeken met Claudius Civilis, 554.

't Huys *Wilp* een Zutphens leen, 327.

VVilza Koningh der Abotriters door de Saxon vermoord, 35.

VWindeshem een Augustiner Clooster gesticht, 163.

VVisch. De zoons van *Jan van Wisch* moes-koppen in 't Over- en Nedersticht, 293. Heer *Jan* versoent met Vorst Karel, 331. *Iochem* Overst van eenighe troppen, 398. verlaeghen, 402. *Wisch* twist met *Osuald* van den Bergh, 413.

414.

VVitte Roos Engelsse Hertogh, in Gelder-

land gevanghen, ende in Engeland ont-
hoofd, 321.

Woeringer slag tegen de Brabanders, daer Reynald van Gelder wierd gevanghen, 105. 106. 107.

Workum in Holland door de Geldersse gewonnen, 330. door de Spaniards, 530.

Workum in Vriesland door de Geldersse, 367. 't vvelk hen vverd ontnoomen, 371.

't Huys te *Woudenburgh* ingenoomen en geslecht, 138.

Z.

Z *Ee-dieren* en Wal-vissen, 175.

Zee-roovers te Harderwijk en in Over Yffel gehecht, 170.

Zevenaar vvel eer Gelders, 182.

Zirixzee door de Spaniards uytgehongerd, 533.

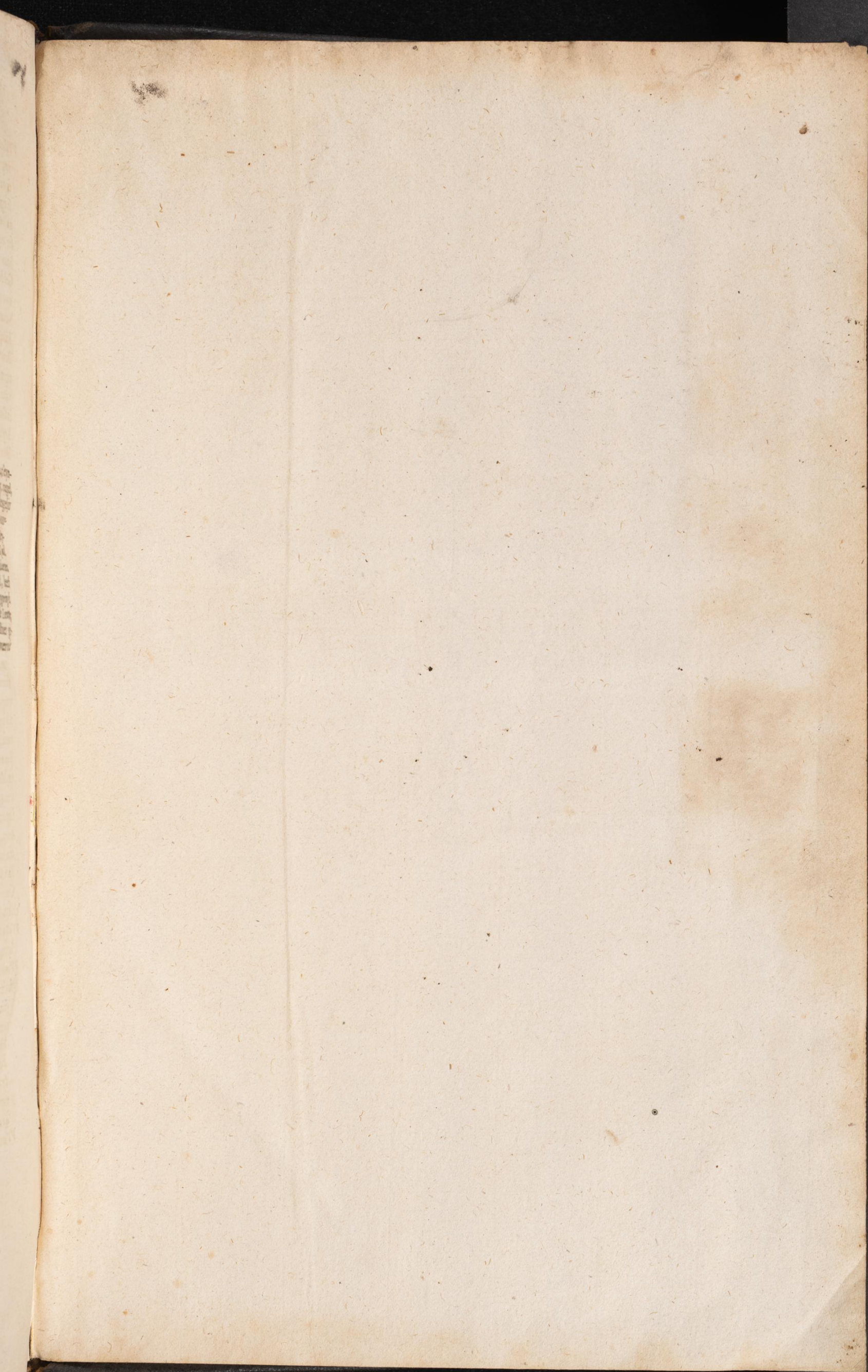
Zullich, verschilligh tusschen de Vorsten van Gulich en Colen, 169.

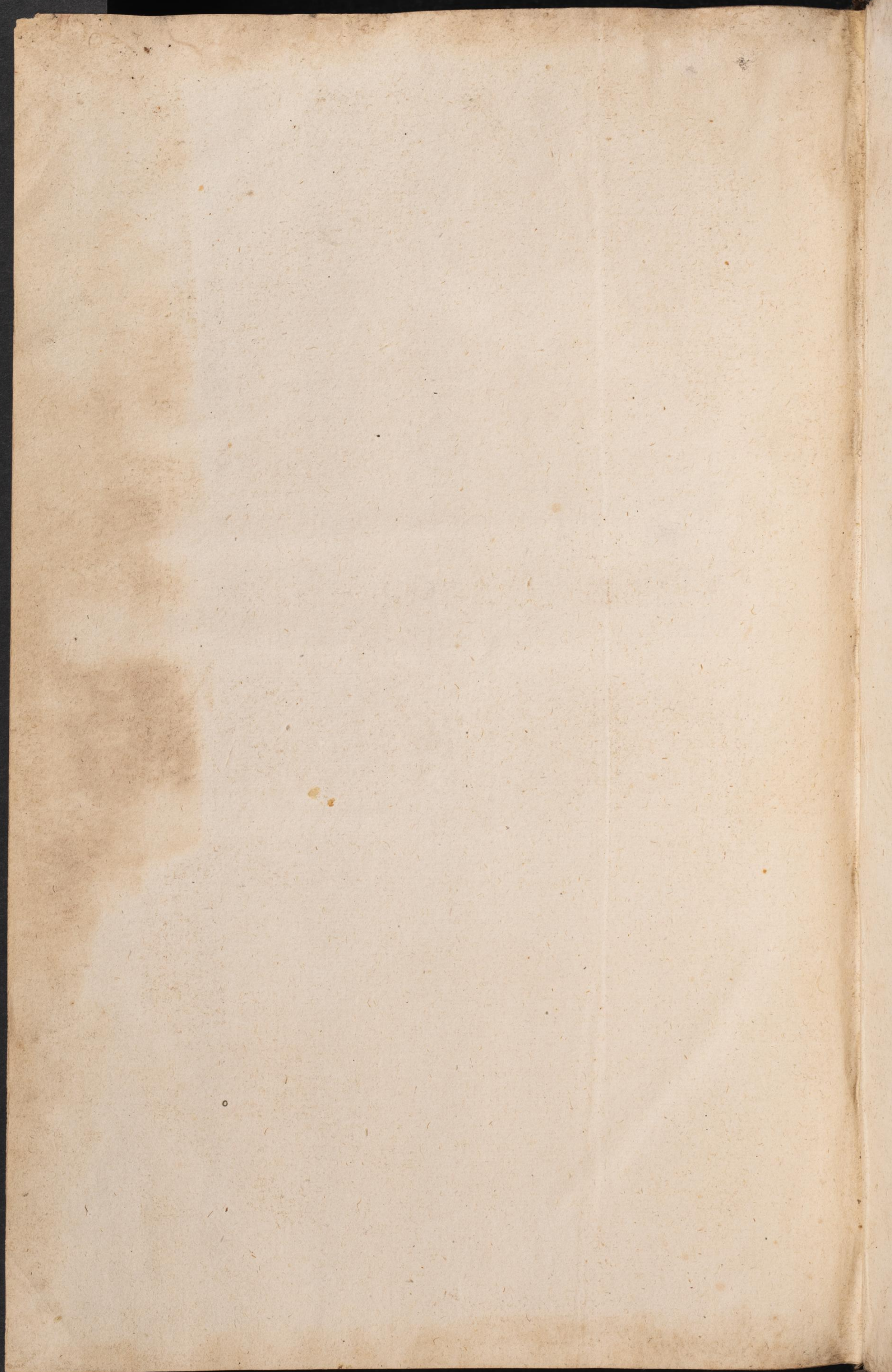
Zutven als een Graeffschap opgehaeld in 't jaer 856, 40. Verscheyde tienden geschonken aen de kerk van Zutphen, 57. 76. Zutphensse Graven, en haer Stamboom, 59. de verbrande Walburghs kerk op nieuws ingewyed, 73. Vryheeden der Stad en kerk vernieuwd, 83. Oud en nieuw Zutven verbrand, 103. verdraeght met de Gravin van Blois, 157. de Marien-kerk verbrand, 239. bepand aen Bisschop Henr. van Munster, 272. als mede 't Graeffschap voor 60000. goud-guldens, 279. het Drost-ampt bepand, 304. de Stad gewonnen door Grave Willem van den Bergh, 522. grouwlijken mishandeld door de Spaniards, 525. te vergeefs besprongen door Schenk, 543. Verscheyde hand vesten en vryheeden door Keyfers en Vorsten verleend aen de Stad en 't Graeffschap, van 565. tot aen 574.

Zwol twist met Kampen over den tol, 356. kiest den Vorst van Geider tot een beschermmer, 359. fluyt den Vorst tusschen twee poorten, 375. die de Stad daer na belegert en vvederom verlaet, 377. de Stad op nieuw met Deventer en Kampen vereenighd, 377. in ongenade by Herr. Karel, 386. versekerd door Rennenberg, 538. haer oproerigheyd gestraft, 548.

Mis-stellingen.

96. Blad, 7. regel, leeft Oy voor Oyen. t'eyndens 't blad leeft, wanneer de moerassen. 110. t'eyndens 't blad, leeft, omtrent Buynsweerd. 127. 35. regel, leeft leen-heerschappy. 163. 25. regel, leeft, schryvende uyt sijn Huys Homburgh in Gulieber-land verscheyde brieven &c. Schrijft desgelijx Homburgh op het 167. blad. 167. In een ander oud handvest &c. Dese en etlijke volgende woorden zijn hier ingesloopen, ende moeten uytgewist worden. 189. 1. regel, schrijft, Ian en Reynald de Ruyter. 219. schrijft, Willem van der Lecke. 230. 12. regel, leeft Gysbert de Kock. 246. 23. regel, leeft Wilp in plaets van Velp. 315. 40. regel, leeft genooten voor gelaeten. 316. 12. regel van 't eynd, doet uyt het woord, schepen. 359. 16. regels van 't eynd, leeft Heerde. 365. 2. regel, leeft Wieringen. 411. leeft Straten. 476. leeft recht-weygeringh. 525. leeft, laborat Invidie, ut st. c. str. annis. & mox, prorumpens. 532. leeft, Elbert de Leeuw; ende daer na, gescheften. 535. t'eynden het 53. hoofdt. leeft, voorgangers. 580. Alhier gelieve de Leefer te weeten, dat de selve brief van Grave Otho maer een af-schrift is, overgest uyt het Latijnse oorspronkelijke hand-vest; gelijk wy naderhand hebben vernoomen.

B L A D - W Y S E R .

s Hertogh van Gelder
 erliest zijn vader, 449.
 trouwende met den
 h Henrick, word daer
 o. hout met den Key-
 verspreck, 452. die
 t, ende sijn recht op
 rijst, 453. onder-
 rijk met Johanne van
 cht sich aen Koningh
 de den Koningh van
 verft een groot heyr
 onder Rossen, 455.
 te verlorene plaetfen
 459. vword van den
 gh, ende verlaet den
 hot met 3000. man-
 y Venloe een voet-val
 en versweert Gelder-
 t sine bruyd en moe-
 mackt een nieuw ver-
 met den Keyser, 476.

Dranie staet na't Stad-
 n Nederland, 500.
 e van Saxen, 503. stilt
 n den oproer, 507.
 nd en Hoorn om te
 t naer Duytland, 509.
 pt op, 510. verdedicht
 vijn van d'Alve, ende
 eght den Hertogh van
 vint Ruermond, Loe-
 c. 523. tracht Bergen
 etten 524. sine voor-
 erland vveder te red-
 e verdedigingh teghen
 ed-brief van Koningh
 ranie vergeleeken met
 554.
 utphens leen, 327.
 er Abotriters door de
 35.
 ugustiner Clooster ge-

s van Jan van Wisch
 n't Over- en Neder-
 Jan versoent met Vorst
 em Overst van eenighe
 erflaeghen, 402. Wisch
 id van den Bergh, 413.
 sse Hertogh, in Gelder-

land gevanghen, ende in Engeland ont-
 hoofd, 321.

Woeringer slag tegen de Brabanders, daer
 Reynald van Gelder wierd gevanghen,
 105. 106. 107.

Workum in Holland door de Geldersse ge-
 wonnen, 330. door de Spaniards, 530.

Workum in Vriessland door de Geldersse,
 367. 't vvelk hen vverd ontnoomen,
 371.

't Huys te *Woudenburgh* ingenoomen en
 geslecht, 138.

Z.

Z *Ee-dieren* en Wal-vissen, 175.

Z *Zee-roovers* te Harderwijk en in
 Over-Yffel gehecht, 170.

Zevenaer vvel eer Gelders, 182.

Zirixzee door de Spaniards uytgehona-
 gerd, 533.

Zulich, verschilligh tusschen de Vorsten
 van Gulich en Colen, 169.

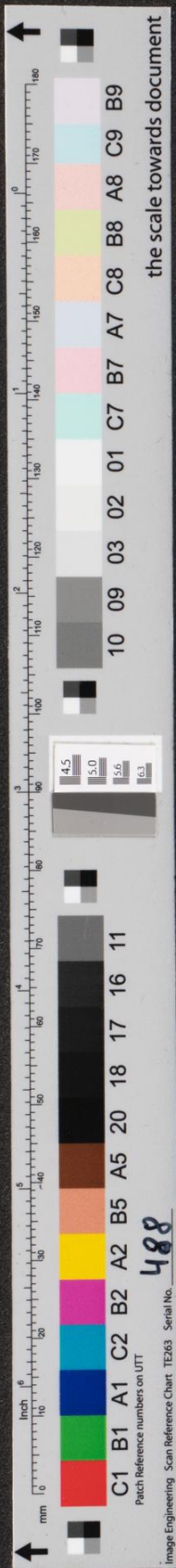
Zutven als een Graeffschap opgehaeld in't
 jaer 856, 40. Verscheyde tienden ge-
 schonken aen de kerk van Zutphen, 57-
 76. Zutphensse Graven, en haer Stam-
 boom, 59. de verbrande Walburghs
 kerk op nieuws ingewyed, 73. Vry-
 heeden der Stad en kerk vernieuwd, 83.

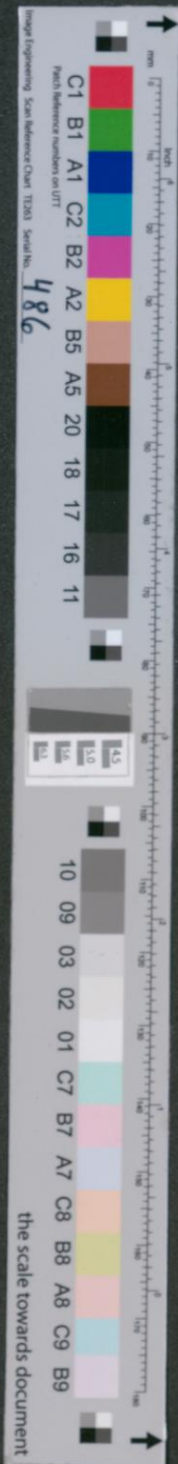
Oud en nieuw Zutven verbrand, 103.
 verdraeght met de Gravin van Blois,
 157. de Marien-kerk verbrand, 239.

bepand aen Bisschop Henr. van Munster,
 272. als mede 't Graeffschap voor 60000.
 goud-guldens, 279. het Drost-ampt be-
 pand, 304. de Stad gewonnen door
 Grave Willem van den Bergh, 522.

grouwlijken mishandeld door de Span-
 jards, 525. te vergeefs besprongen door
 Schenk, 543. Verscheyde hand vesten
 en vryheeden door Keyfers en Vorsten
 verleend aen de Stad en 't Graeffschap,
 van 565. tot aen 574.

Zwol twist met Kampen over den tol, 356.
 kiest den Vorst van Geider tot een be-
 schermer, 359. sluyt den Vorst tusschen
 twee poorten, 375. die de Stad daer na
 belegert en vvederom verlaet, 377. de
 Stad op nieuw met Deventer en Kampen
 vereenighd, 377. in ongenade by Herr.
 Karel, 386. verslekerd door Rennenberg,
 538. haer oproerigheyd gestraft, 548.

The work itself and the containing map(s) were digitized with different types of scanners. The Colorchecker shown here refers to the map(s) only.

Das Werk selbst und die enthaltene(n) Karte(n) wurden mit unterschiedlichen Scannern digitalisiert. Dieser Colorchecker gilt nur für diese Karte(n).